

પારસિકા

ૐ
"પ્રેમ-ત્યાગ"
લેખક :

જેહાંગીર માણેકજી દેશાઈ,
એમ. એ.

—(૦)—

"પ્રસ્તાવના" લેખક :

દસ્તૂરજી સાહેબ ડૉ. માણેકજી નસરવાનજી ધાલા,
એમ. એ., પી-એચ. ડી.

કિંમત ~~૫૦૦~~ ૩૧૩૨/-
(પોસ્ટેજ નહીં)

પ્રકાશક :-

જેહાંગીર માણેકજી દેશાઈ

દેશાઈવાડ, નવસારી.

અદેખ

૪૬૧.૩૩

દેઈજ

(પા.૨)

પુસ્તક મળવાનાં ઠેકાણાં :

કરાણી સન્સ, કોટ-મુંબઈ

આર. આર. શેઠની કું., કાલ્યાણેવી-મુંબઈ

મહાદેવ રામચંદ્ર બાગુષ્ટે-અમદાવાદ

કર્તા પાસેથી-નવસારી

૩૧,૯૭૫

ડીસેમ્બર]

પ્રત ૭૫૦

[સને ૧૯૩૮

આ પુસ્તકનાં પાનાં નંબર ૧ થી ૨૨૪ છાપ્યાં :

પુરોહિત પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, ધીકાંઠા રોડ,

અમદાવાદ.

પ્રિન્ટર : મગનલાલ મનસુખરામ પુરોહિત.

તથા

પાનાં નંબર ૨૨૫ થી ૨૪૧ સુરતના મુસ્લીમ

શુબરાત પ્રેસમાં ફાજલની સેયદે છાપ્યાં

સાહિત્ય-ધર્મ-ઈતિહાસ-નવલકથા-કાવ્ય :

વિદ્વાનાં એ પંચામૃતનો રસસ્વાદ માણુનાર અને મણાવનાર,
પારસી ઇતિહાસના પિતા,
મહૂંમ શેઠ પાલનજી બરજેરજી દેશાઈનાં અષો ફરોહરને

—== આ કાવ્યસંગ્રહ ==—

માનપૂર્વક અર્પણ કરવામાં આવે છે.

મહાત્મા પાલનજી બરજેરજી દેસાઈ

જન્મ: ૨૬-૧૦ ૧૮૫૧]

[મરણ : ૧૭-૧-૧૯૩૪

રોજ ૭, માહ ૧૨, ૧૨૨૦ ય. ઝ.

રોજ ૧૩, માહ, ૫, ૧૩૦૩ ય. ઝ.

પ્રસ્તાવના

મોખેદ રૂસ્તમ પેશોતન હમજીઆરે ઈસ્વી ૧૮મી સદીની શરૂઆતમાં જરથોશ્તનામુ તથા સ્યાવક્ષનામુ ગુજરાતી કાવ્યમાં રચ્યાં. ત્યારથી ઘણાજ જ્ઞાની મોખેદોએ ધાર્મિક અને તવારીખી બાબદો ઉપર લેખો લખી, કાવ્યો કરી આપણી કોમની સેવા બજાવી છે. એ જાતનાં સાહિત્યમાં ત્રીસે રોજની સેતાચશ, સાતે અમેશાસ્પદોની સીકાત, ગઈ સદીના છેલ્લા ભાગ સુધી ગુજરાતનાં ગામોમાં ધાર્મિક આસ્થાથી ગવાતું ભકિતભાવ ઉત્પન્ન કરનારું આતશતું ગીત, અરદાવીરાફની મીનોઈ જેહાનની મુસાફરીનું વર્ણન, જામારપહકીમનું ધર્મતવારીખી આગાહીનામું, શાહનામાંના પાદશાહ-પહેલવાનોનાં દાસ્તાનો આગેવાન જગા લેતાં.

આપણા હમદીનોમાં શુદ્ધ ઉંચ ગુજરાતી લખનારા આગેવાન લેખકોમાં જવાન ઉત્સાહી કર્તા ભાઈ જેહાંગીર દેશાઈ સાહિત્યની સારી સેવા બજાવી રહ્યા છે. ‘પારસિકા’ નામના હાલ તેમના તરફથી પ્રગટ થતા આ કિંમતી પુસ્તકમાં તેઓ તરેહવાર રાહ-રાગ, બચત-ગઝલ, ગરબી-દોહરા, પદ-છંદમાં દાદાર અહુરમઝદનાં ૧૦૧ પવિત્ર નામો, ૩૩ ફરેસ્તાઓ, અહુનવર, અષમખાહુ, ચેંઘહે હાતાંમની ત્રણ પૂરાતન બંદગીઓ, પાંચ ગાંથા વગેરે ધાર્મિક બાબદો ઉપરાંત શાહજહા સ્યાવક્ષ, બેજન-મની-

જેહ, ગુલશીરીનાના કિસ્સા અને કોમના કેટલાક મહા-
પુરુષોની જીંદગી ઉપર દિલકશ એખારતમાં કાવ્યો રચી
પહેલી પંક્તિના કમયાળ પારસી ગુજરાતી સાહિત્યમાં
સંગીન ફાળો આપે છે.

જમાનાની ગીરદેશીમાં આપણે આપણી સદતનત
અને શાહી જાહોજલાલીને સદાની સલામ કરી છે. એ
બદખખતી કરતાં પણ વધુ બરગસ્તી તે આપણી પારસી-
જરથોસ્તી સંસ્કૃતિની તંગદસ્તી છે. સાહિત્ય, કળા,
સંગીત, વિજ્ઞાન એક પ્રજા યા કોમનો અમર્ગ વારસો
છે. એ અમૂલ્ય મિરાસથી બિનવારસ બનવાને લીધે
તવંગર ગણાતી આપણી વહાલી કોમ ખરેખર ગરીબ
બની છે. તવારીખના પિતા હીરોડોટસે આસરે અઢીહજાર
વર્ષો ઉપર આપણા વડવાઓ માટે લખ્યું છે કે જે જે
જૂદી જૂદી પ્રજાઓ સાથે તેઓ સમાગમમાં આવતા
તેમની રાહરીતિની નકલ કરવાને તેઓ ઘણા શોખીન
હતા. નકલ્યાતની આપણી આ ખાસ્યત આજે આપણા
નખખાઈ નીવડી છે. અસલ્યાતના ગુણને આપણે વિસારી
મેલ્યો છે. હખામની પાદશાહી પૈર્થી યા પહેલવી
' ખુદાઈનામક ' યા દેહકાનોથી ઓઢે ઉતરી આવેલાં
દાસ્તાનો, કહાણી-કિસ્સાઓ ઉપરથી એક જુદીન દીન-
દોસ્ત ફીરદોસીએ આપણા નેયાગાનોની તવારીખ સજીવન
કીધી છે. બહિસ્તુન પહ્લાઝના શિખરેથી પાદશાહ દરાયસની
ગાલેખ ફ્રવષી હજારો ખીલારોકી જીલોવડે પારસી કીર્તિના
ઉદ્ગારો કાઢતી રહી છે, પણ તે સાંભળીને સર્વત્ર સંભ-

જાવનાર એકે પારસી નહિજ મળતાં ગઈ સદીની અધ-
વચ્ચથી ટ્રોટેન્કેન્ડ અને રૉલીન્સનથી લઈ અને જૅકસન હેર્જ-
ફેલ્ડ જેવા પારસી વિદ્વાનોએ આ મુગા લેખોને ખોલતા
કરી પ્રખ્યાત પારસી પાદશાહની દુઆ હાંસલ કીધી છે.
સાઈરસ અને દરાયસ અને ઝર્કસીઝ જેવા જગવિખ્યાત
પાદશાહો પારસી હતા એવી ખબરના પહેલા પાઠે આપણુ
ખહુખોલા પારસીઓને પઠાવનાર પશ્ચિમનાજ આ પંડિતો
છે. પવિત્ર અવસ્તાની શુદ્ધ એખારત, શખ્દકોષ, વ્યાકરણ
વગેરે એઓએજ અવલમાં આપણને આપ્યાં છે.
સરજમીન ઇરાનમાં એમર વીખરાઈ પડેલા પારસી
આતશકદેહો, મહેલો અને અસ્તોદાનોના ખંડીયરો જર
અને જહેમતે ખોળી વળી એજ શોધક મુસાફરો સો
વર્ષથી શોધખોળો કરી રહ્યા છે. આપણું કામ તે સઘળું
આઈતું મેળવી આનંદ કરવાનું રહ્યું છે. ઉંચા સાહિત્યના
આપણા શોખીન હમદીનોને આજે હિંદીઓને આંગણે
તો કાલે યુરોપીયનોને ખારણે જવું પડે છે. ખતેનમાગી
જ્ઞાનનાં ભૂખ્યાં, ખ્યાસાં આપણાં બહેનો અને લાઈઓ
હિંદુ યોગી, મુસ્લીમ સૂફી યા પંચલેળ થિયોસોફી પંથે
ચલકુચ કરી રહ્યાં છે. પારસીવાડની સંકુચિત સીમાની બાહર
પંકાઈ શકે એવું, પારસીપણાનો પ્રકાશ પાથરનાર પારસી
સાહિત્ય, પારસી ફિલ્સૂફી, પારસી કાવ્ય, પારસી સંગીત,
પારસી નાટક, પારસી કળા, પારસી વિજ્ઞાન આજે આપણી
અસ્કયામત નથી. પોતાનું પેદા કીધા વગર સદાજ પારસાની
નકલ કરતું પારસી હૃદય શુષ્કતા અને વેરાન્યત પામે છે.

એવા ઐયામમાં અસહ્યાતે ઝોળખાય એવું સંગીન સાહિત્ય જે હુમદીન લાઈ ઉત્પન્ન કરે તે આપણી કોમની મોટી સેવા બને છે. જવાન લાઈ દેશાઈએ તેમ કર્યું છે, માટે આપણે એવણનાં કામ ઉપર આક્રીન કરીશું. હાદાર અહુરમઝ્દ એવણને સેવારૂપી ઉમરદરાઝી બક્ષે અને એમનાં કામને ઉત્તેજન અને મદદ આપવાને આપણા હુમદીનોને સદ્બુદ્ધિ બક્ષે. આમીન !

ચેમ્પીન મેનોર હોટેલ,
લંડન.
ગાથા અહુનવદ,
૧૩૦૭ ય. ઝ.

માણિકલ નસરવાનલ ધાલા.

મહૂંમ પાલનજી બ. દેસાઈનું જીવનચરિત્ર

એવણું નવસારીના મોટા દેસાઈના ખાનદાનના નખીરા હતા. એમના મમાવા દેસાઈ શ્રી નવરોજી મીનોએહેરજી તે મહાન દેસાઈ ખુરશેદજી ટેમુલજીના નખીરા થતા હતા. શ્રી વહેવલ અને ઉમરાના દેસાઈ શેઠજીભાઈ તે એમનાં માતાજીના મમાવા થતા હતા. એમના પિતા તે પ્રખ્યાત ફારસી ખાં અને નવસારીના સુપ્રસિદ્ધ સાહિત્ય સેવક “બાવાભાઈ”ના નામે ઓળખાતા બરજેરજી પાલનજી રૂશ-તમજી ટેમુલજી દેસાઈ હતા.

કેળવણી

મી. પાલનજી નવસારી મધે નાવર થયા હતા પણ કોઇવાર મોએદીનો ધંધો કીધો ન હતો. એવણે નવસારીની સર કાવસજી જીહાંગીર મદરેસામાં કેળવણી લઇ ૧૮૭૨ માં મેટ્રીકની પરીક્ષા પાસ કીધી હતી.

‘રાસ્ત ગોફતાર’ના સખ એડીટર

ત્યારબાદ ૧૮૭૪ ના એપ્રીલ માસમાં મુંબાઈના પ્રખ્યાત અઠવાડીક પત્ર “રાસ્ત ગોફતાર”ના સખ એડીટર તરીકે મહૂંમ મી. કેબશફ કાબરાજીના હાથ તળે નેમાયા હતા. પ્રથમ ૧૮૭૭ ના જાનેવારીમાં અને ત્યારબાદ અનેક વેળા મહૂંમ મી. કાબરાજીની ગેરહાજરીમાં એવણે “રાસ્ત”ના અધિપતિનું કામ સંતોષકારક રીતે બજાવ્યું હતું.

‘રાસ્ત ગોફતાર’ના અધિપતિ

૧૯૦૨ ના ફેબ્રુઆરી માસમાં મહૂંમ મી. કાબરાજીએ “રાસ્ત ગોફતાર”ના અધિપતિનો ઓહો છોડ્યો ત્યારે એના

માલેકોએ મહૂમ શેઠ પાલનજીને તે ઓલો સ્વાધીન કર્યો હતો, જે એવણે ધણી બાહોશીથી બજાવ્યો હતો. ૧૯૧૬ ના જુન માસમાં એવણે “રાસ્ત”ની લગામ છોડી તે પણ તેના નવા માલેક રસ્તમ પેસ્તનજી તાલેયારખાને એવણને એ પત્ર સાચનો સંબંધ છોડવા દીધો નહીં. પોતાની નાદરસ્ત તખીયતને લીધે આસાયશની જરૂર છતાં એમને નવા માલેકના પત્રને પોતાનાં ચાલુ લખાણોની મદદ કરવીજ પડી. પાછળથી ૧૯૧૮ માં રાસ્ત ગોક્તાર ત્રીજા માલેકોના હાથમાં ગયું ત્યારે પણ એમને તેઓએ જવા નહીં દેતાં એક લખનાર તરીકેનો એમનો સંબંધ “રાસ્ત ગોક્તાર” અને “પ્રજા મિત્ર”નાં ભેગાં નામવાળાં અઠવાડીક સાથ ચાલુ રાખ્યો હતો, જે વેળા એમને તેના માલેકોએ એક મોટી રકમની પર્સ આપી હતી.

૧૮૮૦ થી એમને “નૂરે એલમ” નામનું માસિક ચોપાનિયું તેના માલેકો મેસર્સ બહેરામજી ફરદુનજીની કૃાં. એ સોંપ્યું. એવણે એ ચોપાન્યાનું અધિપતિપણુ ૨૦ વર્ષની કલમકશી પછી ઇ. સ. ૧૯૦૦ ની સાલમાં પોતાને ઇસ્લામી આલમની સંપૂર્ણ તવારીખ રચવાનું કામ એક ઇસ્લામી ગૃહસ્થ તરફથી મળવાથી, તેમાં રોકાવાને માટે છોડવું પડ્યું.

એ ઉપરાંત એવણે “સ્ત્રી બોધ”, “જ્ઞાન વર્ધક”, “પુરસદ” વગેરે માસિકોમાં ચાલુ લેખો આપતા હતા.

એમનાં પુસ્તક

એવણે એક અઠંગ લેખક હતા. એવણે તવારીખી તથા ધર્મને લગતાં અનેક પુસ્તકો બહાર પાડ્યાં હતાં, જે માહેલાં નીચલાં વધુ અગત્યનાં છે:

- ૧) “તવારીખે સાસાનીયાન” (૧૮૮૦)
- ૨) “તવારીખે હખામનીયાન” (૧૮૮૯)
- ૩) “તારીખે શાહાને ઈરાન” (૧૮૯૬)
- ૪) “તવારીખે ક્યાનીઆન” (૧૯૧૬)

એમનાં ધર્મને લગતાં પુસ્તકો:—

૧. “સરોષ ધજદ”: અવસ્તામાંથી મળતું તેનું ખ્યાન, તેની શક્તિ તેની કીર્તિ, અને બીજા ધર્મોના દેવતાઓ સાથે તેની સરખામણી અને ફરક.
(ઇનામનો નિબંધ ૧૮૮૩)
૨. “જરથોસ્તી જવાહીરો” રોજ માહના અનુક્રમે.
(ઇનામનો નિબંધ ૧૯૦૦)
૩. “નવું જરથોસ્તનામું”: પયગમખર જરથોસ્તની જીંદગીને લગતા પ્રો. જોકસનના ગ્રંથનો તરજુમો (૧૯૦૦)
૪. “અષો જરથોસ્ત”: ગાથા, અવસ્તા પેહલવી અને ફારસી અહેવાલો ઉપરથી ઉપજાવેલાં ત્રણ જુદાં જુદાં જરથોસ્ત નામાંઓ (૧૯૧૫)
૫. “અહુનવદ ગાથા”નું જરથોસ્તી શિક્ષણ (૧૯૨૧)
૬. “ફરોહર નામું”: ફરોહર તે કોણ છે, અથવા શું છે (૧૯૨૯)
૭. “જમશેદ નામું” (૧૯૩૩)

તેમનાં બીજાં નીચલાં પુસ્તકો હતાં:—

૧. પૂરાતન જમાનાના પારસીઓ: તેઓ વિશે હીરોડોટસનું લખાણ અને અવસ્તા વાણી સાથે તેની સરખામણી અને ફરક (૧૮૮૮)

૨. કિસ્સે સંજ્ઞાણ તથા સંજ્ઞાણતું પારસી સંસ્થાનઃ એક તવારીખી તપાસ (૧૯૦૮)
૩. અહેવાલે રાહતુંમાએ માઝદયસ્તાન (૧૯૨૧)
૪. શત્રુજીત કદીમ દેવતાઓની સ્વકલ્પિત વાર્તા (૧૮૮૧)
૫. શાહઝાદો શાપુર [નાટક] (૧૮૮૨)
૬. “ દીલખુશ ” યાને રમુજે કુરસદ (૧૮૯૨)
૭. નવસારીના મોટા દેસાઇ ખાનદાનની તવારીખ (૧૮૯૭)
૮. અરેખીયન નામદસનાં એ દક્તરો
૯. “ ગુલે અનાર ”: પારસી અને હિંદુ સંસારને લગતું કાવ્ય-એતખાજામાં (૧૯૨૭)

ધરાનની તવારીખી વાર્તાઓ

૧. ખેહરામગુર યાને કનોજની રાજકુમારી
૨. નોશીરવાનની નેકનામી યાને મઝદક પંથની નાખુદી
૩. અરદશીર બાબેકાન
૪. ખુશરો પરવીઝ ત્રણ ભાગોમાં.

આ ઉપરાંત આ ઉદ્યોગી કલમકશે લગભગ એક ડઝન સ્વકલ્પિત નવલકથાઓ લખી હતી.

એમનાં ભાષણો

વળા એમણે જુદી જુદી મંડળીઓ તરફથી ધાર્મિક તેમજ ઐતિહાસિક બાબદો વિશે ૪૦ ભાષણો કર્યાં હતાં. ગુજરાતી ભાષા વિશે તેમણે બહુ વાંચવા જોગ લેખ લખ્યા હતા, જેમાં “પારસી ગુજરાતી અશુદ્ધ કાંએ ?” “આજ કાલની પારસી ગુજરાતી”, નવી

ગુજરાતી અથવા પારસી ગુજરાતી અને હિંદુ ગુજરાતી બાબેના લેખો મનન કરવાલાયક હતા. મેમોરીઅલ વોલ્યુમે માટે તેમણે છ લેખ લખ્યા હતા. દૈનિક પત્રોના પતેતી અંકોમાં એમની કલમથી લગલગ એકે ડઝન લેખ ઇરાનની બાબદો વિશે લખાયલા પ્રગટ થયા હતા.

લાંબી વાર્તાઓ

એવણે જુદાં જુદાં ચોપાનીઆઓમાં નીચલી લાંબી વાર્તાઓ લખી હતી. “ફીરંગીઝ” અથવા “વાંધામાં પડેલા વારસા”, અને પુરસદ ચોપાનીઆમાં “ચંડાળ ચોકડી.” એ ઉપરાંત પોતાના હાથમાં મુકાયલાં “નુરે એલમ”માં અનેક પારસી સંસારી વાર્તાઓ એવણે લખી હતી.

એવણે “રાસ્ત ગોફતાર” અને “પ્રજ્ઞ મિત્ર” સાથના પોતાના સંબંધ વેળા પારસી સંસારી અને તેટલીજ ઇરાનની તવારીખને લગતી મોટી વાર્તાઓ સ્વતંત્રપણે લખી પ્રગટ કરાવી હતી. “ખેહરામ ગુર” “નોશીરવાન આદીલ” “અરદેશર બાબેકાન” અને “ખુશરૂ પરવીઝ” નામની આ તવારીખી વાર્તાઓ તે શાહોની કાર્કીઈ સાથ સંબંધ ધરાવે છે કે જેવો પ્રયાસ પારસી લેખકોમાં આ પહેલવહેલોજ હતો.

વળી એવણે “પૈસાના પુળ્લરીઓ” “ખુદાનો લાલ” “ફરતો આસમાન” “તકદીરનો તીર” વગેરે વાર્તાઓ લખી હતી.

સુધારાના હિમાયતી

એવણ સુધારો પસંદ કરનારા અને બને તેમ તેને પડખે રહી કામ કરનારા હતા. એવણ ૧૮૯૫ થી ૧૯૨૦ સુધી રાહતુમાએ માઝદીયરનાન, સલાના ઓનરરી સેક્રેટરી હતા.

એમની કદરશનાસી

પારસી લેખક મંડળ તરફથી એમની સાહિત્ય સંબંધી સેવા-
ઓની કદરશનાસીમાં એક ફંડ ઉભું કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં
ભરાયેલી રૂા. ૧૦,૦૦૦)ની પર્સ એમને એનાયત કરવાનો મેળાવડો
તા. ૨૩ મી જાનેવારી ૧૯૨૭ને દીને સર કાવસજી જહાંગીર હોલમાં
કરવામાં આવ્યો હતો, જેનું પ્રમુખસ્થાન મહર્મ શેઠ ફરદુનજી
સોરાબજી તાલેયારખાંન ખેરીસ્ટરને આપવામાં આવ્યું હતું.

એક ચુનંદા અભ્યાસી

એવણ એક ચુનંદા અભ્યાસી, અસલી ધરાની તવારીખના
પ્રકાશક અને અથાગ ગ્રંથકાર હતા.

એવણે આખી જીંદગી એક લેખક તરીકે અને ગ્રંથકાર તરીકે
ગુજરેલી હોવા છતાં આવી મોટી ઉંમરે પણ તેઓ લખાણો
કરીને પોતાની પ્યારી કલમને છેવટ સુધી વળગીજ રહ્યા હતા.
એવણનાં લખાણોમાં સંસારી તેમજ ધરાનની તવારીખને લગતી
નવલકથાઓ મુખ્ય કરીને હતી.

એમનું મરણ

શેઠ પાલનજીનું મરણ નવસારી મધે તા. ૧૭ મી જાનેવારી
૧૯૩૪ (રોજ ૧૩, મહા ૫, (શે.) ૧૩૦૩ ય. ઝ.)ને દીન
૮૩ વરસની વયે નીપજ્યું હતું.

એમનાં ફરજંદો

શેઠ પાલનજીને બે દીકરાઓ નામે હોશંગજી તથા દોરાબજી
થયા હતા, જેઓ પોતાની ભર જવાન વયે ગુજર પામ્યા હતા.
શેઠ પાલનજીના બેટી બાધ પીરોબ તે મરહુમ શેઠ ટેમુલજી
હોરમસજી દેશાધના વિધવા હાલ હૈયાત છે.

રૂસ્તમ બ. પેમાસ્તર.

લેખકનો ખુલાસો

આ અદના લેખકના પહેલા પુસ્તક “અમકારા”નું પ્રકાશન થતાં કેટલાક સાહિત્ય રસિક મિત્રો તરફથી એવી સૂચના કરવામાં આવી કે એક કાવ્યસંગ્રહ કેવળ પારસી વિષયોનોજ બનાવવો. આ સૂચનાનુસાર આ પુસ્તકની રચના કરવામાં આવી છે.

આ પુસ્તક સંપૂર્ણ નથી. પુસ્તકનો વિષય એટલો બહોળો છે કે તેને આ કદના એક ગ્રંથમાં ન્યાય આપી શકાય નહિ, એટલે એમાં રહેલી અપૂર્ણતાઓ અને ઉણપોનું નિવારણ ભવિષ્યમાં એનો ખીજો ભાગ કાઢવાથી જ થઈ શકે. એ કામ ઈશ્વરેચ્છા ઉપર અને વાચકોના સહભાવ ઉપર અવલંબેલું છે.

પુસ્તકના પહેલા વિભાગનું વર્ણન ધર્મપુસ્તકો ઉપરથી લીધેલું છે, અને તેની પણ માત્ર રૂપરેખા જ આપી શકાય છે. બીજા વિભાગમાં પણ ધરાની ઇતિહાસનું માત્ર વિહંગાવલોકન જ થઈ શક્યું છે. ગુઝર પામેલા જરતોસ્ત્રી વીરલાઓમાંથી પણ થોડા પ્રત્યેજ અંગુલિનિર્દેશ કરી શકાયો છે*, અને એમાંની હકીકતો ઘણીખરી ભાષા આખવાળાનાં પુસ્તકો પરથી લીધી છે, ન્યારે એથા વિભાગના કેટલાક કિસ્સાઓ ‘રાહે જરથુસ્ત્ર’ના આગલા અંકોમાંથી ઉતાર્યા છે. છેલ્લા વિભાગમાં થોડાંક ફાર્સી કાવ્યો આપવાની ધૃષ્ટતા કરવા માટે હું વાચકોની ક્ષમા માગું છું. ‘પરિશિષ્ટ’ આપવાનો હેતુ પારસી અને હિંદુ ધર્મોનો સમન્વય (Synthesis) સાધવાનો છે, અને એમાં આપેલી સરખામણીઓ અભ્યાસીઓ માટે વિચારનો ખોરાક પુરો પાડે છે. ‘શબ્દાર્થસિંધુ’ આપવાની મતલબ તો

* દાદાભાઈ નવરોજી, ફિરોજશાહ મહેતા વગેરેનાં કાવ્યો ‘અમકારા’ માં આવી ગયાં છે એટલે આ પુસ્તકમાં નથી લીધાં.

સ્પષ્ટ જ છે કે ફાસી અને સંસ્કૃત નહિ જાણનારાઓને તે ઉપ-
યોગી થઇ પડે.

આ કાવ્યસંગ્રહ મારા મહર્ષિ મુરખી પાલનજી બ. દેશાધને
અર્પણ કરતાં મને અત્યંત હર્ષ થાય છે. સાહિત્યની બધી શાખા-
ઓમાં ધૂમી વળેલા એ બીજમપિતામહની એક ઈચ્છા આ કમનરીન
ખાકસારનો એક કાવ્યસંગ્રહ છપાયેલો જોવાની હતી. પ્રભુકૃપાથી
આ સંગ્રહ એમનાં અષો ફરોહરને અર્પણ કરવામાં હું તો મારું
અહોભાગ્ય સમજું છું. એ મહર્ષિનાં માનમાં એકાદ મેંમોરીઅલ
વૉલ્યુમ કાઢવાતું “રાહનુમાયે માઝદયરનાન સલા” કે એવી બીજી
કામીપણ મંડળીને હજી સૂઝતું નથી એ ખરેજ દિલગીરી
ભર્યું છે.

આભારદર્શન

સૌથી પહેલો ઉપકાર તો મારે દસ્તુરજી સાહેબ ડૉ. ધાલાનો
માનવાનો છે, કે અનેક અગવડો છતાં ઠેક લાંડનથી થોડાજ વખતમાં
ટુંકી પણ તલસ્પર્શી પ્રસ્તાવના લખી મોકલી એઓ સાહેબે મને
ખરેજ આભારી કર્યો છે. ભાઇ રસ્તમ બ. પેમાસ્તરે પણ એકજ
પત્ર લખતાં મહર્ષિ પાલનજીનું જીવનચરિત્ર લખી મોકલવાની મહે-
રબાની કરી છે. તેજ પ્રમાણે ભાઇ હોશંગ તેહમૂરસ અંકજેસરીઆ,
ભાઇ ખુદાબક્ષ એદલજી પૂનેગર ભાઈ અરદેશર ન. બીલીમોરીઆ,
વડા દેશાધજી સાહેબ મહેરવાનજી આદરજી દેશાધ વગેરેએ એક
પાઈની પણ હાંસલ વગર ફેટો-બ્લૉકસ વાપરવા આપવાની મહેરબાની
કરવા બદલ એ બધા ભાઈઓનો હું અત્યંત અહેસાનમંદ થયો છું.
મારા હિંદુ અને પારસી મિત્રો પણ-તેમાં ખાસ કરીને મારા
સંગીતવિશારદ ગિરાદરનો-તેમની અનેકવિધ સલાહ અને મદદ
માટે હું ખરેજ ઉપકૃત છું.

છેલ્લું અને સૌથી અગત્યનું: આ પુસ્તકની છપામણી દરમ્યાન મારા જવાન મિત્ર ફ્રેસ્ટમ બે. વધાર્ધવાળાએ જે જીવ પટકીને કામ કર્યું છે તેની કિંમત ન થઈ શકે, અને એ પુસ્તક વિષયમાં એમણે જે ઉમંગ અને ઉત્સાહ બતાવ્યો છે તે તો અદ્વિતીયજ છે. પોતાનું જ કામ હોય તેમ એ લાઇએ નથી તાપ-તડકો, વરસાદ કાદવ કે નથી દિવસ-રાત્રી જોઇ; અને “શબ્દાર્થ સિન્ધુ” બનાવવાનું બેન્ડનું ખર્ચ તો હું એમને જ સોંપી છુટ્યો હતો. સાદાઇ (Simplicity), સેવા (Service), અને સહૃદયતા (Sincerity) નું એ બંધુ મૂર્ત સ્વરૂપ છે. સ્કૂલ અને કોલેજની ઝગઝગતી કાર્કિદી ધરાવનાર એ જવાનને પ્રભુ વધુ ઝગઝગતી ફોલ આપો !

Robertson

મારા પારસી ભાઈઓને !

પદ્ય—“વનમાં ભૂલી પડી રે, પેલો ક્યાં ગયો કાવુડો ?” —ઠાળ.

શૂરા પારસી રે ! ખુબી કેમ તમારી ગાઉ ?
સતતની આરસી રે, સદ્ગુણ કેટલાએક ગણાઉ ? —ટેક

પારસી વીરનાં નામ કામના વાગે જ્યાં ત્યાં ઠંકા,
મનુષ્ય છો કે દેવ ખરા તમ, કરતાં સહુ આશંકા:—શૂરા૦

અજબ ગજબના કામો કરતો મુઠ્ઠીભર તમ ટોળો,
સાહસ શૌર્ય વિદ્યાહુનરનાં દારો દશદિશ ખોલો:—શૂરા૦

દયામયાના સાગર ઉછળે તમ કુંળાં અંતરમાં,
સેવામૂર્તિ તમના જેવી જડે નહી જગભરમાં:—શૂરા૦

વાણીમાં તો મિઠપ ભરેલી કોડ કોડ કોયલની,
હાથે જાણે આપી દેતા બક્ષીસ અમૃત જળાની:—શૂરા૦

ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા પણ ભારી, પાથરતા વળા પ્રાણો,
દુકાળ આફત રેલ ભૂકંપે અહભુત રહી તમ લ્હાણો:—શૂરા૦

નાત ન જુઓ જાત ન જુઓ, રાખો વિરલ સમદષ્ટિ,
નવ નવ ખડે મશહૂર કીધું નામ ખરું “જરથુસ્તી”:—શૂરા૦

પારસના રહેવાસી નથી તમ, પારસમણિ છો સાચા,
જે જે તમને સ્પર્શે તેઓ ખાલી ન જતા પાછા!—શૂરા૦

નેક વિચાર વચન ને કર્મે કહેવાયા “પાન્ક પ,”
મુલેહ સંપજથી સૌ સાથે રહી બતાવતા બાહશી:—શૂરા૦

તેર સદીનાં તપમાં નાવી પ્રભુએ તમ પારસાઇ,^૧
 સો સો ટચતું સોનું એ તો, વધી ગઈ ઝલક સવાઇ !—શ્રીરાં
 પા—રસ કેવળ નથી નથી તમ, નવ નવ રસભર વીરા,
 હિંદ ભૂમિની ખાણ તણા છે ઝળહળ ઝળતા હીરા:—શ્રીરાં
 દાન મહીં તો કર્યું ભૂલાવ્યો, હાતિમનાં તમ વારસ,
 સખાવતે શ્રી કહેવાયા, સદાવ્રતે છે પારસ:^૨—શ્રીરાં
 આરસ જેવાં સ્વચ્છ હૃદયના પારસવાસી સંધા,
 દિગંત દિગંતે ગાથ રહો તમ વિનય તણા પડછંદા !—શ્રીરાં
 ખાવે પીવે સુખી રહી દુઃખિયાંનાં દુઃખો ટાળો,
 બંધુ બહેનો ! આશિષવંતું જીવન સદાય ગાળો !—શ્રીરાં
 રૂડા પારસી રે ! તમનું નામ લેતાં હરખાઈ,
 સારસ—સારસી રે, પારસી—પરમારથ પરખાઈ !*—શ્રીરાં

૧ પવિત્રાઈ.

૨ વરસાદ.

* સારસ—સારસી (Crane Couple) વિશુદ્ધ પ્રેમ માટે પ્રેરણા
 હોઈ કદિ પણ છુટાં પડેલાં જણાતાં નથી. એજ પ્રમાણે 'પારસી' અને
 'પરમાર્ય'ની જોડ સમજવી.

સાંકળિયું

—(૦)—

અનુક્રમ

વિષય

પૃષ્ઠ

(૧) દીનની દાનાઈ :

(૧) દાદાર અહુરમઝ્દનાં ૧૦૧ નામો	૩
(૨) દાન	૫
અહુરમઝ્દની ૩૩ શક્તિઓ :	૬
(૩) અહુરમઝ્દ : જગત્કર્તા	૬
(૪) બહમન : ભલા વિચાર	૭
(૫) અદીબહેસ્ત : અષોધ	૮
(૬) શહેરેવર : ખુદાઈ સત્તા	૯
(૭) અરપ-દામર્દ : નમ્રતા	૯
(૮) ખોરદાદ : સુખાકારી	૧૦
(૯) અમરદાદ : અમર્ગી	૧૧
(૧૦) દેપાદર : અમૃત	૧૧
(૧૧) આદર : આતશ	૧૨
(૧૨) આવાં : જળશક્તિ	૧૩
(૧૩) ખોરશેદ : સૂર્ય	૧૪
(૧૪) મોહોર : ચન્દ્ર	૧૫
(૧૫) તીર : વરસાદ	૧૬
(૧૬) ગોશ : પૃથ્વીનો આત્મા	૧૭
(૧૭) દેપમહેર : ખુદાને અરજ	૧૭
(૧૮) મેહેર : વક્ષાદારી	૧૮

(૧૯) સરોપ : રક્ષણ	૧૯
(૨૦) રબ્ધે : રાસતી	૨૦
(૨૧) ફરવરદીન : ફરોહરો	૨૧
(૨૨) બહેરામ : ફતેહ	૨૨
(૨૩) રામ : રામશ્ની	૨૩
(૨૪) ગોવાદ : પવન	૨૩
(૨૫) દેવદીન : હોરમઝદતુ' નામ	૨૪
(૨૬) દીન : પ્રેરણા	૨૪
(૨૭) અશિસ્વંધ : દૌલત	૨૫
(૨૮) આસ્તાદ : સત્ય	૨૫
(૨૯) આસ્માન : આકાશ	૨૬
(૩૦) જમ્યાદ : જમીન	૨૭
(૩૧) મારેસ્પંદ : માંત્રશક્તિ	૨૭
(૩૨) અનેરાન : અનંત રોશની	૨૮
(૩૩) હોમ : આરોગ્ય	૨૯
(૩૪) ઐર્થમન : આરામ	૨૯
(૩૫) નૈર્થોસંધ : દિવ્ય કાસદ	૩૦
(૩૬) અપાંમ્ નપાત : જળશક્તિ	૩૦
(૩૭) અષેમ્ વોહૂ	૩૧
(૩૮) અહુનવર	૩૧
(૩૯) યેંધ્ હે હાતામ્	૩૩
ગાથાશિક્ષણનો સાર	
(૪૦) અહુનવદ ગાથા	૩૪
(૪૧) ઉસ્તવદ ગાથા	૩૬
૪૨) સ્પેન્તોમદ ગાથા	૩૯
(૪૩) વોહુક્ષત્ર ગાથા	૪૧
(૪૪) વહિસ્તોમ્હસ્ત ગાથા	૪૩

(૪૫) ગાહમ્બારની ફિલ્મ્સ્ટ્રી	૪૪
(૪૬) મધરાતની 'ઝાંચ'	૪૫
(૪૭) સુદ્રેહ અને કુસ્તી	૪૬
(૪૮) દોખમાની દાઝ	૪૮
(૪૯) કિસ્સયે કયામત	૪૯
(૫૦) હેરેમનના બચાવમાં	૫૪

(૨) ઇતિહાસની આરસી :

(૫૧) અમારી રાહતુમાઇ કર	૫૯
(૫૨) ધરાન	૬૦
(૫૩) સિયાવક્ષનામુ	૬૫
(૫૪) બેજન-મનીજેહ પ્રણયાખ્યાન	૮૩
(૫૫) ગુલશીરીના	૧૦૨
(૫૬) ઇરાનશાહ	૧૨૨
(૫૭) દૂધમાં સાકર	૧૨૭
(૫૮) સોળ સંસ્કૃત શ્લોકાનાનુવાદ	૧૨૮
(૫૯) ફેસાદે ફેબરવારી, ૧૮૭૪	૧૩૪
(૬૦) ટાવરનો ગરબો	૧૪૩
(૬૧) પ્રાચીન ઇરાનમાં આજનું વિજ્ઞાન	૧૪૬
(૬૨) આ શાં તુજ અંધેર ?	૧૪૮
(૬૩) ઇરાની બાતુઓનો ગરબો	૧૫૦
(૬૪) "બોરદાદ સાલ"નો મહિમા	૧૫૨

(૩) જવથોશ્તી જયોતિર્ધરો :

(૬૫) પહેલા સર જમશેદજી જીજ્ઞાસુ બેરોનેટ	૧૫૭
(૬૬) પહેલા સર દીનશા પીટીટ બેરોનેટ	૧૬૦

(૬૭) શેઠ ક્રામજી કાવસજી બનાજી	૧૬૨
(૬૮) “ખુરશેદજી બાપા”	૧૬૫
(૬૯) પહેલા દરતૂર મહેરજીરાણા	૧૬૭
(૭૦) પહેલા સર કાવસજી જહાંગીર ખેરોનેટ	૧૭૦
(૭૧) જમશેદજી તાતા	૧૭૧
(૭૨) શેઠ કાવસજી દીનશા એકનવાળા	૧૭૩
(૭૩) શેઠ સોરાબજી શાપુરજી બંગાળી	૧૭૫
(૭૪) દરતૂર જમારપજી જમારપઆશાના	૧૭૮
(૭૫) સર શાપૂરજી ભર્યા	૧૮૦
(૭૬) શર સકલાટ	૧૮૨
(૭૭) શેઠ કેખુશરો ન. કાબરાજી	૧૮૫
(૭૮) સાક્ષરશ્રી શો. મ. દેશાઈ	૧૮૭
(૭૯) તારાઓનાં તેજમાં	૧૮૮

(૪) હાસ્યરસનો હોજ :

(૮૦) “પારસી, તારો ચાબરીઓ !”	૧૯૭
(૮૧) અહવાલે એકદસ્ત	૧૯૯
(૮૨) મૂખેદ જવાંમદ	૨૦૨
(૮૩) “બસ ખાઈ જ નાણું ?”	૨૦૪
(૮૪) ફાલાદી મુક્કો	૨૦૬
(૮૫) “તાપ્પતનો વાધ !”	૨૦૮
(૮૬) કોશની ભાપા	૨૧૦
(૮૭) માથેનો મળ્યો !	૨૧૨
(૮૮) નસ્કારી ફૂટી !	૨૧૪
(૮૯) એકસની ચાલાકી	૨૧૭
(૯૦) નોશિરવાનની ન્યાયવૃત્તિ	૨૧૯
(૯૧) ચુરગીનની ચુસ્તાખી	૨૨૧

(૫) ફારસી ફેરમ :

(૯૨) નવસારીનું આતશબહેરામ	૨૨૭
(૯૩) પાક પરવરદેગારની તારીફમાં	૨૨૮
(૯૪) અષો જરતોશતની તારીફમાં	૨૩૨
(૯૫) જમશેદી નૌરોઝ	૨૩૬
(૯૬) શાયર દિર્દગીની તૂસી	૨૩૮
(૯૭) નવસારી	૨૪૦

(૬) પરિશિષ્ટ(૭) શબ્દાર્થસિન્ધુ

દીનની દાનાઈ

દાદાર અહુરમઝ્દનાં ૧૦૧ નામો

(બચત)

ઋજદ હર્જરતુમ ને જમગ હુસેપારા
 હરવીરપે-તવાના હરવીરપે-અકાસ
 હરવીરપે-ખુદા તું જ હરમાનકામ
 તું આઝેખતન ને અગ્નીઅનગમ
 અબેદદ પરવન્દદ અને ખૂતરતી
 ખરે ક્ષાપતન્ત યળી તુમઆરી
 ગાર્ઝુ, આદરે ને અગ્નીમ ગ્રીમના
 પરજતર અખરવંત હે પરવરા
 અનૈવાફદ ગીરા અને અફઝાવ
 રાપીના અવદ્યા અગરગ્ન સનામ
 અયાનદ આઈનઆમનદ વાસના
 ગીનોતુમ અનામનદ ને ફુશુતના
 હરહેગીન નેકફર ખરેશીરતુમ
 તરેનીસ ના રા મ અફરાઝ્દુમ
 અનોશક બેશતરના ખાવરા
 દ મૈયા દદ પ જદ દ દ દે દા વ રા

અસીતોહ રખોહ ફરશક ને બરેને
 મીનોન્હય પદમાની ને હમચૂન
 ખુઆફેર કામેરત અક્રીફતેહ
 અફરમોશ ગરગર અવીક્રીફતેહ
 હગરના અતસ આદરેઆદગર
 તું આદગેલગર તેમ ગેલવાદગર
 અખીશે મીનોરતીગરે ખોખતાર
 રૂડો આ દરે ન મ ગરે વરપાર
 વળી આદઆદરગરે વરપા ન
 ગરોગર અખી ન કોહુ ન તવા ન
 લલો આદનમગર ગરજયઆદ
 રહી આદગીર્દતુમમાં તુજ યાદ
 અમીનોગરે આપતુમ અજમાન
 તું આદરકીખીતતુમ ને અખુઆન
 આહુ ગેલઆદરગરે ખુરહ મંદ
 ગરાગર દાદાર ખુદાય વંદ
 અહુર્મ જૂદ ને અયરીનનોતવાન
 ગરાગરગરે ફરો ગર અગુમાન
 અગ્રાગર રય મંદે ફીરોઝગર
 અગ્રાગરગરે અધવી કેફગર
 તું ગેલનમગરે આમુસ્તે હુશીઆર
 નમન તુજને સાખો ઓ અવક્ષીદાર

દાન :

ગઝલ

અમે બંદા સહુ તારા,
 અમેને દાન કંઈ તો દે;
 અમે ના ગાગીએ જ્યાદા—
 અરજ પર ધ્યાન કંઈ તો દે!
 ખુદા! તુજ નામ “મઝદા”નો
 કરીએ જ્યાદરે ઉચ્ચાર,
 અમારા ખાકી ઉરોમાં
 ખુદાઈ જ્ઞાન કંઈ તો દે!
 “બહુમન”થી બહા ગુણો
 અમે તો યાચીએ ચાલુ—
 “અપા”થી અમ દિલે
 પાકીઝગીને સ્થાન કંઈ તો દે!
 વળી “ક્ષત્ર” બનાવી દે
 અમેને શક્તિથી ભરપૂર;
 બહી “રુપેન્તાર્મતિ” દ્વારા
 નમનનિચાલુ કંઈ તો દે!
 સદા “ખુરદાદ” અમેને દે
 તનેા મનની સુખાકારી;
 “અમરદાદ” પ્રભુ પ્યારા!
 અમરપિછાન કંઈ તો દે!
 અમેને સાત એ બક્ષેશ
 દેવી નહી તને બારી:
 ખુદા! નાચારના પોકાર
 પર તું કાન કંઈ તો દે!

અહુરમઝ્દની ૩૩ શક્તિઓ*

(૧) અહુરમઝ્દઃ જગત્કર્તા

પદઃ જિંજોટી-ત્રિતાલ

“પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે મને લાગી કરારી પ્રેમની”—રાહ
 બોલની બોલની બોલની રે,
 ધ્યારા! “અહુરા”નું નામ ચાલુ બોલની:—ટેક
 અહુરાની યાદમાં તો જીવનનો સ્વાદ છે—
 તુજ અંતરને ત્રાજવે એ તોલની રે!—ધ્યારા!
 ડગલે ને પગલે તું “અહુરા!” “અહુરા!” કર,
 છે યાદ એની મોઘેરાં મોલની રે:—ધ્યારા!
 હૃદય પર આઝેલા અંધારપછેડા—
 સૌ માયાના પરદા તું બોલની રે:—ધ્યારા!
 અહુરાના લાગો કાં જૂલે ઉપકારે?
 તુજ ઉંઘતા આત્માને ઢંદોળની રે:—ધ્યારા!
 “મઝ્દા” તો મોટા છે દાની ને દાના,
 એની કૃપામાં નિશદિન અંધોળની રે:—ધ્યારા!
 જંગલ ને દરીઆ તો બહુ તેં ખુદાવ્યાં:
 નિજ ઉરમાં એ પિતાને જોળની રે!—ધ્યારા!
 લોભ અને લાલચમાં તું તો ફસાયો—
 એ જોવાને આંખો તુજ ચોળની રે!—ધ્યારા!
 પળ પળે કરતો રહે સ્મરણ હોરમઝ્દનું—
 બીજા વિચારે રગદોલની રે!—ધ્યારા!

*એના વધુ ખુલાસા માટે જુઓ પરિશિષ્ટ.

(૨) બહુમનઃ ભલા વિચાર

રાગઃ—આશાવરી ત્રિતાલ

“એકજ દે ચિનગારી”—રાહ

બહુમનની બલિહારી,

બાબા ! બહુમનની બલિહારી—ટેક.

“બોહુમન” તો ભલા વિચારે

દઈ આપે અખત્યારી;

રૂઝ મન જો રાખો હરદમ,

અસરો નિપજો સારી:—બાબા !

વચન ને કામો મન ઉપજાવે,

મનની છે સરદારી;

મનથી ભારી આવે ખવારી,

હોય અગર વિકારી:—બાબા !

આજે ધરનાં ખૂણાં બોળે—

કાલે પરદેશ સ્વારી;

પણમાં ક્યાં ક્યાં ઉડી વળતું

મન દિયે બેગન રી:—બાબા !

બક્તિ કરતાં બ્રહ્મ બનાવે

જતિ સતી નરનારી;

ધડી નરકમાં—ધડી સ્વરગમાં

ઝલકે એ ચિનગારી !—બાબા !

બહુમનની તમ બંદગી કરીને

ગનને રાખો ભારી;

પવિત્ર મન સંધાવી દેશે

અહુરાની એ ક તારી !—બાબા !

(૩) અર્દીખહેશ્તઃ અષોઘ

રાગઃ કલિંગદો-ત્રિતાલ

“ કર ચાદ અલીદી દમ પર દમ ”—રાહ

તું રાખ અષોઘ અંતરની:

ભિતરની—હા—છગરની: —તું.

“હૂમત”થી કર રૂડા વિચારો,

એથી જશે સિદ્ધાધ અંદરની !—તું.

મીઠા સખુનો “હૂમત” બોલાવે—

દેદે થશે બધા સૌ સરપરની:—તું.

બધાં સતકર્મો દાખે “હૂવર્ત,”

દધ આપી ખુશાલી પરવરની;—તું.

તનમન અષોઘ દિયે ખુશબોધ,

નિજ ખૂગધ એકદમ દૂર કરની !—તું.

અપવહિશ્ત શિખવે અષોઘ,

નિત સ્મરણ એનું તું દિલ ધરની:—તું.

અર્દીખહેશ્ત તો બેદોનો વૈદ છે—

એનું એજગતી નાગું તું ઉચ્ચરની !—તું.

(૪) શહેરેવરઃખુદાઈ સત્તા

રાગઃ જિઝાદી-ત્રિતાલ

“મારા અહુરાની યાદી સમાઈ રહે” — રાહ

શહેરેવરની સ્તુતિમાં હું રીઝાઈ રહું—
 રીઝાઈ રહું—સુખ પાઈ રહું;—ટેક.
 અહુરમઝદની એ શક્તિ અનેરી,
 ખુશીથી દઈ દેતી અક્ષેશ ધણેરી—
 એના ગુણોનાં ગીતો હું ગાઈ રહું;—શહેરેવરની૦
 હોરમઝદી સત્તાની એ છે નિશાની,
 એનામાં ઝગઝગ રહે શાહી પેશાની,
 ગણી રાગનો રક્ષક હરખાંઈ રહું;—શહેરેવરની૦
 દુનિયાને નવી બનાવવાને કાળે—
 શહેરેવર અમશાસ્પંદ ઉચે ઘિરાળે—
 એની દયા સૌ દુઃખિયાં પર આહી રહું;—શહેરેવરની૦

(૫) અસ્પંદારમદઃ નમ્રતા

રાગઃ જોગી આશાવરી—ત્રિતાલ

“લયલી લયલી પુકારે મયે બનમે” — રાહ

નમનતાઈ ને ડહાપણની રાણી
 લલી આર્મઈતિ સૌએ વખાણી:—ટેક.
 અહુરમઝદની બેટી ગણાતી,
 પૃથ્વી રૂપે એ રહેતી ચહવાતી;
 બધી આબાદી એનાંથી ગણી:—લલી૦

વળી ભક્તિનો એ છે ફિરસ્તો,
 ગરૂરીનો ન એનો શિરસ્તો;
 ખરા ઉઘોગની એ દેતી લ્હાણી:—ભલી૦
 એનાં પગલાંની કેવી પુનાઇ,
 કે ગાથામાં પથ્ય એ ગવાઇ !
 સુશિલ, સમ્ય એ, સુ'દર ને શાણી:—ભલી૦

(૬) ખોરદાદ : સુખાકારી

રાગ: સિંધુડો-ત્રિતાલ

“ જવોજી જવો ખડે દાનકે દીલવાને વાલે ”—રાહ
 ગાવો સૌ ગાવો શ્રી ખોરદાદની ખુખી ગાવો:—ટેક.
 ગાઇને એ સમગ્ગવો—સમગ્ગવી દિલ બહલાવો,
 તનમનના તાપ શમાવો—અંતરના પાપ જળાવો—
 દેખી દુઃખિયાં ઝટપટ તમ એને અપનાવો:—ગાવો૦
 હૃદિર્વંતાત વડે તમ દેખો સધળે સુખાકારી,
 દુઃખજવાલા ઉપર અમૃતમય જળની બલિહારી;
 શાંતિ સૌ ઘેરેઘેરે—ખુશાલી ઠેરેઠેરે,
 વૃદ્ધિ છે ગામે શહેરે—ખોરદાદી મહેરે લહેરે !
 એની યારી ગમ નિવારી સુખ વધારી દે ઉગારી,
 બંદગી એની તમ કરે કરાવો:—ગાવો૦

(૭) અમરદાદ : અમગી

રાગ: ખંડાલી—તાલ દાદરૈ

“ જુદી જુદી કાયા ને માયા જાણુ રે ”—રાહ

લેજો, લેજો અમરદાદનું નામ રે:—ટેક.
બવસાગરથી એ તમને તારી લિયે,
નહી ખવારી દિયે—આવે કામ રે:—લેજો.

સાખી.

ફળપુલો તરુપાનમાં, અમરદાદનો વાસ;
એનાથી વળી પાગશો, અમરતા ઉગસ;
એના ગુણો છે અગણિત અપાર ધણા,
એ પર કરજો તમ ઉંડા વિચાર ધણા
—આઠો જામ રે —લેજો.

૩૧,૯૭૫

(૮) દેપાદર : અમૃત

ભજન-લાવણી

“ કયા માણું, મેં કયા માણું ? ”—રાહ

પીતો જા, યાર! પીતો જા તું,
પ્રભુનામઅમૃત પીતો જા!—ટેક
દિસે જી પી અને રાતે જી પી તું—
એ પીવાથી કદિ ના જીતો જા!—યાર.
ધુંટડાઓ ભરી ભરી પળપળ પીયા કર;
એ રસપાનમાં ચક્રચૂર થઇ તો જા!—યાર.
‘અહુરા’તું દે બલે સુધાને નામ કે
‘રાગ’ ‘રહીમ’ ‘ખુદા’ કહી તો જા!—યાર.
એ પીવાથી છુટારા* સાગરતરી ગયા—
તું પણ તેમ તેને તરી તો જા!—યાર.
એ અમી દે રગરગમાં દિવ્ય ખુશાલી:
એ ખુશીમાં સદા રમી તો જા!—યાર.

(૯) આદર: આતશ-

રાગ: રઘાડી ગઝલ

ઓ આઝર! તું કેળ્લાની નૂરી નિશાન,
સૌ પ્રદાસનો પિતા પિઝાણું તને—

તે મહાનામી મઝદાતું “જીગર” નિદાન,
એ નામે હું ગાણું-વખાણું તને!

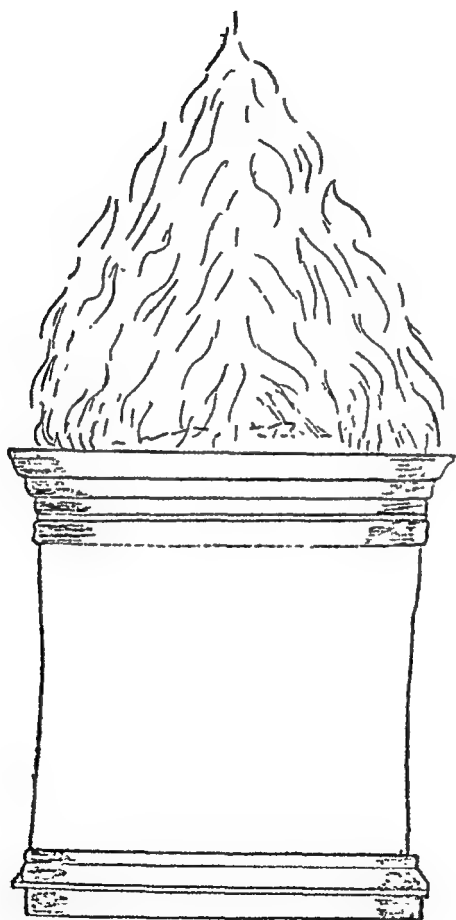
યા ઍસમ ને ઍયે તું લાયક, આતશ!
યા ખોરાકોમાં પણ સુખદાયક, આતશ!
યા આરાધના વિષે તું નાયક, આતશ!
દઉં સુગન્ધી ચન્દનનજરાણું તને!

રે દૂર દૂરની કયામત તક બળતો રહેજો!
ને શુદ્ધિ ને શુદ્ધિમાં જળતો રહેજો!
આ ગરીબ અમ બરમાં ઝળહળતો રહેજો!
ગાણું અમપર તે દાવરતું લ્હાણું તને!

મને રક્ષણ ને પોપણ સુખ આપી તું દે,
અને શક્તિ ને બક્તિ ઉર સ્થાપી તું દે,
બહુ કીર્તિવંત ફરજંદ નિળાપી તું દે,
મુજ અંતરઉંડાણે દઉં યાણું તને!

તું કરજો અમ પશુબનને ન્યાદા, આતશ!
ને હરજો સહુ ખૂરા ધરાદા, આતશ!
નહીં રંજડે મૃત્યુ-તગાદા, આતશ!
નમન હોજો નવસો ને નવ્વાણું તને!

नूरी डेब्लो

(૧૦) આવાં : જળશક્તિ

રાગ: ભીમપલાસ-લાવણી

“ પરદેશી સૈયાં ” ની ચાલ

અદ્વીસૂર ખાતુ !

જનજન હૈયાં હરખાવતી

અદ્વીસૂર ખાતુ !

દિવ્ય દેશેથી તું આવતી, મન લાવતી, હરખાવતી: અદ્વીસૂર ખાતુ !

સોળે શણગારવાળી,

કુલીન અન્નતારવાળી,

પવિત્ર વિચારવાળી,

સુંદર દીદારવાળી

કન્યા રૂપે જગપર ડગ લખાવતી, સુખ લાવતી, હરખાવતી: અદ્વીસૂર०

આરોગ્ય આપનારી,

શ્રીજ્ઞાને કાપનારી,

આબાદી સ્થાપનારી,

દુર્જન સંતાપનારી,

પળપળ નિજના આશિષો બરસાવતી, નવ તાવતી, હરખાવતી: અદ્વીસૂર०

ફળફૂલથી ફાલતી એ,

અંતર અજવાળતી એ,

ભપકાથી ચાલતી એ,

અભોજન સંભાળતી એ,

અહુરમઝદની પ્રિયપાત્ર કહેવડાવતી, ભવ તરાવતી, હરખાવતી: અદ્વીસૂર०

દેવોથી દૂર એ છે,

શરોમાં શર એ છે,

નિર્મલ જર એ છે,

રહાયે આતુર એ છે:

દક્ષિત પતિન સૌને એ અપનાવતી, ગિરદાવતી, હરખાવતી: અદ્વીસૂર०

(૧૧) ખોરશેદ : સૂર્ય

રાગ-દેશ: તાલ-તિઝમતિ ત્રિતાલ

સહુ વરો તણું વર તું જ છે,
સમિપમાં છતે દૂર તું જ છે;
સકળ ભેદની છે કિલીદ તું,
નમન પામજે, ખૂરશીદ ! તું. ૧

અમર તેજઅંબાર તુજના,
ઝડપી સાત તોખાર તુજના;
દરજને કરે નાહીદ તું,
નમન પામજે, ખૂરશીદ ! તું. ૨

તુર્થી અષો સહુ વૃદ્ધિ પામતાં,
જળ થજો બહુ શુદ્ધિ પામતાં;
વિપદને કરે નાપદીદ તું,
નમન પામજે, ખૂરશીદ ! તું. ૩

તિમિરજેર તું તોડતો અરે,
કિંગણબાણ તું છોડતો ખરે;
જગતજીવને દે નવીદ તું,
નમન પામજે, ખૂરશીદ ! તું. ૪

ચશમ તું જ છે જગતપાપની,
જડ તું બાળી દે તાપ પાપની;
ફિરસતા મહીં છે શહીદ તું,
નમન પામજે, ખૂરશીદ ! તું. ૫

(૧૨) મોહોર : ચન્દ્ર

રાગ-ભયરવી: તાલ-ઝપતાલ

નમાજ હું કરું તે મહાતાપને,
ધરે નિજ સ્વાધીન સૌ આપને;

પ્રકાશે મહાતાપનું તેજ ન્યાર,
ફૂટે ઉર્વશનાં મૂળો ભોંય ત્યાર;

પૂનમ ને અમાવાસીઆ ચન્દને,
નમીએ અમે સૌ ખરાં વન્દને;

શિતલ તેજ એનું હરે થાકને,
નવું દે જીવન માનવી લાખને.

યજ્ઞ માહ દાતાર બોખતાર છે,
સમર્થ એ સદાનો મદદગાર છે;

લીલીછમ કરે એ બધી જહાનને,
હરે યોગ્ય એથી બહુ માનને.

પ્રકાશે જગત ઉપરે ન્યાર માહ,
કરી દે ખૂરાઈ તણી એ તપાહ.

(૧૩) તીર : વરસાદ

રાગ: જાડવા ઝિંઝોલી*

સદા બાળે અમારી વહાર, ઓ તીર તેસ્તર પ્યારા !

તમ તો ખોરેહના લંગર, ઓ તીર તેસ્તર પ્યારા !

જગર જગરમાં તમની યાદી,

પાણીની દઈ અમૂલ પ્રસાદી

તમ હરખાવો હૈયાં ખિરયાર, ઓ તીર તેસ્તર પ્યારા ! —સદા०

દેવ પરીનાં જાદુ તોડી,

ધારા અમીનર્પણની છોડી

કરો જડમાં જીવસંચાર, ઓ તીર તેસ્તર પ્યારા ! —સદા०

ત્રણ જૂદાં છે રૂપ તમારાં,

પુરુષ — અશ્વ — વૃષભનાં ન્યારાં;

કરો અપઓપ સદાનો ખ્વાર, ઓ તીર તેસ્તર પ્યારા ! —સદા०

તાપ પડે જ્યાં, ધરણી ત્રાસે,

જીવે તમના આશે-શ્વાસે;

તમ તો ત્રિવિધ તાપ હિતાર, ઓ તીર તેસ્તર પ્યારા ! —સદા०

જ્યાં જ્યાં તમની સ્તુતિ ગુંજે,

ત્યાં ત્યાં રસાળ કુંજનિકુંજે;

છો તમ તારાગણ સરદાર, ઓ તીર તેસ્તર પ્યારા ! —સદા०

જળચર ભૂચર ખેચર પ્રાણી,

કરે ટગર તમ ડોકાં તાણી;

અધે તમનો જ જ્યજ્યકાર, ઓ તીર તેસ્તર પ્યારા ! —સદા०

* “અદ્ભૂત ચાતુરીસંહાર, ઓ મહારાજ મારા !” — રાહ

અધે ઘેરાય દુઃખ વાદળ, ખરે પળપળ;
 કર રહાય હવે, દુઃખ થાય દહે—
 હું તો પડ્યો રે નિર્બળ;
 નથી મને કોઇની આશ, તારોજ વિશ્વાસઃ
 જો આજ મને દે ચારી, તો જાય સહુ પીડ મારી,
 તુજ હેસાન માનું ભારી—
 હવે કર તું મને આજાદ, અરે ખુદા !—હવે.

(૧૬) મેહેર : વફાદારી

રાગ: માલ-તાલ: દાદરા

“મેરા ગમકા તરાના, મુનિયે દિસાના”—રાહ

જરથોસ્તી નરનારો, અંતર ઉતારો, ગામ્મને મિથગાન:—ટેક.
 પુરાણો ને ન્યારો રોશની સિતારો ધરાનીઓ દર્મિયાન:—જર

સાખી: બહુ બહુ પ્રાચીન કાળમાં મેહેર યજ્ઞ પૂજાય;

જરથોસ્તની પણ આગળ એ, ધ્રુવ ધ્રુવમાં વખણાય !

અહુરાનો એ ધ્યારો, શેને વિસારો, બંધુઓ ગુણવાન ?—જર

સાખી: સૂર્યતણા પ્રકાશમાં, મેહેર તણા નિવાસ;

મેહેર અને ખુરશેદમાં, ના જુદાઈ ભાસ !

રસ્તાખેઝે યારો, એ વિણ ના આરો, સાંભળો સુન્નત !—જર

સાખી: સત્ય, નીતિ ને ન્યાયપર, મેહેરંતણા અધિકાર;

કોલકરારો, મિત્રતા, પડતાં એથી પાર:

મેહેર દાવરનો ધારો નિશ્ચલ વિચારો, અહીં ને ત્યાં સમાન:—જર

(૧૭) સરોપ : રક્ષણ

રાગ: કંવાલી તાલ: અષ્ટાવરી

“અમ બહારે બાગ દુનિયા ચંદરોળ”-રાહ

તામેદારી તુજ નિશાની, ઓ સરોપ !

કર અમારી પાસબાની, ઓ સરોપ ! ૧

પાક પરવરતારનો ધાસેદ તું —

હે બશારત નિત્ય ઝાની, ઓ સરોપ ! ૨

અહુરમઝૂદ ને અમેશારપંદને

પહેલા ઇબ્યા તેં નૂરાની, ઓ સરોપ ! ૩

અહુનવર ને યસ્ન હસ્તગૂહાધતી

શસ્ત્ર તારાં માંથવાણી, ઓ સરોપ ! ૪

પાક પયગંબરને વહી તુજથી મળી,

મિત્ર તેનો તું દિલગની, ઓ સરોપ ! ૫

રાખ અમ રવાન તુજ પનાહીમાં,

ગેતી-મિનો જીંદગાની, ઓ સરોપ ! ૬

આવે છ છ વાર તું આ જ્ઞેહાનમાં,

તોડવાને દેવહાનિ, ઓ સરોપ ! ૭

માન પામેલો તું આ આ ઘેરમાં !

તુંથી જ્ઞેશતની આમદાની, ઓ સરોપ ! ૮

(૧૮) રખ્ને : રાસ્તી

રાગ: બેહાગ-હુમરી

તાઈં તો રૂપ સમ્યાઈનું, રે રખ્તુ !

તાઈં તો રૂપ મમ્યાઈનું:—રે રખ્તુ !

રાસ્તી અને ઇન્સાફ અધિકારો

પરતું તુલું દૂર ખુદાયતું:—રે રખ્તુ !

રવાનના “ચેહારમ”ની ખામદાદે તો તું

કાર્ય કરે તેના ન્યાયતું:—રે રખ્તુ !

મેહર દાવર કચેરી ભરી એસે ત્યાં

ઇન્સાફતું કામ ચોક્કસાઈતું:—રે રખ્તુ !

ત્યાં તો તું રખ્તુ, ત્રાજવાએ તોલ કરે

રવાનની ભલાઈ ખુશાઈતું:—રે રખ્તુ !

સવાબ ને ગુનાઈતું પ્રમાણ તપાસવું—

કામ જ એ બહુ કઠણાઈતું:—રે રખ્તુ !

નેકાને બહેસ્તની ખુશાલીતું કામ દે,

દુષ્ટાને દોઝખઈંડાઈતું:—રે રખ્તુ !

આગો લોકો તણું રક્ષણ નિત કરવું,

તાઈં એ કર્તવ્ય આહીતું:—રે રખ્તુ !

રખ્તુ ભલા ! અમને ખંચાવી રહેજો,

માગવું એ ઓજરખવાહીતું:—રે રખ્તુ !

ફરોહરની આકૃતિ

(૧૮) ફરવરદીન : ફરોહરો

રાગ: પીછુ ખરવા-ગરબી*

અપો ફરોહર યાદ, કરવી લાજેમ છે;
ટળશે સહુ વિપાદ, એનાથી ક્ષેમ છે:—ટેક.

અપો તણી કવપીની સંખ્યા ગણનાં નહી ગણાય રે,
આપે આપે, જગજગ ડગડગ અણુદીઠ એ તો રહાય: —અપો૦

સૃષ્ટિસર્જનની પણ મહેલાં ફરોહરો તો છેજ રે,
સહુ પેદાયશની નેગેહ્યાની કરતી શક્તિ એજ: —અપો૦

માણસની પણ રેહઅરી કરીને બતાવે સીધો રાહ રે,
દેવ દેવીઓ સામે લડીને કરે તેમને તખ્તાહ: —અપો૦

ગુજરેલાં-જીવતાં-જન્મવાનાં સૌનાં ફરોહર હોય રે,
આતશ, પાણી, ઝાડે, પ્હાડે ગંધી હસ્તી રહોય: —અપો૦

અહુરમઝદ ને બધા ફિરશતા, વળી અમેશાસ્પદ રે,
સહુનાં ફરોહર જૂદા જૂદાં છે, રસાં, વૃદ્ધિવંત: —અપો૦

વીર સરદારો ને સુલતાનો, આળેદો દસ્તૂર રે,
ગયોમર્દથી સોશયોસ સૂધીનાં ફરોહરો બહાદૂર: —અપો૦

એ સધળાંને મ્યઝદ ધરીને બોલાવો ધરમાંહ રે,
માથકલામે ખુશી થઇને દેશે દુઆ હાંય: —અપો૦

ઇરાન તુરાન, ખાવર ચીન ને મિસર હિંદુસ્તાન રે,
ઇજન ફરો તમ દેશ દેશનાં ફરોહરો બળવાન: —અપો૦

અપો નરો અપો નારીઓની કરીએ અહીંઆ યાદ રે,
તરત આપણી કુમકે આવી કરે ખરે દિલશાદ: —અપો૦

દોસ્ત અને દુસ્મન દેશોનાં ફરોહરો જૂં તમામ રે,
જ્યાં હો ત્યાંથી અત્રે આવી સ્વીકારો મુજ પ્રણામ. —અપો૦

*કવિ નર્મદાશંકરકૃત “જરયોસ્તી જેજેઘર, જગતમાં જણીતો”
એ ગીતની ચાલ.

(૨૦) બહેરામ : કૃતોહ

રાગ: જિંઝાદી ત્રિતાલ*

ફિરોઝગર બહેરામ !

તું કૃતોહ દે મુદામ:

કાલાદાયા દુસ્મન કેરા તુંથી તૂટી જાય,
સાચ જીતાવી જૂઠાંને તું કચરી દે નિજ પાય;

બહુ સગનવંતું તુજ નામ,

ફળદાયક સુખહો શામ !

--ફિરોઝગર૦

જરથોસ્તીઓનાં ખાસ

તેં ટાળ્યા વિધવિધ ત્રાસ:

ભિન્ન ભિન્ન રૂપો બદલીને તું રહાય કરે નિશદ્દિન;
દૂમતાંને તું તારી દે, તુંથી બળ પામે બળહિન;

તોફાન ચઢ્યાં અમ જહાજ,

તેં રાખી સૌતી લાજ.

--ફિરોઝગર૦

તુજ યાદી તણો પ્રતાપ,

દૂર રંજો આપો આપ !

અહીંથી તહીં બસડાંતાં વહાણો પાખ્યાં અનુકૂળ દહેર,
સરસર સરતાં આવી લાગ્યાં સંજાણે સુપેર;

કરી હિંદમાં મુકામ,

સહુ વધ્યા ધરીને હામ.

--ફિરોઝગર૦

તુંથી માગી લખ્યો આજ,

તું છે અમનો સરતાજ:

તેર સદીએ તાવી નાખ્યું ક્યાની અમ ખમ્મીર;
હાલહવાલી ડોળા ધૂરકે--ક્યાંથી ધરવી ધીર ?

ક્યામત સુધી, બહેરામ !

ઝલકાવો પારસી નામ !

--ફિરોઝગર૦

(૨૧) રામ : રામસ્ત્રી

રાગઃ સિંધ—ગરબી

નમાવું શિશ મીનો રામને નિરંતર,
 નમાવું શિશ મીનો રામને નિરંતરઃ—૨૬.
 શાદો રામસ્ત્રી ને ખુશી ખુશાલી
 એ દે છે ખાસ અને આમને નિરંતરઃ—નમાવું
 ખાણાની લિઝઝત છે એનાથી સર્વદા,
 જપીશ હું રામખાસ્ત્ર નામને નિરંતરઃ—નમાવું
 સાર રહિત સંસારે રસકસ ઉમેરી
 આપે એ અહીં વિશ્રામને નિરંતરઃ—નમાવું
 રામનામ કરો છે મહિમા અનેરો,
 લાવે બહુ શુભ પરિણામને નિરંતરઃ—નમાવું

(૨૨) ગોવાદ : પવન

રાગઃ કાલિંગડો—પદ

“હરસે લગા રહો રે લાઈ” એ નાનકના ગીતની યાદ
 ગોવાદ મઝદ ! છે તારી પવન ઉપર સરદારીઃ—ગોવાદ
 ભલા પવનની હોરો લાવે વૃષ્ટિ બલિદારી;
 કુદરત સઘળી ખીલી રહી કરે ખુશાલી નરનારીઃ—ગોવાદ
 રૂડા પવનથી કિસ્તી યાત્રે ગતિ ત્વરિત ધારી;
 ખુરા વાયુને વાવાઝોડે સઘળે ગમખવારીઃ—ગોવાદ
 “વાએ વેહ”ની મદદ મળે તો નાવ લે ઉગારી;
 “વાએ બદતર”થી જીવનૈયાં ડૂબેજ બિચારીઃ—ગોવાદ
 ખાગબગીચા ઉપવનમાં છે ગોવાદ સુખકારી;
 અંતર અંતર વાઈ રહે એ શાંતિ વિસ્તારીઃ—ગોવાદ

(૨૩) દેવદીન : હોરમજદનું નામ

રાગ : અલ્લા-જિંઝાદી

“કુરખાન કરે કાચોને પરની લલાઈમાં”—રાહ

દિનરાત દિલે ધારોને હોરમજદનું નામ જો !
 હોરમજદનાં નામથી સહુ કામ સરંજામ જો !—દિનરાત૦
 દિવસે એ પાળે ને રાત્રીએ સંભાળે—
 એનાથીજ જીવનમાં પામીએ આરામ જો !—દિનરાત૦
 સુખ સહુને આપે ને કષ્ટ પળપળ કાળેઃ
 શ્રમ ભારી હરદમ લે—માગે કે ન દામ જો !—દિનરાત૦
 સાગર સંસાર અહુર નામે તરીપાર છે—
 યાદ એની વારવાર જાણે અમૃતજામ જો !—દિનરાત૦
 કાયાની માયામાં શાને રહો વીંટાયા ?
 ગીત એનાં ગાયાં તો પહોંચો સ્વર્ગધામ જો !—દિનરાત૦

દીન : પ્રેરણા (Intuition)

રાગ : દેશ મહાર-પદ

“કયું આથે બાદર કારે, સંગ લાથે ન પ્રિયા હમારે” એ જીતની ચાલ
 દીન યજદને જો લજ જાણે, સુખ સંપત્તિ નિજ ધર આણે:—ટેક
 અષો જરાથુસ્તે પણ પૂજ એને “ગાથા” ગાને;
 ખુદાઈ ફરમાનોની શક્તિ “દીન”માં સહુ પિછાને:—દીન૦
 ધરમ, વહી* ને અંતઃકરણનો શબ્દ “દેએના” શાને ?
 મીનોઈ જીવનના ખ્યાલ શિખાવે દીન યજદ સધજાને:—દીન૦
 અંતરની છુપી શક્તિ ખીલાવી દોરે હંચાં ભાને;
 એજ સગળસર અવાઈ દીન છે ઝંદઅવસ્તાને પાને:—દીન૦
 લલી પવિત્ર દીન તણું કરો ચિંતનઃહિંડા ધ્યાને;
 જરાથુસ્તની દીન સદાય લઈ જાયે નિર્વાણે:—દીન૦

* પ્રેરણા (Revelation).

(૨૫) અશિસ્વંધ : દોલત

રાગ:--પ્રારાગ કણ્ઠાદકી-તિમ્મતિ એકતાલ
અશિસવંધુહી ! તને નમી-કૃતાર્થ યાઉં છું;
અષોઘ દોલતો તુંયા સદાયકાળ પાડેં છું;
અહુરમઝદ ને સપેંતઆરમૈતિ જે તણી
ગણાઈ જેટી પાક, ખેન, મહેર-મોપ-રખની;
ખરેજ ખૂમસુરતી તણી તું છે સુમૂરતિ,
રૂડા વિચાર દિલમાં અહોનિશે તું પૂરતી;
સુખો બધાં મળે આહી સુકાર્ય સાધવા થકી,
તુંયા જ એ સહુ થતું, હું માની એ લઉં નકી;
મળે સદાયતા તુંયા, બનેજ વિધ ખહેસ્ત રે,
કરે તું ત્યાગ, આદમી જીવંત દોઝખે ખરે !

(૨૬) આસ્તાદ : સત્ય

રાગ : ખીલુ-ત્રિતાલ

"કયસે કટે સારી રાત" ની ચાલ

બળું તને, આસ્તાદ !

હાં રે દિલથી બળું તને, આસ્તાદ !—ટેક.

સદગુણો તારા

દીકા મેં ન્યારા;

સત્ય સદાચરણમાં તું તો રીઝી રહે;

આપી દે સહુ મુરાદ,

હાં રે પ્યારા ! આપી દે સહુ મુરાદ:—બળું.

(૨૭) આસ્માન : આકાશ

રાગઃ ખિહાગ-પદ

“મેં સમ કોન કુટીલ ખલ કામી” ની રાહ

તું છે આસ્માન ગગનગામી,
કુલ પેદાયશોનો સ્વામી:—ટેક૦

આકાશ પિતા, પૃથ્વી માતથી
જગ ઉત્પત્તિ પામી;

જૂના આર્યમાં માન્યતા એવી
ઉંડી હતી ગદ્ય જામી:—તું૦

ગગનગુપ્તજને યજ્ઞ બનાવ્યો
ગણીને ‘અસ્મન’ નામી,

ભજન પૂજન તેનું ચાલુ કીધું—
જાણી નહીં નિજ ખામી:—તું૦

અષ્ટો જરાયુસ્ત આવ્યા ન્યારે
તૂટી સહુ એ ગુલામી;

‘અસ્મન’ ખુદાઈ શક્તિ ગણાઈ—
સાથે ઉ પા જા મી:—તું૦

(૨૮) જમ્યાદ : જમીન

રાગ : વિલાસ-ગરબી

“ લીધી સકેલી હરિએ વિચારી પ્રબળ નિજ માયા રે ”—શબ્દ

નમું નમું તને, જમ્યાદ ! પૃથ્વીરૂપ તું રે,
સહુ પારસી ધર આપાદ, કરતો ખૂબ તું રે;
‘લક્ષી પ્રભુસૃજીત એ લોભ,’ અર્થ તું ધારે રે,
ઝગતા જ્યાં તક રવિ ને સોમ, જીવવું તારે રે;
દુનિયામાં બહુ ફેરફાર, તેં તો દીઠા રે,
તડકા છાંયા પણ અપાર, કડવા મીઠા રે;
હતું એક વારે જ્યાં આખ, આજે જંગલ રે,
એક પળમાં રણને તાપ, કરે તું મંગલ રે;
હિંગી નીકળ્યાં આજે રહેર, જ્યાંહતી ખીણો રે,
તુજ ચેતન છે એમેર, મનુજ બળહિણો રે;
તને વન્દતા પ્રાચીન લોક, ગણીને માતા રે,
અદ્યાપિ પ્રણમી કોક, મગનજ આતા રે;
મુજ નમન પણ સ્વીકારી, લેજે ભાવે રે;
સહુ મુરાદો જે મારી, બર તું લાવે રે.

(૨૯) મારેસ્પંદ : માંત્રશક્તિ

રાગ : કાફી-કુમરી

“ પિયુષી ચિત્ર બન પ્રિતમ પ્યારે, મન બેસગી મોરા રે ”—શબ્દ

મારેસ્પંદ છે મીનો ખરેખર

‘માંત્ર’ ઉપર સરદાર રે :—ટેક.

પવિત્ર કલામે અવસ્તાતણા,

ધરમ મરમનો સાર રે :

એ ઉપર મુવક્કલ મીનો,

મારે સ્પંદ મુખત્યાર રે :—મારેસ્પંદ૦

‘યથા’, ‘અપેમ્’ ‘યેધૂહે હાતામ્’

વળી મંત્રો બેશુમાર રે :

સઘળાં પર આધિપત્ય એનું—

દી ન નો રક્ષણુહાર રે :—મારેરપંદ૦

કલામેની કે ખૂળી ઓરજ—

હરે બદળખતી બાર રે :

પવિત્ર મનથી કલામ ઉચારો,

પ્રભુનો સાક્ષાત્કાર રે !—મારેરપંદ૦

વૃદ્ધિવંત એ માંથ ખુદાઇ

દારિદ્રનો ઘણનાર રે :

એ ઉપર મારેરપંદ મુકરર—

એનાજ એ ઉદ્ધાર રે : —મારેરપંદ૦

(૩૦) અનેરાન : અનંત રોશની

રાગ : દરબારી કાહાનરૌ-પદ

“ધુંધટકા પટ ખોલ રે, તોહે રામ મીલેજે”—રાહ

તું ભણે લેને અનેરાન રે,

એની સ્તુતિએ યા શુભતાન ; —ટુંક

આભે ઝગતી અનંત જ્યોતિ

.અનેરાનનું દાન; —ટુંક

ભ્રમણ કરંતા સઘળા ગોળા

એને દે સન્માન : —ટુંક

સુંદર અંદર રાતે ઝગતો,

દહાડે ઝળતો ભાણુ : —ટુંક

અંધારે વળી નવલખ તારા

ઝળુકી કરે કલ્યાણુ : —ટુંક

અનેરાનથી રોશન ઝમકે

હીરા આકાશખાણુ : —ટુંક

એ માટે અનેરાન ! તમારું

માનીએ સૌ અહેસાન : —ટુંક

(૩૧) હોમ : આરોગ્ય

રાગ : દેશ-ધૃપદ

હોમ કેરી યાદ રોમ રોમને આહ્વાદ દેતી,
પાળો અને પીણું એણે શોખું નિજ નામનું;
એ પાળાને ફટી ફટી, ક્રિયા મહીં ધૂંટી ધૂંટી
કાઢ્યો એનો રસ-ચયું પીણું અમી જમનું !
એજ હોમ દેવદૂત પહેલો દુનિયામાં ચયો,
રચું એણે ભણતર ' ગાથાઓ ' તમામનું;
મોતને નિવારનાર - તારનાર પુનિતોનો,
ગણાયો એ મૂળ આરોગ્ય ને ધનધોમનું !

(૩૨) ઐર્યમન : આરામ

રાગ : માહ - ગરબી

ઐર્યમન પણ ચઝદેજ એક નાનો શો ગણાય :—ટેક.
માનવકુળને આરામ આપી એ તો મન મલકાય :—ઐર્યમન
‘વ’દીદાદ’માં ફિરસ્તાઓની એવી કહી વાત,
કે મારેરપંદની જનદુઃખ હરવાની નહીં થઈ તોકાત :—ઐર્યમન
અહુરમઝ્દે ઐર્યમનને સોંપ્યું એજ કામ,
એણે તે બ્રહ્મચ્યું તેથી સ્તુત્ય ચયું એ નામ :—ઐર્યમન
“ આ ઐર્યમા ધ્યયો ”* કહીને કરીએ સૌ વખાણુ,
તનમનધનનાં સુખો દધને રાજે આખાદાન; —ઐર્યમન

*અર્થ : હું ઐર્યમનને આરાધું છું.

(૩૩) નૈર્યોસંધ : દિવ્ય કાસદ

રાગ : ભયરવી - તાલ

“ કાઠ રબડી મરછ કયા જાને ”—રાહ

નૈર્યોસંધ ઇઝદ નામે છે, શિક્ષણ દેવાનાં કામે છે:—ટેક
એક આતશ ઉપર મુવજ્જલ, સત્તા એની ત્યાં જામે છે:—નૈર્યોસંધ૦
એ આતશ કહો, કયે હામે છે ? રાજાને હર વિરામે છે,
સાડે રાજ એ પરિણામે છે: સુખ સંપજ સૌ હિંગામે છે:—નૈર્યોસંધ૦
અહુરકાસદ ગિરદ પામે છે, જંજળો જગની વામે છે:—નૈર્યોસંધ૦

(૩૪) અપાંમ નપાત : જળશક્તિ

રાગ દેશ : તાલ : અતુલજાતિ તેતાલા

તું અપાંમનપાત લલા । અમની
સમિપે રજની દિવસે ભમની;
તું બુલંદ હકુમત રે કરતો,
નૂરમંદ તુખાર શું વિચરતો;
અરથે ‘જળનાભ’ તને ગણીએ,
રતુતિએ ફળદાયક તો લણીએ;
મનુજે પયદા તુંથી થાય બધા,
સહુ આકૃતિ ઘાટ તું દેજ સદા;
બુદ પાણી મહીં અદીઠો વસતો,
બળ સાંભળવાનું ધરી મસ તો;
જળ શક્તિ અનેરી તને લહીએ,
‘બરઝો’ બીજું નામ વળી દમ્યે.

(૩૩) નૈર્યોસંધ : દિવ્ય કાસદ

રાગ : ભયરવી - તાલ

“કોઈ રબકી મરજી કયા જાને” — રાહ

નૈર્યોસંધ ધજદ નામે છે, શિક્ષણ દેવાનાં કામે છે:—ટેક
એક આતશ ઉપર મુવકલ, સત્તા એની ત્યાં જામે છે:—નૈર્યોસંધ૦
એ આતશ કહો, કયે ઠામે છે ? રાજાને હર વિરામે છે,
સાઈ રાજ એ પરિણામે છે: સુખ સંપન્ન સૌ હિંગામે છે:—નૈર્યોસંધ૦
અહુરકાસદ બિરદ પામે છે, જન્મજો જગની વામે છે:—નૈર્યોસંધ૦

(૩૪) અપાંમ્ નપાત : જળશક્તિ

રાગ દેશ : તાલ : અતુચ્છતિ તેતાલા

તું અપાંમનપાત લલા ! અમની
સમિપે રજની દિવસે ભમની;
તું બુલંદ હકુમત રે કરતો,
નરમંદ તુખાર શું વિચરતો;
અરથે ‘જળનાભ’ તને ગણીએ,
રતુતિએ કૃણદાયક તો લણીએ;
મનુજો પયદા તુંથી થાય બધા,
સહુ આકૃતિ ધાટ તું દેજ સદા;
ખુદ પાણી મહીં અદીઠો વસતો,
બળ સાંભળવાનું ધરી મસ તો;
જળ શક્તિ અનેરી તને લહીએ,
‘બરઝો’ બીજું નામ વળી દમ્યે.

બહુ છે બરકત કલામની એ,
 દરી દે હરકત તમામની એ :
 અજબ કરામત વસી જ સુંદર:--ખુદાનાં

“મુલકનો રાજા ગણાય મોટો,
 ધરમનો ઉપરી જણાય મોટો :
 જ ગત જ નો ને સમાન સુખ કર:--ખુદાનાં

લક્ષી તું કરણી અહીં જાળવે,
 સદાચરણી રહી જતાવે,
 બહેકત ના દર ખુલે ખરેખર:--ખુદાનાં

દુઃખિત દિલના બિદારી દુઃખો,
 બહુ પ્રકારે હિતારી સુખો,
 દયા કરી દે ગરીબ ઉપર:”--ખુદાનાં

ચિપતિ વાદળ બક્ષેને વરસે,
 દુઃખોતું દોજખ બક્ષે હિતરશે,
 મુસીબ તો ના હિજે જ ફગર:--ખુદાનાં

બદોની બાળ કદાપિ કાવી
 તને સતાવી દિયે કરાવી,
 “અહુનવર” તું સદાય હિચર:--ખુદાનાં

બધી બંદી ને પુરાઇ બાગે
 “અહુનવર”ની દુહાઈ આગે:
 ખરો એ દુઃખહર-ખરો એ રહેબર!--ખુદાનાં

“ચેંધૂહે હાતાંમ્”

રાગ: ખહાર-તાલ : દાદરૈ

“ચેંધૂહે હાતાંમ્” એ તો જરથોસ્તના કલામ,
નળીઓના નળી જે પર લાખો સલામ!

અખોઈની સીધારશ એમાં છે સરીઆમ,
જૂનું એટલું ઉમદા એ ભણુતર મુદામ;

“એમાં છે વખાણીઆં નર નારી આમ,
અહુરાને ભજવે જે તત્પર મુજ્જો શામ;

બંદગી અર્પણ છે અમશાસ્પંદને નામ,
પવિત્રાઈનું જણાવ્યું છે બહુ મોધું દામ;

જન્મવાનાં, જીવતાં કે મરેલાં તમામ
આદમીઓ પાક કાળે અમરતાની જામ:”

એવો સાર શીખવે છે “ચેંધૂહે હાતાંમ્”:
સ્પષ્ટ ઉચ્ચારે જપતાં મળશે આરામ.

(૨) ઉશ્તવદ ગાથા

રાગ કાફી : તાલ પિસ્તો

હોય તેને સુખ જેથી સુખી બીજા થાય છે,
 હોરમઝદી તંદુરસ્તી જેર તેને રહાય છે;
 બક્ષ મુજને સંપત્તિ ને આશિષો તુજ, ઓ ખુદા !
 તૂજ દર્શન-પ્રેમ કેરી પ્યાસે જીવ ગમરાય છે.
 જે ભલો છે પરને કાજે દે તેને સુખ સામટાં,
 પાપી ને અપાપી બેહ પર ચાલુ તુજની છાંય છે !
 સર્વશક્તિ-સમૃદ્ધિનું મૂળ તુજને હું ગણું,
 આતશી પ્રતાપદ્વારા બળ તું દે મનમાંજ છે;
 ધનસાધી રીતિ મુજબ સૌને બદલો તું જ દે,
 ન્યાઈ ડા'પણુ તાઈ એવું ના કદિ દગાય છે.
 આવી પૂછે વોહુમન ને સરોપ યઝદ મૂજને:
 'કોણુ તું છે? કોણુનાથી તોખમ તારી છાંય છે'?
 રાસ્તનો હું દોસ્ત છું ને દુષ્ટ કેરો દુશમન,
 દાખવું કેમ દીન-નિશાની ! દિલડું મુંઝાય છે !
 જ્યાં સુધી જીગરની અંદર હોશ કેરો બેશ છે,
 અગ્નિની નેમાજ ને તુજ યાદ મુજ દિલ રહાય છે.
 દીન તેં જે શીખવી તે લોક શું સ્વીકારશે ?
 હું તો છું તૈયાર-અષોઘની ધરી મેં બાંધ છે !
 લાંબું જીવન ને ખુશાલી દે મને સરોપની,
 સંતોષી વિચાર દે કે શ્રેષ્ઠ જો કહેવાય છે;

સત્ય ક્ષવે પૂર બળથી—સમ્યતા જગ ઉતરે,
 આશિષો એ દે જંગોમાં સન્મતિ જણાય છે.
 પૂછું, ખુદા! જે સવાલો તેના ખુદાસા તું દે:
 શ્રેષ્ઠ જીવન કેં? મૂળ શું? સુખ ક્યાં દેખાય છે ?
 તુંજ સિવા કોઈ છે શું રાસ્તીનો પિતા બલો ?
 શ્રદ્ધામંડળ નિજ ગતિમાં કેમ ફરતું જાય છે ?
 આસ ને આ પૃથ્વી બંને કોણ ટેકાવી રહે ?
 ઉર્વરો ને આજ કહેને કોનાથી સરળાય છે ?
 વાદળો ને વાયુ જેને વેગમાં વહાવે કોણ ?
 તેજ ને અંધકાર કોની કૃતિઓ કલ્પાય છે ?
 રાત ને દિવસ કોનાથી ?—ઉંચ જાગૃતિ વળી ?
 રાજ્ય તારું નેક ખ્યાલો ઉપર જ રચાય છે ?
 ફરતી દુનિયા કોણ કાજે તે કીધી ખેદા ખરે ?
 સમ્યતાનો ઉંચ દરજ્જો કોણથી અપાય છે ?
 પ્યારો કીધો દીકરો નિજ આપને કોણે, કહે ?
 નેકી શી કરવી કે માગી મુરોહો પમાય છે ?
 દીનનાં ફરમાનોને હું પાક કેમ રાખી શકું,
 દીન કે જે સૌ દીનોમાં ઉત્તમ ઓળખાય છે ?
 કેમ સારા ને નહારા જેયને પિછાનવા ?
 આશમેધો* દુવંદોને કેમ હાવાય છે ?
 સત્યતાને જુદું ઉપર સર્વોપરી કેમ કહું ?
 યુક્તિજુક્તિ દુષ્ટ કેરી કેમ ઉંધી થાય છે ?
 પાસખાનીકર્તા છે તુજ માંત્રના કલોમ જે,
 એ વડે નિજ દુસ્મનોને કોણ દેતું ત્રાહ છે ?
 અહુરમઝદા ! કેમ પહોંચું પ્રેમ તુજ, સંપૂર્ણતા ,

જે વડે ગેતી મિનોઘ મુક્તિને વરાય છે!
 લાલકારી દીનવાણી આજ હું જાહેર કરું,
 લક્ષ દધને સુણતાં અમ્મર એથી થવાય છે!
 સર્વથી જે શ્રેષ્ઠ યજ્ઞદાં તેની સ્તુતિ ગાઉં હું,
 એ સદા ઉદાર મનની વહાર કરવા ધાય છે;
 માનવી જે પાક હોશે, જહેસ્તમાહી* મહાલશે :
 પાપીનાં રવાન સઘળાં દોઝખે દટાય છે.
 હિતકારી હોરમઝદે સુખદુઃખ બેઉ નાખિયાં,
 ખુદ્દિ સાથે બળ અકેલા એનાથી બખ્શાય છે.
 ખેશીઓ ને દોસ્તદારો સૌ મને છોડી ગયા :
 ક્યાં જવું? ને શુંય કરવું? વાયુ ઉના વાય છે!
 રાજ નહી કે ના પ્રજા—દોષ મને ઉત્તેજવું,
 નામુરાદીથી જીગર માઈં હવે ચૂંચાય છે!
 ઓ અહુરા ! સંકટો મુજનાં ઉપર નેગાહ કર :
 મિત્ર થોડા, કમ પુંજ : રે, હૈયું હારી ખાય છે!
 દુષ્ટ કેરી સહાય કરતો જાતે પુરો જાણવો,
 નેકની ચારી કરે તે નેકમાં ગણાય છે;
 કીનો જે બદકાર મુજપર લેવાને કમ્મર કસે,
 મૂળ રક્ષક કોણ, ખુદા ! તૂજના સિવાય છે ?
 નેકી નીતિ આચરી જે સત્પંથે રહે ચાલતાં,
 પાર ચિન્વત હું કરાવીશ—મુજનો એ ન્યાય છે:
 સ્પીતમાં જરથુસ્ત્રને જે સુખ દધ ખુશી કરે,
 જન્મભર વૃદ્ધિજ પામી જહેસ્તમાં મલકાય છે !

(૩) સ્પેન્તોમદ ગાથા

રાગ : ખિહાગ-તાલ : ચિસ્તો

ભલા વિચાર વચન કામો અહુરાનેજ પ્યારાં છે,
 દિયે સુખ ને અમર્ગી એ સપેનામિનો દારાં છે;
 મિનોઈ શક્તિ એવી એ વડે છે દુઃખી પાપીઓ,
 અષો સંતોષથી મહાલે-અસંતોષી નદારા છે.
 ભલા બદલો ભલો પામે-પુરા છે હાડમારીમાં,
 ચુકાદા તુજ હે મજદા ! ન કેઇને અકારા છે;
 વિજય પામે પવિત્રાઇ વડે સદ્ગુણી દુષ્ટોપર,
 ગયાયાં રહે સ્તુતિગાનો ખરે તેથીજ તારાં છે.
 લીધું છે કામ મેં * હાથે ધરમઉદ્ધાર કરવાનું,
 કહે ક્ષાવીશ એમાં હું ? મહા તુજ જ્ઞાન ન્યારાં છે !
 દીની મંત્રો અષોને તું શીખાડે છે, ખુદા મારા !
 ધરે પાકી હૃદયની તે શખસને પહોંચનારા છે.
 ભલા સરતાજ અમને દે, ન પુરા, આર્મઘતિ ! તું-
 અષોઈના તરીકા જન્મથી ધરવાજ સારા છે;
 બિચારાં ગાયગોરપદોતણી પરવરશી કરતા રહો,
 અરે એના વડે જાણો ખુરાકીના વધારા છે.
 કરો અખત્યાર સચ્ચાઇ-વળી ગુરસાને ગુંગળાવો,
 અદેખાઇ કપટ કીનો અહરમનના ધખારા છે;
 કહે, અહુરા ! શું છે ન્યાયી લાલી તુજ પાદશાહી નેમ ?
 મળે ઈનામ શું તેમને ખરા દીનદોસ્ત મારા છે ?
 કહે તું, આવશે ક્યારે મનુષ્યો મહાન બુદ્ધિનાં x ?
 કરી દે દૂર આહી જે ખરાખીના હુમરા છે ;

કહે, ક્યારે અમોને આવી ' મળશે આર્મધતી જે ?
 મળે કોને ડહાપણ ? કયાંય દૌલતના ઉતારા છે ?
 ખરે તે છે સંઓધ્યન્તો—લક્ષી દીનના રખેવાળો,
 બધાં પાપી મનોને એ ખરેખર ખુબ ખારા છે !
 ગણે જે શ્રેષ્ઠ મુજ દીનને, કરે આળાદી તેની તે,
 મુકામ એનું મિનોમમાં અસરરૌશન કિનારા છે.
 સદાચારી મનુષ્યોએ ન લેવી દુષ્ટસરદારી,
 ગણું હું દીનના સ્થંભો ખરે જે હમકારાડું છે;
 હશે જેની દયાનત બદ દુઝમમાં દાર તેનો છે,
 ખુરાકો ઝેહરી ખાવા કંકરણીના મુશારા છે !
 કંઈ હું તલ્લ્ય સર્વોત્તમ રહી તુજ મરજીને આધીન,
 ખુદાયા ! તૂજ ગુણગાને રહ્યા મુક્તિમંશારા છે;
 જમીન જે ખેડ વિનાની પડી પડતર નકામી રહે,
 મુરાદે નિજ પહોંચે જે કરે ત્યાં પુષ્પક્યારા છે.
 તને—કેવળ તને—અહુરા ! વખાણું હું—હું યાચું એજ,
 સુણું મુજ સ્તુતિગીતો જ્યાં ગરૈથમાની મિનારા છે !
 જગર માઈ ખુશાલીથી બધું ભરપૂર કરી દેજે,
 લક્ષી જે દીન તારી મૂજથી એ આશકારા છે.
 દિલી ગાથા ઉચારીને તને પામું—તમન્ના એ,
 ક્રિયાની ભેટ પણ તુજને ધરી, સરજનહારા ! છે;
 ઝગે આ બામદાદી જયોત કીર્તિ તુજ ગાવાને,
 કરે ગર્દિશ એ કાજે વળી ખુરશીદ સિતારા છે.
 વખાણો તુજની ગામ્મશ જ્યાંતક જેમ અંતરમાં,
 નતીજે નેક નેકીનો—તુજ દરબારી પુકારા છે !

(૪) વોહુક્ષત્ર ગાથા

રાગ માલકોસ : તાલ પિસ્તો

આરમ્ભતી ને વળી દાદારને
મૂળ અષોઘતું ગણું કિર્તારને;
બક્ષ ગાગી મુજ મુરાદો, ઓ ખુદા !
નેક મનથી ભળ્યો જગદાધારને;
કામ ને અષોઘ ને ઝગ્ગાનથી
જે સ્તવે છે તૂજ શા સરદારને,
રાહનૂમા તેઓનો તું છે ખરે—
આખેરત સૌ તુજમાં ભળનાર ને ?
નેકીની સરદારી તું ત્યાં આપશે,
પાપમાફી મળશે પરોપકારને;
જે કરે ખુશનૂદ અહુરમઝ્દને,
ફાયદો તે પામે બેઉ જગત્પારણે;
ભક્તિ તેની જે કરે નહીં આદમી,
કયામતે ખગશે જ દેવના મારને;
આપ તંદુરસ્તી ને અમ્મરપણું,

કોણુ મારો દોસ્ત સાચો છે અહીં ?
 કોણુ છે કરનાર કયામતકારને ?
 રાસ્તી છે આશ્મોગી ઉપર કાવતી—
 દુષ્ટ પ્હોંચે ના કદિ સ્વર્ગદ્વારને !
 માંત્ર તુજના આશકારા હું કરીશ,
 ' કરણી તેવી બરણી 'ના વિચારને;
 દીનદારોને મળે બદલોજ એ,
 ગ્રોથમાની બહેસ્ત મરતાંવારને !
 દીનદારા જ્ઞાન પામી જે પુરુષ
 પ્રેમથી ધૂળવે જનહરતારને,
 કાયદો મુજ ધર્મ કરે શિખવે,
 જીતી લે એ મુજ હૃદયના પ્યારને !
 સાહ્યકારી, સહકારી અગશારપંદ !
 ચાહું સુખ હું મુજ મનસ્વી કારણે;
 પાક અક્તિથી જગત આપ્પાદ છે—
 દેજ સત્તા અહુર નેક કેદારને:
 માગું એ આશીર્વાદો, એા યજદ !
 નેકબખ્તી માર્ગ પર ઉતારને !

(૫) વહિશતોઈશત ગાથા

રાગ પીલુ : તાલ દીપચંદી

અહુરે જરાથોસ્ત ઇચ્છા ફળાવી,
મુરાદો જે માગી સહુ તે અપાવી;
અમરતા અને દીનકામે ફતેહો
પુરા દુશ્મનોને સરાસર દબાવી;
દીનઆગાહ ફરોશ્તર-ગુસ્તારપ એએ
બલી દીન દુનિયાને દેશે શિખાવી;
રહે દોકરી જે વફાદાર ચાલુ
પિતાને—પતિને સદા અપનાવી,
બલી એની નૈયત કાજે જ પામે
બલો બદલો જે બહેશતની ચાવી;
જરાથુસ્ત કહે છે શિખામણુ શબ્દો:
“પરણતાં પુરુષ-સ્ત્રી! દિયો ઉર લાવી,
બલી ઘાનતે ચાહ રાખી રહેજો,
યશે તોજ સુખી તમો બેનું લાવિ !
દરૂબ બધીને તમો દૂર રાખો—
મિનોઇ જીવનની કરે એ ખરાખી:
હવસ—લોભનાં મૂળ પેદાં ઉંડાણે,
વિદારો, નહી તો દિયે પસ્તાવી;
પુરાઓ તણી હો સદાની શિકરતો,
ભલું ક્ષત્ર દેશે વિજય નિપજાવી:
ખુદા ! પાદશાહી અજબ તારીતો છે—
ગરીબોની નેટી રહે અંત ફાવી.”
નમાનો કરોડો તમોને, ઓ ગાથા !
ખુખીઓ તમારી કમ જીભ ગાવી ?

ગાહમ્પારની - ફિલ્સૂફી

રાગ જેજેવંતી : તાલ દાદરૈ

ધજન કરું છું અહીંઆ, ઓ ગાહમ્પાર ! તમોને,
આદરમાન હું દઉં છું, ઋણના સરદાર ! તમોને:—ટેક.

ફસલ ફસલનાં જશન હિંગામો તમો છો—
ગાણું જનજનમાં ગિરાદરી કરનાર તમોને:—ધજન૦

બહારની મોસમના છો શેઠ “મૈધ્યોઝરેમ્ય” તમ,
ગાણું ફળ, ફુલ અને હરિયળીનો આધાર તમોને:—ધજન૦

લલ્લા “મૈધ્યોધ્વમ” છે ગાહમ્પાર ખીજો—
આભારી ઉનાળે છે ખેતરનો ઉદ્ધાર તમોને:—ધજન૦

ત્રીજો “પર્ધતીશહ્ય” છે પાક લણવાનો વખત,
પાનખરની શરૂઆતની છે દરકાર તમોને:—ધજન૦

ગરમીની આફત બધી ટાળી જે દંડક કરે—
એવા “અયાથ્રેમ” રૂડા ! નમન વારંવાર તમોને!—ધજન૦

ભર શિઆલે પધારીને પૃથ્વીને પાવન કરો,
મોંઘા “મધ્ધ્યાધ્ય” અમારા! ગણીએ પાલનકાર તમોને:—ધજન૦

રાત દિવસ સરખા અને સર્દગર્મ સમતોલ કરે,
એવા અષો “હુમસ્પથમધ્ધ્ય” ! દધએ આવકાર તમોને:—ધજન૦

જશનથી જરથોસ્તીઓમાં મજબૂત કરો પ્રેમગાંઠ,
પવિત્ર ગાહમ્પારો ! હો વન્દન સદહઝાર તમોને !—ધજન૦

મધરાતની “ઝાય”

રાગ માલ : તાલ લાખણી

“ગન માયાના કરનારા રે”—૨૬

સુણી ઘંટના એ રણકારા રે, મુજ ચક્ષુઓ ઝટ ખુલી જાયે !
 મધ્યરાત્રીએ ટંકાર એ ન્યારા રે, દે અવનવી સ્ફુર્તિ ઉર માંહે !—મુજ
 કાળી ઘેર નિશા, સૂની સૌ દિશા—ઘડિયાળે ખાર ગણાયે;
 અવનિ આ આખી ભાસે સ્મશાન શી, ઉઠતાં તો જીવ મૂંઝાયે રે !—મુજ
 નિદ્રાના ઘેન સૌ ઉડે પલકમાં ઘંટનાદ કણે અચકાયે;
 રજનિ રણિયામણી ખરે બિહામણી, એ વખતે તો દેખાયે રે !—મુજ
 ભૂત પિશાચો—અન્ય દુરાત્મા, વાતાવરણે ગુંગળાયે;
 સવાળે પહોરની એ જહાંગીરીથી, જનતા તો ખુમજગસરાયે રે !—મુજ
 “દુશ્મન”* ઠોકા પડે કે તાક્ષણ, પ્રેતાત્માઓ તો વિલાયે;
 “દુષ્ટખત”ના* ત્રણ ટંકારો ચાતાં, ધંત્રમંત્ર ફરે થાયે રે !—મુજ
 છેલ્લા ત્રણ ઠોકા “દુઝવર્ત”નાથી* પલીદી પૂરી પિસાયે;
 વાતાવરણ ફરી નિર્મલ બની રહે—તૂટે બળ બુરાં બધાયે રે !—મુજ
 ઉપહેનની “ઝાય”ની મુજણીઓ દ્વારા, નવચેતન જનમન પુરાયે;
 પ્રભાવ એ ઝાયના બાણે અહીં કાય ના, એનાથી બુદ્ધિ પમાયે રે !—મુજ
 જરથોસ્તી બંધુ ! બાણી એ સંધું, આળસ ન કરશે કદાયે;
 સુણી મધરાતે “ઝાય” કણકારા, ભક્તિ કરો, પ્રભુ રહાયે રે !—મુજ

* “આતશ નિઆયશ” બાણતાં આ ત્રણ શબ્દો આવે છે ત્યારે
 “ઝાય” દેનાર દરેક શબ્દના ત્રણ ઠોકા લેખે નવ ટકારા મારે છે, એનું
 સૂચન છે.

સુદ્રેહ અને કુસ્તી

રાગ : કાલિંગડો-ગરબીx

સુદ્રેહ-કુસ્તી, હમદીનો ! રાખજો,
 સદા રાખજો રાખજો રાખજો રે:-ટેક.
 દીને જરાથુસ્તની એ નિશાન છે રે,
 સુખ એનાથી બન્ને જોહાન છે રે,
 એની બરકતે અમરતા ચાખજો—
 ખરે ચાખજો ચાખજો ચાખજો રે:-સુદ્રેહ૦
 'સુદ્રેહ-રેહ' એટલે લાલનો રસ્તો રે,
 'ધરમ-હદ' અર્થ 'કુસ્તી'એ વસ્તો રે,
 પાપખીણમાં નિજ કાય ના નાખજો—
 ના નાખજો નાખજો નાખજો રે !-સુદ્રેહ૦
 શાહ જમશેદના અમલ દર્મ્યાનમાં રે,
 સરોપ લાવ્યો એ ખુદાઈ ફરમાનમાં રે,
 કહ્યું 'સૌ એને બાંધવા લાગજો—
 હારે લાગજો લાગજો લાગજો રે !'-સુદ્રેહ૦
 શુદ્ધ સફેદ એ બન્ને જોઈએ રે,
 નહીં દાગ એ પર પાડવો કોઈએ રે,
 એ બેઉ વડે તનને ઢાંકજો—
 તમે ઢાંકજો ઢાંકજો ઢાંકજો રે:-સુદ્રેહ૦
 સ્વચ્છ કુસ્તી બને મેઢાં ઉતની રે,
 નકલ કરવી તે ગ્રાણીના ગુણની રે,
 ન મ ન તા ધ નિર્દોષતા દાખજો—
 સૌ દાખજો દાખજો દાખજો રે :-સુદ્રેહ૦
 વળી કુસ્તીના ૭૨ તાર છે રે,
 યરન ગોતેરીનો શણગાર છે રે,

તમ મોઢાં મૂલ એનાં આંકળે-
 એનાં આંકળે આંકળે આંકળે રે:-સુદ્રેહ૦
 એના તણુ આંટા તણુ સિદ્ધાંત છે રે,
 “હુમત-હુખત-હુવસ્ત” પ્રખ્યાત છે રે,
 દૂર એનાથી કોઇ નવ ભાગળે-
 નવ ભાગળે ભાગળે ભાગળે રે !-સુદ્રેહ૦
 કુસ્તી અંદરથી છે કાં પોલી રે ?
 બેઢ ગેતી-મિનોના દે પોલી રે,
 એની ઉંડી ફિલ્સુફી આંખળે-
 બંધુ ! આંખળે આંખળે આંખળે રે:-સુદ્રેહ૦
 વળી કુસ્તી તણા લર ગે છે રે,
 ‘હાવન-રપિવન’ સંસાર એ છે રે,
 છ લરી છ ગાહમ્બાર ભાખળે-
 એને ભાખળે ભાખળે ભાખળે રે:-સુદ્રેહ૦
 સુદ્રેહ ઉપર કીધું ‘ગીરેબાન’ ને રે,
 ‘સવાબ-કાચળી’ ગણો એ એંધાણને રે,
 બલાધ કરતાં કદિ નહીં થાકળે-
 નહીં થાકળે થાકળે થાકળે રે !-સુદ્રેહ૦
 હૃદય આગળજ કુસ્તીનું સ્થાન છે રે,
 ઉપલે ભાગે મનન-ચિંતન-જ્ઞાન છે રે,
 નીચલા ભાગથી જીવનનાશ ત્યાગળે-
 બલા, ત્યાગળે ત્યાગળે ત્યાગળે રે !-સુદ્રેહ૦
 રહી સુદ્રેહ-કુસ્તીરૂપી કોટમાં રે,
 જીવન જીવો જરાયુસ્તી જ્યોતમાં રે,
 દીનની પાસખાની કાળે જગળે-
 નિત્ય જગળે જગળે જગળે રે ! સુદ્રેહ૦

દોખમાની દાઝ

રાગ:-દેશ : તાલ ત્રિતાલ

લાઝઓ ! દોખમા કેરી દાઝ સૌ દિલે ધારજો રે,
ઉર ઉતારજો રે:—ટેક.

દોખમાની પુરાણી રૂઠી

દાખે ઉંચ વિજ્ઞાની બુદ્ધિ—

શુદ્ધિ મુખાં જીવતાંની એથી વિચારજો રે:—ઉર૦ ૧

પ્યારાં વતન ધરિને સાચે

દોખમાઓના ડુંગર રાચે—

એનાથી તો સરતાં તંદુરસ્તી કારજો રે:—ઉર૦ ૨

માનભરી એ જૂની રીતિ,

એમાં તે શી રાખે ભીતિ ?

હિત ચિંતી નિજ, “ સુધારા ” વિસારજો રે:—ઉર૦ ૩

બળવંતા બહુ શાહ પ્રતાપી

પોઢ્યા નિજનાં દોખમા સ્થાપી:

પાપી થઇ તમ કદિ ન એને ધિક્કારજો રે:—ઉર૦ ૪

કળિયુગનાં જ્યાં ચાલે જીવબળ,

નવી નવી ઉઠે ત્યાં ચળવળ—

ક્રિમેટોરી અમ — કબ્રસ્તાન નિવારજો રે:—ઉર૦ ૫

અનેકને છે ભટ્ટી વહેજાં,

બીજાં ઘોરસ્તાની ભેજાં—

એ સામે તમ ઝુઝવા હિંમત નવ હારજો રે:—ઉર૦ ૬

પાક પુનિત એ દોખમા ગણજો,

જ્યાં પણ હો ત્યાં એને ચણજો—

બન્ને દુનિયામાં નિજ રવાન એથી તારજો રે:—ઉર૦ ૭

કિ રસ એ ક યા મ ત

રાગ : પીલુ-લાવણી

જરાયુસ્તી જન ! કહું હું આજે વાણી,
સુણો ક યા મ ત ની આ ક હાણી: ટેક.

પહેલ્લી, ફાસી ને અવરતા અંથોદારા,
હું કહું છું એ આ શ કા રા;
થશે પૂરા જયાર ગેતીના પાર હઝારા,
બજે ક યા મ ત નાં જ ન ગા રાં:

એના ચિન્હો પણ ખંતલાવું,
“યરન વોહુમન” સમજાવું,
જેમાં વર્ણન આપ્યું આવું—

વાંચક નરનાર! વાંચી રહેજ વખાણી:
સુણો ક યા મ ત ની આ ક હાણી. ૧

રશીક રશીકતણી અરેરે ગર્દન મારે,
શરમ આંખો માંથી ઉતારે;
બાપ બેટાના, બાઈ બાઈના પ્યારે
ઉઠી જશે જગત કિનારે:

પડે સુરજ ઉપર તો ધાખાં,
રહે આવદાં નહીં લાંબા.
ઉગે દુરાચરણના ખરાખા,

અમીન કળ કમ દે, પલીદી રહે ફેલાણી:
સુણો કયા મતની આ કહાણી. ૨

ગુરુસાના દેવ અઝેખમતણી તોખમના
દેવ થશે મલેક અજમના;
પવિત્રાઈ શું ? જણો બધી આલમના,
સૌ ભેદો બૂલાશે ધરમના:

બે મુખેદ કરે ઇજને,
તે રવા ગણાશે મસ, ને
હરે સાચાં બદ કુનને—

નીચ, સુગલીખોર, ઢાંગી રીતિ ફાવવાની:
સુણો કયા મતની આ કહાણી. ૩

દૌલત ને માન જશે ખરે પરજાતે,
દુષ્ટ હસી રહે સૌ વાતે;
ખાનદાન અમીર લટકશે વાટેઘાટે,
પુગે પુઝગીએ જે પુરા તે;

થશે અહુરમઝ્દની નિંદા,
ધરમગુરુ પડે શરમિંદા,
નહીં બારાં રહે બક્ષિંદા,

જશન ગાહમ્યારે ન યકીન ફરવરદેગાની:
સુણો કયા મતની આ કહાણી. ૪

ધુમ્મસ ને વાદળો રહે આકાશે,
ગુનાહ વધશે શ્વાસે શ્વાસે;
ગાય ગુમ્ફંદથી ઓછું દુધ અપાશે,
નાશ, કંગાલી અત પથરાશે;

શેઠાર્થી ને ધીલીસ્થાકી,
અઝેધમ વંશની નાપાકી,
ધસે ધરાન ઉપર બેઠાકી—

ઘટી જશે અરે અપાગનપાતનાં પાણી;
સુણો કયામતની આ કહાણી. ૫

મશરેકે ત્યાર દિસે નિશાની કાળી,
ફૂટે જ ર તો સ્ત યુ ન ની કાળી;
હોશેદરનામ વ્યક્તિ નિરનિરાળી,
ક જ દા નુ ત ટ ભા ગ્ય શાળી;

સદી વીતતાં હિંદુસ્તાને
'કય' જન્મે અમલ કરવાને,
કોઈ 'વરઝાવંદ' પિછાને—

દુઃખી દુનિયાને દે કંઈ સુખની લહાણી;
સુણો કયામતની આ કહાણી. ૬

ખરે આબેથી ઝોજ પ્રસંગે તારો,
જયુન જંગ જાગશે, યારો !
નેરોસંગ યજદ, સરોપ રાખનહારો,
વળી મહેર રખે સરદારો,

બહેરામ ને આસ્તાદ સાથે
ઝય પેશોતન સંગાથે,
કરી ધર્મક્રિયાઓ ખતે

દૂર કરે બધી યુતપરસ્તી નુકસાની:
સુણો કયામતની આ કહાણી. ૭

હેરેમનના બચાવમાં !

રાગ : જોગીઆ ત્રિતાલ *

ટચાક ટચાક ટચાકડા ફેડી, કુસ્તી ફડાક પખોડી
જરથોસ્તી નરનારો નાખે હેરેમનને તોડી ! !
દેખાવ એવો ચારો, બહુ લાગે છે નદારો. ૧

ગાથામાં તો અપો પયગંબર કહે, “એકજ છે ખુદા !”
ભૂતડાં જેવો ક્યાંથી ફૂટયો, ફટ હેરેમન ભુંડા ? !
પાછલાં બાર ધપકાવી, કાં સઉને દે અકળાવી ? ૨

“રપેન્તોમીનો” “અંઝોમીનો” એવી બે છે શક્તિ,
સાથે સાથે કામ કરીને રાખે જગને ટકતી:
પહેલો ભલામ સવાયો-બીજો દુષ્ટ ગણાયો ! ૩

પ્રકાશ, નેહી, આબાદી ને વૃદ્ધિ પહેલો દે છે,
અંધારું, વિનાશ અને બદી બીજથી પહોંચે છે:
હોરમઝદ પહેલાને પક્ષે-પુરાણને નહી રક્ષે. ૪

નરસું હોય નહીં, સારું ક્યાંથી લોક બધા પિંછાને ?
દુઃખ પડે નહીં સુખ તણી ક્યાં કદર જગતજન જાણે ?
છે બન્ને ઉપયોગી- એવું શીખવે જ્ઞાની જોગી ૫

“અંઝોમીનો” રક્ષતે રક્ષતે “હેરેમન” કહેવાયો,
‘પુરાં મન’નો અર્થ જૂનો જે કાળજો ભૂલાયો-
એની ફિલ્સૂફી જે ઉંડી-સાગરને તળિયે ખૂડી ! ૬

સાઈરસની જવ સત્તા ચાલી, યહુદી લોકો આવ્યા
પારસીઓના નિકટ સંબંધમાં—ફત્વા પણ અપનાવ્યા:
'સેતાન' બન્યો અંગ્રેમીનો—થયો દુસ્મન ખુદાનો ! ૭

વંદીદાદે ગોઠું ખાધું એવુંજ માની લઇને,
પહેલવીવાળા પણ ભરમાયા શ્રદ્ધા એ પર દઇને !
યુગયુગાંતરે ચાલી— ભૂલભૂલામણી પ્રણાલી ! ૮

યહુદી પરથી ખ્રિસ્તી અને વળી ભૂલ લીધી ઈસ્લામે:
શયતાન ઇશ્વરશત્રુ થઇને હિંમતુ સ્થાનજ પામે !—
હસવા સરખી આભૂલે—કંઈ મગજ ચડાવ્યાં ચૂલે ! ૯

કુરાનમાં તો કહે છે શયતાન હતો મૂળે ફિરસ્તો,
'અઝાઝીલ'નું નામ ધરીને જીનન માંહી વસ્તો:
પછી અસ્લાહને પડકાર્યો—તેથી ધર્તીપર હિતાર્યો ! ૧૦

ખાઈબલમાં પણ પ્રકાશદેવતા "લ્યુસીફર" કહેવાતો,
જીહોવા સામે બંડ ઉઠાવે ફિરસ્તો એ મદમાતો:
કાઇસ્ટને પણ લલચાવે—પણ ક્યાંથી બંદો ફાવે ? ૧૧

ગાથામાં તો હસ્તી એની જરા નથી સ્વીકારી,
તાલી ફેડો, કટકા મોડો?—છોડો રીત ગોઝારી !
હેરેમન છે બદ વિચારો—ન હરીફ ખુદાનો ધારો ! ૧૨

રાત અને દિવસ જેવા છે બે મીનો બે ભાઈ,
હળીમળીને કામ કરીને કરે આલમપનાઈ:
હેરેમન ખ્યાલ છે જુદો—એ તો કલ્પનાનો ખુદો ! ૧૩

કરમ પુરાં જનકરીને નાખે "હેરેમન પર લ્યાનત !"
ગરીબ બિચારો હેરેમન તો જાણે નહીં બદ ઘાનત !
ટ્યાકડા ખુદ મગજપર ફેડો—સૌ ઢોંગધતુરા તરછોડો ! ૧૪

ઈતિહાસની આરસી

અધો જરથુશ્ત્ર

અમારી રાહનુમાઈ કર

રાગ : કાલિંગડો-તાલ અંપક

- અપો જરતોસ્ત ઓ પ્યારા ! અમારી રાહનુમાઈ કર :
 હિતારી આશિષો તારા, અમારી રાહનુમાઈ કર ! ૧
 તુંથી શિખ્યા ધરમ કર્મો, અને બહુ બાતેની મર્મો,
 દે દીધા તે દેવધારા, અમારી રાહનુમાઈ કર ! ૨
 જગત ડૂબ્યું તું અધારે, પ્રકટ્યો સૂર તું ત્યારે—
 બતાવી માર્ગ દે ન્યારા, અમારી રાહનુમાઈ કર ! ૩
 મનસ્ત્રી ને ગવસ્ત્રીથી, વરત્યો ખુબ કુનસ્ત્રીથી,
 ઉઠાવ્યા દુઃખના ભારા, અમારી રાહનુમાઈ કર ! ૪
 તિરસ્કારી સહુ લાંચો, રહ્યો અહુરાતણોજ સાચો:
 અપોઈ રાહ વિચરનારા, અમારી રાહનુમાઈ કર ! ૫
 નિહર તે દીન ફેલાવી, 'યથા'ની રાખીને ચાવી:
 ભગાડ્યા દુષ્ટના ચારા, અમારી રાહનુમાઈ કર ! ૬
 સહુનો તું જગદ્ગુરૂ, મિ નોઈ-શાની સદ્ગુરૂ;
 બનાવ્યા કાયદા સારા, અમારી રાહનુમાઈ કર ! ૭
 સચાઈ પક્ષે ફાવી ને, બહી ને કુલ દયાવીને,
 છત્યો નિજ આત્મબળદારા, અમારી રાહનુમાઈ કર ! ૮
 સદી પર દે સદી વહી ગઈ, પ્રભા તુજની કદિ નહી ગઈ:
 વખાણે આજ નરદારા, અમારી રાહનુમાઈ કર ! ૯
 દુનિયા દુઃખદિવાની થઈ, પકીનો દીનની હાનિ થઈ,
 દીનો દીલના અપો ક્યારા, અમારી રાહનુમાઈ કર ! ૧૦
 જોહાં કુલ પાપમાં ગબડે, ખેદીની-આપમાં સબડે—
 અમૃતકૂવા થયા ખારા, અમારી રાહનુમાઈ કર ! ૧૧
 હવે તારી—હિતારી લે, હિતજતાં હિર કારી દે:
 પયખર પાક ઓ મારા ! અમારી રાહનુમાઈ કર ! ૧૨

ધરિ ન

અઠ્યાતઃ જોગી આશાવરી

ધરિન ! ઓ વતન મુજ નયાગાનના !
 વતન પાદશાહો પહેલવાનના !
 વતન ઓ મહેલો ને યુર્જો તણા !
 વતન ઓ તું નેઝા ને યુર્જો તણા !
 વતન ઓ પહાડો ને દરીઆવના !
 વતન ગુસફદો અને ગાવના !
 ધરિન ! ઓ આળાદતર મુજ વતન !
 વતન જેની યઝદાન કરંતો જતન !
 વતન જે પરે ફિરસ્તા નેગેહ્યાન !
 વતન જ્યાં હતા દેવ સરગદાન !
 દરફશે કેઆની તણાં નેક વતન !
 લલી પાદશાહી તણાં ખુશ રતન !
 જ્યાં પેશદાદીઅન સિંહ મારતા પુકાર,
 જે માઝન્દી દેવોના લૂટતા કરાર :
 હખામન ને સાસાની નર જ્યાં યયા,
 તુરો ગ્રીક ઝેરોઝખર જ્યાં યયા :
 જ્યાં યુરાધની આખર શિકસ્ત થઈ,
 જ્યાં દેવોની હાલત ખારોપસ્ત થઈ :
 જ્યાં ગયોમર્દ નેકે પશુ લીધો જનમ,
 જ્યાં દાદારે વેહ-દીનને દીધો જનમ :

ન્યાં હુશંગ જમશીદ જેવા નર થયા,
 જે દુનિયામાં જીવીદ નામવર થયા :
 પહેલાએ આતશને શોધ્યો પ્રથમ,
 ન્યાં મઝહબને ખીજાએ બોધ્યો પ્રથમ:
 ન્યાં ફરીદુને બાંધ્યોજ ઝોહાકને,
 દીધો ટાળી ગેતીના ખીમખાકને :
 ન્યાં ફેરશારપનો ગુર્જ ઉછળતો હતો,
 ને દુષ્ટાને દોઝખ મોકલતો હતો :
 ન્યાં રસ્તમો ઝાલો નરીમાન સામ—
 એ નામોથી કંપતા'તા અફ્રીત* તમામ :
 ન્યાં કયખુસ્તવે પાક ને નામવર
 કરે નાશ પેદરખુની* સરખસર:
 ન્યાં જરતોસ્ત પાક અને ગુસ્તારપ શાહ
 એએએ ફેલાવી હતી પાક રાહ :
 ન્યાં દારા ને કુરશ ને અર્દાબેગાન
 ગયા સ્થાપીને સદનનત બહુ મહાન :
 જે લંબાતી ધરિનથી હિંદુસ્તાન,
 વળી ચીન, ખાવર, ઝરનેગાર, તુરાન ;
 જેઓ હક્તકેશ્વર ધુજવી રહે,
 સહુ જેને પૂજી પૂજવી રહે :
 ન્યાં શાહપુર, નૌશિરવાને અદલ,
 કરીને ગયા'તા બખુખી અમલ :
 ન્યાં પર્વિઝ, બહેરામગુરના આવાઝ*
 બનાવી દે ધરાન આતિ સરફરાઝ :

જ્યાં દરીઆને કોલજીમ—અદ્યુર્જ કોલ
કરે છે અકેક સાથ ખુશ ચુકતગો !

જ્યાં આગળ સુખ ને આબાદી હતી,
જ્યાં મેવા ને ફળ ને ફળાદિ હતી :

જ્યાં રહેતી'તી ચાલુ ખુદાઈ મહેર
જ્યાં નહી હનો કુદ્રત તણો કાંઈ કહેર :
જ્યાં શેરો ને બચો ને પીણો પલંગ
કરે જંગલોમાં હમીશાજ જંગ :

જ્યાં પુન્દારતા અઝદહા નાબકાર
પહેલવાની મુર્જોથી ચગદાતા ચાર :

જ્યાં સાધારો વસ્તા હતા ખીનઝીર,
અને શહેનશાહો ને દાના વઝીર:—

જેઓને ઝમીનો ઝમાનો નમે,
ધન્સાનો ને દેવો, હયવાનો નમે :

જ્યાં દિને બેહી ડંકો વાગતો હતો,
ને જુરસો વીરોમાંહી જગતો હતો :

જ્યાં આતશ રોશન રહે સુખ્હ શામ,
કરી દે પલીદી દફા એ તમામ :

દસ્તુર દાવરો બહુ થયા'તા જ જ્યાં :
અવસ્તા — સરોદો વહ્યા'તાજ જ્યાં :

જ્યાં આદરબાદ અને અર્દાવિરાફ
ગયા મેળવી ધુલ્મ મિનોઈ સાફ :

જ્યાં બુઝર્ચમહેર અને તાન્સર દાનાવ
જેવા પણ થયા છેજ દિસે દરીઆવ :

જ્યાં સુખ અને શાંતિનો સાંછો હતો,
 જ્યાં સુલેહનો સંગીન બહુ પાયો હતો:—
 અરે આવી પેદા જવ કાળર ત્યાં,
 ધરાને સહ્યા બહુજ આગર ત્યાં :
 જીલમ ને સિતમનો તો બારાન થયો,
 ખરે મુલક હયરાન પરેશાન થયો :
 ધરમમાં ઝખરદસ્તી ફાવી રહી,
 બધે હાથ હાથ પોકરાવી રહી :
 કદીમ જલ્લો ધરાન ગુમાવી રહ્યું,
 જહનમનું તોફાન જમાવી રહ્યું:
 જીતી સૌજ જહાજલાલી ગમ,
 ધરાને બધી પાયમાલી થઈ :
 ઝો અફસોસ હોજો હઝારાં હઝાર,
 ન ગુર્જો ફેરવનાર—ન નેઝાબદાર :
 ન ઝુંડાનો તાબ કે ન જંગી દલીર,
 ન પહેલ્વાની શાહો, ન દાના વઝીર :
 ન શેરોનું ગર્જન—ન અસ્પની તેઝી,
 બસ માંહોમાંહેની જોવીજ ખુનરેઝી :
 પેદર ને પેસર વચ્ચે પચદા ફિસાદ,
 બેરાદર બેરાદરના કન્યા નાશાદ :
 જ્યાં યકબાર શેરો હતા ને બખર,
 ત્યાં ત્યારે શેગાસો* થયાં'તા ઝખર :
 બસ ફિસ્ક અને ફિત્ના ને ફરેબ ને ફંદ,
 થયું'તું ધરાને અઝીઝ એથી બંદ :

ઓ ધરાન ! તુજ હાલતથી આંસુ ચોધાર
 વહ્યાં દીકું કાળર કેરું શિકાર :
 થઇ તેર સદીઓ આજે પસાર,
 જુદાઇ અખમે જગ્યાં જગર અપાર :
 ભલે આવિયો શાહ રેઝા ભલો,
 અને ક્ષાવિયાં રાસતીનાં બળો :
 સુધારા વધારા કીધા બેશુમાર,
 કરી દેઇ ધરાનને આશકાર :
 જુની પારસી રસ્મો રાહો બધી,
 ફેલાવી યે નિજ પનાહો બધી :
 બીજો શાહ નૌશિરવાન આવિયો,
 કે દાદો અદલ સહુ મુલક ક્ષાવિયો.
 જનુનો જુનાં દીન કેરાં ગયાં,
 તરક્કી—તરક્કી — તરક્કીજ હ્યાં :
 હવે આવિયો પાસ બખ્તાવર દીન,
 થઈશું તુજ દર્શનમાં તદલીન :
 ફરી એકવાર તુજ ભૂમિ રસાળ,
 સુમીને દિદા કરીએ જીવ ખુશાલ :
 જમાના જીવો શાહ રેઝા નકી,
 ન પહોંચે ઝીઆં એક લેહઝા નકી :
 કત્રો ખૂન કેરોજ રેડયા વગર,
 કીધો મુલક આઝાદ એણે મગર :
 ખુદાવંદ પરવર ! ઓ અક્ષેશગર !
 ધરાનને કરી દે તું આપ્પાદતર !
 ઉમીદ એજ આખર અમારી, ધરાન !
 કે મરવું તો ભૂમિમાં તારી, ધરાન !

સિયાવક્ષનામુ

(દેશી ઢાળોમાં)

ચાયાઈ

અહુરમઝદનું નામ સ્મરીને, આર્મધતીને પ્રણામ કરીને,
આરંભું સિયાવક્ષ દાસ્તાન, 'શાહનામા'થી લખને ધ્યાન;
આંખે વહેશે આંસુધાર, કરુણારસ તણો નહી પાર.

ઢાળ

સિયાવક્ષની કહું કથા,	પયગમ્બર જે કહેવાય,
કયકાહિસનો દીકરો,	આજ સુધી પૂજાય.
કાહિસ ફેરા અમલમાં,	તુસ—ગેવ બે પહેલવાન
વુહ્યા શિકાર એકદા,	ઉભય યુવામસ્તાન;
હેરી ત્યાં એક કામિનિ,	૩૫ ૩૫નો અંબાર,
જેની ન જડે જોડ કહીં	ત્રણ ભુવન વિસ્તાર;
એને જોતાં બેઉ વીર	સંમોહ પામી લલચાય;
તુસ કહે, 'એ હું લઉં !'	ગેવ કહે, ' મુજ થાય !'
બન્ને વચે ચાલી રહી	જખરી ત્યાં વઢવાડ,
એક અમીર વચે પડ્યો	કે વામે ફેસાદ;
સલાહ એણે આપી કે:	"સુંદરતમ આ નાર,
શાહની આગળ લઇ જવી,	ઉત્તમ એજ વિચાર !—
નિર્ણય તે જે આપશે	કરજો તમો કબુલ, "
૩૨ી આ શિખ બેઠિને,	જોઇ નિજનિજ ભૂલ.

લલનાને લઇ ચાલ્યા ઈરાની દરબાર,
કાઠિસ પંડે મોહિત થયો દેખી રૂપભંડાર;
સરદારોને આપિયા સરપાવો વળી માન,
શામા પોતે પરણિયો, એ જ વિધિ વિધાન;
પુત્ર રતન પણ સાંપડ્યું આપ્યું સિયાવક્ષ નામ,
ફિરસ્તા શા રૂપગુણ અભાંકમાં અભિરામ.

વલણુ

સાત વરસનો બાળક થાતાં બહુ થયો હોશિયાર રે,
રૂસ્તમને તેડાવી શાહે વ્યક્ત કર્યો નિર્ધાર રે;
“ તારી સાથે રાખી એને કુળવ ચાહે મન રે,
પાદશાહીને લાયક હુનરો એમાં કર પુરવિંણુ રે; ”
સર નમાવી જોહાનજેયે માન્ય કરી એ વાત રે,
નિજ મુકામે ઝાપુલ ગયો એ સિયાવક્ષની સંગાથ રે;
રેવંતસ્વારી શમશીરબાઝી નેજા તીર નિશાન રે,
આપી સહુ લડાયક તાલીમ પટકીને નિજ જાન રે,
સાત વર્ષ વીત્યાં ત્યાં સિયાવક્ષ રૂસ્તમને કરે અર્જ રે,
પેદરદીદારો જોવાની મુજ પવિત્ર માનું ફર્જ રે:
ચાલો જઈએ ઈરાન શહેરે, ખુશ થશે મુજ બાપ રે,
હુનર મુજ બતલાવી તેને પાડીશ ઉંડી છાપ રે ! ”

રાગ રામચીની દેશી

રૂસ્તમ અને સિયાવક્ષ આવ્યા ઈરાનેજી, દિલે આનંદ સૌ કોઇ માણેજી;
કચકાઠિસ પ્રસન્ન થયો જ્યાદાજી, પાર પડ્યા એના સૌ ધરાદાજી;
રૂસ્તમને તો ન્યાલ કરી દીધોજી, તનુજને જરા ન અળગો કીધોજી;
સિયાવક્ષનું રૂપ એવું ઝળકેજી, જાણે આકૃતાબ આભે ચળકેજી;
શાણી એની વાણી સૌને ગમતીજી, મૂર્તિ એની ઉરઉર રમતીજી;
રાય રંક ઉંચનીચ સૌનાજી, હૃદય એણે છતી લીધાં બહુનાંજી.

રામ સામેરા

કાઠિસતણી સોદાળે રાણી, સિયાવક્ષપરં જેઠી મોહ આણી,
રાજનને સમજાવ્યો સાને, 'મોહલ એને ઝનાનખાને !'—કાઠિસ.
'સુંદરીઓ ત્યાંની સૌ ધરૂછે, એને ગાઢી પ્રીતે પ્રીછે,
મોહલ એને ત્યાં અમપાસે, દેખી અમને શેનો નાસે ?'—કાઠિસ.
કાઠિસે વિનંતિ સુણી બોલાવ્યો નિજ પુત્ર સહગુણી,
સમજાવ્યો 'તું ઝનાનખાને જા, તુજ કાજ સૌ ડોળા તાણે,—કાઠિસ.
ત્યાં નથી અંજાણી તને નારો, સોદાળે તને ગણેજ પ્યારો:
ખીજી કેવળ તારી બહેનો, રાખે એમાં ડર તું શેનો?'—કાઠિસ.
ગયોજ ત્યાં તે બોળા દિલે, સોદાળે મુખપંકજ ખીલે,
એને છાતી સાથે ચાંપ્યો, ચુંબનથી અકળાવી નાખ્યો :—કાઠિસ.
સિયાવક્ષે દીકું આ ન્યારે, પામી ગયો બેદ પલકારે;
તે રથજતરતજ છોડી ચાલ્યો, જવ સોદાળેહાલ નિહાળ્યો;—કાઠિસ.
થોડા દિવસ ન્યાં નહી જાવે, ખીજી વેળા પણ બોલાવે,
સમજ્યો જો કે કાવાદાવા, હુકમથી કેમ ફરવું આવા ?—કાઠિસ.
ગયો ફરીને ધન્યુપન્યુ મનથી, ડરતો સોદાળેવર્તનથી,
તેણીએ એને જ્યાં જોયો, કાપુ નિજ મનપરતો બોલ્યો:—કાઠિસ.
માગણી અયોગ્ય એને કીધી, એણે તે તુચ્છકારી દીધી,
સિંહણ જેવી શ્રાળ ભરીને; વદી વદન વિકરાળ ફરીને:—કાઠિસ.

રાજા મહા

“મારી માગણી તે હડસેલી, સિચાવક્ષ ! ચેતજે-રે !

હું જાતે ડાકણ ઘેલી, " " "

તુને કહ્યો મેં મારો લેહ, ,, ,, ,,

દિલમાં હતી કે. કે. ઉમેદ,	"	"	"
--------------------------	---	---	---

તેં કીધી મજ ધૂળધાણી, સિઆવક્ષ ! ચેતજે રે !
 તારી કમ્યખતી લે . જાણી, " " "
 તુંને કરીશ ખરતે ખોહાર, " " "
 નહીં દઉં ક્ષણિક કરાર, " " "
 તને નથી મુજની પિછાન, " " "
 મને લાગ્યું વેરનું તાન, " " "

રાજ મેવાડે

સોદાએ ત્યાં પાડે રાડ, " આવો કાઉસ રાજ !
 મુજ શિયલતણો વણસાડ, " " "
 તમ મુત મિયાવક્ષ છે અતિ દુષ્ટ, " " "
 આવ્યો મુંને કરવા બ્રષ્ટ, " " "
 ચાંપી તાખી મમ કોમળ કાય, " " "
 એના મૂળથી કયમ છુટાય ? " " "
 લાગ્યો કરવા મુજને પ્રેમ, " " "
 સાંખી હું શકું એ કેમ ? " " "
 ઘોળે દિસે આ શી ઘાડ ? " " "
 ઉમટયા મુજ શિરે ત્રિહંધાડ " " "
 રાજ્યમાં આ - શાં અધેર ? " " "
 આવી ઇન્સાફની આખેર ? " " "
 કપડાં કાઢે પીંજે ગાલ, " " "
 તીણું નખથી વીંજે વાળ, " " "
 કુલટાએ કીધા આક્રોશ, " " "
 ઉડી ગયા સૌના હોશક્રોશ, " " "
 સારાં નગરે ઉઠ્યો શાર, " " "
 જાણે આવ્યો કયામત દોર, " " "

રાગ વેરાડી

સુણી સોદાળેનાં આક્રંદં પાદશાહ દોડી આવ્યો,
 ‘શું છે ? શું છે ?’ પૂછ્યું તેણે, ‘આ શો શોર મચાવ્યો ?’
 મકર અને ફરેળે પૂરી સોદાળે તું જાણ,
 કાઉસને ભરમાવવા માંડ્યો સિયાવક્ષને તુકસાનઃ
 “તારા પુત્રે મુજની પાસે આવી કીધી માગ,
 ધિક્કારી મેં કાઢી એને, એના શોધ્યો ત્યાગ;
 એણે તો બળજબરી કરીને જકડી ભૂજને પારા,
 એવા દુરાચારીનો તો થવો ઘટે સર્વનાશ !”
 પાદશાહે ઉંડી તપાસને અંતે એવું ચિન્હુ,
 સિયાવક્ષ નિર્દોષ ખરો છે—માન્યું ન કુશીલ સ્ત્રીનું;
 તેણીને ધમકાવી કાઢી ઠપકા દબ બિસ્થાર,
 એથી ભભૂકી ઉઠ્યો તેનો વેરતણો અંગાર;
 ગોટવા લાગી ચારા, કરવા સિયાવક્ષને બદનામ,
 ખૂરાં કતુંકે એવાં કીધાં દેવ ધૂળે સરીઆમ;
 કાઉસ પાસે શરત કરી કે બનાવ આતશચેહ,
 દોષરહિત સિયાવક્ષ હોશે પામે નહીં એ છેહ;
 આતશ કેરી કસોટીમાંથી ઉતરે એ જો પાર,
 નિર્દોષતાં નિજ સિદ્ધ કરી દે દાદારી દરબાર !

રાગ સારંગ

મોટી એવી ચિતા ખડકી લાવી જંગલદારુજ,
 હલમલી રહી આખી જગજનતા હેરવા પરિણામ ન્યાંજી;
 ભારેભારા કાષ્ઠ સિંચિયાં, કીધાં એના કુંગરજી,
 વચ્ચે રાખી વાટ સાંકડી બે ઢગલાની અંદરજી;
 અગ્નિ પરીક્ષા વાતો પેખી બળભળે લોક હનંરોજી,
 સિયાવક્ષની સ્તુતિ સહુ કરે, સોદાળેપર ફિટકારોજી;

આતશ લડલડ બળવા લાગ્યો ધૂંએ ગોટેગોટજી,
પાવકન્યાલા આભે પુગતાં સૌની હિંમતઓટજી;

એવે પધારે શરો સિઆવક્ષ પોશાક સુદેદ પહેરીજી,
અરપે સિઆહ પર સ્વાર થયો ને માથે ટોપ સુનેરીજી;
એનાં મુખપર હાસ્ય છવાતું, શોકતણી નહીં છાયાજી,
નમન પિતાને કરી પ્રભુને અરજ કરી, 'જગરાયાજી !

દોષિત હોવું તો ભરમ કરી દો તનમન મુજનું આજેજી,
બેગુનાહનો તું છે રક્ષક, તુંજ તેને નવાજેજી !'

એવું વદતાં ધગધગતી એ એહે હોમી કાયાજી,
રૌવા લાગ્યાં જોનારાં સૌ સિઆવક્ષ કેરી માયાજી,

"દેખો, દેખો ! એ તો નીકળ્યો-આંચ એને નહીં આવીજી!"

એવું કહેતાં હર્ષોદ્ધોષે સૌએ જગ ગળવીજી;

ફૂલ મિસાલે હરતો આવ્યો સિઆવક્ષ સૌ પાસેજી,
યઝદાં જોનો રાખનહાર છે કોઈથી તે નવ ત્રાસેજી.

રાગ રસિકમલહાર

કુંવર તણી બેગુનાહી નિખીં કાઉસ થયો દિલશાદ,
શુક તે બારેતાલાનાં બળબ્યાં પુરએતેકાદ રે;

સોદાએને શિક્ષા કરવા તેડાવી નિજ પાસ,
કડવાં વેણો સંભળાવીને ભયભિત કીધી ખાસ રે:
જલ્લાદને બોલાવી કહે છે, 'એનું મસ્તક છાંટ,
બદકારી આ ઝોરતદ્વારા અવનિએ રહે અશાત રે !'

સિઆવક્ષે ઘટના દીડી થયો અતિ દર્દમંદ,
કાઉસને વિરૂપિત કીધી, 'ઓ શાહે પુલંદ રે !

બક્ષી દે તું તકરીર એની, ચાહું તુજથી એજઃ
એનાં નિધનનો કાઢ સ્થામ તો મુજ ગરદનપે રહેજ રે ।”
સતપુત્રઆજીજી સુણી કાઢિસે કયું માફઃ
સિયાવક્ષ તો મિનોઇ હતો-તનથી મનથી સાફ રે;
એ ઉપર તો ગુજરી ચૂક્યો લાંબો એવો કાળ,
સુધરી નહી લગારે પેલી સોદાએ કંગાળ રે;
સિયાવક્ષને ઈજા કરવા ખેલે દૂષા દાવઃ
એવે ઘટના નવીન ઉપની કંઈ જેનો પ્રસ્તાવ રે.

રાગ યમનકટ્યાણ

એવે લાવ્યો અક્રાસિઆખ ચઢાઈ, ધરાન ઉપર એની નજર ખોલાઈ;
સિયાવક્ષે વાત જાણી જયાર, દિલમાં એણે કીધો વિચારઃ
‘સોદાએનાં છળથી હાય ! કરી રહ્યો હું છું ત્રાહ ત્રાહ,
બહેતર છે કે હુંજ ચઢું સંગ્રામે, કીર્તિ મારી ખડેખંડ જ્વમે :
ઈશ્વરનો કંઈ એમાં હોય સંકેત, દે એમાંથી મને મુક્તિબેટ !’
સંકલ્પવિકલ્પ કરી એવા, ગયો જનકને તે કહેવા :
કાઢિસે રજા દીધી સહર્ષ, કહીને ‘ધરાનનો ઉત્કર્ષ’
તારાથીજ સદા બઢતો રહે, તુજ દિ વધુ વધુ ચઢતો રહે !
રણાંગણે તું હસ્તો સિધાર, આપું દગ પાણુ ખેશુમાર. ’
યુદ્ધતણો સધજો સામાન, ગુરજ, ખખટર, લાલા, ખાણુઃ
આપ્યું સધળું દિલદરીઆવ, દાખીને વાતસલ્યભાવ;
રાહનુમાઈ કાજે વળી દેય, પીલતન રસ્તમ સમરઅજેય;
તાતાત્મજ અંતિમ મુલાકાત, દર્દ ભરેલી થઈ સાક્ષાત;
કાઢિસઆંખે વરસે એહ, ગદગદ કંઠે બેટયો એહ,
પુત્રને દીધ સારી સલાહ, ઉરથી ઉદ્ભવી દંડી આહઃ

ઉભયને લાગ્યું : છેલ્લી વાર, મળત શું નથી અમ અત્યાર
 બેઢિનાં હૈયાં ગવાહી દેજ, 'છેલ્લું' મિલન આ તો છેજ
 સિયાવક્ષે રસ્તમની સાથ, લીધી તુરાન કેરી વાટ
 કાઉસ પુનરપિ ગયો ધરિન, વિધિતણું એવુંજ ફરમાન

રાગ ખટ

બલ્ખ સમિપ આવ્યું લશ્કર રે, સિયાવક્ષ રસ્તમ જેના અફસર
 દરવાજા ત્યાં તો બંધ દીઠા રે; તુરો ક્યાં હતા સૌમ્ય મીઠા રે
 ગરશિવઝ રોહેરમ સરદારો રે, ખોલે તો શેનાંજ કોટદારો રે
 ત્રણ દિવસ મચ્યો જંગ દારણુ રે, અલોપ થઇ ગઇ દેવી કારણુ રે:—

ત્રણ દિનો ને જામિનિ, મચ્યું ધોર ધમસાણુ.

ધરાંનીઓ ફાવિયા; તુર્કીઓ ધૂળધાણુ !

ગરશિવઝ ત્યાં થકી નાઠો રે, કીધી અફરાસિઆબને વાતો રે:—બલ્ખ

‘કાં બેસે આરામમાં, તુરાની રાજન,

તુજ સેનાનું યુતબેખ, ઉખડી ગયું તદન;

કોઇ પણ રિપુઓમાંથી રે, જખ્મી થયો નથી કશાથી રે ! ’—ગર૦

સળગી ઉઠ્યો તુરપતિ, શ્રવતાં આવું બ્યાન,

થરથર ફુલ કાય એ, પેખી જવ નિજ હાણુ :

અંગઅંગે ક્રોધ-વ્યાધ્યો રે; ભાઇને નયનથીજ કાપ્યો રે!—ગર૦

અધી ઉપર રાત ગઇ, કીધો તેણે ખાખ,

ધીરજ હૈયે ના જરી, દિલ તો પેચોતાખ—

: લયંકર ભાળ્યો સપનો રે, એ શાહી દોર શા ખપનો રે?—ગર૦

બિઝાનેથી ગળડ્યો ભોંય રે, ચીસ પાડીને રોય રે :

ગરશિવઝ દોડી આવ્યો રે, બ્રાતને બહુ સમજાવ્યો રે;—ગર૦

આત્માસન ન્યાં ભાઈ દે, કહે છે અદ્રસિઆળ,
 “પ્યારા ખાંધવ ! સાંભળો, બિહામણો એ ખાખ :
 જંગલ જોયું ભૂજંગભર, ધૂળઝર ધરણી હોય,
 ગરૂદવંદભર આભલો, એવું નેશે કોય ?
 એકતરફ મુજ યાવણી, લડવૈયા ચોપાસ,
 એવે વાવટોળથી, વળી ગયું સત્યાનાશ !
 ઝુંડા તંબુ ઉંધા થયા, વહી રહી શોણિતનહેર,
 તારાજી તો ઘર્ષ રહી, સેનાની ચોમેર :
 ઝંઝાનિલ શાં આવિયાં, એવે સેન ધરાન,
 મને ઉઠાવી નખતથી, ખાંધ્યો સિંહ સમાન ;
 ખ્વારીથી દોડાવતા, લઈ ગયા કાઉસ પાસ,
 દીકો ત્યાં યુવાન કો, ચૌદ વરસનો શ્વાસ:
 વાદળ શાં ગર્જન કરી, મુજ પર ધસ્યો તેહ,
 તલ્વારે ટુકડા કીધા, મમ તતુ ફેરા બેય !
 એવો હું અભાગ્યો રે, શમાણું જોઈને જાગ્યો રે : ” —ગરબ
 ભ્રાત તેને ત્યાં ધૈર્ય દે, ‘ રોક ન ચિંતા ચિત્ત,
 સ્વપ્નાની સંભાવના, બને ખરે વિપરીત :
 શોક તું નવ લવ કરતો રે, રહેજો શાંતિ ધરતો રે : ’ —ગરબ
 રાગ કેંદારી

વળતો દિવસ થાય રે,	શાહે જેહાં
તેડે નજીમી ત્યાંય રે,	“ ”
ખોલવા સપનાભેદ રે,	“ ”
ખોલાવે મુખેદ રે,	“ ”
જ્યોતિષી કરે રહેાટ રે,	“ ”
સળગી દવાનળજ્યોત રે,	“ ”

એનાથી થશે જ્યાન રે,	શાહે જોહાં
મૂકે તુજ અભિમાન રે,	„ „
સિયાવક્ષ દાનાવ રે,	„ „
આકરો એ જીવભાવ રે,	„ „
માગી લે સુલેહ રે,	„ „
નહીતર મળશે શેહ રે,	„ „
સિયાવક્ષ અપનાવી રે,	„ „
લડાઇ દે મિટાવી રે,	„ „
સિયાવક્ષ કેરું ખૂન રે,	„ „
વિપાક દિયે જખૂન રે,	„ „
એને આવી આંચે રે,	„ „
ખીલાઉપાડ તુજ સાચે રે,	„ „
ઈરાનીઓ હઠીલા રે,	„ „
રહેવા ન દે તુરશિલા રે,	„ „

રાગ સોરઠી

રહસ્ય જાણે શમણાં કેરું, જ્યારે અફરાસિયાબ,
લડાઇ પરથી હાથ ઉઠાવે, તે નરપતિ શેતાબ—

સિયાવક્ષ પર સંદેશ મોકલે રે, મને સુલેહ તણા છે કોડ:—ટેક.

યુદ્ધતણાં ફળ કારમાં, જરૂરી રહે કુસંપ,
મનમાં સદા ઉચાટ રહે, જનમાં ક્યાંથી જંપ?—સિયાવક્ષ
લાંબો કાગળ લખાવિયો, ઘણી મૂકી છુટછાટ,
શાંતિકાજ ઉત્સુક થયો, તુરાનનો સત્રાટ :—સિયાવક્ષ
સિયાવક્ષ ને રસ્તમે, સુણ્યું જવ આ કેળું,
ઉત્તર એ કહેવાડિયો, અમે છીએ દિનરેન—સિયાવક્ષ

ધંતેજર સુલેહ થકી, લડાઇનો ના શોખ,
માનો તમ યદિ કરાર અમ, શાંતિ દેખે લોકઃ—સિઆવક્ષ
કીધા દસ્તાવેજ ત્યાં, ખેડ પક્ષે એકસાન,
કળ્યો ન્યાં નામુદ થયો, સૂનું પડ્યું મેદાન :—સિઆવક્ષ

હાળ

કાઉસ શાહની આગળ ગયો રસ્તમ પેગામ લઈને,
સુલેહ તણી ન્યાં ગોળિ કીધી, ઉઠ્યો લડાક દઈને
તુંદમિજાળ કાઉસ ત્યાં તો, ખખડાવ્યો રસ્તમનેઃ
'શા સાર તમે સલાહ કરી ત્યાં ? કેમ ના પૂછ્યું અમને ?

ખુરામાં ખુરો જે તુકી, શાંતિ તે શું રાખે ?
મૂખાઈલયું કામ કરી તું આવ્યો અહીં શું નાકે ? '

રસ્તમને અપમાન કીધું ને સંભળાવ્યા બહુ તાણા,
દોષિત થઇ એ ચાલી નીકળ્યો જામુલ નિજ દેકાણા;
કાઉસે નિજ પુત્ર ઉપર પણ પાઠવ્યો પત્ર ઝેરી,
'લડાઈથી તું મુશ્કેલ છે તો કેમ ચગદશે વેરી ?

મોકલું છું નોદરસુત તુસને, સોંપી તેને સેના
એકેકેદમ અહીં ચાલી આવતું ! ' માર્યાં એવાં મહેણાં;
આવી ઘટના ન્યારે જાણી, સિઆવક્ષ કપ્પાળ ફૂટેઃ
'તુકીઓને દગો કરીશ ન, ભલેને મુજ શિર ફૂટે !

કોલકરારો મેં જે કીધા, અભયવચન જે આપ્યાં,
મરતાં પણ હું ફેક કંઈનહી જીગરમહીં જે સ્થાપ્યાં ! '
ચિંતન એવું કરીને પોતે અન્યને લશ્કર સોંપ્યું,
ખુદાઇ બંદા સિઆવક્ષ ઉપર દૈવ જ જાણે કોપ્યું;

સર્વસ્વનો પરિત્યાગ કરી દઈ હાથે એ તુરને,
તુરનરેશે વિગતો બાણી તેડ્યો મહેલમકાને;
જોતો જા, એ ખાકી આદમ ! કિસ્મત કેઈ ચક્કર,
એક તડાકે પીસે સૌને—શકે ન લઇ કો ટક્કર !

રાગ દેશાખ

કાહિસ શાહનો રે, લઇને આવ્યો તુસ પયગામ,
ધરાની સેનમાં રે, ધારી સિયાવક્ષ તે મુકામ.
આવી જોય શું રે, કાહિસસુત ગયો તુરાન,
લશ્કર સઘળું રે, દુઃખે દૂખ્યું તે દમ્યાન.
તુસે માંમજો રે, જોયો બિચકેત્રો તમામ,
ડહાપણુ વાંપરી રે, પડતો મૂક્યો ત્યાં સંગ્રામ.
ધરાન દિશમાં રે, નિજદળને કરાવી કૂચ,
કાહિસ આગળે રે, તુસ ફરી આવ્યો નીચી મૂઝ.
અહેવાલ ત્યાં કહ્યો રે, જે જે બન્યો બદખતી માંલ,
સિયાવક્ષ તણી રે, હકીકત કહી દીધી દુઃખદાઇ.
ખખરો સાંભળી રે, શાહની ગ્લાનિનો નહી પાર,
એનાં ઉરથી રે, ઠંડી હાય નીકળી તે વાર.
બ્રાવણુ બાદરવો રે, વરસી રહ્યો એની આંખ,
ભૂલ નિજ જોઇને રે, કીધા પશ્ચાતાપો લાખ:
‘ફરતો આસમાં રે, ફરશે કેમજ મુજની સાથ ?
બનશે મહેરબાં રે, કે એ ઘડશે મારો ઘાટ ?’
ઉત્સાહ ઉમંગો રે, દાખે યુદ્ધ વિષે તે શાહ,
ઠંડા થઇ ગયા રે, બળબળતી રહી દિલની દાહ.

રાગ બેહાગડોં

અફરાસિઆખે તુરાન શહેર, શણુગારી દીધું સુપેર,
 સિઆવક્ષ આવ્યો મહેમાન, ભારી મેળવ્યાં માનપાન.
 તુરપતિએ શાહી રીતે, સ્વાગત એનું કીધું ખચીતે,
 આવવા ન દીધી ઉણુપ રહેજ, ઉદાર બનતો જે જવલેજ.
 સિઆવક્ષની દેખી શાન, રાજન દિલથી રહ્યો હેરાન,
 ક્યાની કુંવરની રીતભાન, મુગ્ધ કરે હૃદયો દિનરાત.
 જોરાવર એ દિલાવર પર સૌનાં દિલ ન્યોછાવર,
 ન્યારે શાહ શિકારે બચ, સિઆવક્ષ હમપા તેનો થાય;
 કળા કૌશલ્ય એનાં જોયાં, અફરાસિઆખ એપર મોહ્યા.
 સુતા હતી નામે ફરંગીસ, સૌંદર્યે ખ્યાતિ દશદિશ,
 શાહી કીધી સિઆવક્ષ સાથ, સારસળેલડી થઇ અભિજાત,
 “સિઆવક્ષગર્દ” નામે એક નવીન નગર બંધાવ્યું નેક.
 જાણે હોય તે બાગેખેશ્ત, સૌ શહેરોમાં સર્વશ્રેષ્ઠ,
 રાગ અમાત્ય બંને જન, મુદિત થયા જોઈ નંદનબંન.
 કાઉસસુત ત્યાં દિવસ પસાર, મુખે કરતો, ભય ન લગાર.
 ફરતાં આકાશે અદેખાઈ કરીને બદલી બાજ ત્યાંમ.

રાગ ગોડી .

એવામાં એત્તેદાક બન્યો નજીવો જે દેખાયજી,
 કિંતુ બાતેન દષ્ટિ કરતાં જણાય ઉઠાડી લ્હાય રે,
 ભાવિતો ધડયો એણે ધાટ રે, મચાવ્યો ઉગ્ર ઉલ્કાપાત:-ટેક.
 એકદા મુલતાને મોકલ્યો ગરશિવજ નિજ ભાઈજી,
 સિઆવક્ષની આગળ દેવા જોયો બહુ સુખદાઇ રે:—ભાવિ૦

સિઆવક્ષનો મર્તબો દેખી ગરશિવઝ અકળાયોજી,
 કપિણ કપટી તુકી ત્યારથી દેવવડે ધૂંધવાયો રે:— „
 સિઆવક્ષે તેનું સન્માન હાતમદ્વિથી કીધુંજી,
 જાણે કયાંથી નાપેકારે ઇર્ષ્યાવિખ હતું પીધું રે:— „
 રમતગમતને કાળે પડ્યા સહુ વીરો મયદાનજી,
 ધરાનીઓ તુકીસાથે રમ્યા દડી યોગાન રે:— „
 એ પછી બંને પક્ષ વચ્ચે કૃત્રિમયુદ્ધ ગોઠવાયજી,
 સિઆવક્ષ ત્યાં એકલ ઉભો, સામે બે તુર થાય રે:— „
 નામ એકનું ગરવિજરહ ને બીજનું દમ્બરજી;
 તુરાનીઓમાં એ બેઉ હેરેમન શા શર રે:— „
 ખેલાને ભોંયે પટકીને બીજે ઉંચકી લીધોજી,
 કયાનીનાં પરાક્રમ જોઈ સૌએ ધન્યવાદ દીધો રે:— „
 મ્હાન થયું નિર્ખી આ ઘટના ગરશિવઝનું મુખજી,
 મનમાં એણે ગાંઠજ વાળ્યો, લાગી કીનાભૂખ રે:— „
 તુરપતિ પ્રત્યે પાછો ફર્યો બંધુ આ બદકારજી,
 ઉંધું ચત્તું સમજાવીને ભરમાવ્યો શહેરચાર રે:— „
 કાયા કાનના અદરાસિઆબે સઘળું લીધું માનીજી,
 બારીક તેહકીક કરવાની પણ અગત્ય નહી પિછાની રે:— „

રાગ મેવાડાની દેશી

સિઆવક્ષને એક શમણું આવ્યું જો, ભીતિ વડે એનું શરીર તાવ્યું જો;
 ચિત્કારી એ ઉઠ્યો જાગી જો, ફરંગીસ પણ કંપવા લાગી જો.
 પૃચ્છા કરે, ‘શું થયું, પ્યારા? જો, સ્વપ્નાના કંઈકર તું ઈશારા જો,
 “ઉભાં શસ્ત્રાચ્છાદિત લશ્કર જો, ‘ગદ’ સળગતું ત્યાં તો અકસર જો,
 ધીખતો પાવક બજે એક બાજૂ જો, બીજે સરિતાવારિ ઝાઝું જો,
 સામે તુરાધિપ લઇને હાથી જો, દેખી મારી આંખડીઓ ફાટી જો,
 ગુસ્સાથી તે મુજને જોતો જો, આતશ રોશન કરતો મોટો જો,
 ગરશિવઝ પણ વહનિને સળગાવે જો, રોમરોમ મુજના પ્રજલાવે જો;

નેદ હશે શો? ખુદા જાણે જો, લાગેજી મુજ શિર ઉડે પરાણે જો,
એવો બનાવ અવશ્યે બનશે જો, ગરશિવઝ મમ કપર ખમશે જો;
તુંને મુજથી થશે શૂરો પુત્ર જો, શિખવજો તેને શાહી સૂત્ર જો,
'કયખુસર' તું પાડજો નામ જો, ધરણી ધ્રુવશે એને દોરદમામ જો;
મારી આવે અત્ર કમળખતી જો, તુજ પરપણ બહુ પડશે સખતી જો!
તતુજ મારો કીતો આખર લેશે જો, તુરનરેશને તલવારે રહેશે જો!"

રાગ જોગી આરાધરી

પહો ફાટતાં સિઆવક્ષ નીકળ્યો ધરાંની સેન સંગાથ,
ધરાંન દિશાએ મુખડું કીધું વિપાદ હૈયાંફાટ,
એવે ભારી લશ્કર લઇને આવ્યો અક્રાસિઆથ;
ગરશિવઝ કારસ્તાન ફાવ્યાં સઘળાં સિઆવક્ષખાથ.
સિઆવક્ષ તો કોલ દીધો તો; તે પર રહ્યો મુસ્તાક,
ચાલું હત તો લડાઈ લડતે ગળખ દહેશતનાક;
યુદ્ધ કાળે તો તલ્પી રહ્યું તું સાઈ ધરાંની સેન,
સિઆવક્ષે વાર્યું તેને, રખે તૂટે નિજ વેણ;
શૂર હતો સિઆવક્ષ પંડે, કરત રિપુછેદન,
વિશ્વાસઘાત કરે નહીં એ તો, પાળ્યું નિજ વચન;
હિતારી સૌ દીધાં શસ્ત્રો, ઉભો બિનહથીઆર,
ધરાંનીઆ બીજગત્રિજા જોઈ થયા લાચાર.
અક્રાસિઆથે હલ્લો કીધો, ચાલી કોપાકાપ,
સહસ્ર ધરાંની મડદાં પડ્યાં મૂકમુખ આપોઆપ!
સિઆવક્ષને કાળે દીધાં સૌએ નિજ બલિદાન,
આત્મત્રાણે અંગુલિ ન ઉંચકી, ધન્ય ધન્ય ધરાંન!
સિઆવક્ષને જકડી બાંધ્યો ખેંચી ખવારી સાથ,
'ગદ' મહીં ધસડતા લઇ ગયા—દયાતણી કયાં વાત ?

ખૂનનો બદલો ખૂન લેવાયો, વત્યા હાહાકારો,
 સિઆવક્ષનો ઘાત કરતાં તૂર થયો ગોઝારો;
 જવાન કયખુસરુએ પછીથી પૂરોજ લીધો કીનો,
 તેગઝરઅથી કાપી નાખ્યો અફરાસિઆબનો સીનો !
 ગરશિવઝ ને ગરવિજરહ પણ ખવાર થઇને મૂવા,
 બેગુનાહનો વધ કરાવી ખોલા ઝેરના ફૂવા;
 ખુદાઈ તૂરના સિયાવક્ષે દીડો બધાથી હાનિ,
 વચન પાળવા કાજ હસીને કીધી જનકુર્બાની !
 દિલ ધડકાવે, અશ્રુ વરસાવે, એવું દાસ્તાન એવું
 ખતમ કરીને યજી રહીએ અખો ફરોહર તેવું.

બેજન-મનીજેહ પ્રણયાખ્યાન

દોહરા

પૃથ્વીના રચનારની, પહેલી કરીએ યાદ,
પછી કથા આલેખીએ, તનમન કરતી શાદ.
કવિતગગનમાં ધ્રુવ શો, ઝળકે કો કવિરાય ?
કિર્દીસીનું નામ તો, લેતાં મુખ મલકાય.
કોડ જમાના ભલે ગયા, બીજા કોટિ જાય;
'શાહનામા' રસસ્વાદ તો, કદિ નહીં વિસરાય.
બેજન-મનીજેહ વારતા, કરે અજબ બે'ચાણુ;
પ્રેમતણા જે પાઠ દે, તેની દધએ લ્હાણુ.

અનુષ્ટુપ

એતેકાક બન્યો એવો, ન્યારે કેપુશર હતા
ધરાનભૂમિના તખ્તે, શાહી દર્બારમાં થતા
રંગરાગો નિહાળીને સૌ આનંદે મહાલતા,
એવે ત્યાં અરમાનિયાવાસીઓ એક દિ છતા
થયા દૂરદૂરેથી જે શાહી ઇન્સાફ આહતા;
“બોલોને, ફરિયાદ શી ?” ન્યાયી રાજે પૂછી લીધું:
“ભૂડોથી અતિ ત્રાસીને ધરાને મુખ તો કીધું.”
બોલ્યા તે અરમાનિયો લોહીનાં આંસુ પાડતાં:
“ક્ષેત્રો ને જમીનો તણો ભૂડો ઉચ્છેદ કાઢતા;
ફૂલો ફળો લીલોતરી વિનાશાધીન સૌ થઇ,
કીધા ઉજ્જડ ક્યારાઓ, ત્રાસી સારી ભૂમિ ગઇ !
વિનંતિ અય શાહ ! છે, ધીરો કો વીર મોકલો,
કરે જે નાશ ભૂડોનો, છે કિંમતી પળેપળો.”

ત્રિલંગી છંદ

ન્યાયમૂર્તિ સલૂણી, રાજને ગુણી, જ્યારે સુણી ફરિયાદો,
ત્યાં દાદ જ દેવા, સદયશ લેવા, લીધો સેવાપથ સાદો:
પૂછે સૌ વીરને, લડે રણુધીરને, “લઈ ધતુ તીરને નહીં જશો ?
લઈ નિજ તોખારો, કરજો આરો, ભૂંડને મારો—યશ પાશો !”
સુણી ભૂંડના બ્યાનો, સકળ યુવાનો દમ આશાનો ક્યાં મારે ?
થરથર સહુ કંપે, ખરે અજંપે, જરી ન અંપે તે વારે.

મનહર છંદ

ગેવતણી સુત લડ બેજન ત્યાં ગાજી ઉઠ્યો:
“ નામંવર પાદશાહ ! હું જાતે તૈયાર છું !
જેહાંજેય રસ્તમનો નખીરો કહેવાઈ છે હું,
જંગે મયદાનમાં તો હું સામે સવાર છું !
શરાયની જામ મને હરામ તમામ હવે—
સિંહદાંતો ખેંચવાને અતિ ઈતેજર છું !
તુંદ એવાં ભૂંડ તણાં જૂંડ જૂંડ છુંદવાને,
કંમીનો હું તુજની રમનો તદજગાર છું ! ”

રૂચિરા છંદ

શાહે જ્યારે એવા શબ્દો સુણ્યા બહુ ખુશાલ થયો,
ઉંટ અને ઘોડા ખચ્ચરથી બેજન માલામાલ થયો;
ગુરંગીન જેવા પીર મરદને રાજન દે હમરાહીમાં,
વાંટે ઘાટે રહ્યારી કરી દે સહાય વળી લડાઈમાં.
મીલાદસુત એ ગુરંગીન હતો મક્કર હુન્નર પૂર બહુ,
હંસી હસાવી કામ કઢાવે—ફંદ ફરેબે શર બહુ :

અરમાન દિશે બેજન-ગુરગીન મંજલ દર મંજલ આદ્યા,
ભૂંડો કેરે જંગલ પુગતાં પહાડ સમાં એ તો ન્યાબ્યાં !
ગુરજ ઉઠાવી બાણ ચલાવી બેજન તો ત્યાં વર્તાવે
પ્રાણીઓમાં કેર. અનેરો-વીરતા નિજની બતલાવે :
એની શેરદિલી દેખીને ગુરગીન આંખે અંધારાં
આબ્યાં, થયો અદેખો કપટી, તુકસાને શોધે ચારા :
બહારથી ખુશામત કરતો, અંદરથી બળબળતો રહે,
તાલતલાવટ કરી કરીને બેજન સાથે ભળતો રહે;
અંતરમાં જે વિષ વ્યાપેલું આખર બહાર ફલવાવે,
હિંદ્યાં બહાનાં કાઢી વીરને ત્રિનાશ પ્રત્યે લલચાવે :

કેઠિનીશારદા છંદ

“ સુણ તું, બેજના ! વાત મારી ખરી,
લેશ ના જૂઠનો અંશ એ માંલ:
આપણા રિપુ અક્રાસિયાબે કર્યા
આહીં પાસેજ બાગો બતાવાય;
લાખ વારે હું તો અત્ર છું આવિયો,
ભાવિયો ભાગ એ જ્યાદ જ્યાદ જ,
બાગમાં ઉતરે સુંદરી નામની
જે, મતીજેહ કહેવાય છે છાં જ:
દીકરી એજ પુરાનના રાજની,
જેડ જેતી જડે પૃથ્વીમાં નાહિં-
ચાલ ત્યાં આપણે આજ દિ નાઈએ,
પાઈએ ચાઈઅંગી વળી ત્યાંહિ. ”

પાવક છંદ

શબ્દ મધુરાથી બેજન તો
 મોહિત મુગ્ધાપ્રેમે બનતો,
 એકલ ચાહ્યો ભૂલી સધળું,
 તંબુ તુરાની પ્રત્યે ડગલું
 એ વીર લખાવે, ના ખબરે
 કેસરીગુફા કરે ઉંબરે
 ભઈ ચઢે એ શત્રુમુખમાં,
 મિત્ર સહુને નાખે દુઃખમાં:
 લેખ લલાટે એવા લખિયા,
 કોઈ ન એને ભૂંસી શકિયા:
 સુંદરીએ જ્યાં દીડો વીરને,
 અંતરમાંથી છોડી ધીરને,
 મોકલી દાસી તેની સમિપે
 જે રવિ જેવો ચહેરો પ્રદિપે,
 ને મનીજેહે એને ત્વરિતે
 તંબુમહીં બોલાવ્યો સુપ્રીતે,
 મોજમજાહે બન્ને કરતાં
 એક બીજાને પ્રેમે સરતાં:
 પાછા મદિરા બેહોશ કરી
 બેજનને લઈ આવી જ પરી
 રાજમહેલે છુપી રીતિથી,
 પ્રેમ ડરે ક્યાં લાવિ બીતિથી ?

હંસી છંદ

પ્રીતિ છાની ક્યાં સૂધી રહે ? પ્રણયખખર તરતજ દરખાને
તુરાની રાખને કીધી : “ અતિ બળિ રિપુસુત તુજ તનયાને
પ્રેમાલિંગે મહેલે તારા, અતુસર ઉચિત અવસર વિચારી;
મુંગે કાં બેસે ? બાંધી દે, ફરી કદિ તક અમૂલ ન મળનારી;
અક્રાસિઆખે તે વારે અતિવ ઝડપથી ગરશિવજ ભાઈ,
તેને આદેશી કહેવાડયું : “ ઝટ અરિ પકડ તું દળસહધાઈ ! ”

મંજુલાચિહ્નિ છંદ

ગરશિવજે ન દીલ કીધી લેશ રે,
જમ મહેલ ઘેરી લીધ, ફૂર બેશ રે;
સહુ ઐશમાંલ લીન લોક ત્યાં હતા,
ગુલતાન ગીતમદિરા મહોં ચતાં;
પુરભાનમાં જ પડકાર બેજને,
રણુકાજ કીધ ઝટ ત્યાંય દુષ્ટને:
જવ આવી સ્થિતિ ગરશિવજે દીડી,
ફરી વાત ખાસ જીલથી મીઠી મીઠી:
સમજવતથી ભરમાઈ તે વીરો
અક્રાસિઆખ પ્રતિ ચાલિયો ધીરો.

સેનિકા છંદ

બેજને દીડો ન્યહાર શાહને,
ઉરથી ઉંડી ભરી જ આહને;
હત મોતનો ખુરો પિછાનીઓ,
જે ચકી હળર લાખ હાનિઓ.
પાદશાહ કોધથી ધૂણ પૂછે,

“આવવાનું કામ તાર્હ લાં શું છે?”
 બહીક વિણ વાત કૈં બનાવીને,
 બેજને કીધી નવી અડાવીને,
 શાહની પ્રકોપજવાલ કાટતાં,
 શણી શાસનોની કીધી વાત ત્યાં;
 માંચડો બનાવવાનું ચે કહ્યું,
 વીરમાંથી લોહી તો ઉડી ગયું:
 તોય આહવાન ભૂપને કીધું,
 “હું કહું સુણી તું લેજ તે સીધું:
 અશ્વશસ્ત્ર જો મને તું આપશે,
 મુજ વીરતાનું માપ માપશે:
 મૂક સામણે હજાર સૈનિકો,
 જો ચલાવું કેમ રક્તની નીકો!”
 માગણી કળૂલ ના રખાઈ એ,
 બંધ થાય વીર ગુમરાહીએ.

હરિલીલા છંદ

કલ્પાંત વીર કરે સ્વગત: “હાય હાય !
 કેવો હું મૂર્ખ અરે ! વિપદની બળાય
 આજે મને કચરે ગરરીની સગળ
 રહેવી પડેછ ખરે, નવ કંઈ ઇલાજ !
 રે રે ! સહુ કરી લે અતિવ ઉપહાસ,
 મહેણાં દઇ હરી લે સુકીરતિ પ્રકાશ:

ધરાન સાઈ મને 'મૂરખ' નામ દેય,
લાજ મરે પિતૃ ને જીવજ ખુદ લેય !
શેતાખ જા. અહીંથી, અનિલ ! તું ધરાન,
ને રહાય તું તહીંથી ખબર દેઇ આણુઃ
ચુદર્જ, રતન ને જનક મુજ ગેવ,
ખેલાવ ગસ્તહમને તુરત કેહી લેવઃ
ગુર્જીનને પૃથ્વી લે : ગગન કેરી પાર
શે દે જવાખ મને ? નરક થાય ઠાર !"

મહિલા છંદ

વિભુ જહિં રાખનહાર તહિં
લખ કોટિ રિપુ મુખ ઝેર ગળે,
લીલા અદભૂત જણાઈ રહી,
પ્રભુ આગળ કોઈ તણું ન વળે;
જુઓ જબ બેજનને પકડી
સહુ સૈનિક ફાંસી પ્રતિ ધસડે,
દીઠો જ પીરાન વજર ફરે,
બુધિવાન પ્રધાન મહાન ખરે;
સૂણી લીધી વાત સહુ વજરે,
અને ફાંસી રખાવી મુલતવી ધડી,
તૂકાન તણી, ગતિએ જમને,
મળિયો નૃપતિ જમ મહેલ ચઢી;
બહુ સમજાવત ત્યાંય કીધી,
રદ શણી કરાવી અતિ શ્રમથી,
પૂર્યો લડ બેજનને જકડી
ઉંડો ગર્ત મહીં ફર આલમથી;
અને બહુ સંગીન પત્યરથી

મુખ ગારતણું કીધું બંધ અરે !
 તુરાનપતિ નિજ દુષ્ટરને
 નિજ મહેલ થકી ઝટ દૂર કરે;
 ગધ નિજ આશક પાસ લલી
 મનીજેહ તહીં મુખખોહ પરે,
 બધે ભટકી ભીખ માગી લઈ
 જળ અન્ન વહાલમને જ ધરે !

કામરૂપ છંદ

બુઢા ગુર્ગીન પ્રત્યે નજર કરી જુઓ, અરેરે !
 તુરાની જંગલે એ ભડવીરતણી રાહ જુએ;
 આખો વીત્યો જ હકતો, ધનનસલ તે વીર ફેરી
 રહેજે ભાળી નહીં જ્યાં, નિજ હૃદયમાંથી ઉઠેરી
 હાથો નાખી અને તે હિંમત નીચ બધે તે જમાએ
 શોધી થાક્યો, પરંતુ જરી નવ મળી ભાળ કયાંયે:
 ભાળ્યો ઘોડો વીરાનો, જીન થયું તું ખંડિત જેનું,
 જાણે કોઢિત દિસે હય ધણી વિના, ડીલ એનું
 જાણે હૂતું ધવાયું, શીણ શીણ મુખે, એ નિહાળી
 નાસીપાસી ભરેલો, ગુરગીન ગયો ધીર ચાલી
 પાછો ધરાન દેશે, પણ કુમતિવાળા બુઢાએ
 ઉંઘી ચત્તી બનાવી વિગત બની ના, કે ભ્રમાએ
 રનેહી યુવાન કેરાં; પણ જનક ગેવે ઝપાટે
 જાણી લીધી ખીના સૌ-દુઃખિત થઈ તે ન્યાય માટે
 ધર્યો દુર્ગાર માંહી, નમન કરીને શાહ આગે
 હાથો જોડી ઉભીને હકીકત કહી દિલદાગે;
 આપીને ધૈર્ય તેને નરપતિ વદે : “ગેવ ખ્યારા !
 ચિંતાથી મુક્ત રહેજે, અકળ પ્રભુના રાહ ન્યારા:

સૂણ્યું મેં ભાવિ એવું, સુત તવ અવશ્યે પધારી
આગામી તુરયુદ્ધે મુજ કુમકમાં ને ખુહારી
ભારી શત્રુતણી એ જરૂર જ કરે, શાંત થા તું,
દૂપાયો કયાંય હોશે તુજ તનુજ એ શર, જા તું !”

અંપક છંદ

શાહે ગુરગીન નિજ પાસે
બોલાવ્યો ને ભરશ્વાસે
આવ્યો તે ને બહુ વાતો
ઉલટ સૂલટ કરી ત્યાં તો;
રાગધિરાજ આગળ એ
જૂઠું વદવે નવ રહેજો
ડરતો ધરડો ખંધો ત્યાં
બનાવતો મિષ નવાં નવાં:
ચગોર જગપતિ પામી જૈ
કહે છે એને ગુરસે થૈ:
“ ઉંધી અઝલના મૂખાં !
તુંથી આકૃત આવી આ;
બદમાશી તુજ ખુદશી છે,
ખવાર કીધો તેં બેજનને;
આડી તીઠી ગપ ફેંકી
કોની આગળ એ શેખી
કરી છટકવા માગે તું ?
શૂળી ઉપર તન તારું
અવશ્ય ચઢશે યદિ ના’વે
બેજન ખબરો મનભાવે !”
વપ્રએ જંજીર તંખાવી
દીધો જેલ ધકેલાવી.

શાલિની છંદ

આબ્યો જ્યારે દિન નૌરોઝ ફેરો-
 ધરાનીઓ શુભ જેને ગણે છે-
 પહેર્યો શાહે સ્વચ્છ ઝખ્ખો અનેરો,
 કીધી ભક્તિ એકચિત્તે બને જે;
 લીધી હાથે જામ જેહાંનુમાઈ,
 ધારી જોયા દેશ દૂરે વસંતા:
 સૃષ્ટિમાંની સૌજ વસ્તુ જણાઈ,
 પત્તા લાખ્યો શોધ જેની કરંતા:
 ધરાની તે વીર દીઠો તુરાને
 ઉંઘે માથે ગારબંધે પૂકારે;
 બાતુ કોઈ ખાનદાની નિશાને
 સ્હાયે ધોતી વીરની જ્યાર ત્યારે;
 ભાળી એવું પાદશાહે હસીને
 કહ્યું કે: “ઓ ગેવ ! હાવે ખુશી થા,
 સૂણી લે આ માહિતી વિલસીને,
 ચક્ષુકીકી તુજ જીવે, હસી જા !
 તુરાને એ બંધમાં છે પડેલો,
 શાહી નારી કોઈ રક્ષા કરે છે;
 અશ્રુધારાઉદ્ધિમાં ફૂંબેલો-
 લોહી ચાલુ તંનમાંથી ઝરે છે !
 છોડાવીશું-કોણ વીરો જશે ત્યાં ?
 એવાં કાર્યો રસ્તમે તો કીધાં છે:
 જલ્દી જા તું, લાવ એને, ધસે ત્યાં-
 તુરાનીઓને કરે એ સીધા છે !”

વૈકુંઠધામા છંદ

દોડતો ઉડતો હાંફલો ફાંફલો

ગેવ તો આવિયો અબ્ધિલસ્તાનમાં,

પુત્ર પોતા તણા કેમ ગુમાયલો

નમ્રને ભૂંડશિકાર તુરાનમાં,

પાદશાહે વળી આપિયો પત્ર જે,

સ્તમે હાથમાં વઢીને તે ધર્યો;

નળુતાં વિગતો સ્તમે ગેવને

શાંત કીધો અને જીવ તેનો ઠર્યો.

ચાર કે પાંચ દિનો પછી ગેવ ને

સ્તમે નળૂદી સૈન્યની સાથમાં

માર્ગે ધરાનનો લેઇને આવિયા,

હાલિયા પાદશાહી તહેનાતમાં:

સ્તમે ભૂપતિ સાથ વાતો કરી

યુક્તિ પોતાતણી ત્યાં કહી તેહને;

“જો તુરાને અમો લશ્કરો લે જશું,

હાંનિ પહોંચે કદા બેજની દેહને!”

તાલ એવી જ થયે, વેશ વ્યાપાર લે

સાથમાં સાત વીરો સહે પહોંચિયા

સ્થેર પીરાનને, માલ અસ્થાન સૌ

ઉંટ પીડે ભર્યા, લેશ ના શોચિયા:

ગૌહરો કિમતી જોઇ પીરાન તો

સ્થેરબાની કરે કાફલા ઉપરે,

ખુશ એવી કરી સ્તમે વાત તો,

બેઠ પીરાન પામેજ કયાંથી ખરે!

એમ સ્થાયી થયો કાફલો ત્યાંહિ તો,
 ત્યાં વળી એક દિ તેમના તંબુએ
 બેઠી પુરાનના શાહની જે ચઢી,
 ઝારઝરી કરી આંસુએ તે રૂએ:
 “આવિયા ક્યાંથી સોદાગરો સૌ તમે?
 ગેવ ગુદર્જ શું ને વળી રૂસ્તમે
 બાણુતા ના હજી દુઃખ બેજન તણાં?
 રાત દિ કષ્ટ બારી અરે એ ખમે!
 હું મનીજેહ છું કુંવરી તુરની, ‘હાય,
 પિયા!’ કરી દિન વિતાવું છું--
 વીર ધરાનના શું મરી સૈા ગયા?
 છોડવા તેહને કોઇ ના આવવું?”

દીપક છંદ

આવી સુણી વાત, રૂસ્તમ ધડે ધાટ,
 મનીજેહને જોઇ, ગાળે નાખી ઘોષ,
 પામે નહીં ભરંમ, કે એજ રૂસ્તમ:
 બહુ બહુ રડી બ્યાર, આંસુનો ન પાર,
 કીધી વિનતિ આમ, તે પીગળ્યો તમામ,
 દઈ સુંદર આહાર, તૃપ્ત કરી તે નાર,
 વધુ દઇ તે સાચ, કે એ બેજન માટ:
 વીંટી નિજ તે માંહ, મૂકી કળથી ત્યાંય,
 જે જોઇ બેજન, દિલથી ચાય પ્રસન્ન;
 મનીજેહ ગર્હ તુરત, વ્હાલમ સમિપ ઝટ,
 લાવી’તી જોરાક, તે મૂક્યો સુરાખ;

બેજન ઉરે મુદિત, બોલે થઇ પુલકિત,
મુદ્રા ઝગી રહી જ્યાર, આનંદ અપરંપાર !
દર્ધ પ્રિયાને હાંક કહે: “વધુ બીમબાક
ધરવાતું ના કામ, વિપત્ત થઈ તમામ !”

મંભરી છંદ

હા હા હા હા ! મોટે સાદે બેજન હસવા લાગ્યો ત્યાં,
અંધારામાં ભારી બંધે જાણે ન હતો આંધ્યો છાં !
બિચારી એની પ્યારી મનીજેહે જવ આ સ્થિતિને
જોઈ ત્યારે અદેશો વળી લાવી મનમાં ભીતિને—
કે શું બહાલો દિવાનો થઇ હાર્યો કરતો હોશે કે ?
પૂછે, “પ્યારા ! આ શાં કૈતક ? મારી તરફે જોશે કે ?
આપત્તિમાં દૂખ્યો છે વળી, શાને હસતો અત્યારે ?
દા’ડો જેનો રાત્રી શો છે ગાંડો થઇ હસ્યો કાં રે ?”
દે છે તેને પ્રિયતમ ઉત્તર: “માયું તુજથી, ઓ પ્યારી !
દે કંહો કે ફેડે ના કદિ ભેદી વિગતો આ મારી;
ડાહ્યા લોકો કહે છે એવું જ, સ્ત્રીઉદરમાં રહેશે ના
ભેદો જાણે ને કેં તે સહુ—એનો ભરસો લેશે ના !”

ગદ્યવર છંદ

વાત આવી સુણી “હાય હાય રે !”
શબ્દ ઉચ્ચારિયા તે મનીજેહે;
અશ્રુના સાગરો આંખથી વહે;
પિયુવેણે કુંળું ઉરડું દહે;
“વિધિવિધાનથી મેં સહું બહુ,
આફતો ઉમટી—વાત શું કહું ?
ઉંધું છે થૈ ગયું કિસ્મતે અરે !

જગરે ધા ઝરે—આંસુડાં સરે !
 પિયુને કાજ મેં સર્વ ત્યાગિયું,
 અંતરે ન્યારથી બંડ જાગિયું;
 ભીખીને દેશમાં રોટલો લઉં,
 નિશદિ પાસ એ ઓટલો લઉં;
 તોય એ મુજનો ના થયો, અહા !
 રહેજ વિશ્વાસ તો ના ગ્રહો, અહા !
 મુજ પિતા અને રનેહીએ બધાં
 વળી 'હિણી મને—કેવી આપદા !
 તખ્ત ને તાજ મેં ધૂળમાં કીધું,
 બેવફા બેજને મૂળ ના કીધું !
 પિયુની આશમાં શ્વાસ ચાલિયો,
 ગેવના પુત્રથી ત્રાસ લાગિયો;
 દિલનો ભર્મ ના કૂંડે હજી મને,
 બેવફા આશકો—ધિક્ક તેમને !
 મુજની વાત સૌ ઓ ખુદા ! નથી,
 ગુમ કેં તુજને રોજ રોજથી;
 જીવવું કામ શું પ્રેમ ના જહિં ?
 રે પ્રભુ ! તું મને મોત દે દણ ! "

સર્વગામી છંદ

ખાત્રી થતાં બેજને લેદ પૂરો કહો
 ત્યાં મનીજેહને સાફ દિલે:
 " બહાલી ! ખુશી થા અને જાણી લે તું,
 તને અન્નદેનાર કો છે, સુણી લે:
 ધરિાન ભૂમિ તણો એજ હીરો
 છુપો વેશ ધારી અહિંયાં પડેલો

નામે કહે સૌ ખરો રૂસ્તમે ઝાલ
 જેના સમાનો ન વીરો દીકેલો;
 આવી ચઢેલો મને મુક્તિ દેવા,
 નથી કામ એને કંઈ વેપલાતું;
 જૈને પૂછી જો, 'શું તું રખશવાળો ?'
 વિપત્તિ ખમું જે કહે લેખ ટાણું."
 ખ્યારા તણી મુક્તિ કાજે હવે તો
 હિડી ગૈ મનીજેહ પાંખો બનાવી,
 માન્યું બધું રૂસ્તમે જાણી વાતો, કહ્યું:
 "નાજની ! મેં રચી મુક્તિ આવી;
 જ્યારે બજે ખાર રાત્રી તણા ને
 બધાં વિશ્વમાં હાય અંધાર ગાઠો,
 ભેળાં કરી તું પ્રજાજીજ દેજે
 સુકાં લોકડાં જ્યાં રહે કેદખાડો;
 જોઈ ઉઝમે અમે આવશું ત્યાં
 અને છોડશું બંધથી તુજ ખ્યારો,
 દોડી જઈ તેહને તું કહી દે,
 નકી મધ્યનિશે ચશે છૂટકારો !"
 સાતે પહેલવાન સાથે લખને
 જહાંજોય ચાલ્યો અતિ શ્યામ રાતે,
 આભે પહોંચી રહેતી જવાલા
 નિહાળી તહીં પૂગિયા વીર આઠે;
 પાયાણુ ભારી પડેલો દીઠો ત્યાં,
 કહ્યું નાયકે : "વીર સાતે ઉઠાવો !"
 કીધી બહુ વેઠ ઉપાડવા તે,
 ન શક્યા હલોવી જરીયે બધાઓ !

પોકાર ભારી કીધો ઝાલસુતે,
 નવે આસમાને પ્રતિધોષ પાડ્યો !
 લેઈ જ્યાં ઉપરે નામ 'ખુદા',
 પુરાં જોરથી જંગી પાપાણુ કાઢ્યો-
 કાઢ્યો, ઉપાડ્યો, દૂરે ફેંકી દીધો-
 પડ્યો જી ચીની જંગલે તે ધડાકે:
 ધૂળ ઉડી ધર્તી તેના અવાજે,
 કહે કોઈ વિદ્યુત કેરે કડાકે !

શુભતા છંદ

પૂજ્યું ત્યાં રસ્તમે તો
 ગદગદ હૃદયે વીરને ઝટ કાઢી:
 “ રે રે આવી દુઃસ્થિતિ કયમ તુજ થઈ,
 બેજન ! કો તણી લાધી
 તારે શિરે અકૃપા ? બુરું નવ કરતો .
 કદિ કો'નું તું ક્યારે,
 ભારી જંજીર બાંધી કુમળું
 તુજ વપુ ચીરું કો બદકારે ?
 શાને આ આસમાને પરિભ્રમણ કરી
 સિતમોની ઝડીઓ
 વર્ષાવી તુજ માથે, અકરણ
 થઈને શૃંગલોની કડીઓ
 ચોઈ નાણુક હાથે ? દડદડ
 પડતાં મુજ અશ્રુ નિહાળે .
 અંધારે બંધનોમાં દુપણુરહિત
 તું નખીરો જ અકાળે !

માગું તારી કને હું-વચન
 તું દઇ દે-તુજનાથી ચૂરાશે
 હૈયું મારું, સુણી લે, અગર
 તું ન કરે, કહું હું તુજ પાસેઃ
 બક્ષી દે આજ દિને ગુરગીન
 નબળો મુજને દિલ ચાહી,
 વેદ્યું એનાથી તેં છે, પણ
 સદય બની દરગૂજર, ભાધ !
 વાંકો એના કરી દેઃ
 બહુ બહુ રડતો ઘરડો ભરથાસે,
 પશ્ચાતાપે બળે છે, ફરી કદિ
 ન જશે જૂઠું કેરી અડાસે ! ”
 સૂણીને વેણ આવાં ઊર
 બળબળતો લડ બેજન ત્રાડેઃ
 “ માફી એને હું આપું ? અગદું
 પગતળે ! અતિ દંભી લબાડે
 નાખ્યો મુંને બળામાં;
 અગર તું ન હોતે, નકી મોતજ આવ્યું ! ”
 “ મારી આ માગણી તું
 કબુલ ન કરશે, નવ મુક્તિ અપાવું !
 હું તો ચાલ્યો અહીંથી ! ”-ધમકી
 દઈ વઢે વીર રસ્તમ ત્યાં તો,
 “ કાં તો સોંપી તું દે હાં ગુરગીન
 મુજને, સખડી મર કાં તો ! ”

“ કહેવું છે માન્ય તારૂં-દૂર

કરી દઉં હું ધરડા પ્રતિ વેરો,
ભૂલી જાઉં સહુ હું ! ”—તન્ત

ઉંચકી લે વધુ બેજન કેરો
કાઢ્યો ત્યાં રસ્તમે તો : નખ
વધી ગયલાં, વળી વાળ વધેલા—
તોડી તે શુંખલાઓ અંતિ

બળ કરતાં, બહુ કાટ ચઢેલા :
એવે ત્યાં : ગુરગીને ગમગીન
દિલથી ડગલાં નિજ આણ્યાં,
ભારી ધારતીથી એનું હૃદય

ધમકવું, પડશે કહું તાણા;
પરતાયો અંતરેથી છળકપટ
વિષે ચહી બેજન માફી,
દાખ્યો છાતી શું તેને વિમલ

ઉર વીરે કરણા હૃદ સ્થાપી !
ચાલ્યા પશ્ચાત્ત તેઓ સહુ
દળ લઇને રણકાળ પુરાને,
કારાવાસી હતો જે વીર

સક્રમુખડે ધસતો સિંધુ જાણે !

વીરરસ . છંદ

રાત એવી કાળી કોઈ તારાય ના ન્યાળી શકે,
તક ન્યારી ઝાલી ચડ્યા જંગમહીં ધરાનીઓ;
સાત પહેલવાન લઈ, રખશને બેલાણુ દધ,
રસ્તમે તો ધ્યાન દધ બોળી મહેલનિશાનીઓ;
આજ ધનધોર અને શાંત સહુ શોર થયા,
પુરપતિ ધોર નિંદે ધોરતો ત્યાં અજાણિયો;

સિંહ શો પૂકાર મારી લાતે તોડી દાર ભારી,
 રસ્તમે એ હષ્ટ પુષ્ટ બ્રષ્ટ દુષ્ટ પિંછાનીયોઃ
 અફરાસીઆખ નિદ્રાગોદથી' શેતાખ જગ્યો,
 જખૂલી રૂઆખ' દેખી કાળ-ભરી' નાસી ગયો !
 ઇરાની શમ્શેર તો ત્યાં ઠેરઠેર કરે કરે,
 "મારો!" "કાપો!" "હાય હાય!" નાદે મ્હેલ ત્રાસી ગયોઃ
 તુર તણાં રક્ત કરાં પૂર ખડુ શર વ્હેતાં,
 અંધારે રસ્તમી ગુર્જ સૂર શો પ્રકાશી રહ્યોઃ
 હાર્યા માર્યા ભાગ્યા સહુ તુર વીરે સ્થાન ત્યાગ્યાં—
 વેરાન મેદાન શોંખાસાદ ત્યાં તો ભાસી રહ્યો !

સ્રોતઠા ૩૧,૭૭૫

જમ્યાં બે ત્રણ યુદ્ધ, ત્યારે છેડા આ વિયો,
 તુર પતિની શુદ્ધ, ત્યારે કેકાણે પડી.
 બેજન ને મનીજેહ, રસ્તમ સહ ઇરાનીઓ,
 આવ્યા ઇરાન એહ, સરપાવ ભારી પામિયા.
 પ્રેમતણી આ વાત, કલ્પનાનો કિસ્સો નથી,
 દિદ્દુસી સાક્ષાત, કખૂન કરે છે દિલથી.
 પિંગળ છંદે આજ, પહેલી એ દેખા દિયે,
 ખડુ ખડુ ત્રુટિ કાળ, માગી લઈ ક્ષમા અહીં.

ગુલશીરીના યાને પારસીઓનો છેલ્લો પાસો

ભિરદાવળી છંદ *

યઝદેઝદનાં મોત પછીથી
વર્ષ વર્ષાં દશ વીસ;
આરખ શમ્શીરો ઝળકી રહી
ધરાને દિશ દિશ:
ધસ્લામે તો કર કીધો,
સારો મુલક જેર કીધો,
તેનો દિ આખેર કીધો
પાડી કાળી નિશ;
ધરાનવીરો ફરે છુપાતા,
ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !
હૈયે મુક્તિકોડ સમાતા ;
ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

૧

યઝદેઝદની ખેટી હતી એક
ગુલશીરીનાને નામ;
જરથોસ્તી શ્રરા સંતાડે
એને હામે હામ;
દિલે ઉંડી આશ સૈાને,
ભાવિમાં વિશ્વાસ સૌને,

* ચંદ્રાવળા, ચરણાકુળ, મનહર અને ઉધોર છંદોનાં ચરણ મેળવી આ છંદ નવો રચ્યો છે.

શાહ જા દી ખાસ સૌને

જીવ નો આ રા મઃ

“ગુલશીરીનાને રાણી કરશું !

ઝો ધરાન ! ઝો ધરાન !

વંશ કરો સાસાની કરશું !

ઝો ધરાન ! ઝો ધરાન !”

૨

રહબરી કરતો યુઝર્ગ આગેદ

નામે દસ્તુર દાદ,

ધરાનનો એ સાચો સેવક

સ્વા ર થ થી આ જા દઃ

નેવું સાલ માપી રહ્યો,

તોય એ તો ટાંપી રહ્યો,

દેશ લેવા આપી રહ્યો

એ તો આશાવાદઃ

“ક્યારે તોડીશ તુજ અંજીરો ?

ઝો ધરાન ! ઝો ધરાન !”

સતત રટણ કરતો એ વીરોઃ

“ઝો ધરાન ! ઝો ધરાન !”

ભારી રંજ ઉઠાવી દાદે

ભેગા કીધા વીરઃ

શાહે કેર્મોન ચારી દે છે

દમને સહિને ધીરઃ

“ગુલશીરીનાને કાળે

ઉઠાવી તસ્વારો આજે

હઠાવીશું શત્રુ સાથે,
ફરે ત કઠીર ! ”

ઉદ્ધારો કાઢ્યા એ ટાણે:
“ઓ ધરાન! ઓ ધરાન!”

શાપૂર, રસ્તમ ફીરોઝાને:
ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૪

અણુગણુ આરબ ફેજ પડી’તી
કુંકાને મયદાન,

પારસ સૈન્યે હલ્લો કરીને
કાઢ્યો કચ્ચરધાણુ:

ચાલીસ હજાર મૂવા,
આરબો તો ઠાર મૂવા,
અનેક સદૌર મૂવા,
નામ ન નિશાન !

ધરાની ઉર ભડકે હોળી;
ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

રિપુઓને નાખ્યા રગદોળી;
ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૫

બલખેઆમી તરતજ પડયું.
મુખેદ લશ્કર લાય;

એકે આરબ જીવતો ન રહ્યો
જમને કરવા વાત;

ખલીફ ઉમરે બ્યારે -
બાણી વાતો એ તો ત્યારે

બાલ પાંખીને પોકારે;
“આ શો વળ્યો દાટ ?”

જમાવકીધી અગણિત ફોળો,
ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !
જાણે વહો પ્રલયનો મોળો,
ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

મશહુર નાયક ઓમર સાથે
જંગી દશ હજાર
કોહરતુમ કિલ્લા પર-ધાયા
આઝરખીઝાન દાર;

પા સીં ઓ ઓ સાંત્યાસ્વારો,
યોન્યા'તા જે અગ્નિમારો,
ચલાવી કરે સંહારો
શત્રુ માં અ પાર !

શાપૂર ત્યાં તો બિરદ બતાવે;
ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

ઓમરનું મસ્તક હિઝાવે;
ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

સાસાની તોખમનો હતો એક
સ્હા જ દો ફી રો ઝ;
ગુલશીરીનાના ઇશક મહીં ઓ,
છુ પો બળ તો' તો જ;
વાત બ્યારે જાણે, તેણી,
વીધે એને તાણે તેણી,

કુજોં કુજોં લાવી દીધા
લક્ષ રિપુ હાલ !

કુનેહ દસ્તુર કેરી દેખી,
ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

અબ્દુલ્લાની ઉતરી શેખી,
ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૧૬

સીયન હાકેમ મોઆવ્યાએ
મોકલી ભારી ફેજ,

કે કેર્માન જીતી ઉતારે
કયાની ઓ તું ઓ જ;

કેર્માનના શાહ તણો
ભાઈ હોશિયાર ધણો
નામ રહે રયાર સુણો,
વીરતાનો હો જ;

સેનાને ખિરદાવી રહેતો,
ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

દુશ્મનને અકળાવી રહેતો,
ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૧૭

ખીજ ફોજની સરદારી લઈ
ધસ્યો મોઆવ્યાય;

શાહે કેર્માન સામે પડે
મોર્ચા માંડ્યો જાય;

લશ્કરો બેળાઈ ગયાં,
હાથોહાથ ચાઈ રહ્યાં

સાલારો ગુંચાઈ ગયા
 સા મ સા મા ત્યાંય;
 કેર્માન શાહે પ્રહાર કીધો,
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !
 હરીફ ધાયલ ત્યહાર કીધો;
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૧૮

અશ્વ ઉપરથી ગળડી ભોંયે
 મો આ વ્યા પછડાય;
 એના બચાવ કાળે જળઈ
 સુલતાની જંગ થાય;
 શાહે કેર્માને ત્યાં ઝાઝી
 ચલાવી શમ્શેરબાણ
 કીધી મુદ્દર્ધતારાણ,
 મયદાન માં હ;
 કોટી આરબ જવ હોમાયા,
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !
 મોઆવ્યાનાં રક્ષણ થાયાં,
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૧૯

કેર્માનીનું પણ દળ પુષ્કળ
 સૂતું રણસંગ્રામ;
 હાર સમાની હત નિહાળી
 દિલગીર ખાસોઆમ;
 એવે મળ્યા સમાચારો
 કેર્માને રિપુધસારો,

કાવે રોજીદો ગોઝારો,
રહા ય નું ના ના મ;

જ્યારે જોઈ સ્થિતિ આવી,
ઓ ધરાન! ઓ ધરાન!

શાહે સેના મુલક ધંપાવી,
ઓ ધરાન! ઓ ધરાન! ૨૦

ત્યાંથી મોઆવ્યા તો ચાલ્યો
બહોળે બા મી કો ટ;

ગુલશીરીનાનું મથક હતું, જો
છેલ્લી શાહી જ્યોત;

શા હ જા દો શા પૂર ને
બહોરામ દસ્તુર, બે
ના ય ક બ હા ફૂર જો
પ્રકાશી દે પોત;

તાઝી હલ્લા મારી હઠાવ્યા;
ઓ ધરાન! ઓ ધરાન!

મહિના ત્રણત્રણ ખૂબ હંકાવ્યા,
ઓ ધરાન! ઓ ધરાન! ૨૧

કિલ્લામાંનું સેન ધરાની
જખૂન જગાવે જંગ;

ચાલુ લાંબી ટક્કર ઝીલતાં
હાલત થ ધ બ તંગ;

કુમકે ત્યાં દાદ આવ્યો,
ઋષિ પાકજદ આવ્યો;

જંગનો હિસ્તાદ આવ્યો,
 જ મ્યો ન વો રંગ;
 મોઆવ્યાદળ હાલહવાલી,
 ઓ ધરાન! ઓ ધરાન!
 નાદા પાડી તોળા તાલી,
 ઓ ધરાન! ઓ ધરાન! ૨૨

શાપૂર ને જભારપની સાથે,
 દાદે પકડી પૂંઠ,
 મોઆવ્યા દુંબા લે દોડયા;
 ભૂતાવલના ભૂત!
 સીયા સુધી પૂંઠે પડયા,
 યોદ્ધાઓ સૌ લઠે ચઢયા,
 કત્તેઆગ રહે ચઢયા
 ઈરાની યો ખૂઠ:
 ગગડાવ્યાં સહિ હાજાં દાદે,
 ઓ ધરાન! ઓ ધરાન!
 મૂઝી ઈનામાઝા દાદે,
 ઓ ધરાન! ઓ ધરાન? ૨૩

વટલેલા ઈરાની રહેતા
 શાગતભે દમ્યાન,
 મોઆવ્યાની સાથ રહીને
 લડતા બે ધમાન;
 દાદે આવું બાબુનું ન્યારે,
 એને બહુ સાદ્યું ત્યારે,
 કાપાકાપે ઘાદ્યું ભારે
 એ ભે નિજ ધ્યાન;

સહજો વટલેલ કુટુંબ માર્યા,
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !
 અબળા બાળક પણ ન ઉગાર્યા:
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૨૪

મોઆવ્યાએ તેમની મદદે
 છોડ્યાં આરબ વૃંદ,
 “અલ્લાહો અકબર !” “યઝદાં !”ના
 પડી રહ્યા પડછંદ;
 મોઆવ્યાએ બાણ તાકી
 તોખારેથી ઉઘે નાખી
 દાદે દીધી ધૂળ ફાકી
 કરી યુદ્ધ દંદ !
 કિકિયારી કરી પાસીં ધસ્યા
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !
 મુખી રક્ષી અરબો હસ્યા,
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૨૫

કેર્માનના કિલ્લા આગળ શો
 બન્યો એતે કાક ?
 કેર્માનરાયા આવી જીએ શું,
 ધરલા મ આફત નાક:
 અબ્દુલ રહેમાન નામે
 સરદાર તે મુકામે
 નિજ દળ સાથે થામે,
 નહી બી મબાક !
 તાઝી-કેર્માની ત્યાં બાઝ્યા;
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

બીજા ઓછા, પહેલા ઝાઝા,
ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૨૬

વિજય પરાજય ત્રાજું રહ્યું તું
અહીં તહીં ઝોલા ખાઈ;

અક્ષર બને શર પર ચઢ્યા
કરવાને હરી કાઈ;

અબદુલ રૂહેમાને અસી

વીંઝી, નહીં ઇબ્રાહીમ કશી

શાહને શરીરે વસી,

હાલ ગૈ ક પાઈ;

શાહે પથ નિજ હાથ બતાવ્યો,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

પ્રતિસ્પર્ધિએ બન ગુમાવ્યો,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૨૭

સાઅદ બીન વક્કાસે લીધું

નાયક પદ તે વાર;

આરબ ધાડાં ઘેરી વળ્યાં

શાહને, કરવા દાર :

શાહ બતે કૂદી કૂદી,

દાખી કળા જૂદી જૂદી,

નાખે રિપુ ગૂંદી છૂંદી,

સામ અવતાર !

શાહ અને જહાંગીર બે ભાઈ,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

બોલાવે અરબોને ત્રાહી—

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૨૮

હજાર જખ્ખો ઝીલી ખખો

નાનો ભાઇ તે સ્થાન,

મોટાને કિલ્લો રક્ષવાનું

મરતાં દીધું ભાન :

શાહ ચાતુરી બતાવી

દુશ્મનોને દે મુંઝાવી,

નિજ સેનાને હટાવી

લે છે ગઢસુકાન;

ખાંડા ખેલો ખેલી ગુજરે,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

વરસાવી રૂધિરહેલી ગુજરે :

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

૨૯

મુરલીમોમાં કુશળ પ્રણેતા

મોઆવ્યા અંકાય,

તાનું અરખી લશ્કર લખને

બદખ મુલકપર ધાય :

દસ્તુર બહેરામ ડાહ્યો

બચાવના લે ઉપાયો,

ગુલશીરીનાનો છાંયો

એકલો તે, હાય !

કતલ થયો મોઆવ્યા હાથે,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

ભારી જંગ જગાવી જાતે,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

૩૦

રક્ષણ લે છે દાદ સિપાહસહ

સીયાગઢ શીરોય;

સારી રાત્રી યસ્ન પઢે છે

મળૂસ સઘળા ક્રોધ :

પ્રભાવ અવસ્તા દ્વારા

ઉતર્યા ફિરસ્તા પ્યારા

તેત્રીસે ખોજસ્તા ન્યારા —

માં ધ્ર વાણી રહો ય !

પાસીઓની પડતી ભાળી,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

પથરાતી મુખ છાયા કાળી :

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૩૧

ખોરાસાન તથ્વીઝના હાકમ

લાવ્યા જળરૂં સેન ;

કિલ્લા ઉપર મારં ચલાવ્યો

શ ય તા ની દિન રે ન :

શા પુરે શ મ્શે ર ખેંચી

ચલાવી ત્યાં ખૂનરેઝી,

ગજળ એ ગર્દાપેચી —

ચ દ યું મ દ ઘે ન :

તથ્વીઝ હાકમનું સર કાપ્યું :

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

ખદલામાં નિજ મસ્તક આપ્યું :

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૩૨

સહજો અધવન સેના થઇ ગઇ

એ ક ત ડા કે સા હ ;

બહેરામ યઝદની યાદ કરી ત્યાં

દા દે આ પો આ પ :

શ રા બ પી પો હ જ રો
 બોંયે છૂપ્યાં હતાં, યારો,
 દાદે તેનો કીધો ચારો,
 ઈ બ ર ખે લા ફ:

પીપોને સળગાવી મૂક્યાં:
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

અરિજનગણ હેમતાવી મૂક્યાં,
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૩૩

દાડગોળો પુરો સળગ્યો,
 ફાટ્યો તે ચોપાસ:
 ધરણી ધણુધણુ ધૂળ, કિલ્લો
 ઉડી ગયો આકાશ !

ભારી એ કડાકો થયો,
 અગ્નિનો ભડાકો થયો,
 હવામાં હડાકો થયો
 હુ કં પા ભા સ :

કિલ્લામાંના લાખો આરબ,
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

મૂંઝા ચિત્કારીને “યા રબ !”
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૩૪

બહુભુમિના કોટ તણો પણ
 જુઓ કંઈ રાહવાટ,

સ્તમ કીરોઝાન મચાવે
 તે ગ ત ણો ત ર ખા ટ;

હજરો જંગીઓ મારી,
 ખાધ કોટી જખ્મો કારી,

પડ્યો રણે યજ્ઞદારી
 શા હ જા દી મા ટઃ
 જામારપે એ જગ્યા પૂરી,
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !
 ગુલશીરીના પણુ લડતી શરી,
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૩૫

અંધારી રજનીમાં રિપુએ
 ક્રોટ લ ગા ડી આગ;
 આતશશોલા આબે પહોંચ્યા
 ઉત્તર દક્ષિણ લાગઃ
 જામારપ નાચાર થયો,
 ભક્તિઅશ્વે સ્વાર થયો,
 માંથ્ર જાણુનાર થયો
 તીરનાં અથાગઃ
 તેસ્તર તીર સહાયે આવ્યા,
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !
 બરફ તુફાને અનલ સમાવ્યા,
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૩૬

અંતિમ હલ્લો જ્યારે આવ્યો
 કિલ્લા પર પૂરજોશ,
 ગુલશીરીનાની બાતુ સેના
 બાણુ યુધ્ધે બાહોશ,
 તીરે રિપુ દૂર રાખે,
 ક્યાંસુધી સૌ દૂર દાખે,
 મુસ્લીમોનાં પૂર આગે
 ન જ થૈ નિદોષ !

ધરાન ઉપર કયામત બેઠી,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

ઉતરી ખુદાઈ આફત હેઠી,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

૩૭

નમાસ્પસહ શાહનદી ચાલી

અલ્યુર્જ છુપે રાહ;

આંખે આંસુધારા વહી રહી

દેખી વતન તળાહ:

જીહન નદીએ પહોંચે,

નમાસ્પ ત્યાં રસ્તો શોચે,

આરખો એ બેની ખોજે

પડયા ત્યાં નિગાહ:

અદ્વિસૂરની ચારી ચાલી,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

મુસ્લીમ દળની ખ્વારી ચાલી;

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

૩૮

પતાળ કેઈ પેટું ફેડી

પ્રચંડ ઉજળ્યો ધોધ;

ધૂ ધૂ ધૂ ધૂ ગર્જન કરતો

ધસ્યો એ અવિરોધ :

ધસ્યો પૂર જોર એ તો,

કરો ભારી શોર એ તો,

વ્યાધ્યો ચારે કોર એ તો,

આરખો ને શોધ :

લાખો તનને તાણી ગયો,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

નખખોદ ભારી આણી ગયો,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

૩૯

પર્વતની કઢણે સંતાપ

ધરાની જ ન બેજ,

રક્તે રક્તે ટાંચે પહેંચે—

પામે મતલબ રહેજ;

જમારપે ત્યાં કાલાવાલા

કીધા, “ખુદાતાલા આલા !

પી ઝેરી દુઃખાળા પ્યાલા

થયો હું આ જે જ:

મેત મને તું દધ દે હાલે !”

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

અહુરા, એને ઉંચકી ત્યાં લે:

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

૪૦

વાએજેહાં રહાજાદી પડી

એ કલ નિરાધાર,

અશ્રુતણાં દરીયાવો રડી એ

ધૂંસકે ધૂંસકે ત્યાર;

દાદારની રહાય ચાહી

દિલ તણી લાલ્ય માંહી,

માંગી એણે રાહ ત્યાંધ

ખાડને મોઝાર:

“ફાટ તું, અલ્ખુર્જ ! રે જાફાટી,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

પેટાંમાં દે મુજને દાટી !

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !”

૪૧

ધરાન ઉપર કયામત બેઠી,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

ઉતરી ખુદાઈ આફત હેઠી,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

૩૭

નમાસ્પસહ શાહનદી ચાલી

અલ્લુર્ અલ્લુર્ હુ પે રાહ;

આંખે આંસુધારા વહી રહી

દેખી વતન તખાહ:

છહુન નદીએ પહોંચે,

નમાસ્પ ત્યાં રસ્તો શોચે,

આરખો એ બેની ખોજે

પડયા ત્યાં નિગાહ:

અદ્દિમૂરની ચારી ચાહી,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

મુસ્લોમ દળની ખતારી ચાહી,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

૩૮

પતાળ કેઈ પેટું ફેડી

અચંડ ઉછળ્યો ધોધ;

ધૂ ધૂ ધૂ ધૂ ગર્જન કરતો

ધસ્યો એ અવિરોધ :

ધસ્યો પૂર જોર એ તો,

કરો ભારી શોર એ તો,

વ્યાખ્યો ચારે કોર એ તો,

આરખો ને શોધ :

લાખો તનને તાણી ગયો,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

નખખોદ ભારી આણી ગયો,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

૩૯

પર્વતની કઢણે સંતાપ

ધરાની જ ન બેજ,

રક્તે રક્તે ટાંચે પહોંચે—

પામે મતલબ રહેજ;

જમારપે ત્યાં કાલાવાલા

કીધા, “ખુદાતાલા આલા !

પી ઝેરી દુઃખાળા પ્યાલા

થ યો હું આ જો જ:

મોત મને તું દધ દે હાથે !”

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

અહુરા, એને ઉંચકી ત્યાં લે:

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

૪૦

વાએજેહાં સહાજાદી પડી

એ કલ નિરાધાર,

અનુતણાં દરીયાવો રડી એ

ધૂસકે ધૂસકે ત્યાર;

દાદારની સહાય ચાહી

દિલ તણી લાલ માંહી,

માંગી એણે રાહ ત્યાંધ

પહાડને મોઝાર:

“ફાટ તું, અલ્ખુર્જ ! રે જાકાટી,

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !

પેટાંમાં દે મુજને દાટી !

ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !”

૪૧

વિનંતિ એની સુણે યઝદાં,
 ક્ષાટયો કોહ ' ધડાક ! '
 એકજ પળમાં ગર્ક ગયો ત્યાં
 સા સા ની. એ રા ગ !
 પહાડો રડ્યા, ઝાડો રડ્યાં,
 ચૌદ તો બ્રહ્માંડો રડ્યાં,
 વાયુ પાડી રાડો રડ્યા,
 રડ્યાં અ ક લા ક !
 છેદલું શાહી કિરણુ બુઝાયું:
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન !
 અવળે પાસે વતન ગુમાયું:
 ઓ ધરાન ! ઓ ધરાન ! ૪૨

ધરાનશાહ

રાગ ઝીંઝાલી : તાલ લાવણી

નમું નમું આતશબહેરામ,
 હો તમને લાખ સલામ !

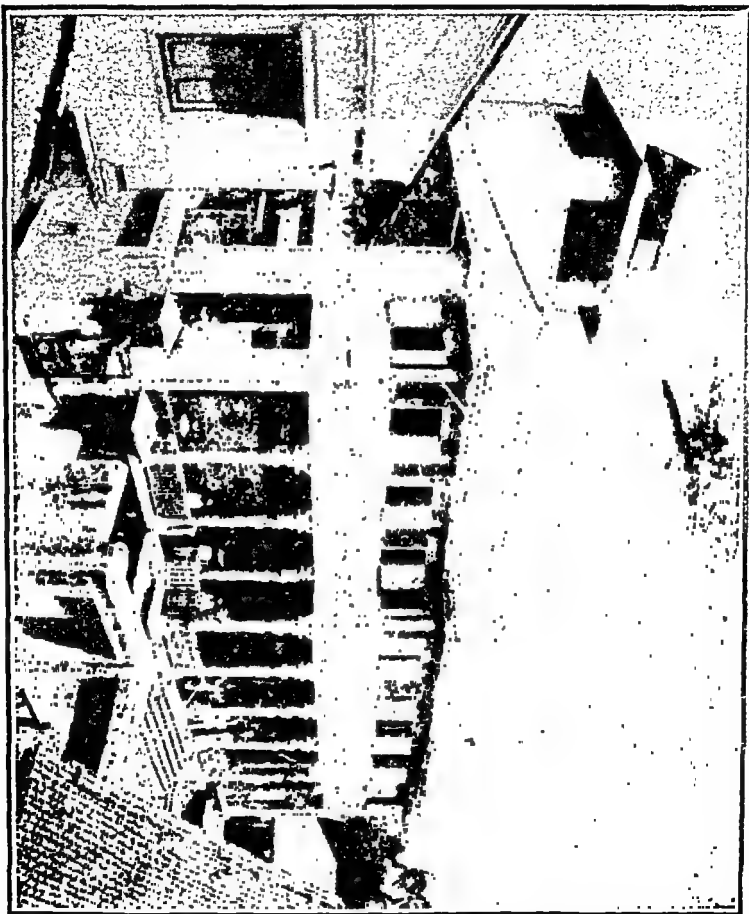
વધુ વધુ ઝળતું રહો તમ ખોરેહ નિતનિત સુખહો શામ !—ટેક.

એક લાખની પારસીઓની વરતી,
 તમ અમાપ પ્રતાપે આજ લગી છે હસ્તી,
 તમ રક્ષા કાળે દીદી બહુ તંગદસ્તી—

બહુ ભટકયા હામે હામ,

હારે બહુ ભટકયા હામે હામ:

વધુ વધુ ઝળતું રહો તમ ખોરેહ નિતનિત સુખહો શામ !—નમું.

ધરાનશાહ ! તમ તૂર તણા ઝલકાટે,
સહુ સંકટ વિપત વહી ગયાં નિજ વાટે,
તમ આશિષ કેરા અજળ ગજળ પમરાતે

કીધું અમર પારસી નામ,
હારે કીધું અમર પારસી નામ:
વધુ વધુ ઝળતું રહો તમ ખોરેહ નિતનિત સુખહો શામ !—નમું

જ્યાં યઝ્ઞેર્જદતું રાજપાટ ગુમાયું,
જ્યાં અરખી તેજે ખૂન ખૂન રેડાયું,
ત્યાં ધરાનશાહતું રક્ષણ હૈયે ધાયું—

એક યયા સહુ ખાસો આમ,
હારે એક યયા સહુ ખાસો આમ:
વધુ વધુ ઝળતું રહો તમ ખોરેહ નિતનિત સુખહો શામ !—નમું

પુરાસાનથી આવ્યા હોરમઝદ બંદર,
પરેશાન થઈ લાગ્યા દીવની અંદર,
ત્યાં રહ્યાજ વર્ષો ચાર અને વળી પંદર:

કીધી હાય હાય અવિરામ,
હારે કીધી હાય હાય અવિરામ:
વધુ વધુ ઝળતું રહો તમ ખોરેહ નિતનિત સુખહો શામ !—નમું

રે કિસમકિસમના સિતમ રહ્યા બહુ વેદી,
વળી ધરતી ક્યાં પણ દાર ન દે રહેજેથી,
ઝડી આદત કેરી વરસી રહી આભેથી,

નહી હાર્યા કોઈ પણ હામ,
હારે નહી હાર્યા કોઈ પણ હામ:
વધુ વધુ ઝળતું રહો તમ ખોરેહ નિત નિત સુખહો શામ !—નમું

ભલે આજ રહું તમ તખ્ત ઉદવાડા સ્થાને,
તમ કિરણ કિરણ તો અજકે પ્રાણે પ્રાણે,
ભલે વસે ભક્ત તમ દૂર દૂર ઠેકાણે—

તમ છાયા સૌપર મુદામ !

હારે તમ છાયા સૌપર મુદામ:

વધુ વધુ ઝળતું રહો તમ ખોરેહ નિતનિત સુખ્હે શામ !—નમું

ઠેક ગગન સૂધી ભડભડતી રહો તમ જવાલા,
બનો ખંડ ખંડ નિશદિન એથી ઉજિયાળા,
ગણી તાજવર નમીશું અદના ને આલા,

દધ જીવનાં મોઘાં દામ,

હારે દધ જીવનાં મોઘાં દામ:

વધુ વધુ ઝળતું રહો તમ ખોરેહ નિતનિત સુખ્હે શામ !—નમું

દૂધમાં સાકર

શિખરિણી વૃત્ત

ધરાની જહાળે સૌ સજનપુરી કિનાર ઉતર્યાં,
 સુણે જાદી રાણા પરવતનીએ લંગર કર્યાં;
 પૂછે ઉત્રાઓને, “સખળ દળ આવ્યુંજ કહીંથી ?
 સજ અત્થોશત્થો ઉમીદ ધરી હલ્લાતણી નથી ?”
 વદી એવા શબ્દો સુલહદૂતને પારસી પ્રતિ
 ત્વરિતે પાઠ્યો, છળછળ ઘડાને જ દૂધથી
 ભરીને તે સાથે નવ વળા કંઈ કે’ણ કહીને;
 ગયો એવ્વી ત્યાંથી લઇ દૂધઘડો કષ્ટ સહીને:
 પહોંચ્યો તે જ્યારે વતનવિખુટા લોક સમિપે,
 ઘડો દીધો ફૂટેતાં, “મમ ભૂપતિ જેથી જગ દીપે
 તમારે કાળે આ છળછળ ચતું પાત્ર દર્ષિ દે-
 કહે છે કે જગ્યા જરીય તમ માટે ન અહીં છે:
 વિદેશીઓ કાળે તલતમ્મુ સ્થળે ફાળલ નથી,
 પૂરો વસ્યાં શહેરો, દિલગીર તમે કાળ છું અતિ !”
 સુણી નૈયોસંગે શકર ઘટમાં નાખી તુરતે
 દીધો સંદેશો કે: “દૂધશકર શા રહેશું શરતે !”
 વિલોકી આ કુદ્ધિ નગરપતિ ખૂશી બહુ થયા,
 અને ધરાનીઓ શરત સહુ પાળી તહીં રહ્યા;
 ભળી દૂધે જ્યાં સાકર ઉભય ઐક્યે મળી ગયાં,
 અને સાથે સાથે સુખદુઃખ સહ્યાં ભિન્ન, ન થયાં !

संभणुना जहीराणाने संभणाववाभां आवेला सेण संस्कृत श्लोक

सूर्यं ध्यायंती ये वै हुतवहमनिलं भूमिमाकाशमायं
तोयं संपंचतत्त्वं त्रिभुवनसदनं न्यासमंत्रैस्त्रिसध्यं ।
श्री होर्मिज्जंदं सुरेशं बहुगुणगरिमाणं तमेवं कृपालुं
गौरा धीराः सुवीरा बहुबलनिलयास्ते वयं पारसीकाः ॥ १

स्नाने ध्याने सुपाठे हुतवहहवने प्राशने मौल्यमौत्रे
शास्त्रोक्तं सप्तमौनं निदधति नृवराः सर्वदा सर्वदा नः ।
नानाधूपैः सुपुष्पैर्वरफलबहुलैः पूजयंतीह धेनौ
गौरा धीराः सुवीरा बहुबलनिलयास्ते वयं पारसीकाः ॥ २

रम्यंवल्लं पवित्रं कद्रुचगुणमयं कंचुकं नित्यमंगे
युक्तामूर्णसकुशतीमहिमुखसमताबंधनां चैव कट्यां ।
मूर्धानं वल्लगुप्तं पटयुगलतले रक्षणं कुर्वतो ये
गौरा धीराः सुवीरा बहुबलनिलयास्ते वयं पारसीकाः ॥ ३

यद्भागल्ये विवाहे कथितशुभदिने सुस्वरं गीतवाद्यं
श्रीखण्डं चंदनाद्यं वपुषि शुवतयो धारयन्तीह येषां ।
स्वाचाराद्ये पवित्रा बहुगुणनिधयो रम्य शास्त्रार्थयुक्ताः
गौरा धीराः सुवीरा बहुबलनिलयास्ते वयं पारसीकाः ॥ ४

येषां गेहे सुरम्यं मधुररसमयं चान्नदानादि नित्यं
कासारं कूपवापीजलपुलरञ्जनं दानमेभिः प्रकारैः ।
वल्लार्थं द्रव्यदानं ददति गुणवतां सर्वदा याचकानां
गौरा धीराः सुवीरा बहुबलनिलयास्ते वयं पारसीकाः ॥ ५

તેમના કવિતાનુવાદ સાથે

અગ્ધરા વૃત્ત

સુર્યોપાસી અમે સૌ જલઅનલહવાભૂમિઆકાશ પાંચે
તત્ત્વોને પૂજનારા ત્રણ વખત દિને ન્યાસ મંત્ર ઉચારી;
શ્રી હોર્મઝ્દા ત્રણ જે ગુણુનિધિ કરીએ એની સ્તુતિ જ સાચે,
ગોરા ધીરા સુવીરા તનમનબળિયા, એ અમે પારસીઓ. ૧

રનાને ધ્યાને સુપાઠે વળી હુતહવને ભોજને હાજતે જે
સત્શાસ્ત્રોક્તિ પ્રમાણે મુનિવ્રત ધરતા સાત વેળા જ હોય;
નાના ધૂપે સુપુષ્પે પૂજનજ કરીએ, ઘેનુને, વન્દીએ જે,
ગોરા ધીરા સુવીરા તનમનબળિયા, એ અમે પારસીઓ. ૨

સુફ્રાનામે સુવસ્ત્રે કવચગુણભર્યાં ઢાંકીએ આ તનુને,
છેડા કુસ્તીતણા છે અહિમુખસરખા ઉનવણ્યા સુરહોય;
રાખીએ શીર ઢાંક્યું પટયુગલ તળે, ના કદાપિ ઉઘાડું,
ગોરા ધીરા સુવીરા તનમનબળિયા, એ અમે પારસીઓ. ૩

જેઓનાં રમ્યસ્થાને અતિ શુભ સમયે વાદ્ય ને ગીત સુણો,
સુગંધીથી ભરી દે નિજ વપ્રુ સઘળું નારી જે ચિત્ત મોહે;
ક્રિયાઓ એ કરે છે પૃથક પૃથક જે ધર્મ જે કહે સલુણો,
ગોરા ધીરા સુવીરા તનમનબળિયા, એ અમે પારસીઓ. ૪

પકવાન્નોનું સદ્ગ્રાવત્ ધર ધર કરીને નિત્ય હર્ષે ફૂલાતા,
કાસારો કૂપ વાવો જળપૂલરચના દાનતણા વીરો એ;
વસ્ત્રો ને દ્રવ્ય દેવે કદિ નવ કરતા કર્ણુ સમા સુદાતા,
ગોરા ધીરા સુવીરા તનમનબળિયા, એ અમે પારસીઓ. ૫

यादृग् हर्षो विषादः सुखमसुखमहोज्ञानमौने च यादृक्
घर्माधर्मो च यादृग् विमलकुलक्षतौ यादृगारोग्यरोगौ ।
उर्ध्वाधस्तौ च यादृग् वृत्तितिमिरमयौ सृष्टिसंहारकारौ
येषामुक्तो मते द्वौ निरविधिपुरुषो ते वयं पारसीकाः ॥

६

गोमूत्रैर्मंत्रपूतेः शिरवदनमिताः स्त्रीपयः पान शुद्धाः
बाह्यतस्नानमुक्तं तदनुपरिवृता मध्यदेशे च मुद्रा ।
मुद्राबाह्यं न निद्रा जपनवमनसा स्वादुपूजादि कार्यं
येषां मार्गे हि तत्त्वं सततमभ्यननं ते वयं पारसीकाः ॥

७

काष्ठैः षट्मासशुष्कैरगुरुमलयजैः काष्ठकपूर्धूपैः
होमः स्यात् पंचकालं प्रतिदिनमुदितैरक्षरैर्मंत्रयुक्तैः ।
निर्वाणाग्निस्तु सूर्यावृतघनरुचिरैर्नैः युगांतपि येषां
सत्यन्यायेः कुनिष्ठा न च युवतिरतास्ते वयं पारसीकाः ॥

८

येषामेवांगना या ऋतुसमयदिनाः सप्तरात्रौ भवेयुः
पूताः सूताश्चमासे प्रसवनसमयाद् देह शुद्धास्तथैव ।
रम्याच्चारण गौरा नवकनकनिभा वीर्यवन्त्यौ बलिष्ठाः
पूतात्मानोपि नित्यं विकसितवदनास्ते वयं पारसीकाः ॥

९

वेद्यास्त्रिभिर्न संगः पितृषु शुचिमुखं श्राद्धमग्निश्चधेयो
नो मासं यज्ञबाह्यं स्वपिति महिधराशय्यहो पुष्पनारी ।
वैवाह्यं लग्नशुद्धिर्न हि भवति शुचिर्भूतहीनापुरंग्री
येषांमाप्सार एव प्रतिदिनमुदितारते वयं पारसीकाः ॥

१०

चत्वारिंशद्दिनानि पचरति न वधुः पाककार्ये प्रसूता
मौनाद्यस्वल्पनिद्रा जपनविधिरता स्नान सूर्यार्चनेषु ।
ध्यायन्ते चैव नित्यं मरुदनलधरातीयचंद्रार्कयज्जदान्
येषां वर्णे विदीनाः सततमभियतास्ते वयं पारसीकाः ॥

११

જેઓ છે જાણનારા કુળઅકુળ અને જ્ઞાન અજ્ઞાન સાથે,
ધર્માધર્મો વિષાદો, હરખ સુખ દુઃખો, રોગ આરોગ્ય માટે,
હરતી ને નીરતિ કેરાં છુતિતિમિરતણાં દિવ્ય પ્રયોજનોયઃ
ગોરા ધીરા સુવીરા તનમનબળિયા, એ અમો પારસીઓ. ૬

સ્તુતિસ્તોત્રોપભાવે વિમલ કરી દધ મૂત્ર ગૌમાત કેફ,
ધર્માદેશો પ્રમાણે નિજ વપુ સંધળું તે વડે સાફ ધોય;
કુશ્તી જે બાંધનારા નિશદિન બાણુતા માંથ્રનામું અનેફ,
ગોરા ધીરા સુવીરા તનમનબળિયા, એ અમો પારસીઓ. ૭

ષટ્માસી શુષ્ક કાષ્ટો, સુખડ અગર ને કર્પૂર ધૂપ બાળી
દિને જે પાંચવેળા પ્રભુસ્તુતિ કરતા, અગ્નિ બલો ન કાય
બૂઝાવા દે કદાપિ સૂરધનબળથી, ત્યાજ્ય ત્રિયા પરાધ;
ગોરા ધીરા સુવીરા તનમનબળિયા, એ અમો પારસીઓ. ૮

ઋતુપ્રાપ્તિપ્રસંગે સહુથી અલગ રહે સાત રાત્રી તમામે
નારી જાતિ અમારી, પ્રસવસમયમાં દિન ચાલીસ ગાળે—
વિચારાચાર રૂઝા, કુલીન મુદિત એ સામર્થ્યવાન હોય;
ગોરા ધીરા સુવીરા તનમનબળિયા, એ અમો પારસીઓ. ૯

ત્યાગે વારાંગનાને, ક્રવપિ યજ્ઞ રહે શ્રાદ્ધક્રિયા કરીને,
જેઓ તો વિધવાને અપશુકન ગણે, બહેમ ધારે ધણોય;
જેઓ વિવાહ કાળે શુભ શુકન જીએ ભાવિ દુઃખે કરીને,
ગોરા ધીરા સુવીરા તનમનબળિયા, એ અમો પારસીઓ. ૧૦

જેની સ્ત્રીઓ ન રાંધે શિશુપ્રસવ પછી દિન ચાલીસ સૂધી,
કીધા સ્નાનો પછી જે દિનકરસ્તવને મોદ માણે સદાય;
જેઓ હંમેશ પૂજે પવન જળ અને ધર્તી અગ્નિ શશાંકે,
ગોરા ધીરા સુવીરા તનમનબળિયા, એ અમો પારસીઓ. ૧૧

पानीयं व्योम चंद्र हुतवहमनिलं भूमिमादित्यमेवं
 श्री 'होर्मि'ज्दं च दातारमचलममरं चेतसा चिन्तयन्ति ।
 नित्यं ये न्यासपाठं विदधति जयदं धर्मदं कामदं च
 आहारे मौनमादौ तनुशुचिकरणे ते वयं पारसीकाः ॥ १२

उर्णामय्यां धृतायामतिफलबहुलां जाङ्ग्वीस्नान तुल्यां
 येषां नित्यं नराणां घनगुणरचितां हेमवर्णां च रम्यां
 योगाकारां विशालां गुरुजनवचनैर्मैखलां धारयन्ति
 शास्त्रौक्तैः श्रोणिदेशेऽस्तकवचमिदं ते वयं पारसीकाः ॥ १३

प्रायश्चित्तं पवित्रं पशुमपि सहसा हन्ति चेत्पञ्चगव्यं
 गोमूत्रं स्नानपूर्वं घनतरदिवसैः शुद्धिरेवं मनोज्ञा ।
 नित्यं नित्यं गुरुणां सुवचनकरणं कल्मषक्षालनार्थं
 येषांमाचार एवं प्रतिदिनमुदितास्ते वयं पारसीकाः ॥ १४

पूर्वाचार्यं प्रवर्धैर्विरचितरुचिरैर्मोक्षमार्गं प्रदातैः
 संस्कारैः संस्थितानां विकसितविधिना कथ्यते व्योम दार्व ।
 सर्वेषां च त्रयाणां दहनवसुमतिभास्कराणां च पूजा
 शुद्धे रम्या ये एवं प्रगदितमहिमास्ते वयं पारसीकाः ॥ १५

श्री 'होर्मि'ज्दमुखं सकलविजयकृतपुत्रापौत्रादिवृध्यै
 दाता श्री 'आतशोय' स भवतु भवतां पापनाशाय नित्यं ।
 श्री सूर्यः स्वानुकूलो बहुतरफलदा न्यासजाप्याय पञ्च
 हे सर्वे पारसीका असुरविजयिनो यांतु मान्यं च नित्यं ॥ १६

પાણી આકાશ પૂજે અનલ શશિ વળી ભૂમિ ને વાયુ જેઓ,
ચિંતે શ્રી હોરમઝદ અબર અમર જે સૃષ્ટિસૃષ્ટા ખરો એ,
એનાથી પામીએ સૌ વિજય ધરમ એ, મૌન આહાર ટાણે;
ગોરા ધીરા સુવીરા તનમનબળિયા, એ અમો પારસીઓ. ૧૨

બાંધીએ કંમરે જે વિમળ ઉન તણી કુસ્તી જે શ્વેત દીપે,
ગંગારનાને મળે જે પુનિત ફળ સહુ, પામીએ એ ક્રિયાએ;
લાંબા એ ઉર્ણુતારો તણી વણી સદરા ઉપરે પહેરીએ એ,
ગોરા ધીરા સુવીરા તનમનબળિયા, એ અમો પારસીઓ. ૧૩

જેઓને હાથ જો કો પશુ પણુ સહસા માર્યું જાયે ત્યહારે,
ગૌમૂત્રરનાનદ્રારા તતુ પુનિત કરી પ્રાયશ્ચિતો કરે છે;
ચાલે જે પૂર્વજોનાં વચન અનુસરી નિત્ય ખુશાલ હોઈ,
ગોરા ધીરા સુવીરા તનમનબળિયા, એ અમો પારસીઓ. ૧૪

આદેશો ધર્મ કરે અતિ લલિત હળે ઝંદમાં છે લખાયા,
માર્ગો મુક્તિતણા જે પ્રદરશિત કર્યા, મોક્ષ દે સર્વદા એ;
શુરુનાં શાસનોથી કદિ નવ ફરીએ જન જાયે બલેને,
ગોરા ધીરા સુવીરા તનમનબળિયા, એ અમો પારસીઓ. ૧૫

મૂરાંદો સૌ અમારી પ્રભુ રમરણુવડે પાર નિત્યે પડે છે,
ફર્જંદોને વધારે શુચિ જવક્ષન ભલો, દ્રવ્યનાં દેજ દાનો;
પાંચે તત્ત્વોની ભક્તિ નિશદ્દિન કરીએ, દે ફજો તે ઘણેરાં,
ગોરા ધીરા સુવીરા તનમનબળિયા, એ અમો પારસીઓ. ૧૬

ફેસાદે ફેબ્રવારી, ૧૮૭૪

પુનરાવળી છંદ

અઢારસો ચુ મો તે ર સાલે
તેરમી ફેબ્રવારી કાળે
મુખમ મોજમજાહે મહાલે—

ઉગી શીળી શાંત સવાર;
પંખી ઉડે અણુવા ચારો,
આંખે કોકિલ કરે ટહુકારો,
દિવસ જશે કેવો ગોઝારો ?

કલ્પી કાણુજ શકે લગાર;
એવે 'દીન!' 'દીન!' પુકાર ઉઠ્યા,
પારસ વીર ! પારસ વીર !

મુસ્લીમ ધાડાં ઝતુને રૂઠ્યાં,
પારસ વીર ! પારસ વીર !

એવે 'દીન ! દીન !' પુકાર ઉઠ્યા,
મુસ્લીમ ધાડાં ઝતુને રૂઠ્યાં,
મસ્જીદ બંદર ઉપર ભૂટ્યાં

પારસી ઘેરો બેશુમાર. ૧

ત્યાંથી ઘસ્યાં મુસ્લીમ ઝુડો,
અલાહીબાગે ભૂખ્યાં ભૂડો,
ઉઠ્યો શેર ગજબનો ઉડો—
કીધો ફરનીયરનો નાશ :

પવિત્ર આતશ કેળ્લો ફૂતો,
ચુંડાઓના દંડે તૂટ્યો,

હાંડી, ઝુમ્મર ફેડ્યાં, લૂટ્યો
 મોખેદોનો ગલ્લો ખાસ;
 કર્પાવાળાની અગીઆરી,
 પારસ વીર ! પારસ વીર !
 એ પર ટોળે નજર ઉતારી,
 પારસ વીર ! પારસ વીર !
 કર્પાવાળાની અગીઆરી,
 એ પર ટોળે નજર ઉતારી,
 ત્યાં તો મારજ ખાધો ભારી,
 નાહા અંતે નાસિપાસ ! ૨

ત્યાંથી ધાયા ઝુંડા કાળા
 અગીયારીમાં મેવાવાળા,
 ગાળો દેતા, કરતા ચોળા,
 આતશને પણ કીધા અવાવ;
 ઝંદ કિતાબો નાખી ફાડી,
 સહિ વસ્તુને ધૂળ પુગાડી,
 લૂટ ચલાવી ખૂબ ઉંઘાડી,
 મવાલીનો હિલટ્યો દરીઆવ;
 એશબરનરની દરેમહેરે,
 પારસ વીર ! પારસ વીર !
 ઉશ્કેરાયા મુસ્લીમ કેરે,
 પારસ વીર ! પારસ વીર !
 એશબરનરની દરેમહેરે,
 ઉશ્કેરાયા મુસ્લીમ કેરે,
 કયાની બધુ લોહીજ ન્યાં પ્રેરે,
 તૂટી પડે વીર એઅટકાવ ! ૩

એવે પોલીસ ફાજે આવી
 ઓગણત્રીસ જણને બંધાવી
 મોટી ઉપર સત્વર લાવી,
 હુલ્લડ ઝટ શમ્યું તે સ્થાન;
 જ્યાં જ્યાં પારસી વસ્તીવાડી,
 ત્યાં ટંટાએ લ્હાય ઉઠાડી,
 આફત ઝડી વગસી નભ ફાડી
 પારસ શિરે તે દમ્યાન !

બીજે દિન પણ આવ્યા ગુંડા,
 પારસ વીર ! પારસ વીર !
 ખેતવાડી ભૂરપારા ભૂંડા,
 પારસ વીર ! પારસ વીર !

બીજે દિન પણ આવ્યા ગુંડા
 ખેતવાડી ભૂરપારા ભૂંડા,
 સ્વાગતરૂપે ખુમજ છુંદા
 પારસીજયાએ બળવાન ! ૪

ભીંડીબજારથી ચંદનવાડી
 હુલકું પાડે લોક અનાડી,
 સીદી અરખો લવનો ફાડી
 વસ્તુ કરતા વેરવિખેર;
 પારસીઓ સંખ્યામાં ઓછા,
 પણ શરતનમાં નહી પોચા,
 માર ઝખર મારીને લોચા
 કાઢે રિપુઓના ચોમેર;
 ફરામજી ઇન્સ્પેક્ટર શરો—
 પારસ વીર ! પારસ વીર !

એકલ તો પશુ પડતો પૂરો,
 પારસ વીર ! પારસ વીર !
 ફરામજી ઇન્સ્પેક્ટર શરો,
 એકલ તો પશુ પડતો પૂરો,
 એવા તો કચકંઈ બહાદુરો
 તોફાનીને કરતા જે ર. ૫

૧૫ મી ને આ દિ ત વા રે
 જે મુસ્લીમ જનાજી જ્યારે
 પહોંચ્યા સોનાપુરને દ્વારે,
 'હા-હો'ના ઉઠ્યા પ્રતિધોપ:
 પાંચસો ઇસ્લામી પા'દરતે
 ગૂગા કરતા ચાલે રસ્તે
 બાંધુ સોટા ધરી નિજ હસ્તે,
 દિલમાં તો કીનાનો જોશ:
 એવે ત્યાંથી દીકો જતો
 પારસ વીર ! પારસ વીર !
 એકલડોકલ ને ગભરાતો,
 પારસ વીર ! પારસ વીર !
 એવે ત્યાંથી દીકો જતો,
 એકલડોકલ ને ગભરાતો;
 તૂટી પડ્યા દાદાઓ ત્યાં તો
 નિરાધાર ઉપર, અફસોસ ! ૬

દીકા જ્ય તે નફકટ નકટા,
 વાપરીને નિજ સમયસૂચકતા
 હિંદુ મંદિર ચરણ સખકતા
 લાંબાવે જરથોસ્તી વીર :

પુળરીઓએ દ્વા રો વા સી
 આશ્રય દીધો ત્યાં વિશ્વાસી,
 બદમાશે તો ડાચું વકાસી
 સમમબકમ ઉભા ત્યાં સ્થિર !

એથી ચેતી પારસી જનતા,
 પારસ વીર ! પારસ વીર !
 મુદ્દમ્મો કીનેખાહ બનતા,
 પારસ વીર ! પારસ વીર !

એથી ચેતી પારસી જનતા,
 મુદ્દમ્મો કીનેખાહ બનતા—
 જવાન છવ ઉભા હણુહણુના
 બતાવના ઇરાની હીર ! ૭

પુગે જનાબે કબ્ર સ્તા ને,
 લાશે દફન કીધી તે સ્થાને,
 ત્યાં તો જંગતણાં ગુલબાને
 ધૂણ રહ્યું હિંચું આકાશ;
 સો ટા કું દા નાજ અવાજે,
 ધપધપ ધપકારાના સાજે
 સોનાપુરનો લત્તો ગાજે—

ખુનામંરકીના ઉદ્ધાસ !
 કયાની ખમ્મીર છૂપું રહે શું ?
 પારસ વીર ! પારસ વીર !
 જુલ્મ અને જાસ્તી તે સહે શું ?
 પારસ વીર ! પારસ વીર !

કયાની ખમ્મીર છૂપું રહે શું ?
 જુલ્મ અને જાસ્તી તે સહે શું ?

દ્વિસૌદમ્યોરી સાંખી લે શું ?

તેઓમાં વર્તાવે ત્રાસ. ૮

દયા કહે “એને તો છોડો !”

કરજ કહે “એનું શિર ફેડો !”

ધરમ કહે “પાખંડ વખોડો !”

ધૂમી રહ્યા વીરો ચોમેર;

પોશાગીરો પડયાજ ઠંડા,

નીચા નમ્યા તેના દંડા,

‘હાય !’ કરી ઉદ્ગારે સંધા—

ઉલ્કાપાત શમ્યો આખેર;

જરથોશ્તીએ હાથ ખતાવ્યો,

પારસ વીર ! પારસ વીર !

મવાલીઓને પાઠ શિખાવ્યો,

પારસ વીર ! પારસ વીર !

જરથોશ્તીએ હાથ ખતાવ્યો,

મવાલીઓને પાઠ શિખાવ્યો,

દાદાગીરી દોર દબાવ્યો—

હસી રહ્યું ફરી મુંબઈ શહેર ! ૯

પુલીસ કમિશ્નર સૂટર આવ્યો,

સિપાઇઓ પણ ઝાઝા લાવ્યો,

ઝાલી લેવા ગુંડા ફાવ્યો,

પારસીઓએ દીધી રહાય;

સૂટરે ત્યાં તો કીધી બડબડ,

“પારસીએ જ જગાવી ગડબડ !”

તરતજ રાણીનાથી * તડફડ

સામે ઉત્તર ત્યાં દેવાય:

* નાનાલાલ ર. રાણીના.

“અમપર ખુન્નસ રાખો શાને ?”

પારસ વીર ! પારસ વીર !

“સવાર, ઝટપટ ધરી લે આને !”

પારસ વીર ! પારસ વીર !

“અમપર ખુન્નસ રાખો શાને ?”

“સવાર, ઝટપટ ધરી લે આને !”

કહી ઉગામે દંડો જાણે

સૂટર રાણીના શિર ત્યાંય ! ૧૦

“એક જરાથોસ્તી પણ મૂવો !”

કાઈ કહે, ત્યાં ધૂવોફૂવો

થઈને બોલે સૂટર ખુવો,

“થાઓ ભલે બધા બેખન !”

આવું સુણી થયા ફુખ્યારા,

જરથોસ્તીઓ બહુ બિચારા,

જખ્મી જનને દીધા ઉતારા

ધરપીટાલો તણે મકાન;

સારી મુંબઈ ગાળી ઉઠી;

પારસ વીર ! પારસ વીર !

પારસ દુઃખે દાઝી ઉઠી;

પારસ વીર ! પારસ વીર !

સારી મુંબઈ ગાળી ઉઠી,

પારસ દુઃખે દાઝી ઉઠી,

સૂટર ઉપર ઝાંઝી ઉઠી

પયરંગી જનતા ચકસાન. ૧૧

ખટલો -ચઢ્યો ન્યાયઅદાલત,

તપાસ થઈ બહુ ઉલટપાલટ,

નિર્દોષો ની ખૂરી હાલત-
આસ્માની સુલ્તાની, હાય !

પહોંચી વળ્યા પારસી વીરા

પાર્લામેન્ટ સુધી ગંભીરા,

હૈયે હૈયે લાખો ચીરા

પડ્યા છતાં શેના અકળાય ?

ઇંગ્લંડે શુભ ન્યાયજ તોલ્યો;

પારસ વીર ! પારસ વીર !

થયો અન્યાય ચરણુ તે રોલ્યો;

પારસ વીર ! પારસ વીર !

ઇંગ્લંડે શુભ ન્યાયજ તોલ્યો,

થયો અન્યાય ચરણુ તે રોલ્યો,

કયાની સદયશ સફેદજ ખોલ્યો-

દિગ્દિગંત કીર્તિ પથરાય ! ૧૨

“પ્રસિદ્ધ કોમો ને પયગંબર,”

પુસ્તક રચ્યું બિન આડંબર

કોઇ જરથોસ્તીએ શ્રમભર

લખને અંગ્રેજી આધાર;

એથી નીકળ્યો રખણો ફાટી,

ચોરબખરે દમ ને દાટી,

પ્રીત્નાઅંગીઝ આંખો રાતી

કરી મચાવે હાહાકાર;

કાયરડાથી શૂરા ડરશે ?

પારસ વીર ! પારસ વીર !

ના, ના, એ તો જંગ ઉતરશે,

પારસ વીર ! પારસ વીર !

કાયરકાથી શરા ડરશે ?

ના, ના, એ તો જંગ ઉતરશે !

ઝગડો શાંત થયે એ ઠરશે—

ત્યાં તક જાણે નહીં કરાર ! ૧૩

શાંત, ન માની, સુલેહચાહક

ક્રોધ અમારી સંદેશવાહક

શાંતિતણી, બંધુત્વ સુગ્રાહક—

નાની તોપણ કેસરી જાત;

ધર્મ બહાને કરી બખેડો,

એને રહેજે જો છંછેડો,

આફત જાણી ખૂઝી તેડો

સર ઉપર નિજનાં સાક્ષાત !

વકરાએલા સાવજ જેવો

પારસ વીર ! પારસ વીર !

ગરજે અકેક વીરો કેવો !

પારસ વીર ! પારસ વીર !

વકરાએલા સાવજ જેવો,

ગરજે અકેક વીરો કેવો !

મોંઘા મૂલે પ્રાણજ દેવો—

એનો એજ જીવનસિદ્ધાંત ! ૧૪

ટાવરનો ગરબો

“ મારી ગરવી ને નેકનદ. બેટી સ્થાણી તું ” - ૨૧૬

સૌ સાંભળજો દધ કાન, ગરબો ટાવરનો,
નરનારો જરથુસ્તીઆન, ગરબો ટાવરનો:
‘ રાતખાઈ ટાવર ’ નામે છે
મિનારો મુખધ મુકામે છે,
ઉંચો આસ્માને જામે છે,
ત્યાં થઈ હોનારત હાથુ, ગરબો ટાવરનો,
સૌ સાંભળજો દધ કાન, ગરબો ટાવરનો. ૧

હતું સાલ અદારસો એકાણું,
૨૫ મી એપ્રીલનું ટાણું,
સ્થળ ટાવર સૌનું ફરવાનું
હલમલી રહું એકસાન: - ગરબો ટાવરનો,
સૌ સાંભળજો દધ કાન, ગરબો ટાવરનો. ૨

બે પારસી અબળા ટાવરને
જોવા ચઢી હતી ઉપર ને
લે ફાંદામાં તેમનાં સરને
જમરાજ તે દમ્પ્તિન: - ગરબો ટાવરનો,
સૌ સાંભળજો દધ કાન, ગરબો ટાવરનો. ૩

નામે એ ક ખાચુ ખાઈ
ને ખીજી પીરો જા હાહી
ઉમર વીસ અંદર અંકાધ,
વરસી આશ્ત ખીજાન! - ગરબો ટાવરનો,
સૌ સાંભળજો દધ કાન, ગરબો ટાવરનો. ૪

ટાવરથી પડતું નાખીને
 પડ્યાં ભોંયે લાજ રાખીને,
 નહીં બેઠાં જખરી સાંખીને—
 બેઉ સતિઓ સતની ખાણુઃ - ગરબો ટાવરનો,
 સૌ સાંભળજો દધ કાન, ગરબો ટાવરનો. ૫

લક્ષ્મી પારસી અસલાહ
 સતાવે બંનેને આઝી,
 પાકદામન કેરી તારાહ
 કરવા મથતો શયતાન : - ગરબો ટાવરનો,
 સૌ સાંભળજો દધ કાન, ગરબો ટાવરનો. ૬

જ્યાં જ્યાં ફરતી તે બે અબળા
 ત્યાં ત્યાં મુજી ભરતો ડગલાં,
 પૂઠે ભમતો જાણી નબળાં,
 એથી ત્રાસી બેઉ દિલ્લખન : - ગરબો ટાવરનો,
 સૌ સાંભળજો દધ કાન, ગરબો ટાવરનો. ૭

હતી બેઉ નથુંદને ભોજાઈ,
 એકમેક પર પ્રીતિ બંધાઈ,
 સંસારે વળી સુખી થાઈ,
 પણ કિસ્મત નામહેરખાન : - ગરબો ટાવરનો,
 સૌ સાંભળજો દધ કાન, ગરબો ટાવરનો. ૮

સાચવવા નિજની હોરમતને,
 જળવવા એકપતિ પ્રતને
 તૈયાર થઈ ગઈ ઝટપટને
 માર્યો મોતનો ભૂસ્કો મહાન ! - ગરબો ટાવરનો,
 સૌ સાંભળજો દધ કાન, ગરબો ટાવરનો. ૯

કીધી જીવની જરી ના દરકારે,
 હલી'તી બેઠી યૌવનદ્વારે
 શિલ રક્ષવા ત્યાંજ અને ત્યારે
 પાથર્યા બહુમૂલ પ્રાણુ : - ગરબો ટાવરનો,
 સૌ સાંભળજો દધ કાન, ગરબો ટાવરનો. ૧૦

બૈભવને ઠોકર મારીને
 મોહમાયા દિલથી ઉતારીને
 ગર્હ કો મગૌરવ વધારીને-
 કુ'ળા કળીને કચ્ચરધાણુ : - ગરબો ટાવરનો,
 સૌ સાંભળજો દધ કાન, ગરબો ટાવરનો. ૧૧

સારી મુંબમમાં શોર થયો,
 આ શું જુહાકી દોર થયો ?
 ટાવર કેમ કૂર નહોર થયો ?
 થયો તેમવું કષ્ટસ્તાન ! - ગરબો ટાવરનો,
 સૌ સાંભળજો દધ કાન, ગરબો ટાવરનો. ૧૨

સૌ કાઢે આક્રિનઉદ્ગારો,
 'જે કામમાં પાકે વીર નારો,
 તેનો સદાય રોશન સિતારો !'
 સૌ ગાય તેનાં ગુણગાન : - ગરબો ટાવરનો,
 સૌ સાંભળજો દધ કાન, ગરબો ટાવરનો. ૧૩

પ્રાચીન ઇરાનમાં આજનું વિજ્ઞાન

રાગ: તોડી-ત્રિતાલ

ઇરાની લોકો જૂના વખતમાં સૌ વિદ્યાઓ જાણતા,
 ‘સાયન્સ’ની શાખાઓમાં પણ કમાલીઅત અતિ આણતા;
 “ગાથા”નો અભ્યાસ પરિચય દે છે મનવિજ્ઞાનનો^૧,
 ફરવરદીન યસ્ત લાંસ કરાવે રક્ષાની ગેહાનનો;
 અષો જરાથુસ્ત નાખી ગયા છે પ્રતિકારવાદના^૨ પાયને,
 એ મીનોની હસ્તી દ્વારાજ પ્રગતિકરણ કરાય ને ?
 અહુરમઝદને પ્રકાશરૂપ ને પ્રેમરૂપે ઓળખાવતાં,
 ગહન ફિદ્મુશીનાં બીજ વાવ્યાં નખીએ બુદ્ધિભાવતાં:
 નવા નવા ધર્મોંફર ફૂટયા પછીથી એ બીજ માંછીથી^૩;
 જૂને ચીલે ચાલી તેઓ બચ્યા અધોગતિ ખાધથી;
 સુધરેલું જે નીતિશાસ્ત્ર^૪ જૂનું એ બિદકુલ છે,
 ‘હુમત-હુખત-હવસ્ત’ એવાં ઉંડાં એનાં મૂળ છે.
 અષો જરાથુસ્તે વળી ઘડયા ધારાધોરણ કાયદા,
 જેતું અનુસરણ કરવે આજે પામીએ અમ કાયદા;
 શાહ હુશંગે આતશ હોખંડ એની કીધી શોધ જે,
 તેહમૂરસયા વણાટકામનો. દુનિયા શીખી બોધ જે;
 સોનું રૂપ અને જવાહીર જોદાયાં^૫ જમશેદથી,
 વાકેફ કીધી જગતે એણે વહાણબનાવતભેદથી :
 રસ્તા કીધા, શેરડી ઉગાડી, શોધ્યો વળી શરાબ જે,
 સઉથી પહેલાં વિમાન લઈ એ ઉડ્યો ન્યમ ઓકાબ જે !

-
1. Psychology. 2. Law of Universal Polarism.
 3. Christian and Muhammadan. 4. Ethics.

અમુરજનને^૫ તાળે કરીને લેખન વિદ્યા મેળવી,
ચાર વર્ગમાં વહેંચી દધને રૈયતને પણ કૃળવી:
સોળ પ્રકારના આતશકેરે^૬ શિક્ષણ મળતું ધર્મમાં,
આ જમાનાની કાર્યશક્તિનો^૭ રફેટ કીધો છે મર્મમાં:
અવકાશનો જે સુક્ષ્મવાયુ^૮ જાણો 'મિથ્ર' નામથી,
આધુનિક જે પ્રકાશવિદ્યા^૯ ખુરશેદ યસ્તે જામતી;
અવાજધ્રુજણી દેરી અસર છે 'માંથ્ર' તણા લલકારમાં,
છાલોપાલો—ન્હાડકાપ, લે અદ્વીબહેસ્ત ઉપચારમાં.
સીમીઆ—કીમીઆ^{૧૦} હુન્નરમાં પણ પ્રવિણ લોજ ધ્રાનમાં,
"નામાઓ" જે વાંચો, સમજી શકશો વિગત સાનમાં;
દરદ તણાં જંતુઓ વિશે વંદીદાદ બહુ સ્પષ્ટ છે,
'દરજ નમુશ' ^{૧૦} જે અણુદીઠ રહીને દેતું જનને કષ્ટ છે;
ગોળ જ છે આ પૃથ્વી ફરતી—'ગાયા'માં કહેવાયલું,
પૃથ્વીનું ભૂપૃષ્ઠરૂપાંતર ^{૧૧} જમશેદથી નોંધાયલું:
ખગોળ અને જ્યોતિષવિદ્યામાં ધરાનીઓ નિષ્ણાત છે,
'ખુન્દહેશ' શા પહેલ્વી ગ્રંથો સાક્ષીઓ હૈયાત છે!
તીર યસ્તમાં વાયુચક્રશાસ્ત્ર ^{૧૨} છે સમજાવિયું,
ખેતીનો ઉઘમ કરવા તો ઠેરઠેર ફરમાવિયું;
ખન્દક ^{૧૩} ખોદી લડાઇ લડવા શીખ્યા સહ ગુરગીનથી,
દારગોળાનો પણ ઉપયોગ ચાલુ કયાની દિનથી;
ઝાડપાન વિજ્ઞાનમાં ^{૧૪} પણ આગળ પડતા લોક એ,
'હોમ' તણા પાળાની ખુબી જાણે અમૃતઓધ એ;
શિલ્પ અને રચાપત્ય ^{૧૫} મહી વળી વચસ્વ ધરાનતું,
મહેલતણું બસ કામજ જીઓ દારા કુરશ મહાનતું;

5. Assyro-Babylonians. 6. Energy. 7. Ether in Space. 8. Optics. 9. Alchemy. 10. Germ-Theory. 11. Geological changes. 12. Meteorology. 13. Trenches. 14. Botany. 15. Sculpture and Architecture.

માની જેવા ચિતારાઓ દુનિયામાં અજોડ રે,
 શૂરા સાસાનીઓ સાંખે સંગીતમાં નહી ખોડ રે;
 સુવેગની જે નહેર પહેલી ડરાયસે ખોદાવી'તી,
 હરેક વિદ્યા-હુત્તરમાં અમ ધરાન ભૂગિ દ્રાવી'તી:
 રશિયા કેરાં સામ્યવાદ ૧૬ પર મઝદકનો આભાર છે,
 ધરાનનાં કૌશલ્યકળાનો દુકો આ ચિતાર છે !

આ શાં તુજ અંધેર ?

લાવણી

આ શાં તુજ અંધેર, ખુદાવિંદ ?

અજબ ગજબ તુજ હેર !—ટેક.

જમશિદ જેવા સૂફી સંતે

પ્રસરાવી તુજ દીન દિગંતે,

સુ દ્રહ-કુશ્તી દીધી ખંતે :

જુહાક જાંઘરે એને કાં જકડાવ્યો આખેર?—ખુદાવિંદ !

ફરે દુનની આશ અધુરી,

સિઆવક્ષ પર ખૂની છરી,

કયખુસરોની હાલત ખૂરી: ૧

કરસેવજ ને પશંગપુતને સપડાવ્યા બહુ દેર ! ૨—ખુદાવિંદ !

16. Socialism.

૧ કયખુસરોએ રાજ્ય તો લાંબો વખત કીધું, પણ તુરાનીઓ સાથેના ઝપડાને લીધે એઓ શાંતિથી રાજ્ય કરી શક્યા નહી.

૨ કરસેવજ અને અફરાસીઆળ એ બે ભાઈઓએ બહુ બહુ ખુનરેજી કરવા છતાં ખુદાઈ સભ એમના ઉપર બહુ મોડી આવી પડી.

અમને તેં પયગંબર આપ્યો,
આંધારાંમાં પ્રકાશ સ્થાપ્યો,
તુર તત્વારે છેવટ કાપ્યો:૩

પથિન પ્રેમી તુજ ભક્તોપર રાખે કેં તું વેર ?—ખુદાવિંદ !

હખામની વીરો જવ થાક્યા,
સા સા ની શૂરાઓ પા ક્યા,
સત્તાનાં ખીજ દશદિશ નાંખ્યાં:

યોગી યજ્ઞદેવજી જિગરમાં સરકાવી સમશેર ?—ખુદાવિંદ !

બાગબગીચા મહેલ મિનારા,
ફળદાયક આરેવ કિનારા,
હતા ફિરસ્તાના જ ઉતારા :

બહેસ્ત સમા અમ ધરાન વતનમાં ખડકાચ્યા ખંડેર ?—ખુદાવિંદ !

વિદ્યાદેવીનો જ્યાં વાસો,
ધર્મતણા હિંચા અલિલાપો,
લલિતકળાના^૪ પૂર્ણ વિકાસો:

અરબ લૂટારા લાવી દધને કીધો કાળો ફેર !—ખુદાવિંદ !

હસી રહીંતી જ્યાં આબાદી,
જળમાં થળમાં પુરી આઝાદી,
ત્યાં તેં પથરાવી નાશાદી:

મીઠા મધ અમ અમૃતપ્યાલે શાને નાખ્યાં ઝેર ?—ખુદાવિંદ !

૩ તુરખરાતુરને હાથે જસ્થોરતનો અંત આવતો નહીં તેો રસ્તાખેઝ થઈ શકતો નહીં.

૪ લલિતકળા (Fine Arts): કાવ્ય, ચિત્રકળા, સંગીત, શિલ્પ-શાસ્ત્ર અને સ્થાપત્ય.

તૂરી કુંજા રક્ષણ કાળે,
છોડાવી અમ તજ્જો તાળે,
ભટકાવ્યા તે બીજીસાળે:
આખર અહીં ઠેકાણે પાંડયા-મોટી તુજની મ્હેર!—ખુદાવિંદ!૦

અમમાં પેસી ગમ ફિરયારી,
ઉતરી ગમ છે સૌ દીનદારી,
કોમ અમારી લે તું ઉગારી:
વખત ખૂરો છે : સાત સાંધતાં તૂટે તારો તેર!—ખુદાવિંદ!૦

અજબ ગજબ તુજ મ્હેર, ખુદાવિંદ!
આ શાં તુજ અધેર, ખુદાવિંદ?

ઘરાની ખાનુઓનો ગરબો

ગઝલ-સારંગ

“સાંભળો પારસી ખાનુ, તમને મારું આ ફરમાન છે”—રાહ

પાક ઘરાની ખાનુઓનાં કામો કરીએ યાદ ને,
આપણાં પણ એથી થશે તન ને મન દિલશાદ ને: —ટેક.
ફરરોખ ફરેહનની માતા ક્રાનક જેતું નામ ને,
આતખીન ભરથારે હુતો એનો પાદશાહબાદ ને: —પાક૦
બલેમ ઝોહાક ત્રાસથી એ જંગલ જંગલ ભટકી ને,
ફેહન જ્યારે રાજ થયો પામી મનમુરાદ ને: —પાક૦
રાદાબેએ બલ કાળે ખેંચી બહુ બહુ સખતી ને,
તો પણ નિજ પ્યારાથી એનો ચળ્યો ન એતેકાદ ને: —પાક૦

રતમ-તહેમીનાની હંસ-હંસી જોડ મશહૂર છે,
 સોરાબમેતનાં ધાવે થયો તેહમીજીવ ખરખાદ જો: -પાક૦
 રતમની બે સુંદર અને બહાદૂર બેટી બળુજો-
 બાતુ ગુશરખ, જરખાતુ નરશેરની ઓલાદ જો: -પાક૦
 સિઆવક્ષની ફરંગીઝ તો પતિવ્રતઆદર્શ છે,
 બેટી હર સમાની ત્યારે બાપ બેબુન્યાદ જો: -પાક૦
 જફા પાડી અફાસિઆબે ફરંગીઝ પર તોય પણ
 એ તો સદા બળગી રહી નિજ પતિ પૂજ્યપાદ જો: -પાક૦
 મનીઝેહે બેજન કાજે ઉકાવ્યા દુઃખકુંગર જો,
 ભૂખે દુઃખે સખડી પણ નહી કીધી કું ફર્યાદ જો: -પાક૦
 ગોદાફીદની વાત કરતાં હૈયાં હરખાધ બય જો,
 સોરાબ જેવા શરાને ચખાડી દીધો સ્વાદ જો: -પાક૦
 પાદશાહ ગુસ્તારખ એની બાતુ વીર હૃતોશી જો,
 જરાથોસ્તની દીન ફેલાવવે એનો સખળ સાદ જો: -પાક૦
 સાસાની અદેશર ઉપર પ્રેમ ગુલનારનો-
 પ્રેમી કાજે સુખ તરછોડી પહેરી દુઃખની ફાંદ જો: -પાક૦
 શાહપૂર ખીજને કાજે દિલઅંકૂઝે શું કીધું? -
 કેદથી નસાડી કીધો રાજવી પૂરદાદ જો: -પાક૦
 માશુક હતી સપીનૂદ તો બહેરામે ગૂરની,
 સુંદરતા તો હતી સૌનાં અંતરનો વિપાદ જો: -પાક૦
 બહેરામે ચૂખીન એની બહેન હતી ગૂદીય,
 ચઢતીપડતી બેઉમાં હતી લાઈને આશીર્વાદ જો: -પાક૦
 ચઝેજેઝદની બેટી ખાતૂનખાતુ જે કહેવાય છે,
 અરબોની સામે ઝૂઝી નારી નેકઝાદ જો: -પાક૦
 બહાદૂરી, પ્રેમ અને ખૂબસુરતી કાજ પણ
 બાતુઓ ધરાનની વખણુધ, ના પ્રમાદ જો: -પાક૦

“બોરદાદ સાલ”નો મહિમા

અંડજુલણાં છંદ*

રોજ ખુરદાદ ને માહ ફરવરદીને
 “બોરદાદ સાલ” નું પર્વ છે,
 સહુ જરાથોસ્તીનો ગર્વ છે;
 કોમ ઇતિહાસમાં,
 વિજયસુપ્રકાશમાં
 લાવતો દિવસ ઇરાનની મહીને,
 દીની હમદદીને.

૧

પાક દાદાર જહર થયા ઝંબથી
 એજ શુભ દિવસ દર્મ્યાનમાં,
 લાવિયા સૃષ્ટિને લાનમાં;
 ગૈયમદે અંને
 મર્ષિ સહિત મળ્યને
 હસ્તી ધારણુ કરી રખ્ય સાહેબથી,
 પુનિત સહુ ઐબથી.

૨

બોરદાદ સાલપે જન્મ હોશંગનો,
 શાહ દાનાઇનો જે હતો,
 અગ્નિશોધક વળી તે હતો;
 તેમૂરસ ફાવિયો,
 દેવ બંધાવિયો—
 સ્વારીવાહન કીધો શત્રુ નિજ જંગનો,
 અહરમન તંગનો !

૩

એજ દિ ફેદ્દને તાઝી ઝોહાકને
 ગુરઝથી ઝટ ફટી નાખિયો,
 જૂલ્મ તેનો નહિ સાંખિયોઃ
 સેલ્મ ને તૂરને,
 ધરજ ખહાદૂરને
 રાજ્ય નિજ વહેંચિયું ફેદ્દને પાક, ને
 ચેતવી આગને.

૪

જાણીતું નામ છે સામ નરીમાનનું—
 સામ અસ્વાર કહેવાય જે,
 ગણતરી શરમાં થાય છે;
 ‘કરકુએ’ દેવને
 મારી તત્ખેવ ને
 છુન ઉખાડિયું માઝને દ્રાનનું—
 દેવ અલિધાનનું.

૫

રોશની રોજ એ જોઈતી જગતની
 વખશુરે વખશુરાં સાલખે,
 અહુરના દુન્યવી નાયખે;
 દીન ફેલાવીને,
 તૂર ઝલકાવીને
 અમર ખ્યાતિ લીધી પ્રભુતણા ભગતની,
 ત્વારિખે અગતની.

૬

શાહ કૈખુસરે કીન શ્યાવક્ષનો
 ખૂની ‘ફાસ્યાખ ઉપર લીધો,
 અર્ખ અસિનો અતિ અમર દીધો;
 ‘હક્તખાની’ રહે
 એજ દિવસે ચહે

રૂસ્તમે ઝાલ માલેક જે 'રક્ષ'નો,
જા ખૂલી પક્ષનો.

૭

ઐતિહાસિક ખરે ખોરદાદ સાલ છે:
વર્ષનો શ્રેષ્ઠતમ દિન એ,
દઢ કરે દિન આકીન એ:
એ દિને જો કરે
'આફરીન' ભણતરો,
જાય સારું વરસ સુખી ખુશાલ છે--
નેક એ ફાલ છે !

જરથોશ્તી જયોતિર્ધરો

પહેલા સર જમશેદજી જીજીભાઈ ખેરેનેટ

વિજય છંદ

ન ર વી ર ખાણુ,

આપું જાણુ ?—

રત્નગર્ભા નવસારી દેતી હિંદને હીરા ખેશુમાર,
સર જમશેદજી તેનાંના એક જન્મ્યા એ નગરીને દ્વાર:

સત્તરસેં ત્યાસીના સાલે,

પંદર જીલાઈને કાળે—

માતપિતાની દરિદ્ર ઝુંપડી ઝગમગી રહી એને ઝલકાર !

કોણે જાણ્યા વિધિના લેખ ?

ખાળક લેશે કેવા બેખ ?

૧

ઉ મ ર આ ર

થ ધ તે વા ર

એનાં માતપિતાએ કીધો ખેડેસ્તમુકામે નિજ નિવાસ,

ખાળ નીકળ્યો મુંબઈ સફરે, રળવાના દિલે ઉલ્લાસ:

માર્ગ હતો જો કે કાંટાળો,

એકલડોકલ ને પગપાળો

ચાલ્યો એ તો હસ્તો રમતો, કરતો ભય-સામે અટ્ટહાસ્ય !

સાશ્વર્થ સહુ જોતાં રહેજ,

અદ્ભુત પોર્યો છેજ ખરેજ !

૨

થો કું ક જા ન

લ ધ નિ દા ન

મુંબઈ છોડી સાહસ કરીને લાંબી. યાત્રા કીધી ચીન,

રસ્તે વાટે જોખમ જોખમ, તોફાની દરીઆનાં શીણ:

વધુ ડર ત્યાં તો ચાંચીઆનો,
લૂટારા ફૂર લાંચીઆનો—

રહેજે પરવા કો'ની ન કરે છાતીવાળો ને સ્વાધીનઃ
લાંબી સફરો કીધી પાંચ,
શરણે તે શે ની આંચ ? ૩

લ કમી લા લ
થ ધ ને ન્યાલ,

૩, કાપડ ને વહાણુ કેરા ધંધા ઉપર દીધું ધ્યાન,
જહાજો એનાં ફરતાં સરતાં દેશો દેશાવર દમ્યાનઃ

દરિદ્રનારાયણુ ના ભૂલ્યા,
સદાવ્રતો બહુ ઝટઝટ ખુલ્યાં,

ત્રાંખું રૂપાંગાં બદલાયું, રૂપું થઈ ગયું સોનાદાન !

દુકાળ, આફત, રેલો, આગ
નિવારવામાં એનો ભાગ ! ૪

ગા થ ક વા ડ
પ ર ખી ના ડ

સ્વાગત એમનું કરવા મોકલે સુઆને છડીસ્વારી સાથ,
હાથી, રથ ને અશ્વ રસાલા, અમીર ઉમરાવો પુર ઠાઠઃ

બંદર કરાડી ને મટવાડે
મહાજન સઘળું પાય ઉપાડે,

સરપાવો બહુ માનો દધને નવસારી લાવે બલી ભાત !

ગયો હતો જે એકલ વીર,
આવે સન્માનિત રણધીર ! ૫

ધણી નિશાળ,

ઈ સિં તા લ,

પ્રસુતિગૃહો, પૂલો, બંધો, રસ્તાઓ, અયવાનો ઝાઝ
લાખો ખરચીને બંધાવ્યાં રાખી ઉર દુખિયાંની દાઝ:

બંદુર્ધ ક્ષાનસના ચમકારા

કરી ગણાયા હાતિમ ન્યારા,

અનાથ કેરા નાથ થઇને છૂપાં દાન દીધાં સહસ્રાળ !

અજવાળી નિજ જીવનપંથ

ગયળ થયો એ સૂકી સંત !

૬

પહેલા સર દીનશા પીટીટ બેરોનેટ

રાગ—“ઓધવજી, સંદેશો કહેજો શ્યામને”

- પારસીઓમાં પીટીટ પનોતું ખાનદાન
વધ્યા જેનાથી ધંધા વેપાર જો;
સારાં હિંદુસ્તાને પામે માનપાન—
કોમ તણી કરાવે જયજયકાર જો ! ૧.
- “પીટીટ” ગણાયે નાના*, મોટાછ પાર ના;
માણેકજીના દીકરા તે દીનશાજી જો;
પંદર રૂપરડી પરથી વધતાં વાર ના—
“દીનની સ્હાય”+ એ યાદજીગરમાં તાજી જો ! ૨.
- કાટર પેઢી પર જીવનનાં નાવને
દીનશાજીએ તોફાને ઝાંકાવ્યું જો;
વખત વિચારી સાધી લમ્પ નિજ દાવને
ધીરે ધીરે નાણું ખૂબ જમાવ્યું જો. ૩.
- બાપ અને બેટાએ મીલો સ્થાપતાં
અગણિત જન રોજી પામી મલકાય જો;
ઝાઝાં ઝાડી ઝાંખર ઝુંડો કાપતાં
એઓથી જંગલમાં મંગળ થાય જો ! ૪.
- પરાં મુંબઇનાં ખીલ્યાં-ફૂલ્યાં-ફાલિયાં
ખાનદાને પીટીટ તણે પરતાપ જો;
વાવ ફૂવા ખોદી નામો ઉગ્મળિયાં—
સૌ કોઇના લમ્પ આશિષ બનતા બાપ જો ! ૫.

* ફ્રેંચ ભાષામાં “Petit”નો અર્થ ‘નાનો’ થાય છે.

+ “દીન-શાહ”=“દીન-સ્હાય”=‘ગરીબોને મદદ’ એજ એમનો મુદ્રાલેખ.

ત્રીસ વરસનાં વહાણાં હજી ના વાય ત્યાં
 દીનશાહની સેવા જગમશહર જે;
 'ટેરીફ કમિટી' ના સભ્ય નિમાય ત્યાં
 પંચાયતના ટ્રસ્ટી બન્યા શર જે ! ૬.

અહમદનગરને અમીજળા પુરૂં પાડવા
 ખચી ઉભા એ પચ્ચીસ હજાર જે;
 રોગીઓના રોગો બધા મટાડવા
 ઉભી કીધી ઇસ્પતાલ બિસ્તાર જે ! ૭.

હમદીન કાજે દિલમાં ધરતા દાઝને,
 સખાવતે બહાદૂર ગણે અમ કામ જે,
 છુટે હાથે દાન દીધું સમાજને—
 ભેદ ન ગણતા ભોમ અને પરભોમ જે ! ૮.

સરકારે દરબારે બહુ માન પામિયા,
 ઇરાન શાહે પણ દીધો ઇફકાબ જે;
 ચાલીસ લાખનો ધરમ કરી વિરામિયા—
 આજે એવા શેહીઆ બહુ કમચાબ જે ! ૯.

શેઠ ફરામજી કાવસજી બનાજી

“શેરનો સુખો ક્યારે આવશે?”—૨૬

ખાનદાન બનાજીનું લાગ્યશાળી,
દીધા એણે બહુ સપુત રે:
બહેનો ! આજે ફરામજી શેઠનાં ગીત
ગાઇએ રે...ટેક.

માતા તો દાદીશેઠ દીકરી તે
દોલતની જાણે ક્યાં ખૂટ રે ?
બહેનો ! આજે ૧

લાડમાં ઉધર્યા ફરામજી, પણ
સ્વભાવ તો સીધો ને સાફ રે:
થોડું ભણી ધંધે લાગીઆ એ,
કીધો ‘દુબારી’ દરીઆફ રે:
બહેનો ! આજે ૨

‘સુલેમાની’ નામે જહાજ મોડું
ખરીદી કીધા વેપાર રે:
હીંદી રૂ ચીને ચઢાવતાં તો
મેળવ્યા લાખો હજાર રે:
બહેનો ! આજે ૩

જાહેર જીવનમાં ઝોંકાવતાં તો
આણ્યો કંઈ નવસો જોશ રે:
સ વા લો લો ક ક હ્યા જી ફરા
ઉપાડે સૌને સંતોષ રે :
બહેનો ! આજે ૪

કેળવણી આઝી કીધી નહી, પણ
તેનો ફેલાવો રહે ચાહી રેઃ
નારીબણુતરની ઝુંબેશ જગાવી—
આજે તે રહે વખણાઈ રેઃ
જહેનો ! આજે ૦ ૫

મે ડી કલ કા લે જ ને સ્થા પ વા માં
એમનો હતો સખળ હાથ રે;
ખે તી નો હુ ન ર વ ધા ર વા ને
ચળવળ ચલાવી દીન રાત રેઃ
જહેનો ! આજે ૦ ૬

પ વા ધ ત્રી એ રટે ટ ખરીદી લધને
વધાર્યા બહુ બહુ ઉઘોગ રે;
ઉજડ એ વનને ઉપવન બનાવી
દી ધા અ મૃ ત ના ઓ ધ રેઃ
જહેનો ! આજે ૦ ૭

પં ચા ય ત ઝું ફ તી ને આશ્તી'તી,
તેમાં પણ પૂર્યા નવ ગ્રાણુ રે;
આપખુદી ત્યાંની સહિ તોડવાને,
ઝેહમતની કીધી નહીં વાણુ રે;
જહેનો ! આજે ૦ ૮

જુદીન નવજોત અને લગ્ન સામે
પણ બીડી મળ્યુત બાથ રે;
'દાવર'નો ખિતાબ એ પામિયા'તા
કોમ ધરમ સેવાઓ માટ રે;
જહેનો ! આજે ૦ ૯

ધરમાતુ જીવન ગુમરતા વાંચી
 દીનની કિતાબો હંમેશ રે;
 આ ત શ ય હે રા મ ખંધાવિયું, વળી
 દ ખ મું ધંજ વ્યું વિ શે પ રે:
 બહેનો ! આજે ૦ ૧૦

ઝરો સખાવતનો વહી રહેતો—
 ખૂટે ક્યાં એ અખેપાત્ર રે ?
 ડાખો ન જાણે જમણો દીએ કર—
 એવો નર કોણ જ માત્ર રે !
 બહેનો ! આજે ૦ ૧૧

સાલો ૮૦ પર પાંચ ગયાં ત્યાં,
 જમરાજે કીધી શેતાળ રે;
 બનાજી શેઠ ગુજર પામિયા ને
 ઝંખવાયું જરથોસ્તી આખ રે !
 બહેનો ! આજે ૦ ૧૨

સલા મળી ટાહિન હોલમાં એક
 ગંજ વર કો મ પર કો મ રે;
 એમનાં મરણથી શોક વ્યાપતો હો,
 વ્યક્તિ વ્યક્તિ રોમ રોમ રે;
 બહેનો ! આજે ૦ ૧૩

લાખેણા ગુણ એના ગાઘ સહુ દે
 અંજલી ગદ્ ગદ્ કંઠ રે;
 જો ગંદરે જીવન જોગતી ખરૂં,
 લીધો મિનોષ પંથ રે:
 બહેનો ! આજે ૦ ૧૪

“પુરશેદજી બાપા”

“નાગરવેલીઓ રોપાવ” —૨૧૬

ભગર અન્નુમન સરદાર, લલા પુરશેદજી બાપા !
પારસી કોમના શણુગાર, લલા પુરશેદજી બાપા !—ટેક.

પથરાતાં અંધારાં,
ત્યાં તેજે કીધાં ન્યારાં;

ઝગકયા ‘પુરશેદ’ના દિદાર, લલા પુરશેદજી બાપા!—ભગર૦

વહેમો — કુતપરસ્તી,
ને માનતામુનતા મરતી

તોડી જોડ્યાં સુખનાં દાર, લલા પુરશેદજી બાપા!—ભગર૦

સાખી

નોધારા આધાર યર્ધ, અનાયના માઆપ;
“બાપા” બિરદ પાગિયા, એથી આપોઆપ.—ભગર૦

આ ત શ ને પ ર ઠા વી
નિજ કીર્તિ દૂર પ્રસરાવી;

તમના ગાય ગુણુ નરનાર, લલા પુરશેદજી બાપા!—ભગર૦

ગાય ક વા ડ—અં ગ્રે જે
કીધી તમ કદર રહેજે;

દુઃખિયાં કેરા તારણુહાર, લલા પુરશેદજી બાપા!—ભગર૦

દોઢસો વર્ષ ગુજ્યાં,
ના તમને કોઈ વિસર્યા;

લાખો લાખ તમ ઉપકાર, લલા ખુરશેદજી આપા !—ભગર૦

કો મ તણી આ બાદી—
માં તમ સેવાની યાદી;

તમ તો પયગમ્બર અવતાર, લલા ખુરશેદજી આપા !—ભગર૦

સાખી

ગુણ તમારા ખેશુમાર, એ તો કેમ ગણાય ?

લાખો જીભે ગાઇએ, તોપણ ના ગવાય !—ભગર૦

પહેલા દસ્તૂર મહેરજીરાણા

ગરબી

- કે પહેલા દસ્તૂર મહેરજીરાણાજીનાં નામથી તો
નવસારી થઇ બહુ વિખ્યાત જો
- કે પહેલા એ દસ્તૂરજી મશહૂર થયા હિંદમાં ને
પસરાવ્યો નિજ પમરાત જો
- કે ભગર અંજુમનમાં ખાનદાન ઉંચ અને
જ્ઞાન અને ઇક્લમે ભરપૂર જો
- કે દસ્તૂર ખાનદાને પાકિયું એ મોતી જેણે
દૂર દૂર ફેલાવ્યું તૂર જો
- કે કાસીં અવસ્તા ને પહેલવી શાળી થયા
ધર્મક્રિયામાં પણ કાબેલ જો
- કે પાક પરહેઝગારી અને નીતિરીતિમાં એની
જોડ કહો જડવી મુશ્કેલ જો
- કે દિલ્હીમાં અકબર બાદશાહનો ડંકો બજે
નવસારી મોગલાઇ ગામ જો
- કે શાહ અકબરે દરબારે નિજ બોલાવ્યા
મોટા પંડિત નેકનામ જો
- કે નવો ધરમ સ્થાપવાનો આવ્યો વિચાર એને
જેથી રહે સધળે સંપ જો
- કે સહુ ધરમમાંથી લેવાં સારાં સારાં તત્ત્વો જેથી
કોમો વચ્ચે થાય નહોં અજંપ જો
- કે જૂદા જૂદા ધરમના ઉપાધ્યાયો બોલાવીને
માન બહુ દીધાં દરબાર જો

કે જરથોસ્તી મઝહ્યના પ્રતિનિધિ થઈને
 મહેરજીરાણા પડ્યા બહાર જો
 કે ધરમ ધરમ તણી ફિલસુફી સમજીને
 અકબર થયો તાનખૂય જો
 કે જરથોસ્તી દીનકેરા ભેદભરમ જાણતાં તો
 બાદશાહ થયો ખુશ ખૂબ જો
 કે સદરો ને કુસ્તી ત્યાં શાહને પહેરાવ્યાં
 દસ્તૂરજીએ લઈને પ્રસંગ જો
 કે ત્રણ દિવસ ત્રણ રાત જરથોસ્તી થઈને
 અકબરે કીધો ઉમંગ જો
 કે કીર્તિ ફેલાઈ એથી મહેરજીરાણાતણી
 આખે બધે હિંદુસ્તાન જો
 કે આવી એથી અદેખાઈ પરધર્મીવાળાઓને
 બળતા તે દિલમાં નિદાન જો
 કે દસ્તૂરજીને હલકા પાડવાને કાજ ત્યાં
 આવ્યો એક જગદ્ગુરુ નામ જો
 કે જાદુધર્મી થાળી એણે આકાશ ચઢાવીને
 અકબરને કહે “જુઓ આમ જો
 કે આસમાને એક નહીં બે સુરજ કીધા મેં
 દેખો એ મુજ ચમત્કાર જો”
 કે વાત આની સૂણી બાદશાહ હેરત બહુ રહ્યો
 જગદ્ગુરુ મલકાય તે વાર જો
 કે મહેરજીરાણાએ જ્યાં વાત જાણી ઉપલી, તે
 આત્યા અકબરની પાસ જો

“કે બાદશાહ સલામત રજા મને આપશે તો
રવિ જે પર પાડું પ્રકાશ જે”

કે બાદશાહે હા કહેતાં દસ્તૂરજીએ માંથ્રો લણી
ઉંચેથી ઉતારી પેલી થાળ જે

કે જાદુગર ઝંખવાણો પડી ગયો ત્યાંજ અને
માગી શાહની માફી તત્કાળ જે

કે મહેરજીરાણાનો મોજેજો આ જોધને તો
બાદશાહ ચર્ધ ગયા ચંકિત જે

કે સૂફી અને ઋષિ જેવા પૂજ્ય પારસી ગુરુજને
માન દીધાં વજ્રા વિત્ત જે

કે દરબાર “આફ્રીન ! આફ્રીન !” પુકારી ઉઠી
તાનસેને છેડી ગીતતાન જે

કે પારસી ધરમગુરૂ સૌ માંહી શ્રેષ્ઠ ઠર્યો
પવિત્રમાં પવિત્ર ધન-સાન જે

કે આજ વખતથી સારી આલમે પિછાણ્યાં
દસ્તૂરજીની ગાદી કરાં મૂલ જે

કે સદી ઉપર સદી ઉપર સદી વહી ગઇ છતાં
આંચ એને આવી ન બિલકૂલ જે

કે રોઝે રસ્તાખેઝ સૂધી ચાલુ રહે એ અને
નિપજવે નામીયા દસ્તૂર જે

કે જેમનો સુવાસ-ખાસ ખંડ ખંડ પસરી-પમરી
ઝલકાવે ગાદી એ જરૂર જે !

પહેલા સર કાવસજી જેહાંગીર ઘેરોનેટ

રાગ : કાફી-હોરી

“ રે ડી મ ની ” અટક ઓળખાવે

કા વ સ જી જે હાં ગી ર ભાવે : —ટેક.

‘ ગોડાઉનકી પર ’ થી જીવનસફર તું શરૂ કરીને દાવે,

ન મ ન તા ધ તું નીચાણુ કખૂલી હોદા શોભાવે,

તુજ શક્તિભક્તિલ્લાવે :—રેડીમની૦

અફીણુ વેપારે ચીન દેશે તું ચાહોમ અંપલાવે,

અઢળક દૌલત હાંથ કરે નિજ કિસ્મતને દાવે,

વ્યવહારકુશળ થા વે :—રેડીમની૦

ખંત, ઉલ્લોગ, પ્રમાણિકતા તુજ અનજબ તરી આબે,

રાજ્યપ્રજાની સેવા કાજ રંજ ભારી ઉઠાવે—

તુજ તોલ કાઠ નાંવે :—રેડીમની૦

પૂના ધજનેરી કોલેજના શ્રી ગણેશ મંડાવે,

મકતબો અને મરીઝખાના બહુ બહુ બંધાવે,

બીજ સવાખનાં વાવે :—રેડીમની૦

‘ તૈ યાર પૈ સા ’ રે ડી મ ણિ ખે મૂલ મૂલ અંકા વે,

“ ના કહેતાં તો નાક જાય ” મુદ્રાલેખ અપનાવે !

બહુ વિસ્મય ઉપજાવે !—રેડીમની૦

પરનાં આંસુ લ્હોવા તત્પર, પંડ દુઃખે ન્હાવે;

છાતું છુપું બહુ બહુ દીધું, હિસાબ કયાં લાવે ?

સ્વર્ગ સમાય તું હાવે :—રેડીમની૦

જમશેદજી તાતા

“માતા પાવા રે ઘેરથી નીસરીઆં, મહાકાળી રે”—ઢાળ

- મા હુન્નરનો હીરો ગણાય છે, જમશેદ તાતા રે,
ગણો ભારતનો સાચો સપૂત, સૌ હરખાતાં રે,
- મા જન્મ્યા નવસારીને ગામડે, જમશેદ તાતા રે,
ખરા ખુદાપસંદ એ હત, સૌ હરખાતાં રે. ૧
- મા ઉમર થઈ જ્યાર એની વીસની, જમશેદ તાતા રે,
વેપાર કરવાને એ ગયા ચીન, સૌ હરખાતાં રે;
- મા પિતાનો વેપાર વધારિયો, જમશેદ તાતા રે,
એમાં તન મન દઈ થયા તલ્લીન, સૌ હરખાતાં રે. ૨
- મા મુંબઈમાં પાછા એ આવ્યા, જમશેદ તાતા રે,
કીધો રૂનો પણ મોટો ઉદ્યોગ, સૌ હરખાતાં રે.
- મા એમાં પણ નસીબે ક્ષાવિયા, જમશેદ તાતા રે,
જેંક સ્થાપવાનો વિચાર્યો જોગ, સૌ હરખાતાં રે. ૩
- મા મુંબઈ ને નાગપુરે મીલ બે, જમશેદ તાતા રે,
કાઢી દેશની ઉન્નતિને કાજ, સૌ હરખાતાં રે.
- મા કાપડ ને રૂ ને કપાસના, જમશેદ તાતા રે,
તે વારે ગણાયા સરતાજ, સૌ હરખાતાં રે. ૪
- મા ગરીબ હિંદી વિદ્યાર્થીઓ, જમશેદ તાતા રે,
માટે સ્કોલરશિપ કાઢી ઉદાર, સૌ હરખાતાં રે.
- મા ઉત્તેજન પામીને દેશીઓ, જમશેદ તાતા રે,
ભણી ગણીને થયા હોંશિયાર, સૌ હરખાતાં રે. ૫

- મા લોખંડનો ઉદ્યોગ વધારવા, જમશેદ તાતા રે,
ખાણે શોધી કઢાવી અનેક, સૌ હરખાતાં રે.
- મા મધ્યસ્થળ બિહારમાં બાંધિયું, જમશેદ તાતા રે,
નામ 'જમશેદપુર' બાણે દરેક, સૌ હરખાતાં રે. ૬
- મા વિજ્ઞાનની શોધખોળો કાજ પણ, જમશેદ તાતા રે,
'શોધ સંસ્થા' એક આપી ખરેજ, સૌ હરખાતાં રે.
- મા મહેસૂરમાં સ્થાપી વિરામિયા, જમશેદ તાતા રે,
એનું દશદિશે ફેલાયું તેજ, સૌ હરખાતાં રે. ૭
- મા પાણીમાંથી કાઢી વીજળી, જમશેદ તાતા રે,
દીધી મુંબઈને બહુ સસ્તે દામ, સૌ હરખાતાં રે.
- મા ચાલીસ હજાર એકર ભોંયને, જમશેદ તાતા રે,
દીએ સાઈં જળ પરસ તમામ, સૌ હરખાતાં રે. ૮
- મા કેળવણી વિદ્યા હુત્રરમાં, જમશેદ તાતા રે,
કીધું ભારતીનું નામ મશહૂર, સૌ હરખાતાં રે.
- મા નામ સૌને જાણે રમી રહે, "જમશેદ તાતા" રે,
એથી આપણ તો રહીશું મગર, સૌ હરખાતાં રે. ૯
- મા સ્થાપ્યાં હુત્રરધામ હજાર કંઈ, જમશેદ તાતા રે,
દીધી રોજ કંઈ કોડેને રોજ, સૌ હરખાતાં રે.
- મા આંસુથી આજે સૌ યાદ કરે, જમશેદ તાતા રે,
એની સ્વદેશભક્તિતણું જાણ, સૌ હરખાતાં રે! ૧૦

શેઠ કાવસજી દીનશા એડનવાળા

અંજની ગીત

કાવસ દીનશા એડનવાળા
સાર્વજનિક દાને રંઢિયાળા
ટાબ્યાં વિધ્નો અતિવ દુઃખાળાં
કે મતણાં હરવાર;

જાપાખાને કાય દસંરડી
જીવન શરૂઆત ત્રણ રૂપરડી
પરથી કીધી હોઠો કરડી—
રહેજે ના ઉંઢકાર !

પછી પિતાની પેઢી અંદર
જોડાયા, પણ એડન અંદર
ઉપર લાલ દીઠો એકંદર,
સ્ત્રીમર પોઈટ સ્થાન;

ખાતાં પર ખાતાં ત્યાં કાઢ્યાં,
પારસીઓને કામ લગાડ્યા,
બાગ મદનના રણે ઉઠાડ્યા—
મોજેજો એ મહાન !

કિતાબખાના ને અગિયારી,
વાવ દૂવા હરવા બિમારી
ઓપધઆલય દીધાં ઉતારી,
પામ્યા મૂક આશિય;

ઈગલંડના પ રૂણા ઓ શાહી
 આવ્યા જ્યારે એડન માંહી,
 સત્કારે કાવસ જી બાધ
 રંજ લઈ નિશદિશ;

ખુશી થયા સૌ, ભેટા દીધી,
 સરકારે ઘટતી કદર કીધી,
 થયા સી. આઈ. ઇ. એ ધનનિધિ—
 રંકની કામ દુધાય:

ધૂળ માંથી મેળવ્યું સોનું,
 ગણ્યું કુલ જરથોસ્તીઓનું;
 ભાળ્યું છે એવું અહીં કોનું
 દુલ્લું જીગર કયાંય ?

હમદીનો ને પોપી પાળી,
 સ્વાર્થ વિહોણું જીવન ગાળી,
 શુભ થઈ એ વ્યક્તિ વગવાળી
 સૌને કરી ઉદાસ;

એવાં નરરત્નો અહીં પાકે,
 દીન અંધુની ઇજ્જત રાખે,
 આદર્શ જીવનઅમૃત ચાખે—
 ચાહું પરવર પાસ!

શેઠ સોરાબજી શાપુરજી બંગાલી

ખંડ હરિગીત

સોરાબજી બંગાલી હા,

રક્ષક, મુરખી, વાલી હા,

અમ કોમના,

બહુ જોમના,

જગ્યા એવણની ખાલી, હા !

ખોયું પિતાનું છત્ર એકજ વર્ષમાં,

બન્યા બીખાઈજી, ખરા આદર્શ મા—

“ જો પણ હું છું તે માતથી, ”

સો રાબ કહે પક્ષપાતથી:

“ ફાલો એનો સંગીન મુજ ઉત્કર્ષમાં ! ”

અમર કીધું એ માત નામ, રકુલ એક રથાપીને:

હો ધન્ય એવી જનનીને ! હો ધન્ય પુત્ર પ્રતાપીને ! ૧

લઈ કારકુની હાથમાં

જીવન તણાં પ્રભાતમાં,

દલાલ થઈ

ને ન્યાલ થઈ

પડ્યા સેવાની વાટમાં:

સંસાર સુધારાના એ ચુરત હિમાયતી,

જીઓ ભણાવવા રથાપી એક સોસાયટી;

ન્યાં સાથ દાદાભાઈ દે,

રે, એજ તો ગવાહી દે,

કે કામ અધરું કેવું-નહી તક આપતી !

સમાજ ને ધરમ ઉપર લખ્યા નિબંધો લેખ ને:
સોરાળ શરો જ્યાં ધુમે જયશ્રી વરે એ નેકને । ૨

વા ર સા હિસ્સાઓમાં,

પંચાયતના કિસ્સાઓમાં,

ન કા ય દા,

ગે ર કા ય દા

જાણાય સહિ દિશાઓમાં :

ધા રા ધો ર જી ની ખો ટ એ વી ટાળવા,

જરથોસ્તીઓના હ ક્ક ને સંભાળવા,

સો રાળ જી બંગા લી એ

કો મ ની ર ખ વા લી એ,

કળ્યા કંકાસના મૂળો ને બાળવા,

લડત કીધી બહુ વર્ષ અને આખરે પણ ફાવિયા,

“ પારસી ધારામંડળ ” સ્થપાવી લાલ ઉઠાવિયા. ૩

ધ ર મ ની શોધખોળમાં

સો રાળ જી જ હરોળમાં :

ધંતર મંતર

કૂવા કબર,

વહે મો ના વા વં ટોળ માં

ધસડાઈ રહીતી કોમ ભારી વેગથી,

ચાળી લેવા મઝહબ બદીના ભેગથી:

ચક્ષુઓ અંધ આંજવા,

બુત પરસ્તી ઝાંઝવાં

ઉરાડવા ઉત્સાહ અને આ વેગથી,

કોમપરવર રહેબરોએ ચાલુ કીધી મંડળી,

“ રાહનુમાયે મઝહયસ્નાન ” આજ પણ દે અંજલી. ૪

ઝી ઝી ની ધસ્પિતાલનો

પ્રારંભ ને ક શલનો

ખં ગા લી ઝે

જં જળી ઝે

બરપા કીધો શુભ ખ્યાલનો:

સુવા વડખાના દેશં ને પરદેશમાં,

તનતોડ શ્રમથી આણિયાં ઉજેશમાં;

ઉભા વળી ઝેઝે ખરે

પ્રજ્ઞ સેવામાં મોખરે:

લડયા ઝે મીલમંજૂર કાજ આવેશમાં;

“હાર્યો નથી હું-જીત્યો છું!” શબ્દો એવણના આખરી;

નિજ કોમની ને દેશની કીધી અનેરી આકરી. ૫

દસ્તૂર જમારપણ જમારપઆશાના

રાગ : હૈરવ-તાલ : ધુમાલી

જમારપઆશા ખાનદાન એ તો વિક્રતાની ખાણુ રે,
 “ પંડિતોનું પારણું ” કહીએ-એ પણ છે એકસાન રે;
 કાખેલ કાઝેલ આકેલ કામેલ રતો બહુ બહુ દીધાં રે,
 જેના ચમકારા ઝમકારા પૂગ્યા યૂરોપ સીધા રે.
 માતાનાં પેટમાંથીજ એ લોક “ અલેફ-એ-તે ” બોલે રે,
 જન્મે લઇને કલમજ મુખમાં-બાહોશી વણતોલે રે !
 એવાં જ્ઞાની કુળે દીધા જમારપણ દસ્તૂર રે,
 ખુદાશનાસી અંતર વસતી-મુખપર મિનો નવનૂર રે;
 અદારસો ને ત્રીસનાં સાલે નવેબર બાવીસે રે,
 જોઈ રોશની દુનિયા કરી અહુરમઝદઆશિષે રે;
 ઉમર જ્યાર થઈ એકત્રીસની દસ્તૂરપદપર આવે રે,
 ભાષણુ-વાયજ ઉત્તમ કરીને પદવી એ શોભાવે રે;
 “ પારસી ધારામંડળ ” માં લે આગળ પડતો ભાગ રે,
 તનથી, મનથી, ધનથી દેતા સેવા નિજ અથાગ રે;
 મઝહબના ઉંડા અભ્યાસી, જાણે ઘણી ઘણી ભાષા રે,
 દસ્તાવેજ હસ્તલેખ ઉકેલી દે નવા નવા ખુલાસા રે.
 સાદું માદું સાધુજીવન દસ્તૂરજી ગુઝરે રે,
 ભાંગ્યું વહાણુ જે કામ તેની ખામી બધી સુધારે રે;
 ઇલ્મી દરીએ ડૂબકી મારી કાઢે પુસ્તક-મુક્તા રે,
 જાણે એટલું શીખવી દેતા-કામ મહીં અચૂકતા રે;
 અનેક આતશબહેરામો ને અગીઆરી પરથાઈ રે,
 દસ્તૂરજીની આગેવાની બધે બધે વખણાઈ રે;

દેશ અને પરદેશે ઘૂમ્યા ઐ જરથોસ્તે સાની રે,
 જરથોસ્તી ન્યોત ઝગવવા કીધી ન પાછી પાની રે.
 ર૩ મે અદારસો ને છયાસીનાં શુભ વર્ષે રે,
 અંબુમન આતશબહેરામનો પાયો નાખ્યો હર્ષે રે:
 શાલદોશાલા અગણિત પામ્યા-પામ્યા બારી 'પર્સ' રે,
 ઉદ્માઓમાં રવિશા શોભે દસ્તૂરજી આદર્શ રે.
 યૂરોપીય 'સાવાં' ઓએ પણ દીધાં અનુપમ માન રે,
 ઓમ. ઓ., પીએમ. ડી.ની. ડિગ્રીનાં દીધાં નિશાન રે;
 એવું અન્નેડ જીવન જોગવી થયા પૂલગુઝાર રે,
 બનમારપજી સમ દૂરમંદ દસ્તૂર અમને દો કિર્તીર રે.

સર શાપૂરજી ભરૂચા

મરહુમ્મી છંદ

શાપૂરજી ભરૂચા, આદર્શ હિંચા, નામ લખ હરખાઈ,
એ શૂરા સપુતે, જે કીધું તે, કેમજ હું વરણાઈ ?
શાહી સોદાગર, કરણાસાગર, કોમ તણું એ નાક,
એનું સ્મરણ કરીને, હૃદય ભરીને, આશિષ દમ્યે લાખ. ૧

દારિદ્રે સડતાં, ખૂણે સખડતાં, રંક પિતા ને માત,
એવે જન્મ પામી, શાપૂર નામી, થયા જગદ્વિખ્યાત;
ગળી દુઃખના દરિયા, મોટા કરિયા, જનનીએજ જરૂર,
મેટ્રિક સુધી ભણતાં, શિક્ષિત બનતાં, વ્યાખ્યાં ઉત્સાહપૂર ! ૨

નોકરી 'કે' લીધી, છોડી દીધી, દીઠો નવ લવ સાર,
મહત્વાકાંક્ષાએ, હિર હિભરાયે, સ્વાતંત્ર્યના વિચાર;
કીધી શેરદલાલી, લાગી વહાલી, વીસ થયાં જવ સાલ,
વધ્યા તે પળથી, નિજ કળખળથી, પહેરી વિજયમાળ. ૩

અર્થશાસ્ત્ર કેરું, જ્ઞાન ઉડેરું, વખણાયું સર્વત્ર,
મળી રૂ વ્યાપારે, કીરતિ ભારે, લક્ષ્મી ધરતી છત્ર !
કં કોડ કમાયા, દાન અપાયાં, તેનો નહી શુભાર,
ગરીબોના વાલી થઈ ભીડ ટાળી, એણે વારંવાર. ૪

ભેદો નવ ખણી, સમતા આણી, પૂજ્ય થયો નરવીર,
જનગણના પિતા, એવા દીદા, દ્રોષએ ના લગીર;
પરિચય યદિ ભારી, તોયે ન્યારી, હતી એની નરમાશ,
કેવી મૃદુ વાણી, શાંત પ્રમાણી, લેશ નહી કડવાસ ! ૫

હમ્મેશાં હસ્તો, અજળ દિરસ્તો, દેખો અન્ય ન કયાંય,
વસમી* સદી કરો, દૂત અનેરો, એકલ એજ સુહાય !
બાળક શું અંતર, આર્દ્ર નિરંતર, દેખે કયાં પરદુઃખ ?
સુણી દરિદ્રાકંદો, પ્રભુનો બંદો, રોય છુપાવી મુખ ! ૬

બહુ સંસ્થા સ્થાપી, આંધી કાપી, ગયો સદાનો દૂર,
વિરલ ગુપ્ત દાતા, વિધવાબ્રાતા, ક્રોધમુરખી શર;
અગણિતનો છાંયો, મંડળપાયો, તૂટ્યો ક્ષણભોજાર,
શેર બગ્ગર રૂવે, મુંબા ખૂવે, ખરોજ તારણહાર ! ૭

પરદુઃખભંજનમાં, સકળ જીવનમાં, માણી તેં તો મોજ,
તોડી જગઆરા, આંસુધારા, વહી કરે તુજ ખોજ !
કૂર ચમકહિયારે, મૃત્યુકુહારે, ઉચ્છેદું કલ્પદ્રુમ,
ગયો સુરસદનમાં, ગુર્જરજનમાં પડી રહી ખુમાલુમ ! ૮

ઓગણીસ-વીસx સાલે, ખરે અકાળે, રડ જીનને દિન,
ભારતનો હીરો, પારસી વીરો, થયો મરણઆધિન !
બહુ હૃદયો ફૂટ્યાં, અશ્રુયે ખૂટ્યાં, ખબર સુણી દુઃખદાર્ધ,
તુજ જોડ ન જડશે, ખોટજ પડશે, હિંદ ભૂમિની માંલ ! ૯

શૂર સકલાટ

વીરરસ છંદ

એકાએક આકાશમાં અંધારાંના ઓધ છાયા,
 તરણિએ તાણી પહેર્યો ખૂખો શોકછાયા તણો;
 ચૌદ ચૌદ બ્રહ્માંડોમાં ધુમ્મસો છવાઇ ગયાં,
 સમગ્ર સૃષ્ટિએ સળ્યો સ્વાંગ શ્યામ સાદ્યા તણો;
 વારિના વહન થંભ્યાં, પાને તો પવન થંભ્યા,
 પંખિઉડ્યન થંભ્યાં—મોહ તૂટ્યો કાયા તણો ?
 ગ્લાનિતણી ગરતામાં ગોલોક ગરક ગયાં—
 એવો તે શો મહાકોપ થયો જગરાયા તણો ?
 ઓતરાતાં દિગન્તેથી ધ્રુવ શું જવલન્ત ખર્યો ?
 સાગરોએ ઉલટીને પૃથ્વી શું ડૂબાવી દીધી ?
 ધીખતો કો' જવાલામુખી અણધાર્યો ફાટ્યો કે શું ?
 ધૂમકેતુલાંગૂલે શું જગ સળગાવી દીધી ?
 આવ્યો શું પ્રસંગ આજે ક્યામતનાં જંગ તણો ?
 દુર્ભાગ્યના દાનવે તો દુનિયા ડહાવી દીધી,
 પૂછી પૂછી સૌજ પૂછે: એ શું થયું ? એ શું થયું ?
 રડાપીતે—કલાપીતે વસુંધરા તાવી દીધી !
 પ્રાણખગ ઉડી ગયું શરા સકલાટ ફેર',
 છ દશકા દીડા ત્યાં તો દીપક ખૂઝાઈ ગયો;
 પારસીનું નાક એ તો—ભારતની શાખ રડી,
 દેશમેવા કાળે તન ધનથી ઘસાઈ ગયો;
 સાઠ સૈકાતણું કાર્ય સાઠ વર્ષોમાં બળવી,
 સત્કૃત્યસુવાસ મૂકી સ્વર્ગમાં સમાઈ ગયો;

લક્ષ્મીલાલચોને એણે ફગાવીને ફેંકી દીધી,
દંભો કાપી-આપી દેને જીવને ગવાઇ ગયો !

શરો સકલાટ ગયો, પૂરો કકળાટ થયો,
ફૂડો અકળાટ રહ્યો શ્રમજીવી જનતામાં;
ધનતણા ઢગલાની સ્પૃહા એને ક્યારે હતી ?

મળૂરોને સાથ દે ફૂટે: “ મૂર્ખ તમે બનતા મા !
ભલે મજદૂર હશે, દ્રવ્યથી સુદૂર હશે,
રે’શે શું જરૂર તમે સદૈવ અભણતામાં ?
મનુષ્યત્વ વીસરી જે મૂડીના ધનુષ્ય થશે ?

શાશ્વતજ રે’વું છે શું દીનતામાં-હીણતામાં ? ”

મૂડીવાદીઓને એણે ઉગ્ર પડકાર કર્યો,
શ્રમજીવી બહાર કરી, ખંડખંડ ગાજી ઉઠ્યો:
દલિતો-પીડિતો એણે અપનાવ્યા-ઉદ્ધનાવ્યા,
પૂર્વથી પશ્ચિમ સામ્યવાદી ડંકો વાજી ઉઠ્યો !

શાહીવાદી મિનારાઓ કડકડ ભૂસ થયા,
સત્તાશાળી વર્ગ પાણી પાણી થઇ લાજી ઉઠ્યો !
ડબ્બીનથી દિલ્હી સૂધી શાપૂર સવાયો થયો:

એના લેખો-વ્યાખ્યાનોથી મૂડીવાદી દાઝી ઉઠ્યો !

નૌસારીની મટીમાંથી સત્યાગ્રહી કસ ચૂસ્યા,
આંજી નાખે એવું ચક્ષુતેજ લૂટ્યું તારામાંથી;
આંગણભૂમિમાંથી એણે સ્વાતંત્ર્યનાં સુધા પીધાં,
દિલ્સોજની ઉખા લીધી દુઃખના અંગારામાંથી;
ક્રાંતિકારી પુસ્તકોનાં વાંચને વકતૃત્વ ખીલ્યું,

સંતોષ એ શીખ્યો કામદાર નરદારામાંથી;
જરાથુસ્તી ધર્મમાંથી સદાચારી પાઠો લણ્યો—

ત્રેમતણા પ્યાલા એણે પીધા ત્રણ પ્યારામાંથી !

દખાયેલ, મુંઝાયેલ, ગળાયેલ, ખીસાયેલ
 શ્રમજીવી દુનિયામાં તેજ ચમકાવ્યું એણે;
 માનવજીવન તણાં ઉંચાં ઉંડાં ધ્યેય વિષે—
 સમાનતાશ્રેય વિષે બધું સમજાવ્યું એણે:
 વૈતરાંની હાથમાંથી મ્હેલાતોના પાય થયા,
 વિશ્વબંધુત્વનું શ્રેષ્ઠ સિદ્ધાંત ઠસાવ્યું એણે:
 શાણી એની વાણી સુણી પડેલાઓ ઉઠી ઉભા,
 ઉઠેલા સૌ દોડયા ગયા: પાણી બતલાવ્યું એણે !

મોટા મોટા હોદ્દાઓને શાને એણે તરછોડ્યા ?
 વેદીઆનાં ઉનાં આંસુ હાથે નિજ લ્હોવા કાળે:
 અમીરો વઝીરો તણી દોરતીને કાં દૂર રાખી ?
 દરિદ્રનારાયણોનાં પા પ તા પ ઘો વા કાળે:
 આર્યભૂમિ ત્યાગી દૈને વિદેશે એ આચડ્યો કાં ?
 ભારત ને ઈંગ્લંડની ઐક્યકડી પોવા કાળે:
 ઈદ્રાસને બેસી વીરો મુખ મલકાવી હસે,
 છોડી ગયો સમાજને શોણિતાશ્રુ રોવા કાળે !

શેઠ કેપુશરો ન કાપરાજી

કાવ્ય છંદ

ન વ રો જી નાં સુત,	કેપુશરો કાપરાજી;
કાર્યશક્તિ અદ્ભુત,	સુધારા માટે ઝાંઝી.
કારમી જે ગરીબાઈ,	એમાંથી જન્મ લીધો;
એના ડંખથી ત્રાહી,	કરી ના વીરો ખીધો.
નાની ઉમરથી શૌખ,	લેખનકળાનો લાગ્યો;
તંત્રીપણાનો યોગ,	પંદરની વયપર જાગ્યો.
‘પારસીમિત્ર’ છે નામ,	અંઠવાડિક પેપરનું;
ચારજ રૂપરડી દામ,	મહિને એ ડીટરનું.
બે વર્ષ વીત્યાં ત્યાર,	‘જન્મે’ એને ખોલાવે;
ચાલીસતણા પગાર,	આપી દઈ લલચાવે.
ગાળ્યાં વર્ષ અહીં ચાર,	અંતરઅવાજ દબાવી;
લીધું ‘રાસ્ત ગોક્તાર’,	સુધારા પક્ષની ચાવી.
વરસો બે તાલીસ,	એમાં સુસેવા આપી;
લેખો લાપણ મિપ,	કુધારાની જડ કાપી.
મધ્યમ નીતિને ગ્રહી,	વહેમપર પ્રહાર કીધા;
ખાણુ ટીકાનાં સહી,	લાલો અનેરા દીધા.
સંસારી ચિંતા ર.	ધીર ધીરે બદલાવ્યો;
કેળવણી ના દ્વાર,	ખોલીને ઇલ્મ લણાવ્યો.
‘વાળ’ બહેકેલ’ હોય,	તેમને તો ધિસ્કારે;
મધ્યમપણાંથી રહોય,	એમના સૌ વિચારે.
વાર્તાથી પંકાય,	કાપરાજી હજી આજે;
હિંદી ‘ડિકન્સ’ થાય,	વાચકવૃંદ સમાજે.

નાટક લખી વિશેષ,	રંગભૂમી ઉદ્ધારી;
વસ્તુ લઈ હંમેશ,	વીર ઈરાન સંસારી.
સુધારા જે જે કીધ,	ઘરથીજ પહેલ કરાવે;
‘દારાશાના’ સિદ્ધ,	નિજ સંસાર શોભાવે.
કાઢ્યું વળી ‘સ્ત્રીબોધ,’	સ્ત્રીઓ કેળવવા કાળે;
હિતસાહનો એ ધોધ,	ધર્યો ધરાય ના સાચે.
લેખક હિંમતવાન,	સરોપરો નહી રાખે;
મુશ્કેલ સહુ આસાન,	આત્મબળે કરી નાખે.
પારસી કોમનો સ્થંભ,	ગયો એ સેવક સાચો;
સાંખે નવ જરી દંભ,	એનો તો પડ્યો ખાંચો.
જીવતાં તો નહીં રહેજ,	કદર કરી ‘કૈ’ કામે;
આજે કરે ખરે જ,	ભળે જવ સૂરજ સોમે.
કળાઓ સોળે સોળ,	ખીલવી પત્રકારત્વે;
આજે પોલંપોલ,	જરી ના એમાં સત્ત્વે.

સાક્ષરશ્રી શો. મં. દેશાધ

સોરઠા

“શો. મ. દેશાધ” નામ, ગુ જ રાતે પં કા થે હું; એણે અવિરત આપિયા.
 ગ્રં થા કું અભિ રા મ કાવ્ય અને નાટક વળી,
 સાહિત્ય ઇતિહાસ ઝીણવટથી કીધો ખરે.
 શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ પી પાયાં છેવટ સુધી,
 પુરાણો રસ પાન અપરિમિત એનું હતું.
 પ્રાચીન વસ્તુ જ્ઞાન જ્ઞાસા સદ્ગુણ ને
 ઉદ્ધમ ને વળી ખત, જીવન જીવ્યો સંતનું.
 મનન હતાં અત્યંત, દોસ્ત હતો નિશદિન એ,
 દુઃખિયાંનો દિલસોઝ દિલાસો દે તેમને.
 તનમન રગડી રોજ પ્રભુમાં સૃષ્ટિ જાણતો,
 પ્રભુતણે એ ભક્ત પરકાજે એ જીવતો.
 જાતે તો વિરક્ત, પિછાની પરખાવિયા,
 જીવ શિવનાં ભેદ કરવાને મથતો સદા.
 નારિતકતા ઉચ્છેદ બાળક પ્રભુનાં આપણે,
 “સમાન છે સૌ ધર્મ,” ભવસાગરથી તારશે.”
 સત્ય વચન મન કર્મ સહુ પુસ્તકમાં ગુંજતો,
 પ્રધાન એનો સૂર તે અનુસાર જાતે ખરે.
 જણ્યું જીવી જરૂર સ્વર્ગે સંચર્યો હવે,
 કરી નિજનો ઉદ્ધાર એના કદિ નહીં આપણે.
 જૂલી શું ઉપકાર

તારાઓનાં તેજમાં.

“ મહાકોપ થયો તે કળિકાળમાં જો ”—હાળ

જ રા થો સ્તી જ વાં મ દીં જ મ તી જો,
 હિંદ માં પણ પ્રખ્યાતિ પા મ તી જો;
 તે ર સૈ કા ના વા યા વાય રા જો,
 પણ ક્યાની ક્યારે બન્યા કાયરા જો ?
 ઝગે આકાશે લાખ લાખ તારા જો,
 તેમ શેર ન રો મારે ચંમકારા જો;
 એવા કેટલાકનાં બ્યાન અહીં આપીએ જો,
 ઉંડાં દિલનાં અધારાંને કાપીએ જો.
 નરકામા જ હોમા જ નામના જો,
 બહુ પવિત્ર હતા ભરૂચ ગામના જો;
 કરે ધંધો તો હાથ વણાત નો જો,
 ભાગીદારીમાં મુસ્લીમ સાથનો જો.
 થયો ભાગીઆઓ વચ્ચે કજીઓ જો,
 ખેડે જણાએ એ બલા સતજિયો જો;
 હોમા જ ફેલે મુસ્લીમને ‘કાફર’ જો,
 સૈયદ પૂગી ગયો રાજદરગા’ પર જો.
 હતું રાજ્ય તે વખતે નવા બનું જો,
 દીની ઝનુ ન તણા આઝાબનું જો;
 કાઝી મૌલવીઓ એક દામળિયા જો,
 ‘શમશેર કે કુરાન’ પર વળિયા જો.
 કહે નવાળ હોમા જને દિલથી જો,
 ‘યાઓ ઇસ્લામી તમ વગર દીલથી જો;

નહીં તો ડોકું ઉડશે તથ્વારથી જો !',
 હો મા જીએ ક હું ધિ ક્ષાર થી જો:
 ' ભલે સર જાય તેની નથી પરવા જો,
 ધર્મત્યાગ કરતાં માણું હું મરવા જો !'.
 જરથોશ્તી જીગર નિજ જતાવિયું જો,
 પછી જલ્લા દે ડોકું ઉડાવિયું જો !
 ખુર શેદ જી રસ્ત મ જી કા મા જો,
 કસે કમર કો મ નાં ભલા માં જો;
 ભેદ ધર મ તણા સમ જી વી જો,
 મૂળ વહેમોનાં નાખ્યાં કપાવી જો.
 હંતી દીન કે જે ખરાળી ખોહ પર જો,
 ફરી લાવ્યા તેને અષોધ રોહ પર જો;
 આઝર કયવાન બિન આઝર ગુશસ્પ જો,
 ગયા શીખવી ફિસ્સૂશી દિલચસ્પ જો.
 ખેડ્યા માણેક હાતરીઆએ જોખમ જો,
 આપ્યું જતાધી બહુ લોહી તોખમ જો;
 જે પારસીઓ ધરાનમાં વસતા જો,
 હતી હાલત તેની દસ્ત ખસ્તા જો:
 માણેકજીએ બહુ ખેંચી રં જો જો,
 ઢીલા કીધા તેઓના શિકંજો જો;
 બહુ દશા તેમની સુધારી જો,
 થયા ધરાની ખરે ઉપકારી જો.
 જ્યારે મુંબઈ પર પોર્ટુગીઝ સંતા જો,
 રસ્ત મ 'જંદરાલ' એકહત્તા જો;
 માંછી મારો નું લશ્કર કેળવે જો,
 સીદી લૂટારા પર ફતેહ મેળવે જો.
 પટેલ પહેલો મુંબઈનો હોધને જો,
 નાખ્યો કીર્તિ પાયો તક જોધને જો:

વીર ફરદુનજી મઝા આને જો,
 કીધી હિંદમાં પહેલ છાપખાને જો.
 હતી સ્થિતિ તો બહુ કંગાળા જો,
 નહાર ખાધી તેથી કંટાળા જો;
 'સમાચાર'નું પત્ર સ્થાપિયું જો,
 વાંચન જનતાને અવનવું આપિયું જો.
 ડૉ. બહાદુરજી સેવાભાવી જો,
 ન્યારે મરકીની ભરતી આવી જો,
 કીધી જીવનની નહી દરકારે જો,
 ધણું જનને મોતથી તારે જો.
 નવરોજી ફરદુનજી વીરા જો,
 સુધારા માટે અતિ અધીરા જો;
 'રાસ્ત ગોક્તાર' પત્ર કાઢી જો,
 કુરિવાજ પર મારી કુહાડી જો.
 ભાગ લીધો લડાઈ અફઘાની જો,
 જ્યાં બિટ્ટીશોએ ખમી તુકસાની જો.
 રસ્તમ માણેકનાં નામની ખ્યાતિ જો,
 દૂમસથી તે દિલ્હી ફેલાતી જો.
 ઔરંગઝેબે નાખ્યો જઝિયો જો,
 બિનમુસ્લીમ ઉપરજ ફરજિયો જો.
 સહુ સૂરતના પારસી માટે જો,
 રસ્તમ માણેકે ભયો ઝપાટે જો.
 પછી હિંદુઓની વ્હારે ધાયો જો,
 એવો જરથોસ્તી જુસ્સો જણાયો જો.
 અંગ્રેજ કોઠીવાળાં વેપારી જો,
 તેનું કામ દીધું પાર ઉતારી જો.

ફરજ ખાતર ખુદાં ખીઆખાનો ને,
 પામ્યો અદલામાં મોટો ખજનો ને.
 બહેરામજી જીજીલાઇ પ હે લા ને,
 નાત જાતના ભેદથી બચેલા ને;
 શેરસદા તણા જીઆળથી ને,
 પરકોમને પણ બચાવે બહાલથી ને.
 બલા બહેરામજી મલબારી ને,
 હિંદુ જાતિને લીધી ઢગારી ને.
 સંસારસુધારાના એ મહારથી ને,
 કરસનદાસ મૂળજીના સારથિ ને.
 મુદલાં ફિરોઝ અને મીઝાં કાહિસ ને,
 માન ભારી પામ્યા 'તખ્તે તાહિસ' * ને;
 ઢેઠ દિલ્હીથી તે બંગદાદે ને,
 દીની બ્યોત જળતી રાખી એતેકાદે ને.
 ધનજીશાહ બેરેહમંદખાને ને,
 જાતિભોગ દીધો સૌ કોઇ જાણે ને.
 વંશદારીની પહેલી કુરખાની ને,
 અંગ્રેજ લોકે કીધી કદરદાની ને,
 કેસરી અરદેશર કોટવાલે ને,
 સેવા સૂરતની કીધી હરહાલે ને;
 લાગી આગ, ચઢી આવી'તી રેલો ને,
 અગણિત જનને બચાવે અકેલો ને.
 વંણી ચાંચીઆનો ત્રાસ મટાડ્યો ને,
 લૂટારાઓને સ્વાદ ચખાડ્યો ને.
 વીર કાવંસજી લાલકાકા ને,
 વંશદારીમાં પરાપાત્ર ને.

સર વાઘલીના જીવને બચા'વા જો,
 વચ્ચે પડ્યા પોતે વિંધાવા જો.
 નવરોજી નારિયલ વાળા જો,
 જેને ઓળખે અદના આલા જો;
 ગયા ત્રિવેન્દ્રમ વેપારે જો,
 થયા દોસ્ત રાગના ભારે જો;
 રાજકુંવરી રોગ સપડાઈ જો,
 બહુ ઉપાયે થઈ ન સફાઈ જો;
 અદેખાઓએ કાઢી ભંભેરણી જો,
 નવરોજીની સામે ઉશ્કેરણી જો:
 ને રાગને એવું સમજાવે જો,
 આ પારસી જ રોગને મિટાવે જો;
 પણુ ધણું ના કહે નવરોજી જો,
 ન મૂકાઈ માગણી નખોજી જો:
 આખી રાત્રિ આતશ સળગાવી જો,
 'માંથ' લાણીને પોકાર ઉઠાવી જો,
 મદદ થઈદાંની તેમણે આહી જો,
 અને પાછલી રાત થઈ ન્યાંધ જો,
 ઝુંદણુ ઉંઘની એમને આવી જો,
 એમાં મળી બશારત મનલાવી જો:
 રોગ કુંવરીનો દરે રહે થાયો જો,
 એવો મોજેજો કદિ ન જણાયો જો.
 કુકાદાર નામે હતા દરતૂર જો,
 એદમ-પાકીઝગીમાં બહુ ચકચૂર જો;
 કરે પાક દિલે રોગનું નિવારણુ જો,
 ખૂરાં જાદુ મંતરનું ઉતારણુ જો.
 ખરશેદજી મોદી ખંખાતી જો,
 રાજકારોબારમાં અપક્ષ પાતી જો;

અંગ્રેજ પેશ્વાની વચ્ચે અંગ્રેજો નો,
 લે કણીટક સુખાગીરી ઓહો નો;
 ડેંગલીઆએ+ કીધા કાવાદવા નો,
 પણ આખરે તો મોદીજ દ્રવ્ય નો,
 લાઇ જે હાં ગીર વીમાદલાયે નો,
 કીધું જીવન સાફ કોમને હવાયે નો;
 વાક્યાતુરીમાં એ તો અજોડ છે નો,
 પિકટ સવાલના કાઢ્યા સુંદર તોડ છે નો.
 અને શરાફ બહેરા મશાહે નો,
 તફસીલ કીધી દીન 'ક્તુમ' રાહે નો;
 ક્રિયાકાંડોના રહસ્ય શિખાવ્યાં નો,
 રમઝ બાતેની ઘણા ઉકેલા વ્યા નો.
 લલા નસરવાનજી ખીલીમોરીઆ નો,
 સત્ય કાળે દુઃખો બહુ બોધ્યાં નો;
 'થી ઓ સોફી'ની રોશની નાખી નો,
 દીનમાં કરાવી અવનવી ઝાંખી નો.
 વહાણુ વેપારે વાડિયાઓ ફાવિયા નો,
 ઝરા સખાવતના વહેવડાવિયા નો;
 ન્યાય મૂર્તિ દીનશા મુલ્લાં નો,
 પ્રિવી કૌન્સીલનાં દારો ખુલ્લાં નો.
 કેમ ભૂલીએ દીનશા દાવર નો,
 સ્થંભ કોમ તણા અતિ જોરાવર નો;
 અરદેશર મૂસ બહુ જ્ઞાની નો,
 કીધી સેવા સરકાર ને પ્રબળી નો.
 હોરમસજી કોટવાલ શરા નો,
 સો સો વાઘને કીધા પૂરા નો;

એવા કેટકેટલા વીરો ગણાવું જો,
 આંગળી પરની રેખ પણ જૂસાવું જો.
 કોમ અમારીને અજવાળવા જો,
 વળી દીનજનનાં દુઃખડાં ટાળવા જો;
 લિયે જન્મ એ સઘળા ફિરસ્તા જો,
 કરે જરથોસ્તી મુખડાં હસ્તાં જો.
 એવાં રત્નો જનમજો ફરી ફરી જો,
 છે એજ દુઆ અમારી આખરી જો:
 કરો કોમને જગ આશ્કારા જો,
 જ્યાં સુધી છે ચંદ્ર સુરજ તારા જો !

હાસ્યરસનો હોજ

“ પારસી, તારો થાપ્પરિયો ! ”

સવૈયા એકત્રીસા

એક દિવસ નાનીશી હોડી છોડી જતી'તી સૂરત કિનાર,
ભગવાદાંડી એનું બિંદુ-માથે ધોમ ધખે તે વાર;
એ હોડકાંમાં પાંચ છ માછી ઓળંગે સરિતાનું નીર,
એકાદ પારસી અંધ્યાર પણ આસન લેતા મુખ ગંભીર.
નદી અધવચ્ચે હોડી પહોંચે ત્યાં તો વાળ થયું ધનધોર,
સમીર તણા સૂસવાટા પુકે- તુફાન વધ્યું ચારે કોર;
પહાડ સમા તો મોળ ઉછળે-નાની હોડીના શા ભાર ?

જલધિ ઉપર તણ સમાની, અહીંથી તહીં ડોલે લાચાર !
અનુભવી મચ્છીમારોએ જોયું રમશે સૌના રામ,
સહીસલામત તટપર જાવું એ તો ખરું અશક્યજ કામ;
અંધ્યારને કહે છે, “ પારસા, આવી બન્યું આપણું આજ:
છેલ્લી છેલ્લી ભક્તિ કરી લે, હોડી જરૂર થશે તારાજ ! ”
આવું સૂણી મુખેદ સાહેબ કરતી પખોડી ભણતા જાય,
“ યથા અહુ વૈરોના ” કલામ જોર શોરથી ઉચ્ચારાય;
અજબ તમાશો કુદ્રત ફેરો તુરતજ શાંત થયું તોફાન,
સરસર સરસર નૌકા ચાલે જાણે બન્યું કંઈ ન નિદાન !
આ દેખીને માછી સઘળા અજબ અજબ ને હેરત થાય,
અંધ્યારને જાદુગર જો કહ્યે નવાઈ શેની ગણાય !
એમ સહુ જન ક્ષેમકુશળ પુગી ગયા નિજ ધારેલે હામ,
ધર્મશુરુનું ભણતર બની રહ્યું વાતચિતનો વિષય તમામ;
થોડા દિવસ ત્યાં થોભીને ખારવાઓ તો પાછા જાય,
તેજ નાવ પર સ્વાર થઈને સફર સૂરત બંદરની થાય.

ફરી પાછા ભર નદીએ આવ્યા, ઝંઝાનિલનો કાળો કેર,
 એણે સૌને ઝડપી લીધા—વારિ શાંત થયાંજ નમેર;
 માછીએ તો ખૂબ ગભરાયા, પારસાની ત્યાં કીધી યાદ,
 આ વખતે તો મૂળેદ નહોતો—કોણુજ તેમની પ્હોંચે દાદ ?
 ગામડિયાએ અભણ હતા પણ શ્રદ્ધામાં નિશ્ચલ અત્યંત,
 “પારસી, તારો થાબરિયો !” કહી ગળવી મૂક્યાં ત્યાં દિગંત !
 કરવું તે પરમેશ્વરતું કે ઝંઝાવાત થયો ત્યાં શાંત,
 હોડી નિર્ભય પાણી કાપે—ગામડિયાનાં મન નિરાંત;
 અભણ પ્રજા પણ સમજી ગઈ કે “થાબરિયાનો મંતર” મહાન,
 જળમાં થળમાં, દુઃખની પળમાં એ ઉદ્ધાર્યે મટે તુફાન !
 જરથોસ્તી બિરાદર મારા, “યથા અહુ વૈર્યો” નો મંત્ર
 ખરાં દિલે જો ભણુશે તો તો તૂટે જાદુટોણાતંત્ર.

અહવાલે એકદસ્ત

સુર છંદ *

રસ્તમજી બારીઆ નામે
 જંગી થયો રચળ નવસારી,
 જખર જેતું જોર જામે,
 પણ રહેજો નહીં ખુમારી;
 ‘એકદસ્ત’ ગિરદ પણ પામે
 નહીં સાંખે કૈં કિસ્વારી;
 વખણાયો ગામે ગામે
 કરી પ્રાપ્ત સુકીર્તિ બારી. ૧

અહીં એકજ કિસ્સો નાંધી,
 કંઠ પિછાન એની દબઝે:
 છે બહુ બહુ જોશો શોધી,
 રમતા જનતાને હૈયે;
 શાંતિનો સાલો ઓઢી,
 નરમીથી જગમાં રહી એ
 પંકાયો, પણ વિરોધી
 જનથી ના ડરતો કંઠયે ! ૨

‘તરોટા’ના ચકલા આગળ
 ઉસ્તાદી હતો અખાડો;
 ગુરુ પેસ્તનજીની હાકલ
 ગળાવે ગામસીમાડો;

એક સાંજે ક્રોધ પાગલ
 મલ આવી કરે ખરાડોઃ
 “હય કૌવા ક્રોધ દાખલ ?”
 કહી ફાટયો એ તો આડો !

૩

રહાજન જતું'તું એ રસ્તે,
 ઢાલ તાસા ને સરનાઇ;
 સૌ મહાજન ચહેરે હરતે
 ધીર ધીરથી ચાલે ત્યાંધ;
 એવે સુણ્યુ 'એકદરતે',
 (જે હતોજ રહાજન માંહી):
 “માગી છે મલ મદમસ્તે,
 ‘કૌવા’ સાથે હરીક્રામ !”

૪

જોઇને મલની શેખી
 વીરાનો ઉછળ્યો પિત્તો;
 કપડાં નિજ દીધાં ફેંકી,
 જમો પીછોડી વીંટો—
 પળ અગાઉ હતો વિવેકી,
 તે બન્યો ઝનુની ચિત્તો,
 મલ કેરી સરકશી દેખી,
 મયદાને પડ્યો સીધો !

૫

આ દેખી અજળ તમાશો,
 મલ ખડખડ હસવા લાગ્યો;
 હમ-નખર્દ ભાળી ખાસ્મો,
 કરતો મશ્કરી અલાગ્યો;

ફેંકાયો પળમાં પાસો—

કુસ્તીનો રંગજ જાગ્યો:

‘એકદસ્તે’ કરીને ધાસો,

મલ પટકી ભોંયે નાખ્યો !

૬

ક્યાં બકરું ને ક્યાં હાથી ?

શા બા શી ના ઉદ્ધારો

સૌ કાઢે નિજ મુખમાંથી—

મલ ‘ચાંઈ’ પડ્યો બિચારો !

‘કૌવા’ ની ચાંચે ક્યાંથી

પિંખાવા આવ્યો, ચારો ?

દુમ દબાવી નાહો ત્યાંથી

નિજ વતન પ્રતિ પરભારો !

૭

ને ‘એકદસ્ત’? નિજના જામો—

પીછોડીના ‘કુંલ—ડૂસે’

લીધા ‘વગરજ’ વિસામો,

ફરી રહાજન અંદર પેસે !

બહુ પ્રતાપી એવાં કામો

કીધાંતાં વીરે વિશેષે:

રે, રવાન એનું પામો

ચીર શાંતિ ત્યાં હંમેશે !

૮

મૂળેદ જવાંમદ

ચોપાઇ

મૂરત રસ્તમપુરા માંલ
જરથોસ્તી 'સેન્ડાઓ' સહુ
એક વખત પેસ્તનજી નામ
ધમડાછાવાળા ઓ ખા ર
આવે ભણી ગણી કરતા હહેર
ટાળું દીકું થયું જમાવ
જેવા ઉભા રહ્યા સહેજ,
'રસ્તમપુરા જેવા નહીં !'
એ સુણીને બોલે કોઇ,
સાંભળી ન્યારે મદલે વાત,
આવી કહે છે, 'આઇયે સા'બ !
મસ્કરી દેખી હસતાં લોક,
પેસ્તનજી કંઈ ખાંડયા જાય ?
ઉભા કુસ્તીને પો શા ક,
મદલ કહે, 'ચલ હાથ મિલાવ !'
બેસી જવાયું મલથી ભોંય,
ઉઠ્યો ઝટ કરીને મિજાસ,
વાધ સમાનો કૂદતો જાય,
રાક્ષસ જેવું મલનું અંગ,
જોઈ પ્રેક્ષક કહે મનમાંય,
તેવામાં શો બન્યો ખેલ,
ઉઠાવી દેને ફેંક્યો ભોંય,

તાલીમખાજો બહુ વખણાય,
થળથળમાં વખણાતા બહુ;
મોળેદીનું જેનું કા મ,
પતલા, દીંગણા પણ બળદાર,
ત્યાં તો બક્ષી સાહેબને ઘેર
મલકુસ્તીનો ત્યાં દે ખા વ,
કોઈ કહે 'મલ જખરા છેજ !'
પેસ્તનજી ત્યાં બોલ્યા સહી.
'તાલીમખાજ ખરો આ હોય !'
પેસ્તનજી પાસે પુર દાદ
હુન્નર ખુદ બતલાઈએ સા'બ !
ટકોર અવનવી કરતા કો'ક;
જમો-પાઘડી કાઢી ત્યાંય,
મનમાં મલનો લવ નવ ધાક;
પેસ્તન ત્યાં દે ઝટકો સાવ !
દિસે ગભરાયેલો હોય !
બાબૂ ઠોકે આસેપાસ,
ત્યાં તો બાઝંબાઝી થાય;
ચિતા જેવી તેની છલંગ
'પારસી જર જૂ પછડાય !'
પેસ્તનજીએ મલને સહેલ
ધરતી પણ ધૂણને રાય !

‘હુરરે !’ ‘હુરરે !’ ને ‘શાબાશ !’
 બક્ષી સાહેબ કહે છે આમ,
 લેવા આવે જ્યાં સિપાઈ,
 એમને એવી લાગી બ્હીક,
 એથી બક્ષી સાહેબ ક્રોધ
 ડગલી, પાઘડી, કપડાં ત્યાંય
 ખૂટે આવે ક્રોધ અસ્વાર,
 ‘બક્ષી સાહેબ તુમકુ આજ
 સવાર કહે પાડીને ખૂમ,
 મુઠ્ઠી વાળી દોડ્યા જાય,
 હા હા મોટી થઈ તે સ્થાન,
 બૂલ પોતાની જાણી જ્યાર,
 બક્ષીને દઈ મુલાકાત
 ત્યાર પછીથી એમનું માન
 અગાઉના એવા મોબેદ

પોકારે ગાજ્યાં આકાશ;
 ‘પારસીને લાવો આ ઠામ !’
 પેસ્તનજી તો રહે તડખાઈ-
 મલ સાથે કીધી રીકઝીક,
 કરી કરાવે મારી શોધ;
 પડતાં નાખી નાહા જાય !
 પરવારતા જન પણ ખિસ્તાર,
 ઇનામ દેને કુ મોહતાજ !’
 પણ પેસ્તનની શુદ્ધિ ગુમ !
 આખર નિજ ઘેરે સંતાય;
 પેસ્તનજીને આવી સાન,
 શરમાયા એ ઓ જ લગાર,
 પામ્યા સરપાવો ખિલાત;
 વધતું ગયું તું રહેર દમ્યાન,
 હરાવતા મલ પૂરઉમેદ.

“પસ ખાઈજ નાણુ” ?”

અંદાવળા છંદ

સૂરતનો નામી પહેલવાન
દેશાધજીતી “શહેરી” ખાવા,
આવ્યો તે નવસારી હામે,
ટોપલો ભરી ખાધું ત્યાં ધાન્ય,

દેશાધજીએ માયો ટાણો.
‘ટોપલો ભરીને ખાઈજ નાણુ ?
કીધાં તેવાં કાર્ય કદાપિ ?’
મુગો ઉડી ગયો મંચી શાણો,

દેશાધજીતી પોળ હતી ત્યાં
ભારી દરવાજાઓ તેના
ઉંચક્યા ધરીને ધીરજ જાતે
નાખી થોભ્યો નહી રતિ ત્યાં,

ભોજન કામો પૂર્ણ કરીને,
તોતીંગ દ્વારે રસ્તે ભાળી,
પામ્યા ધણી નવાઈ તેઓ,
કોણ ઉતારે દ્વાર ધરીને ?

દરવાજા ઉંચકવા માટે
કાંકાં પુષ્કળ મારે તોપણ
કોણ ચઢાવે શરૂ દ્વારે ?
અટકળનાં ત્યાં ફણગા ફાટે,

મંચી જે તું નામ,
આવ્યો નવસર હામ;
જમણવારમાં પ્રવેશ પામે,
સૂરતનો નામી પહેલવાન.

અજબ થઈ તે વાર:
કીધાં તેવાં કાર ?
દેશાધજીએ શિખામણ આપી;
દેશાધજીએ માયો ટાણો.

આવ્યો તે નરવીર,
ઉંચક્યા ધરીને ધીર;
રસ્તા ઉપર નાખ્યા ત્યાં તે-
દેશાધજીતી પોળ હતી ત્યાં !

આવ્યા સૌ દેશાધ;
પામ્યા ધણી નવાઈ;
‘આ તે અમત્કારજ કેવો !
ભોજન કામો પૂર્ણ કરીને.

જો લાવ્યા મઝૂર,
કોણ ચઢાવે શર ?
ખીન્ને કે દોડો ના ચારો-
દરવાજા ઉંચકવા માટે !

‘મંચી સિવાય કોઈ કરે નહી
એવી અટકળ કરીને તેને
શોધ્યો એક મુકામે મંચી,
‘દરવાજા તુજવિણ ઉતરે નહી,

મહાભારત એ કામ’,
શોધ્યો એક મુકામ;
મુગો મંતર રમતાપંચી:
મંચી સિવાય કોઈ કરે નહી !’

કાલાવાલા બહુ બહુ કીધા,
જે અપમાન થયું તે ત્યારે,
કીધું તેણે માફ સહુને,
દારો ધરીપર મૂક્યાં સીધાં,

‘ચઢાવ પાછાં, બાપ !’
કીધું તેણે માફ;
અજમાવી નિજ જોર બહુને
કાલાવાલા બહુ બહુ કીધા.

‘ખાઇજ નાણ્યું ફરી ન કહેશો,’
‘ખાવું તેનાં પ્રમાણમાં હું
કામ કરું દિનરેન હું ભારી,
મને રજા આહીથી દેશો ?’

મંચી કાઢે વેણુ,
કામ કરું દિનરેન;
તેથી છે મુજ શક્તિ સારી;
‘ખાઇજ નાણ્યું’ ફરી ન કહેશો !

કો લા દી મુ ક્કો

અરણાકુળ છંદ

એક બિચારો કો' જરથોસ્તી,
 મુંબઈના એક રસ્તાપર તો
 પાછળથી કોઈ સાહેબ ગોરે
 ચાપુક પારસીપર ચચરાવ્યો,
 આગળ તે તો નીકળી ચાલ્યો,
 ઘોડાને ફટકાવી કાઢી
 આગળ જઈને બગી થોભાવી,
 ચાપુક નિજ ઉઠાવી ભારે,
 સાહેબ ખાંડ્યો જાય ખરો કે ?
 અપાઝપી જ્યાં થોડી ઝામી,
 ચાપુક ગોરાનો ઉરાડ્યો,
 “અસ કર, પારસી ! માગું માફીઃ
 સાહેબાએ અરજ ગુજરી,
 એજ શ્રાતની ખીજ વાતે
 પરેલમાં નિજ ધરની બહારે
 એજ વીરો નિજ રનેહી સાથે
 બે ગોરાઓ ત્યાંથી જાયે,
 કુતરે પારસી આગળ આવી
 ચાટયું વળા જરથોસ્તી ટેકું,
 કકડાવીને લાત લગાવી,
 સાહેબે મિજળ ગુમાવ્યો,
 ઉસ્તાદે પણ બાંજી ચઢાવી,

જેને દુનિયા સાથે દોસ્તી,
 નિજ બગી હાંકીને વિહરતો;
 કુતરાગાડી લાવી કોરે,
 ઘોળે દિવસે ઘાડજ લાવ્યો !
 પારસીએ પણ સમો સમાલ્યો—
 પકડી પાડી કુતરાગાડીઃ
 સાહેબની ગાડી અટકાવી,
 સાહેબાને ખૂબજ મારે !
 એ પણ સામો ફટકા ઠોકે !
 પારસ વીર થયો બહુ હામીઃ
 કુંદીપાક વધુજ જમાડ્યો !
 કરું હું એવું નહીં કદાપિ !”
 પારસીએ તે તરત સ્વીકારી.
 આપી દધએ સાથે સાથેઃ
 કોષક સાંજે આદિતવારે
 ઉતરે છે કે વાટાઘાટે;
 કુતરો પણ પૂઠે ધસડાયે.
 ભસવા માંડયું મોંહ ચઢાવી,
 વીરાનું મન હાથ ન રહેતું—
 શ્વાન કનેથી ચીસ પડાવી !
 જરથોસ્તીને જરબ લગાવ્યો;
 ગોરા સાથે કુશ્તી જમાવી !

ચાલી રહી ત્યાં બાઝમબાઝી
જાગ્યો જરથોસ્તીનો જુસ્સો,
પટક્યો ગોરાને નિજ બળથી,
હાંફીહાંફી સાહેબ કહે છે:
હવે તું બસ કર, પારસીખયા!"
દોરાબજી હિસ્તાફ કરીને
નરવીરની બોલ બાલા બોલો,

પંદર વીસ મિનિટો ઝાઝી:
એક ઝટાકે કરીને ગુસ્સો
નાખ્યો રસ્તા ઉપર કળથી !
“મુજ દિલે સંતોષ રહે છે:
એ જોઈ લોકો વિખરાયા.
કહેતા પેલા જરથોસ્તીને:
મુઝો તોપ તણો છે ગોળો !

“ તાપ્તનો વાધ ! ”

પ્રવચન છંદ

દે શા ઇ ઓ નું રાજ
ધર્મ સુરક્ષણ કાળ
વહે મો ના પા ખંડ
દેતા બારી દંડ
તેની કહી એક વાત
'તોપ' તણે ગગડાત
કામૂસ મહોલ્લા ગાંધ
બાધા લીધી હાય !
“ બેટા મારે ઘેર
નાચું સાઈ રહેર
મહોરમને દિન શુભ
તાપ્ત સાવજ ખૂબ
બેટા જન્મ્યો જ્યાર
બાધા નો ઉ તા ર
બનવા તાપ્ત વાધ
ચ ટા પ ટા ને ડા ધ
વાધના જેવી પૂચ્છ
કા બ ર ચિ ત્રા ગુચ્છ
સળ્યાં નિજને હાથ
એવા સ્વાંગો સાથ
નાચ્યો થઇને વાધ
પ્રસરી જણે આગ

હ તું ન વ સા રી એ,
શ્રમ લે બારી એ:
જુએ ત્યાં તોડતા,
કદિ નવ છોડતા;
દિલ બહેલા વિયે,
ન થી, સુણા વિયે;
રહે તો પા ર સી,
પૂરી થતાં વાર શી ?—
પ્રભુ જો આપશે,
વખાણો વ્યાપશે:
ઉ તા રં બાધ ને,
બનું લઈ સાધ ને !”
ખુશી થયો બાપ તો,
સદા દિલે છાપ તો:
કીધી તૈયારી એ,
વપુ શણગારી એ;
મરોડ દાર પહેરતાં
કીધા નિજ લહેરમાં !
ન ખો લો ખંડ નાં,
પડી રહ્યો બંધ ના:
ગલી ફળિયા મહીં,
બબર ગામે રહી !

દે શા ધ જીને ત્યાંય
 “પારસીઓ સુંઝાય
 ઘટે છે દીનતું માન,
 આપ થઈ મહેરબાન,
 તેમણે તાબડતોબ
 દેખી સાવજ રોબ
 લાવ્યા દેશાઈ પાસ
 “વાઘ બની ને ખાસ
 કાલાવાલા ખૂબ
 દેશાઈજી કહે: “ચૂપ!
 સીધો ને છે સાફ,
 ખેજલત બિનમાપ
 કીધી તેમણે સાન,
 વાઘ તણાં નિશાન
 “માફ કરો રે, બાપ!
 ધરમ વિરોધી પાપ
 બનું કદિ નહીં વાઘ
 વહેમોનો કરું ત્યાગ,
 છોડ્યો તેને ત્યાર
 ફરીથી કોઈએ ક્યાર

પુગી મઈ માહિતી:
 આવી ગુમરાહીથી—
 પરબતો હસે,
 કરો ચારો કરશે!”
 મોકલ્યા માણસો,
 હસ્યા સૌ, જાણુશો.
 કહે દે શા ધ જી:
 નાચશે આહીંજી?”
 કરે તે બાપડો,
 ન્યાયજ આપડો
 ચખાકું સ્વાદને,
 તમે દીધી આ દને.”
 ઉછળતી લાકડી,
 ગયાં તે સૌ ખરી!
 હવે એ નહીં કરું:
 કીધું મેં આ ખરું;
 મહોરમ દિન પર,
 કહું હું ચકીન પર!”
 શિખો સારી દધ,
 કીધું એવું નહીં!

ઢાશની ભાષા

મનહર છંદ

પાળિયા દેશાધ અને દેશાધીઓ મોટા એવાં
 નવસારી માહીં જૂનાં એય ખાનદાન છે;
 પાળિયા દેશાધ તણું રાજ્ય હતું એવે સમે,
 બીના બની તેનું અહીં રમુજ દારતાન છે;
 પાળિયાથી નારાજ કો દોળિયાની વાત છે એ-
 ખરી ખોટી જાણનારો દાદારે ગેહાન છે !
 વાંચી એવી ટપકાવી; મીઠું મરી ભભરાવી
 ચટાકો ચખાડવાનો ગુન્હા મર્ગર્જન છે ! ૧

પાળિયા દેશાધ અને મોટા દેશાધજી તણા
 કૂવા અને કોસ કેરી ચાલતીંતી વારતા;
 દોળિયાએ પાળિયાના કોશ માટે વાત કરી
 મિત્રોની આગળ એવા શબ્દ કે ઉચ્ચારતાં:
 “ મોટા દેશાધજી તણા કોશ પાણી લાવે ત્યારે
 ‘ આવે રામ ! આવે રામ ! ’ એવું ઉદગારતા:
 પાળિયાનો કોશ જ્યારે ઉપર ખેંચાધ આવે,
 ‘ આપ મૂવો ! આપ મૂવો ! ’ ખોલે, ન વિસારતા ! ” ૨
 વાત આવી સાંભળીને દોસ્તદારો ધૂમ હસે,
 “ ‘ આવે રામ ! ’ ‘ આપ મૂવો ! ’ કોશ પણ ખોલે છે ! ”
 પાળિયાનો ખાંધિયો કો વાત બધી જાણી લેને
 શેઠ આગે દોડી જૈને ભેદ બધો ખોલે છે;
 પાળિયાજી શેઠે તેને એવી સૂચના દીધી કે:
 “ આવવા દે એને અહીં, કોણ મુજ તોલે છે ?
 ગામમાં એ આવે ત્યારે મને તું ખબર દેજે-
 જોજે પછી બચ્યાજી એ આંખો કેમ ચેળે છે ! ” ૩

ભોગ એવો જમ્યો અને ભોગ ચોધડીએ પેલો
 બહુ વર્ષો બાદ ફરી આવ્યો નવસારીમાં;
 પાંજિયાએ હાંજિયાને પકડાવી મંગાવ્યો ને
 પૂછ્યું, “કહો, કોશ કેમ બોલે ગામકચારીમાં?”
 ગભરાતો ફગલાતો સમમત્તક્રમ થયો
 હાંજિયો ને જાણ્યું કે હું ફર્યો છું દિસ્વારીમાં :
 “કોશ શું ને કોશ તે શું? મને તો કે’ યાદ નથી !”
 ધણું ધણું એવું કહ્યું મિનતગુમ્મરીમાં. ૪
 “યાદ નથી આવતું તો યાદ હવે આપું છું હું!”
 પાંજિયાએ લાકડિયા તે જગે તેડાવિયા :
 “લાકડી ચલાવી એને સીધો કરો !” કહેનાં તો
 ભ ટા ભ ટ ફ ટા ફ ટ ફ ટ કા લગાવિયા;
 “બાપ, મૂવો !” “બાપ, મૂવો !” બાપડો તે બોલી ઉઠ્યો:
 એનાં દુઃખે દેશાધને ખૂબજ હસાવિયા:
 “ ‘બાપ મૂવો !’ એમ બોલે પાંજિયાનો કોશ ખરો ?
 મોટાઓનો ‘આવે રામ !’ વાત ખાસ્સી લાવિયા?” ૫
 ઝપેટાઓ ખૂબ લાઇ અધમૂવો કરી દઈ
 છોડી દીધો હાંજિયાને પાંજિયાએ આખરે :
 “મોટા દેશાધએને તો બોદાએ પેદા કરેલા—
 કોશ તેનો ‘આવે રામ !’ મીઠું બોલે? વાખ રે !
 કાળમુખા પાંજિયા તો પાતાળેથી ફૂટી ઉઠ્યા—
 કોશ તેનો ‘બાપ મૂવો !’ બોલે વખત લાખ રે?”
 બોડ તેની બૂલાવીને ઘેર પધરાવી દીધો,
 કાઢી હશે રાતો કંઈ બાપડે ઉગ્મગરે ! ૬

માથેનો મળ્યો !

ઉધાર છંદ

સૂરત શહેર મધે નવાળ
દાવર મોદીજનું ત્યાં
ચોખો જંગી કોષ ત્યાર
જાણે સાંઠ મસ્તીપૂર
પડ્યો પાંથરો દરબાર
નવાળ તેનું ભાળી જોર
મોદીજને મહેલું દધ
તમના પારસીઓ માંલ,
દાવર મોદી તો ગુપચુપ
એની મૂંઝવણનો પાર
આવે ક્યાર વીરો કોય
એની રોજ જોતા વાટ,
એક વખતે બન્યું આમ,
મોટાં એક ગાડાં માંલ
બજાર મહીં વેચવા કાજ
ગાડું છોડી ભૂખ્યો હોષ
ભાટીયું છોડી કાઢી થાળ
ચાવલ દાળ રોટી માંમ્ર
હાથ ચલાવી ચાંપ્યો જન્ય,
પુરાક જોઈ થયાજ ડંગ,
થાળું કીધું પેલે સાક્ર !
પૂરવા તેલ પૈડાં માંલ
સૂતો ભોંય ચત્તોપાટ,

હકુમત કરે રાખી દાળ;
ભારી ચલણ ચાલ્યું જાય :
ખાઈ પીને સાંજ સવાર,
અફો જ માવીને જરૂર
રહેતો પડી એઅખતાર !
ખુશ ખુશ થઈ કરતો શોર,
પૂછે રોજ, “ છે કે નહી
જેથી જોર આ મલ થાય ? ”
એસી રહે દિલઆશુળ :
ન હતો—નિશદ્દિ એક રાસ :
મલને મહાત કરીને રહોય !
જખરો હૃદયમાં ચચકાત;
પારસી ખેડુ છોડી ગામ,
લાવ્યો ઘંટી પથરા ત્યાં
મોદીમહેલ પડોશમાં જ;
ભોજન કરી કીધી સોમ—
ઘંટીશિલા જેવી વિશાળ :
એનો કીધો ડુંગર ખાસ !
મોદી આંખ ત્યાં ઉંચકાય—
એને દીઠો લાયક જંગ;
કહાનું ભરી પીધું આળ !
એ તો યુક્તિ કરતો જાય :
ગાડું ઉઠાવ્યું ખરેખાત

ખન્ને પગે રૂની જેમ
હાથે એક ગાડી ચાક
ખીજું પૈડું એવીજ રીત
મોદીજીએ તેનું જોર
તેને તરત નિજની પાસ
પેસે બિચારે ગભરાય
મોદીજી બોલાવે કેમ ?
ધીરજ દમ કહે છે શેઠ,
કીધી પછી સઘળી વાત
જરથોસ્તીએ કીધું કબૂલ,
તાલીમ લઇ થયો તૈયાર
મોદીજીને ફરી નવાળ
“છે કોઇ તુજ જાતની માંછ,
મોદીજીએ કહ્યું, “છેજ,
જરથોસ્તીએ પળની માંછ
ત્રણ ત્રણ કુસ્તી ખેલી તોય
ખુશી થઇ નવાળે માન
દરબારેથી કીધો ફર
પારસી કામ ફરી નોક

ધંટીશિલા લયું કેમ !
ખેંચી પૂચું તેલ જરાક,
તેલ પૂરી મૂકયું ખચ્ચીત !
જોઇ ગણ્યો ચિત્તનો ચોર :
બોલાવ્યો ધરી વિશ્વાસ :
મુજથી કસુર તે શું થાય !
આખાં દિવે ધારતી બહેમ !
‘શાને કરે આવી વેઠ ?’
ચોખ્ખાનો ધડવાને ઘાટ :
ચાંકચું મોદીસુખન મૂળ,
શીખી દાવપેચ લગાર :
તાણો મારી ફૂટે શેતાખ :
જેથી મદદ મુજ પછડાય ? ”
હાજર કરું આજે એજ ! ”
ચોખ્ખાને પટકયો ત્યાંય !
ચોખો વિજયવંત ન હોય !
દીધું વિજેતાને મહાન :
ખાઈબડેલ મલ મગર;
રાખી ખેડૂએ ભરલોક.

માથેના મળ્યો !

ઉધાર છંદ

સૂરત શહેર મધે નવાળ
દાવર મોદીજનું ત્યાં
ચોખો જંગી કોઇ ત્યાર
જાણે સાંઠ મસ્તીપૂર
પડ્યો પાંથરો દરબાર
નવાળ તેનું લાળી જોર
મોદીજને મહેણું દધ
તમના પારસીઓ માંલ,
દાવર મોદી તો ગુપચુપ
એની મૂંઝવણનો પાર
આવે ક્યાર વીરો કોય
એની રોજ જોતા વાટ,
એક વખતે બન્યું આમ,
મોટાં એક ગાડાં માંલ
બજાર મહીં વેચવા કાજ
ગાડું છોડી ભૂખ્યો હોઇ
લાટીયું છોડી કાઢી યાજ
ચાવલ દાળ રોટી માંચ
હાથ ચલાવી ચાંચો જાય,
પુરાક જોઈ થયાજ ડંગ,
ચાણું કીધું પેસે સાક !
પૂરવા તેલ પૈડાં માંલ
સૂતો ભોંય ચતોપાટ,

હકુમત કરે રાખી દાળ;
ભારી ચલણ ચાલ્યું જાય :
ખાઈ પીને સાંજ સવાર,
અફો જ માવીને જરૂર
રહેતો પડી એઅખતાર !
ખુશ ખુશ થઈ કરતો શોર,
પૂછે રોજ, “ છે કે નહી
જેથી જોર આ મલ થાય ? ”
એસી રહે દિલઆશુખ :
ન હતો—નિશદિ એક રાસ :
મલને મહાત કરીને રહોય !
જખરો હૃદયમાં ચચડાત;
પારસી ખેડૂ છોડી ગામ,
લાવ્યો ઘંટી પથરા ત્યાં
મોદીમહેલ પડોશમાં જ;
ભોજન કરી કીધી સોઇ—
ઘંટીશિલા જેવી વિશાળ :
એનો કીધો કુંગર ખાસ !
મોદી આંખ ત્યાં ઉંચકાય—
એને દીડો લાયક જંગ;
કહાનું ભરી પીધું આળ !
એ તો યુક્તિ કરતો જાય :
ગાડું ઉઠાવ્યું ખરેખાત

બન્ને પગે રૂની જેમ
 હાથે એક ગાડી ચાક
 બીજું પૈડું એવીજ રીત
 મોદીજીએ તેનું જોર
 તેને તરત નિજની પાસ
 પેસો બિચારો ગભરાય
 મોદીજી બોલાવે કેમ ?
 ધીરજ દમ કહે છે શેઠ,
 કીધી પછી સઘળી વાત
 જરથોસ્તીએ કીધું કબૂલ,
 તાલીમ લઇ થયો તૈયાર
 મોદીજીને ફરી નવાબ
 “છે કોઇ તુજ ભતની માંલ,
 મોદીજીએ કહ્યું, “ છેજ,
 જરથોસ્તીએ પળની માંલ
 ત્રણ ત્રણ કુસ્તી ખેલી તોય
 ખુશી થઇ નવાબે માન
 દરબારેથી કીધો દૂર
 પારસી કોમ કેરી નોક

ઘંટીશિલા ભર્યું કેમ !
 ખેંચી પૂરું તેલ જરાક,
 તેલ પૂરી મૂક્યું ખચ્ચીત !
 જોઇ ગણ્યો ચિત્તનો ચોર :
 બોલાવ્યો ધરી વિશ્વાસ:
 મુજથી કસુર તે શું થાય !
 આપ્યાં દિલે ધાસ્તી બેઠમ !
 ‘શાને કરે આવી વેઠ ?’
 ચોખ્ખાનો ધડવાને ઘાટ :
 આંક્યું મોદીસુખન મૂળ,
 શીખી દાવપેચ લગાર:
 તાણો મારી ફૂલે શેતાબ:
 જેથી મલ્લ મુજ પછડાય ? ”
 હાજર કરે આજે એજ ! ”
 ચોખ્ખાને પટકયો ત્યાંય !
 ચોખ્ખો વિજયવંત ન હોય !
 દીધું વિજેતાને મહાન :
 ખાઈબડેલ મલ મગરર;
 રાખી ખેડૂએ ભરલોક.

નસ્કોરી ફૂટી !

“ પાલવડો મારો મેલો, મોહનજી ”—ઢાળ

પાલનજી બામજનાં નામ અને કામથી
 પારસી કોમ હશે અંબણી રે લોલ;
 ગઘ સદીનો ખરો કુશળ હકીમ એ,
 શિકારી સાચો — છે કહાણી રે લોલ.
 બાવા ખરશેદજી ધરમપુરનાં ગામમાં
 ખેતીનો ધંધો ચલાવે રે લોલ;
 પનોતા પાલનનાં પુણ્ય પગલાં પડી
 પિતાનું દળદર ફેડાવે રે લોલ.
 નાનપણથી મસ્તી તોફાનમાં તો શરા,
 “બિલ્લુ” ને ઝીલાવે “ચંપો” રે લોલ;
 હજમત કરાવતાં જોખ્યાઈ કરી દેને
 દેતા સૌ કોઈને અજંપો રે લોલ !
 ‘તોબરા માસ્ટર’ નાં દર્શન થતાં તેને
 કોઈ કોઈ વાર લેતા લાફે રે લોલ !
 બાવા મિશર્મની ટોપલી આપે ત્યારે

રાજની મામીની નસ્કોરી ફૂટી ત્યારે
 કોઠથી ન ઈલાજ કરાયા રે લોલ.
 મોટા મોટીઆરા બહુ વૈદો હકીમો
 લોહી નહી શક્યા અટકાવી રે લોલ,
 કાળી માટી ભૂકી સુંઘાડી આખર
 પાલનજી શેઠ ગયા ફાવી રે લોલ !
 રાજ સાથે એથી પ્રીતિ બંધાઈ,
 લડાઈ પણ જીતાવી આપી રે લોલ;
 કચ કંઈ વાઘોના શિકાર કરીને
 લોકોમાં શાંતિ સ્થાપી રે લોલ.
 પાલનજી બામજી કંઈ કામ પ્રસંગ આવ્યા
 પોતાની ભૂમિ નવસારી રે લોલ,
 'તાજન' નામની એમની ઘોડી બહુ ચાલાક—
 પ્રીતિથી કરતા સ્વારી રે લોલ.
 સુખાનો ઘોડી પર ડોળો ખોલાયો,
 કળવળથી એણે ચોરાવી રે લોલ;
 તાતી તલ્વાર સાથે પાલનજી ધસ્યા
 દાણાંમાં, જ્યાં તે છુપાવી રે લોલ:
 સિપાઈ સપરા અને નોકર નકર સૌ
 ડાંચ બાંચ થઈ ગયા જ્યારે રે લોલ
 જુસ્સો ને ગુસ્સો પાલનજીનો જોયો—
 હુંકારો પણ નહી ઉચ્ચારે રે લોલ;
 તાજનને જોઈ તેઓ આભા બની ગયા—
 મરણ પામી'તી બિચારી રે લોલ !
 શેઠના વિશેષે ભૂખ તરસ વેઠી મૂઢ—
 શેઠની પણ તેવીજ દિલદારી રે લોલ.

નસ્કોરી ફૂટી !

" પાલવડો મારો મેલો, મોહનજી " — ઢાળ

પાલનજી બામજનાં નામ અને કામથી
 પારસી કોમ હશે અંજાણી રે લોલ;
 ગધ સદીનો ખરો કુશળ હકીમ એ,
 શિકારી સાચો — છે કહાણી રે લોલ.
 બાવા ખરશેજી ધરમપુરનાં ગામમાં
 ખેતીનો ધંધો ચલાવે રે લોલ;
 પનોતા પાલનનાં પુણ્ય પગલાં પડી
 પિતાનું દળદર ફેડાવે રે લોલ.
 નાનપણથી મસ્તી તોફાનમાં તો શરા,
 "બિલ્લુ" ને ઝીલાવે "અંપો" રે લોલ;
 હજમત કરાવતાં ગોધ્યાઈં કરી દેને
 દેતા સૌ કોઈને અજંપો રે લોલ !
 'તોખરા માસ્ટર' નાં દર્શન થતાં તેને
 કોઈ કોઈ વાર લેતા લાફે રે લોલ !
 બાવા મિઠાઈની ટોપલી આપે ત્યારે
 ડાહ્યો ડમરો બને "બાપો" રે લોલ !
 દેવરામ દમીએલ મહેતાજીને ત્યાં મૂક્યા
 "પાટીપર ધૂળ" કંઈ નાખવા રે લોલ;
 મહેતાના માથામાં સ્લેટ મારી નાઠા—
 ગેરમન્સાફ લાગ્યા નહી સાંખવા રે લોલ;
 મયારામ વૈદ પાસે વૈદું બહુ શીખીને
 તખીબ તરીકે પંકાયા રે લોલ;

રાજની મામીની નસ્કોરી ફૂટી ત્યારે
 કોઠથી ન ઈલાજ કરાયા રે લોલ.
 મોટા મોટીઆરા બહુ વૈદો હકીમો
 લોહી નહી શક્યા અટકાવી રે લોલ,
 કાળી માટી ભૂકી સુંઘાડી આખર
 પાલનજી શેઠ ગયા ફાવી રે લોલ !
 રાજ સાથે એથી પ્રીતિ બંધાઈ,
 લડાઈ પણ જીતાવી આપી રે લોલ;
 કય કંઈ વાધોના શિકાર કરીને
 લોકોમાં શાંતિ સ્થાપી રે લોલ.
 પાલનજી બાંહેજી કંઈ કામ પ્રસંગ આવ્યા
 પોતાની ભૂમિ નવસારી રે લોલ,
 'તાજન' નામની એમની ઘોડી બહુ ચાલાક—
 પ્રીતિથી કરતા સ્વારી રે લોલ.
 સુખાનો ઘોડો પર ડોળો ખોલાયો,
 કળવળથી એણે ચોરાવી રે લોલ;
 તાતી તલ્વાર સાથે પાલનજી ધસ્યા
 દાણાંમાં, જ્યાં તે છુપાવી રે લોલ:
 સિપાઈ સપરા અને નોકર નકર સૌ
 ડાંચ બાંચ થઈ ગયા જ્યારે રે લોલ
 ભુરસો ને ગુરસો પાલનજીનો જોયો—
 હુંકારો પણ નહી ઉચ્ચારે રે લોલ;
 તાજનને જોઈ તેઓ આલા બની ગયા—
 મરણ પામી'તી બિચારી રે લોલ !
 શેઠના વિશેષે ભૂખ તરસ વેઠી મૂઢ—
 શેઠની પણ તેવીજ દિલદારી રે લોલ.

પ્રતાપી કામ બહુ પાલનજીએ કીધાં
 જૂતો ને લીલો લગાડયા રે લોલ;
 ઉજળડ ગામડાંઓને શ્રમ લઇ વસાવ્યાં—
 મરતાં માણસને જીવાડ્યાં રે લોલ.
 તર્કબુદ્ધિ વાપરી ઈલાજ એ ઓ કરતા,
 માનપાન ભારી એ પામ્યા રે લોલ;
 ૮૫ વરસની ઉંમર ગુળરી
 ગેતીથી મિનોઈ વિરામ્યારે લોલ.

ચેકુસની ચાલાકી

ભૂજંગી છંદ

ભલા આંટીઆણ * ફરે ગામડામાં,
 પરીક્ષા જ લેવા ખરે બેનકામાં;
 ગયા એક દિ એક નિશાળ તેઓ,
 તપાસી જુઓ છેજ અભ્યાસ કેવો ?
 હતો પંતુણ પંડ ચાલાક ત્યાંનો,
 હતો આંટીઆથી જરી ના અળણો:
 કીધી તાલ-ગોખાવિયા કે સવાલો,
 ધરે હોં શિયારી શયેતાનખાળો !
 સવાલો લખાવી દીધાં નખરોને,
 પડે 'પોલ' ખુલ્લી કદાપિ ન કોને;
 અને આંટીઆણ પધાર્યાં જ ન્યારે,
 દીઠો પંતુનો રોખ ભારી લહારે !
 પહેલા જ બેને નકી પ્રશ્ન પૂછ્યા,
 જવાબો દીધા-ના જરી કોઈ ધૂન્યા !
 પછી આવી વારી ત્રીજની અરેરે !
 હતો ગેરહાજર તે તો ખરેરે !
 પૂછ્યો ચોથને પ્રશ્ન ત્રીજ તણો ત્યાં;
 પૂછ્યો બે ત્રણે વાર પાછો ધણો ત્યાં:
 “ ખુદાએ શું પેદા તમોને ન કીધા ?
 કહો જલ્દી-દૈ દો જવાબો જ સીધા ! ”

* મહર્ષિ એર્વદ એદલણ કેરશાસ્ત્રણ આંટીઆ, અવરતા પહેલવીના અભ્યાસી.

અને એકુસે ભાંગરો એમ વાટયો,
 (વિચારી કે શાખાશી હું જૈશ ખાટયો !):
 “ ખુદાએ હતો કીધ પેદા ત્રીજને,
 પડ્યો આજ છે માંદગીને બિછાને !
 હું છું ચોથ !” સુણી હસ્યા આંટીઆજી,
 અને હાસ્યથી કલાસ રૂહે ગાજવાજી !
 અને ત્યાં મહેતો કરે લાલ ડોળા—
 બળે અંતરે આગ કેરાજ શોલા !
 કીધી એકુસે નિજ ચાલાકી દારા
 બધી મહેનતો ફેક !—પંતુ બિચારા !
 પસીનો જ હંડો શરીરે વધૂટે,
 અને પંતુજી નિજ કર્પાળ ફૂટે !

નોશિરવાનની ન્યાયવૃત્તિ

નવલ છંદ *

નોશિરવાને આદિલનો ન્યાય
 યુગયુગોથી પામ્યો છે ખ્યાતિ;
 એ ઇન્સાફી ભૂપતિની હાંચ
 છે આપી એક વાર્તા વખણાતી.
 એ એક દિવસ ખાણને કાજ
 કરી તૈયારી ટેબલ પર બેઠો;
 લટકાવીને શાહી હિંચ સાજ
 લપકા સાથે આવ્યો'તો એ તો.
 ત્યાં વેટર જે લાવ્યો'તો 'સૂપ',
 કે' ભૂલ કરી થોડો શો ઢાળ્યો
 તે શાહી ઝલ્લા ઉપર અનુપ—
 ઝલ્લો જાણે 'ત્રેવા' માં બોળ્યો !
 નોશિરવાને ફેરવાને નેણ
 તે વેટરને સરતા પા ન્યાળ્યો;
 ભજંગતણી બોતાં સહ ફેણ
 તે અનુચરે પણ સમો સમાળ્યો.
 ઢોળા દીધી આખી સૂપડીશ
 રાજગુના સુંદર જમાપે !

• આ છંદ નવો રચ્યો છે. પહેલી પંક્તિ ૧૭ માત્રાની અને બીજી ૧૮ માત્રાની છે. પહેલી પંક્તિમાં બીજી, આઠમી, ચૌદમી અને સત્તરમી માત્રા પછી ચતિ છે ; બીજી પંક્તિમાં બીજી, આઠમી, ચૌદમી અને અઠારમી માત્રા પછી ચતિ છે

ચઢી રાજનને એવી તો રીસ,
 પણ મનપર બહુ સંયમ એ સ્થાપે.
 પછી વેટરને પૂછ્યું કે “કેમ,
 તુજ ચાલ તણો શો છે ખુલાસો ?”
 ઉત્તર દીધો તેણે તો એમ,
 “ઢાળ્યો”તો મેં ન્યાર સૂપ જરા શો,
 બોતાં આખ્યા ગુસ્સામાં આપ
 ભય મોતતણો મને અહીં લાગ્યો;
 મેં ખાલી કીધી ડીશ શેતાળ,
 ને આપે ઝટ ખુલાસો માગ્યો;
 સૂપનાં થોડાં ડીપાંને કાજ
 બો મૃત્યુદંડ મુજને ફરમાવો,
 સૌ અન્યાયી ગણુતે સરતાજ,
 કે ‘આદિલ પણ કૂર હતો આવો!’
 મેં એથી તો આખી એ ડીશ
 તમ ઝલ્લા પર કીધી’તી ખાલી,
 કે મોટા એ ગુનાહને ગિપ
 બો મોત સગ્ન મળશે નિરાળી,
 તો પણ કોઈ કાઢે નહીં દોષ
 તમ શાહતણો શિક્ષાને કાળે:
 એ કારણથી રાખ્યો મેં હોશ,
 કે ન્યાયવૃત્તિ તમની તો ગાળે!”
 ચતુરાઈથી ભરપૂર આ કામ
 દેખીને ખૂબ ખૂશ થયા રાજા:
 વેટર ફેરો અપરાધ તમામ
 કરી દરગૂજર પંકાયા ઝાઝા !

ગુરગીનની ગુસ્તાખી

ખિંદુ છંદ

ગુ ગીં ન કે ખુ સ ર દ યાં રે
મશ્કરી કાજ સુખ્યાતિ ધારે;
હાસ્ય અને વળી દઠા એની,
સૌ જનને મનથી લાખેણી:
એક પ્રસંગ શું બન્યું લાજો,
તુ ર ન રે શ થ યો વિ કા જો;
લશ્કર ખેંચિયું ખુસો સામે
જે રથ શહેર કહે તે હામે.
એક હતો વીર જાતે ચીનો,
ખહાર પડ્યો ઝટ લેવા કીનો;
લાલચ દીધી'તી અફ્રાસ્યાખે,
કેખુસર તણું ડોકું કાપે,
આપું તને મુજ ખેટી ગાહી,
એમ રણે હડસેલ્યો વાહી.

મહાલક્ષ્મી છંદ

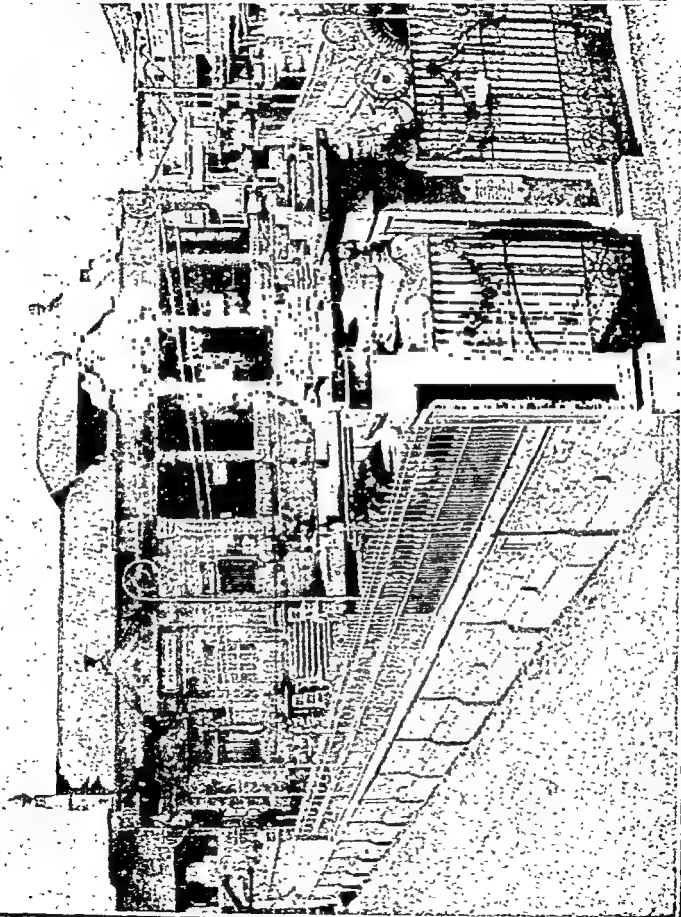
નામ અર્જુન એ ધારતો,
આવિયો સિંહ પૂકારતો:
વીર ધરાનીઓ જોય શું,
પહાડનો ટુકડો હોય શું!
જોય સૌને ચઢી ધૂજરી,
લોહી સૌનું ગયું ત્યાં ફરી!

સ્વાર પણ હયસહિત ભોંયભેગો થયો,
 ગુર્ગીને કમંદ કાઢી ત્વરાથી,
 નાખી અર્જુનની ગદને તે વળી,
 આંધી રસી તેની નિજ આજૂનાથી;
 તે પછી અશ્વ ફટકાવી નિજ ચાલું કે
 ખેંચી અર્જુન લઈ જાય જાતે:
 તેજ તોખાર તો દોડવા લાગિયો—
 હાથી શો ઉલતો તુર જગા તે !
 લાગિયો એક ઝટકો રસીને અને
 ગુરગીન અશ્વથી ભોંય પડતો :
 સાંધી તોખાર તો સેનમાં લાગિયો,
 નાખી ગુર્ગીને ત્યાં ગળ્યડતો ! !
 મામલો જોઈ આ ગાભરો પડી જઈ
 ગુરગીન મસ્કરો ત્યાંથી નાઠો :
 વીર અર્જુન પણ કમંદ ફેંકી દધ
 ગુરગીનની પૂઠે દોડી જતો !
 એમ કહી, “ હે બુદ્ધા ! તેં ફરેખે કરી
 મારિયો અરુપ મુજ આજ રોજે :
 વેર એતું લઉં, જીવ કાઢી દઉં
 તાહરો આ સ્થળે, તું જ જોજો ! ”
 લારનો શાહ (!) ગુરગીન દમ આંધીને
 નહાસતો ને પૂઠે તુર દોડે :
 આ પકડદાવ દેખી સહુ લશ્કરો
 લાગિયાં હાસ્ય કરવાજ જોડે !
 સેન ધરાનતું આવતાં આખરે
 થા ક્રિયા પા ક્રિયા ગુરગીને
 આશવિશ્વાસનો મારિયો દમ અને
 જંગમાં ના ગયો કોઈ દિને !

કારસી કૌરમ

नवसारीचुं आतशयइराम

آتش بهرام نوساری

नवसारीनु आतशबहेराम

ای آتش روحانی
 فروغ غیبدانی
 مبین آسمانی
 نورچشم خدائی
 بنوساری تو شاهی
 ز تو پشت و پناهی
 همه را خیرخواهی
 و هم مشکل کشائی
 ز تو جاه و جلالی
 به علمیت کمالی
 دوری از هر وبالی
 همیشه ما ببینیم
 تو آتش بهرامی
 عزیزی و گرامی
 بشدیم از تو نامی
 در سایه ات نشینیم
 بنی نوسرائی
 بهر بومی و جائی
 ازت جلوهمنائی
 و کنند نیکنامی
 درونم پاک سازی
 قصورهایم کدازی
 بقو بادا نمازی

अहो आतश भिनोष!
 प्रभुतल्लुषो तुं होष,
 गगन पर रहेण रहोष
 भुदानो पुत्र न्यारो :
 तुं राज अम वतननो,
 तुं रक्षक मनणदननो,
 हितेच्छु सर्वजननो,
 दुःषोने वारनारो :
 तुंथी नहोणलावी,
 प्रतिष्ठा हे निराणी,
 अधी रंणे प्रमणी
 अमेने सुअ हे छे :
 पुनित आतशबहेराम !
 आत ध्याइं सुअहोशाम,
 तुंथी आश्कार अम नाम,
 तुण छांय अम पर रहे छे :
 शरा नोशाकराओ
 धूमी रहे दश दिशाओ ;
 तुंथी सुप्रति ल्हावे
 अरे ओओण पामे :
 सक्ष कर मुण अंतर
 गुन्हा आणी सदंतर :
 नमन तुने निरंतर

در ثنای پروردگار

خدا یا کرده کارا زبان نه امکان دارد
 که خوبیت بشمرد نه بلبل این زبان دارد
 چنانست کارهای تو و چنان بارهای تو
 که بنده متعجب است و انگشت در دهان دارد
 ز تو گیتے پدید آمد - ز تو سپهر سفید آمد
 پیدا کردی زمین آذر و مردمان که جهان دارد
 ز تو آب و شجر پیدات و گوه‌های بیمثال
 همه اشیای این دنیا بحق از تو نشان دارد
 بنی آدمست آزاده از آن علم خدا داده
 تمیز و عقل مردی را تو بخشی که امان دارد
 مرا کنی تو رهنمای بوقت سختی و تنهای
 توئی داندۀ غیبی - نه کس از تو نهان دارد
 توئی خالق توئی مالک - بگویند این هر سالک
 توئی دانا و توانا - فروغت هر روان دارد
 توئی ظاهر و پنهانی بمخلوقات قدردانی
 توئی جهان و ذرّۀ - چنین علم که توان دارد
 مهر تو بیکرانست و هستیست بیگمانست
 هرآنکه گوید تو نیستی فریب شیطان دارد

પાક પરવરદેગારની તારીફમાં

ખુદા ! ઝો આફરીદેગાર ! ન શક્તિ મુજ અપાને છે,
કે ખૂબી તારી તે ગાયે—ન ખુલખુલ ગાઈ જાણે છે !
અજબ છે કામ સૌ તારાં—ગજબ તુજ જોખમો ન્યારા,
કે તારો દાસ તાજૂબ થઈ સદા તુજને વખાણે છે.
તુંથી દુનિયા થઈ જાહેર અને આ આસમાં સૂંદે,
જમીનો આતશો માનવ તને કર્તા પિછાને છે :
વળી પાણી અને ઝાડો, અમૂલી ખાણ તારાથી,
સહુ વસ્તુઓ પૃથ્વીની જે પેદા તુજ નિશાને છે.
શિખવ્યો એલમ તેં જે છે સુખી ખુશી અમે તેથી,
તુંએ દીધીજ અઝલ તે સહુનું મૂળ નાણે છે :
દુઃખો ને રંજને ટાણે કરે છે રેહબરી તું તો,
તું જાણે ભેદ સૌના : કો ઠગીને મોદ માણે છે ?
જગતકર્તા તું એકજ છે—કહે છે સૂફી ને સંતો,
તું જ્ઞાની-શક્તિશાળી છે : તુજ જ્યોતિ હર રવાને છે :
તું તો છે ગુપ્ત ને ખુલ્લો—અમારા પર સદા દુલ્લો,
આણુ છે તું અને વિરાટ—ન હદ કેં તુજ જ્ઞાને છે !
કૃપા તારી ઘણેરી છે અને તુજ હસ્તી છે બેશક,
તને ના માનતો તેને લખાવ્યો શયતાને છે,

توئی غفار تو جبار توئی رازق و پرور تار
 ایس منت تو بر ما همه بار گران دارد
 خدایا چیست علتی نمی نمائی طلعتی
 اگر تو صورتی داری تجلی چه همان دارد
 چه خوش گفت پاک فردوسی - روانش باد در خوشی
 بلندی و توئی پستی - ز تو شان این گهان دارد
 خدایا عالم فانیست مبتلای نادانی
 دفع کن جنگ و مشقت که خلق تو فغان دارد
 همیشه مهربانی تو - همیشه یار جانی تو
 کنون دست جهان گیری که آن تنگی و زیان دارد

ગુનાહો! બક્ષી દબને તું અમેને પાળી પોષી રહે,
 અમારું દિલ કચડાઇ ગયું તુજ એહસાને છે!
 ખુદા! કહેને શું કારણ છે, બતાવે ના તુજ રૂપ કોને?
 હશે ને આકૃતિ તુને, પ્રકાશી એ ઠેકાણે છે.
 કહે છે પાક ફિર્દોસી (સ્વાન એતું રહો ખુશી!):
 “તું છે ઉંચાઇ ને ઉંડાણ—તુંથી જ્યોતિ જોહાને છે!”
 ખુદા ઝો! ફાની આ આલમ ફરી છે ગુમરાહીમાં,
 લડાઇ તું મિટાવી દે—ઉગ્યાં દુઃખ પાન પાને છે!
 સદાનો તું દયાળુ છે—સદાનો તું મયાળુ છે:
 દુનિયાને તું ચારી દે કે આકૃત સ્થાન સ્થાને છે!

در صفت نبی الانبیا زراتشت اسفندیار

વપશુરે વપશુરાન અષો જરતોશ્ત સ્પીતમાનની
તારીફમાં

بنام آنکه اش زرتشت گویند
و داغ دل از یاد بهش شویند
بدیده دار فانی انبیا بس
ولی فضلا و عاقل علما بس
ولیکن او همه را اوستاد است
وزو ابلیس دایم نامراد است
درینجا داد یزدانش ولادت
چو گیتی دید خالی از سعادت
جفا هرجا بود و بیکیش و دادی
دل مردم شده کوته ز شادی
که کاو این زمین ناگه بنالید
بدرگاه خدا عرض گزارید
که تو خلاق این و آن جهانی
مرا زین ظلم و زاری کی رهائی
بیار من چو اشک خون ز دیده
که از جور و ستم قلبم دریده
چرا در خلد خاموش بنشیني
ستم که میرود بر من بمیني

જરાતુશ્ત નામથી શુર કરું છું
કે જેથી દિલદાગો હું કરું છું
દુનિયાએ દીઠા પયગમ્બરોને
અને વિદ્વાન બાહોશ બહુ નરોને
સહુનો છે જરાતુશ્ત ઉસ્તાદજ
કરે શયતાનને એ નામુરાદજ
સરાએ જ્ઞાનીમાં દીધો ખુદાએ
જનમ એને કે જેથી દુઃખ કપાયે
હતો હાં દૌર બદલીની જજ્ઞનો
હતો ટોટોજ જનસુખના નજ્ઞનો
અમારી માત ધરતીએ રડીને
અરજ કીધી ખુદાને કરગરીને:
તું છે સાહેબ બેહુ દુનિયાનો
જીલમ મુજપર ગણે વાજેબ શાનો?
રહું હું આંખમાંથી લોહી આંસુ
જીગર મુજ ચાક કીધું એ જજ્ઞ શું?
મુગો તું કેમ બેઠો બહેશ્તમાંહી?
ન દેખાતું સિતમતું જોર આંહી?

ફરસ્ત આંકુન રસુલ પાક બનિય
 કે સારુ દુર આંકુન ઝલમત વફરિય
 જુ અરુ આંકુન શકાયે શનિય
 ઝરાશ્ત લિકુ રા અફરિય
 જુ ઓ આંકુન બગિયે સિંજી
 હમે કલ્ત બ્રસ્ત અઝ બિમ વરજી
 જુ ડાલસ્તં દિવાન આંકુન હકીકત
 કે આંકુન આંકુન લબી દિન વઢીકત
 જમ્ ગશ્તં રુદી દર હાકશ
 બકુશિદે બ્રાય જાન પાકશ
 જે શાન ડાલંદ કુર યાર હદા અસ્ત
 અઝિઝ ખુશિશ વહમ મશ્કલ કશા અસ્ત
 બેવુન ડાડકુર ઓ સાકત હરમાન
 હમે લિરંગ વઝાડુ રિયુ દિવાન
 લક્ષ્મિન દર કલે કાવુશ ફકલંદ
 ડકુર બારે જે આંકુન બકલંદ
 બદસ્ત આરુદે બાશ રાઝ લિરંગ
 કઝાન સારુ બુર બેજે જહાન તંગ
 વલ બરબાદ શદ તદ્બિર અિશાન
 બેક મુશિશ નક્શતે હિંજે ઝિબાન
 બદુ કલ્ત આમન કુર ઓ કઝારી
 હિંજે દિન રા બેખશ્મ તાજદારી
 જવાશિશ ડાડ ઝરશ્ત બેમ્બર
 નસાઝ હજુર આંકુન ગરજે રુદ સર

રસુલે પાકને તું મોકલી દે
 બદીઓનો વિનાશજ જે કરી દે
 સુણીને શોર ધરતી મા તણો તો
 ખુદા દેતાજ પયગમ્બર પનોતો
 રૂં પગલે જગતમાંહી પધારી
 રસુલે દુઃખ નાખ્યાં સૌ વિદારી
 સુણે સૌ દેવ ન્યારે આ હકીકત
 કે લાવે આ નખી દીની તરીકત
 થયા તૈયાર કરવા નાશ એનો
 રૂં દેવા અરેરે શ્વાસ એનો
 શું જાણે તે ખુરા કે રબની યારી
 હતી એને દુઃખો દેવા નિવારી
 ખુદાની રહાયથી જરતોસ્ત પાકે
 દક્ષ કીધા ફરેજો સહુ તડાકે
 પ્રથમ તો નાખિયો'તો ગાવટોજે
 વળી એને ધકેલ્યો આગખોજે
 અને જાદુથી પિતાને ભમાવે
 કે જીવ તે આજકેરો જોખમાવે
 બધી તદ્બીર તો બરબાદ થઇ ગઇ
 ન વાળે પણ ઇમ્મની યાદ રહી ગઇ
 કહે તેને અહર્મન: 'ગર મુકી દે
 નખી દીન તું, તને તો જગ ઝુકી રે.'
 દીધો ઉત્તર જરાતુસ્તેજ તેને :
 'ન છોડું એને સર મુજ નય ભણેને!'

وزان پس رفت شاه گشتاسپ
 که او بود شاه ایران پور لهراسپ
 بسی معجزها بنمود او را
 نبی دانست زرتشت نیکو را
 علامات نبوت زود بنمود
 چه نسق و سرو و برزین بود بنمود
 قبول آنگه همه کردند دینش
 چو بدیدند بر یزدان یقینش
 شنید ارجاسپ توران این حکایت
 که شه گشتاسپ کرد او را حمایت
 بسی شد خشمگین بر شاه ایران
 یکی نامه نوشت آن شاه توران
 که این چه کردی ای شاه کیانی
 چرا کردی قبول این دین فانی
 بزودی ترک کن این دین بد را
 وگرنه گم کنی شاهی خود را
 چو این رقعہ بخواند آن شاه نامی
 نمی گرددید او از دین گرامی
 شه توران یکی فوجی جمع کرد
 مسخر کردن ایران طمع کرد
 شده برپا از آن خوئوار جنگها
 کزان شد باخته عوش پلنگها
 چه رود و جوی زان شد سرخابی
 ز حوئریزی لشکر ببجسابی

પછી એ તો ગયો ગુસ્તાસ્પ પાસે
 હતો લોહરાસ્પસુત શાહી પ્રકાશે
 તહીં બહુ મોઝેજમો તો દિખાવ્યા
 સચોત સહુજનને નિજ દાવા સુણાવ્યા
 બતાવી ત્યાં નયુવતની નિશાનો
 જે નરકો સર્વ ખુરજીનની પિછાનો
 કયુલ દીન એની કીધી સહુએ ત્યારે
 દીહું એકીન ખુદા ઉપર જ્યારે
 સુણે અર્જાસ્પ તુરાની હિકાયત
 કે ગુસ્તાસ્પે દીધી એને હિમાયત
 ધરાની શાહ પરે ગુરસો બતાવ્યો
 અને તેના ઉપર રકો લખાવ્યો :
 “કેઆતી શાહ! આ તેં શુ જ કીધું?
 નવી દીનને પનાહી દાન દીધું?
 ખુરી એ દીન જલદી તર્ક કર તું
 નહી તો લોટવાનો ખાક પર તું!”
 ભલા શાહે રકો જવ વાંચિયો એ,
 દીને જરતોસ્તથી નવ ખાંચિયો એ
 કરે લશ્કરની તૈયારી તુરાની
 કરે ધરાને તે ધૂળધાણી
 થયાં બરપા ઘણાં ખૂનખાર જંગો
 ગુમાવે હોશ ચિત્તા ને પલંગો
 નદીનાળાં થયાં લોહી ભરેલાં
 મુવેલાંના શુમારો કયાં કરેલા?

ઝેર સુકેશ્તે શદ કરેાન બેયાર
 ખસુસ ઇરાનિયન કશ્તે બેસી ઘોર
 બેા કરેાન શામી ઘાનૉદા
 ખશીદે ડર જીહાદી મોત બાદે
 ડલી યઝ્દાન કે બર ઇરાનિયન બોડ
 બેમોમન ડેનશ મેરબાન બોડ
 ખો ગો અમંદયાર અમ્દ બેમીદાન
 બેસી ટોરાનિયન જાન કશ્તે ડેરાન
 ડરિયા કે ફતેહશી ંલોડે શદ
 ઝ કશ્તન ઝરાકશ્ત બાલોડે શદ
 શદે કતલ ંન પેમ્બર પાક નામી
 બેસત ટોરબરાટોર હોરામી
 ખો ડર ંતેકદેમી કરેા નેમાઝી
 ટોરાની ંઝ ંયેશ કશ્ત ંન ંઝી
 ડલી મેજઝે ં ં ંન ઝમાન કરેા
 ંડોયેશી રા બેસેમિય બેરોઅન કરેા
 ઝઝારાન સંલ કઝશ્તે પેસ ડફાશ
 બે બેા ંલેર બેાન્ડ પાક ડાશ
 બરોજ પાકશી બેરૂર ંફરેન બાડ
 મેમાશ ડાએમં બેશ્ત બરેન બાડ
 ડેન બેશ્ત બેશ્ત બેશ્ત બેશ્ત
 બેાડ બાડેા ટા રોઝ કીમાત

કપાયા ડીર અગણિત બેહુ બાબુ
 થયું ધરિનને નુકસાન ંઝું
 બહુ શાહી દેલીરો ટ્યાં કપાયા
 દીની કુરબાની કાજે સૌ હણાયા
 પરંતુ સહાય યંદાને દીધી ટ્યાં
 મદદ ગેબી દીનીજનને કીધી ટ્યાં
 દેલીર અસફંદયારે જંગ જમાવ્યો
 ટુરાનીંઝાને શિક્ષાપાઠ લણાવ્યો
 ક્ષેત્રોમાં હણુપ આવી, અરેરે!
 જરાતુશ્ત પર અજલ કાવી, અરેરે!
 કતલ થાયા પયંબર ંમ કહે છે
 ખુનીવું ટુંખાટુર નામ લે છે
 કરે નેમાઝ આતશબેહરામે
 ટુરાની હાથ પર રેહલત પામે
 વળી તે વાર મોજેજો બતાવ્યો
 નિજ તરખીલથી રિપૂને ટ્યાં હણાવ્યો
 થયાં તેને હઝારો સંલ આજે
 વળી જવીદ જરેતોશ્ત નામ ગાજે
 હઝારો પાક રહ પર આફરીન હો!
 જગા તેની સદા બહેશ્તે બરીન હો!
 ચમતકારી ખુખીવંત દીન ંની
 કયામત તક રહો હૈયાતી તેની!

نوروز جمشیدی

دلا بر خیز و شادی کن که امروز حال شادی است
 گه نوروز جمشیدی و یوم شادبادی است
 همه رنج و الم بگذار و تیمارت فراموش کن
 بدرگاه خدا آور ترا هرچه مرادی است
 شب ظلمات و بیماری و ناچاری بسر شده
 طلوع گشته کنون خورشید فضل و فیض و دادی است
 لباس خرّمی پوشد تمامی خلق یزدالی
 شود کین ناپدید هرجا بین چه اتحادی است
 هزاران شکر ایزد کن که باران رفقتش
 دمامم بر تو میبارد گرت نه اعتقادی است
 روز هرمزد و ماه فرخ فروردین تو آمد
 بشو بر پا و طاعت کن که آن روح را زادی است
 ابر شاخ شجر خوانند بلبلان ثنای حق
 نسیم خلد می آید چنان خوش بامدادی است
 بسوی باغ کامی نه و بین خوشرنگ گاهها را
 بدر کن کاهلی فوراً که آن جانترای عادی است
 نصیحت گوشت کن ای دل - خدا خلاق و قادرست
 فراز و شیب این گردون همه زان ارشادی است
 برای آنچه بر تو میرود سپاس ایزد کن
 مخور زنهار غم کزوی مدام از دیادی است
 مسافر پنج روز هستیم درین دنیای فانی ما
 اگر ذکرش بجا ناریم مارا چون آزادی است
 ز جان و دل همنی خواهیم درین نوسال جمشیدی
 پر از افراط باشد آنچه کشت و کوه و وادی است

જ મ શે દી નૌ રો ઝ

ઉઠે દીલ ! તું ખૂશ થઈને, આજ મંગલ દિન છે,
 ઉર સૌ જમશેદી નૌરોઝી ઉલ્લાસે લીન છે ;
 ભૂલી જ તું રંજો ગમ નિજ, દૂર કર તુજ દુઃખને,
 આપશે મુરોદો તુજની તે જે હાજતવિન છે !
 વહી ગઈ છે રાત હાલે ખુદ્મ ને જંબલની,
 દાદ ને દરીઆદિલીનો ઉગ્યો મૂર ઝરરીન છે !
 આજ પહેરે વસ્ત્ર સુંદર ખલક કુલ યઝદાનની
 સંપ સધળે રાજ કરતો—ક્યાં ફેસાદી શીલુ છે ?
 શુક લાખો કર ખુદાના, રહેમ તેની તુજપર
 પળપળે ઉતરતી, જો કે ના તને આકીન છે !
 રોઝ હોર્મઝદ માલ ફરરોખ ફરવર્દીન આજે થયો,
 બંદગી તું કર કે જીવનું અન્ન એ પ્રાચીન છે ;
 ખુલખુલોને દેખ ગાતાં ઝાઝની સૌ ઝળ પર,
 શોલતી ઉગી ઉપા, શી વાય હોર શીરીન છે !
 બાગમાં તું જાંચને સુંદર ફૂલોને જોઈ લે,
 ત્યાગ મુસ્તી ઝં—તુજનો શત્રુ એ સંગીન છે !
 મુણુ શિખ આ મુજની તું : છે પ્રભુ બળવાન બહુ,
 દુનિયાની ચઢતી પડતી બસ તેને આધિન છે !
 દુઃખના ડુંગર પડે પણ યાદ તેની ભૂલ ના,
 શાને કરવો ગમ ? ખુદાને દીઠો વૃદ્ધિહિન છે ?
 ફાની આ આલમમાં આપણુ પાંચ દિનના પાયદાર,
 સ્મૃતિ તેની ભૂલવે મુક્તિ મળવી કહિન છે !
 જનો જીગરથી નવાં જમશેદી સાલે યાચીએ :
 આખાદી ભરપૂર હો જ્યાં પહોડ, ખેતર, ખીલુ છે !

شاعر فردوسی طوسی

शायर फ़िर्दौसी तूसी

فردوسی شاعری بودست بینظیر
 مرد قابل و رب روشن ضمیر
 و کتابی چو شهنامه نشده
 در فنا چنین علامه نشده
 صاحب کمال و فضل و راستی
 دور دایم از کمی و کاستی
 جلوۀ ایران زو آشکار شد
 در جهانی ملک بزرگوار شد
 تاریخ زراشتی شاهانرا
 کار و جاه و حشمت ایشانرا
 در کتابش حقاً ظاہر ساخته
 رمز و نصایح در آن انداخته
 مایۀ کتابش باشد پهلوی
 او نوشت آن در ایام غزنوی
 پارسی نام جاویدست از خامه اش
 دایم الاوقات ماند نامہ اش
 بلبل طوس گریسی سال رنج بود
 نامیدی در عویش گنج بود

ફિર્દૌસી એક ખીનહરીફ શાયર છે,
 બાહોશ, ખબરદાર ને માહેર છે ;
 શાહનામા જેવી કેતાબ છે કહીં ?
 ફિર્દૌસી શો આલેમ જગમધ્યે નહી !
 જ્ઞાન ને સમ્યાધમાં પૂરો સહી,
 બ્યાદે કમી કરવે એ શૂરો નહી ;
 જૂતાં ધરાનની કીર્તિ તાજ કીધી,
 મુલક સહુમાં એને સરકાજં દીધી ;
 પારસી શાહોતણા ઇતિહાસને,
 દબદબાને તેઓના ને રહાસને
 પ્રકાશિત કીધાં વધધટ વિના એણે,
 પૂર્વાં તેમાં શિખ, ભેદ કીણા એણે ;
 પહેલવીમાંથી હકીકત લાવિયો,
 ગઝનવીએ પ્રથમ ગ્રંથ લખાવિયો ;
 એનાથી અમર થયા સૌ પારસી,
 ક્યામત તક જળવાશે એગ્રંથ ફારસી :
 સાલ ત્રીસ એણે બહુ લીધા શ્રમો,
 આશમંગ મળ્યો બદલો ને સિતમો :

(Courtesy : Iran League)

हिंदू सी तसी

شاه محمود وعدهش خلاف کرد
 فردوسی آن هرگز نه معاف کرد
 باد او کردن شب و روز فرض ماست
 قرض او ادا بکردن غرض ماست
 گرچه روزگار اُمیدش برباد کرد
 در پیری ویرا چنین ناشاد کرد
 مزد دلجها و تیمارش یافته
 نام نیکش تا هنوز بس یافته
 آبرویش نبیند هرگز زوال
 از سبب که ناظمی است بيمثال
 غم چه باشد کرد نه طالع یاوری
 صدر عالی دادش آنجا داوری
 باد بر روحش درودها و ثنا
 فردوسی در زیست نه بودیم کجا

મહમૂદે નિજ કાલ તો નહી પાળિયો;
 આ જીલમ ફિર્દોસીને બહુ સાલિયો;
 યાદ એની આપણે કરવી રહી,
 કર્ન બરપાઈ શિરે ધરવી સહી;
 દુનિયાએ નાઉમેદ કીધો ભલે,
 વૃદ્ધવયમાં એને ગમ દીધો ભલે,
 આખરે પણ નિજ બદલો પામિયો,
 દિશે દશ સુયશ કવિનો જામિયો!
 આખર એની કદિ ના ઝાંખશે,
 સૌ એને ઉત્તમ સ્વીકારી રાખશે;
 કિસ્મતે ભલેને ચારી ના દીધી,
 જિજ્ઞત્સે ધશે એની જગ્યા કીધી;
 દુઆ હોજો રહપર એના બહુ!—
 ના થતે એ, ક્યાં હતે આપણ સહુ?

نوساری

سپاست ای خدا بیور که کردی نوساری را
 بگیتی بومشی مارا - کنیم زان افتخاری را
 وطن دوستی که ما داریم برای شهر نوساری
 نداند آن چندی یا نمی دارد کناری را
 همینست دهشی کهن که در پیشین مشهور بود
 بسی شیرینی و تلخی چشید و چرخدواری را
 ز نام مهرچی رانا مورخ باخبر باشد
 به ایام اکبر شاه همی دید آشکاری را
 ولی دیسانی خورشیدچی که ایدر پیشوائی کرد
 برای الجمن او برد رنج بیشماری را
 ولی دادا و ناتایان و نام نیک سر جمشید
 بدین رستای نا چیزی بدادند اشتهاری را
 فراموش چه کنیم اسام سکلات و هم چانگاشا
 که مر زیشان یابند پارسیان تابداری را
 ابرار هندویان و مولای مسلمانان
 بدین جای قدیم شدند و دیدند رستگاری را
 چنینست زادبوم ما که ایزد دوستر دارد
 که آنجا آفریده او نبات و مرغزاری را
 ولی اشجار گوناگون در نوساری ببینیم
 چراگاه گلشن و میدان و چاه و جویباری را
 مهاراجا سیاجی را و حاکم بلد باشد
 ز عمل شان رعیت هیچ دیده ناگواری را
 دمامد آفرین تو بر نوساری بیارانی
 خدایا دهی اش تا روز محشر پایداری را

ન વ સારી

પ્રભુ! તુજ શુક લાખો કે-કીધી તેં નવસારીને
 અમારી જન્મભૂમિ — સૌ સર્ગર્વ ચાહે પ્યારીને ;
 અરે બુસ્સો જે એ માટે અમારા દિલમાં ઉછળે,
 ન જાણે હૃદય કંઈ એ તો — ન પિછાને કિનારીને !
 અમારું એ વતન જહાણું પુરાણા કાળથી પ્રખ્યાત,
 નસીબા ચક્કરે પીસી ભલી ભૂમિ અમારીને !
 ખરે હિંદી તવારીખે સુશોભે મેહેરજી રાણા,
 કીધાંતા છક્ક જેણે સૌ અકબ્બર દરબારીને !
 વળી ખુરશેદજી બાપા ખરા આ ગામના મુખી,
 ભગરતી અન્બુમન કાળે ઉઠાવ્યા રંજ ભારીને ;
 ભલા દાદા અને તાતા તથા જમશેદ જીજીભાઈ,
 એ સૌએ ગામના ડંકા મુણાવ્યા જગત સારીને !
 ભલા શાપુરજી સકલાત, ચાંગાશા તણાં નામો
 સદા હૈયે રમે, જેણે ઉઠાવી નામદારીને ;
 હજારો હિંદુ સંતો ને બહુએ ઓલિયા મુસ્લિમ
 જૂના આ શહેરે જન્મીને વર્ષાં નિજ મુક્તિ ન્યારીને !
 અજબ એ જન્મભૂમિ પર પ્રભુની છે અમીદશ્ચિ,
 હરિયાળા બધે દીધી દિલે કેં પ્રેમ ધારીને ;
 લીલાંછમ વૃક્ષની જાતો અનેકાનેક અહીં દિસે,
 ભૂલીશું ક્યાં કુવા, બાગો ને બંદર, ખીડ, ક્યારીને ?
 મહારાજ સયાજીરાવ છે આ શહેર કેરા શાહ,
 રક્ષિત છે સુખી અહીંની — ન જાણે ગમખારીને !
 પ્રભુ! આશિશ દે પળપળ અમ 'નવસારી' પર વરસાવી,
 સુખી લાંબું જીવન દેજે કૃપા એ પર ઉતારીને !

પરિશિષ્ટ

પારસી અને હિંદુ ધર્મની મૂળ ૩૩ શક્તિઓ

“ The Rigvedic gods had become an enigma even in the days of the Brahmins.....The mythological stories alluded to in the Rigvedic hymns about the several gods also became unintelligible. ”*

આર્થ પ્રજ્ઞની બે શાખાઓ—પારસીઓ અને હિંદુઓ—મૂળે એક જ પ્રજા હતી એ તો ચોક્કસ, પછી ભલેને તે એશિયામાં રહેતી હોય કે ઉત્તર ધ્રુવ તરફ નિવાસ કરતી હોય, એની સાથે અત્રે આપણને કામ નથી. બન્ને પ્રાચીન તેટલા જ મહાન ધર્મોના અભ્યાસ પરથી એટલું તો સ્પષ્ટ થાય છે કે ઉભયમાં મૂળે તો ૩૩ દિવ્ય શક્તિઓ—પારસીઓના “યઝદ” અને હિંદુઓના ‘દેવ’ કહેવાતી—હતી, અને તે સઘળાઓ કંઈ જ નહીં પણ એક જ મહદ શક્તિ—બ્રહ્મા—નાં પૃથક્ રૂપાંતર જેવી હતી. તત્સંબંધે કહ્યું જ છે કે: સુપર્ણ વિપ્રાઃ કવચયો ઘચોભિરેકં સન્તં બહુધા કલ્પયન્તિ । = જ્ઞાની અને કાન્તદર્શી કવિઓ પરમાત્માને એક છતાં અનેક રૂપે કલ્પે છે. બન્ને ધર્મો એવું જ સમજાવે છે કે આદ્યશક્તિ તો એક જ છે—ઉભય તેને ‘સત્’ નામે પણ સંજોધે

* History of Sanskrit Literature, Vol. I, p. 76.

છે—અને એ એકમાંથી પ્રથમ તો ૩૩ થઈ (યે સ્થ ત્રયશ્ચ ત્રિંશશ્ચ મનોર્દેવા ચક્ષિયાસ : ૧). હિંદુઓમાં એ તેત્રીસ પરથી વધીને કાળાંતરે ૩૩૩૬—અને હાલ તો ૩૩ કોડ—દેવ થયા, ન્યારે પારસીઓમાં યુગયુગાંતરે પણ એ સંખ્યા ૪૦ થી વધી નહીં : છતાં પણ મુખ્ય તો તેત્રીસ જ ગણાય છે. આ લેખમાં બંને પ્રજાના મૂળ ૩૩ દેવની સરખામણી કરવાનો અલ્પસ્વલ્પ પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. પ્રાચીન વૈદિક કાળના બૂલાઈ-ભૂંસાઈ ગયેલા દેવોની આધુનિક કાળમાં સરખામણી કરી બતાવવી એ ધૃષ્ટતાની પરાકાષ્ટા દેખાડે છે, છતાં પણ એ દિશામાં યથાશક્તિ-યથામતિ પરિશ્રમ કરવાથી એટલું તો ફળ જરૂર મળે કે બંને કોમોને વધુ નિકટ સમાગમમાં લાવી શકાય. પારસી મઝહબ પ્રમાણે ૭ અમશાસ્પંદ (Bountiful Immortals=વડી અમર શક્તિઓ) અને ૨૬ નાની વ્યક્તિઓ ('યઝ્દ') મળી ૩૩ થાય છે. હિંદુઓ ૮ વસુ, ૧૧ રૂદ્ર, ૧૨ આદિત્ય—પૃથ્વી, આકાશ અને સુરલોકની શક્તિઓ—અને ઇંદ્ર અને પ્રજાપાત મળી ૩૩ ગણાવે છે. હવે એ દૈવી શક્તિઓનું વ્યક્તિગત સામ્ય કેટલું છે તે પ્રમાણે સહિત જોઈએ.

(૧) અહુરમઝ્દ=વરુણ

જરથોશ્ટ્રી મઝહબમાં જગતકર્તાનું સામાન્ય નામ 'અહુરમઝ્દ' છે : એના ત્રણ શબ્દાર્થ છે : મોટો સૃષ્ટિકર્તા, મહારાજાની અને મહદ દાનવીર. 'અહુરમઝ્દ' નું સંસ્કૃત રૂપાંતર 'અસુર મહધા' છે જે વરુણ કિંવા આકાશદેવને માટે ઋગ્વેદમાં વપરાયું છે. વળી વરુણને ક્ષયન્નસ્મમ્ય અસુર=હાપણવાળો અસુર પણ કહ્યો છે.^૧ ઋગ્વેદમાં 'અસુર' શબ્દ સારા અર્થમાં વપરાયો છે : આર્યોમાં કુસંપ થવા પછીથી જ એનો સાધારણ અર્થ 'રાક્ષસ' કરવામાં આવ્યો. સાયના-ચાર્યનાં ભાષ્યાનુસાર અસુર=અનિષ્ટ ક્ષયણશિલ્લ=અનિષ્ટને નિવાર-

નાર છે.^૨ વરુણને માટે વધુ કહેવાયું છે કે: ત્વંરુદ્રો અસુરો મહોદિવઃ।
=તું દુષોકનો અસુર (Lord) રૂદ્ર છે.^૩ ‘વરુણ’ શબ્દનો ધાતુ વૃ=
વીટવું, પાથરવું લઈએ તો ‘સ્વયંભૂ’ થાય: વૃ=પસંદ કરવું લઈએ
તો એમ કહી શકાય કે સત્ અને અસતનાં સનાતન યુગ્મ આપણી
આગળ મૂકી તે આપણને પસંદગી કરવા કહે છે. વરુણનાં જે જે
ગુણ લક્ષણો વેદમાં વર્ણવવામાં આવ્યા છે તે સઘળાં અહુરમઝ્દને
અક્ષરશઃ લાગુ પડે છે, એટલે મૂળમાં એક એક જ હોવા જોઈએ.
એટલું જ નહીં પણ પારસીઓમાં અહુરમઝ્દનું એક નામ ‘વરુણ’
પણ મળે છે.

(૨) બહુમન=બ્રહ્મા

“બહુમન” નું અવસ્તારૂપ “વોહુમનો”=બહો વિચાર છે.
તેનીસ ફિરસ્તાઓ અહુરમઝ્દનાં જ ભાવવાચક સ્વરૂપ (Abstract
Concepts) છે. એ સઘળાંમાં બહુમન આલા દરજ્જે ધરાવે છે,
કારણ કે તે જગતકર્તાનું મન જણાવે છે. અપો જરતોશ્ત ‘ગાથા’ માં
કહે છે: “યે વાઓ મઝ્દા અહુરા! પર્ધરી જસાઈ વોહુ-
મનઘ્હા”=ઓ અહુરમઝ્દ! બહુમનદ્વારા હું તને પહોંચું।^૪ અર્થાત્
સદ્વિચાર વગર મુક્તિ મળી શકતી નથી. વળી ગાથામાં બહુમનને
અહુરમઝ્દનો પુત્ર ગણવામાં આવ્યો છે.^૫ એ ઉપરાંત સઘળા

૨ જુઓ. ગોવિંદાચાર્ય સ્વામી કૃત “Mazdaism in the
light of Vishnuism,” p. 156.

૩ ઋગ્વેદ, મં. ૨, ૧: ૬.

૪ ઋગ્વેદ મં. ૨, ૧: ૬,

૫ અહુનવદ ગાથા, હા. ૨૮, ૬. ૨.

૫ “ ” હા. ૩૧ ૬. ૮.

યમદ-અમશારપદોમાં બહમનનું સ્થાન પહેલું છે, અને તેણે જ અષો જરતોસ્તને ધર્મનું જ્ઞાન આપ્યું હતું હવે અવ. “બોહમન” પરથી એક બીજો શબ્દ “વહ્ન” (Veneration) બન્યો અને એ શબ્દ હિંદુ આર્યોમાં “બ્રહ્મ” રૂપે રૂઢ થયો હોય એ સંભવિત છે. ઋગ્વેદમાં “બ્રહ્મ” નો એક અર્થ ‘સ્તુતિ’ પણ થાય છે.^૧ વળી બ્રહ્મ એ બ્રહ્માનો કમલમાંથી જન્મેલો પુત્ર છે. વધુમાં એ ચતુર્ભુજી બ્રહ્મ જેના હાથમાં ચાર વેદ કલ્પવામાં આવે છે તે અદ્વૈત જ્ઞાન આપનાર પહેલો જ શિક્ષક છે. “શાયસ્ત-લા-શાયસ્ત” નામનાં પહેલવી પુસ્તક પ્રમાણે બહમનનું માનીતું પક્ષી મરઘો છે, જ્યારે બ્રહ્મનું વાહન મોર-મરઘાની જ જાતનું પ્રાણી-છે. આ સરખામણીઓ ઉપરથી જણાશે કે બહમન અને બ્રહ્મ બહુ મળતા આવે છે.

(૩) અદ્વીષ્ટેશ્ત=વસિષ્ઠ.

મૂળ અવસ્તારૂપ ‘અપ-વહિસ્ત’ (Best Purity) નો પહેલવી-ફાર્સી અપભ્રંશ ‘અદ્વીષ્ટેશ્ત’ છે અને તે શારિરીક-માનસિક-આત્મિક પવિત્રતાનો અધિષ્ઠાતા છે. બહમનના જોદ્દા જ અગત્ય એને પણ આપવામાં આવી છે તે નીચલાં ટાંચણ પરથી જણાશે: ‘અષ વહિસ્ત, અષ સ્ત્રએશ્ત, દરૈસામ થ્વા, પધરી થ્વા જર્યામ, હુમેમ્ થ્વા હુખમ’ = ઓ જગનાથ ! સૌથી સરસ અને સર્વોત્તમ પવિત્રતાદારા અમે તને જોઈએ, તારી સમિપ આવીએ અને તારી સાથે એક થઈએ.^૨ લૌકિક સ્વરૂપમાં એને આતશ ઉપર મુવક્કલ (presiding) ગણેલો છે, કારણ કે આ પૃથ્વી પર અગ્નિ જ એવી વસ્તુ છે જે અન્ય વસ્તુઓને પવિત્ર

૧ નર્મદાશંકર મહેતા કૃત, “ઉપનિષદ વિચારણા,” પા. ૧૦૮.

૨ યરન હા ૬૦, ૬. ૧૨.

ખનાવે છે. જરતોસ્તી સ્વર્ગનો ધન્વન્તરી પણ એ જ અમશાસ્પદ છે. અને પવિત્રતા, ન્યાય, શસ્ત્રવૈદ્ય, છાલો પાલો અને મંત્ર એ પાંચ સાધનદ્વારા તે આરોગ્ય આપનાર મનાય છે. ‘ઋષિ વસિષ્ઠ’ એ ‘અપ-વહિસ્ત’ નું સીધું સંસ્કૃત રૂપાંતર છે. વસિષ્ઠ ઋષિની વૈદિક દેવમાં કદાચ ગણુના નહીં ચતી હોય તો પણ એનો પ્રભાવ દેવો કરતાં અધિક હતો. એવું કહેવાય છે કે એકવાર વસિષ્ઠ ઋષિ સૂર્યનું ધ્યાન ધરતા હતા ત્યારે ઇન્દ્રના ૮ વસુ એમની અને સૂર્યની વચ્ચે ઉડતા આવ્યા. ત્યારે ઋષિએ તેમને શાપ દીધો કે: ‘માનવકુળમાં જન્મ પામજો!’ દિવ્યાત્માઓ ઉપર વસિષ્ઠનો પ્રભાવ એટલો બધો હતો કે વસુઓને એમના શાપ પ્રમાણે ચાલ્યા વગર ચાલ્યું નહીં, અને તેઓ ગંગાના પુત્રો તરીકે જનમ્યા.^૧ એટલું જ નહીં પણ સમર્પિ નક્ષત્રના સાત ઋષિઓમાં વસિષ્ઠનું સ્થાન આગળ પડતું છે. ઋગ્વેદના નવમા મંડળના ૬૭ મા અધ્યાયમાં ૩૨ ઋચાઓ છે : નક્ષત્રમાંના ભારદ્વાજ, કશ્યપ, ગૌતમ, અત્રિ, વિશ્વામિત્ર, જમદગ્નિ અને વસિષ્ઠ એઓએ અનુક્રમે ત્રણ ત્રણ ઋચાઓ લખેલી મનાય છે, જ્યારે બાકીની ૧૧ વસિષ્ઠની વધારાની કૃતિ જણાય છે જે પણ અન્ય મહર્ષિઓમાં વસિષ્ઠની શ્રેષ્ઠતા સિદ્ધ કરે છે. ના, એટલું જ નથી: વસિષ્ઠને ‘પવિત્ર’ કહેવામાં આવે છે.^૨ અલંકારિકરૂપે એક એવી વાર્તા છે કે વસિષ્ઠ પાસે કામદેવના નામક ઇચ્છિત ફળ આપનારી ગાય હતી, જે મેળવવા માટે વિશ્વામિત્રે બહુબહુ પ્રયત્ન કર્યો હતો.^૩ વસિષ્ઠના અનેકવિધ ચમત્કારો પરથી અનુમાન કરી

૧ જુઓ D. Mackenzie કૃત “Indian Myth & Legend,” p. 166.

૨ જુઓ વૈદ્ય કૃત “History of Sanskrit Literature,” Vedic Period Vol. I p. 67.

૩ મૅકેન્ઝી કૃત “Indian myth,” p. 154

શકાય છે કે દેવો કરતાં પણ પૂરાતન કાળમાં એને અધિક માન મળતું હોવું જોઈએ. અદીર્ઘહેસ્ત અને વસિષ્ઠનાં પ્રગટ સામ્ય વિષે વધુ વિવેચન કરવાની આવશ્યકતા જણાતી નથી.

(૪) શહેરેવર=ક્ષેત્રપતિ

“શહેરેવર” નું શુદ્ધ અવસ્તારૂપ “ક્ષત્રવૈર્ય” (સત્તાદાર બળ) છે. “ગાથા” માં “ક્ષત્ર” શબ્દ બહુ બહોળા અર્થમાં વપરાયો છે, અને તેમાં વિશેષે “સત્તા” “બળ” “રાજ્ય” “અહુરમઝદનું સર્વોપરીપણું” “પરમેશ્વરની પાદશાહી” એ ભાવાર્થો મુખ્ય છે. “અહુનવદ ગાથા” માં અશો જરથોસ્ત પોતાના શિષ્યો માટે ખુદ પાસેથી “ક્ષત્ર” ની માગણી કરે છે કે જેના પ્રતાપે ધર્મનો પુનરોદ્ધાર તેઓ કરી શકે.^૧ પાછલાં લખાણોમાં આ અમશાસ્ત્રદેને “દૌલત” કિંવા હરેક પ્રકારની સમૃદ્ધિનો અધિષ્ઠાતા ગણવામાં આવ્યો છે. વૈદિક “ક્ષેત્રપતિ” જે કે શહેરેવરનું જ બીજું નામ છે, પરંતુ તેનો અર્થ બહુ સંકુચિત રાખવામાં આવ્યો છે, અને તેને વ્યુત્પત્તિ અનુસાર માત્ર ખેતરનો દેવ ગણવામાં આવ્યો છે, પરંતુ એ પ્રત્યક્ષ પ્રમાદ છે. અવસ્તા “ક્ષત્ર” નું સીધું સંસ્કૃતરૂપ “ક્ષેત્ર” છે, અને વેદકાળમાં એ પણ વિસ્તીર્ણ અર્થે વપરાતો હોવો જોઈએ, એ નિઃશંક છે. એને માટે શ્લોક મળે છે કે:

ક્ષેત્રસ્ય પતે મધુમન્તમૂર્મિ ઘેનુરિવ પયો અસ્માસુ ધુક્ષ્ય ।

મધુશ્રુતં ધૃતમિવ સુપૂતમમૃતસ્ય નઃ પતયો મૃલયન્તુ ॥

મધુમતીરોષધીર્વાઽઆપો મધુમત્નો ભવત્વન્તરિક્ષમ્ ।

ક્ષેત્રસ્ય પતિર્મધુમાત્નોઽઅસ્ત્વરિણ્યન્તોઽઅન્વેનં ચરેમ ॥

“હે ક્ષેત્રના પતિ! ગાય જેમ મીઠું દુધ દે છે તેમ તું અમને જળની સેર દે—એવી સેર કે જેમાંથી વધુ મીઠાશ ઝરે, અને જે

ચોખ્ખા ઘી જેવી હોય. અમૃતના પતિઓ અમારા ઉપર દયા કરે। (અમને સુખી કરે), ઔપધિઓ મધુમતિ હો, આકાશ મીઠું હો, જળ મીઠું હો, અંતરિક્ષ મીઠું હો, ક્ષેત્રનો પતિ મીઠો (કૃપાવંત) હો ! સુખી રહી અમે એને અનુસરીએ !”^૧

(૫) અસ્પંદાર્મદ=લક્ષ્મી

અમશાસ્પદો (Archangels) માં અસ્પંદાર્મદનું સ્થાન પાંચમું છે, અને એ શક્તિ નારી સ્વરૂપે છે. શુદ્ધ રૂપ “સ્પેન્ત આર્મધતિ (Bountiful Devotion) છે, એ નમ્રતા અને શુચિતાનું ભાવમય રૂપ છે. ગાયામાં એક ટેકાણે અલ્પકારિક લખાણ મળે છે, તેમાં એને જગતકર્તાની પુત્રી કહી છે.^૨ એ પૃથ્વી (earth) ની સુવચ્છલ શક્તિ પણ કહેવાય છે. અગ્નિ જરથોસ્તનાં પવિત્ર ગાયનોમાં આર્મધતિને બહુ ઉંચ સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે તે નીચલા પરથી જણાશે: “હુદ્રા દ્યેન્તામ, મા-ને હુશે-દ્યુદ્રા દ્યેન્તા, વંધુદ્યુદ્યો ચિસ્તોઈશ વ્યઓકનાઈશ્ આર્મધતે”= હે આર્મધતી ! (અમને એવું બક્ષ) કે સારા પાદશાહો હાપણથી અમારા ઉપર રાજ્ય કરે ! હુષ્ટ દેશપતિઓ અમારી ઉપર સત્તા નહી ચલાવે (એવું માગીએ છીએ) ।^૩ આર્મધતી અને લક્ષ્મીનું સામ્ય તો સુસ્પષ્ટ છે, કારણ કે લક્ષ્મીનું એક નામ “અરમતિ” તો વેદમાં પણ મળે છે. અવસ્તા શક્તિની જેમ એ પણ ભક્તિભાવનું મૂર્તિમંત સ્વરૂપ છે એમ ઋગ્વેદનાં પ્રમાણો^૪ પ્રત્યક્ષ જણાવે છે.

૧ આ. બા. ધ્રુવ, “હિંદુ વેદધર્મ,” પૃ. ૩૯-૪૦.

૨ યસ્ત હા ૪૫, ક. ૪.

૩ યસ્ત હા ૪૮, ક. ૫.

૪ જુઓ ઋગ્વેદ મં. ૨, ૩૮ : ૪,

“ ” મં. ૭, ૩૪ : ૨૧,

“ ” “ ૩૬ : ૮,

“ ” મં. ૧૦, ૬૪ : ૧૫.

સમુદ્રમન્થનથી ઉદ્ભવન પામેલી હોવાથી એ પણ જગત્કર્તા (વિષ્ણુ)ની પુત્રી કહેવાય છે. શ્રી સ્વરૂપે એ હહાપણુ પર અધિષ્ઠાત્રી છે, એટલુંજ નહીં પણ અરમતિ રૂપે તે પૃથ્વીદેવી પણ મનાય છે. તે અલૌકિક રૂપ અને સૌન્દર્યની દેવી છે અને તેનાં લક્ષણ નિષ્કલંક છે... આખા હિંદુસ્તાનમાં એને સૌન્દર્ય, સંપત્તિ અને ભાગ્યની દેવી માનવામાં આવે છે...એના અલૌકિક ગુણો જોઈને દેવોને પણ અદેખાધ આવી અને તે લેવાની ઇચ્છા થઈ...અગ્નિએ તેની પાસેથી અન્ન, સોમે રાજ્યાધિકાર, વરુણે મહારાજ્યાધિકાર, મિત્રે યુદ્ધની શક્તિ, ઇન્દ્રે બળ, બૃહસ્પતિએ આચાર્યની કીર્તિ, વગેરે તેની પાસેથી લીધાં.^૧ લક્ષ્મી અને આર્મધર્મીનું સમાનપણું એટલું તાદૃશ્ય અને નિઃસંશય છે કે તે વિશે વધુ હિહાપોહ કરવો નકામો છે.

(૬) ખોરદાદ=પૂજા

“ખોરદાદ”નું અવસ્તારૂપ “હૃદિર્વતાત” છે જેનો શબ્દાર્થ “સુખાકારી” “પૂરતાપણું” એવો થાય છે. એ અમશાસ્પંદનું કામ માણસોને સુખાલી, સુખ અને આરામ આપવાનું છે. ખોરદાદની સ્તુતિ કરતાં અનેક પ્રકારના વ્યાધિ અને ભય દૂર થાય છે. યુદ્ધની આંદર, ત્રાસ સમયે, આપત્તિકાળે, જાદુઈ નિવારવા, ખરે રસ્તે મૂકવા^૨ એનું સ્મરણ આવશ્યક છે, એને મળતો વૈદિક દેવ પૂજા છે, જે પરમાત્માનું પોષક સ્વરૂપ છે, સ્થાવર જંગમનો નિયંતા અને પાત્રક છે, જૂલાં પડેલાં ઢોર અને ખેત્રોએલી વસ્તુ એ મેળવી આપે છે, ચોર અને દુષ્ટ જનોને દૂર કરે છે. આકાશ-પૃથ્વીને જોડે છે, અને પરસ્પૃશ્ઠ જતા જીવનો વળાવે છે. પૂજા ધનધાન્ય સમૃદ્ધિવડે મનુષ્યનું પોષણ કરે છે. ખોરદાદને પાછલાં અવસ્તા લખાણોમાં પાણીનો અધિષ્ઠાતા ગણ્યો છે, કારણ કે પાણી વગર પોષણ હોઈ

૧. ૬. પ્રા. ત્રિવેદી કૃત “હિંદુસ્તાનના દેવો”, પૃ. ૧૫૦ અને પછીનાં.

જુઓ ખોરદાદ ચક્ત, ૬. ૩.

શકે નહીં: પૂવાના વિષયમાં પણ એની જ વસ્તુસ્થિતિ હોય એ સહેજે સમજી શકાય એવું છે. ઉભયનાં ગુણવત્ત્વો ધણાંખરા સમાન છે.

(૭) અમરદાદ=શિવ

શુદ્ધ અવસ્તારૂપ “ અમરેતાત્ ”=અમરતા પર અધિષ્ઠાતા. ઝાડપાન તથા વનસ્પતિ ઉપર માનવજીવનનો આધાર હોવાથી એ વસ્તુઓ પર એનું આધિપત્ય ઠરાવેલું છે. ગાયામાં ખોરદાદ અને અમરદાદ ધણાંખરા સાથેજ આવે છે: અમરપણું, અનંતતા, શ્રેય વગેરેનું એ મૂર્ત સ્વરૂપ છે. એને માટે કહે છે: “ અમરેતાતો રક્ત્રો રંધ્રોનિબ્ય વાંક્રાબ્ય અસ્પિનિબ્ય, યઓનિબ્ય ગઓકેરેનહે સૂરહે મઝદધાતહે ”=અમો અમરદાદની સ્તુતિ કરીએ છીએ જે ગાય ઢોરનાં ટોળાંની આખાહી ઉપર, અનાજના વધારા ઉપર તથા અહુરમઝદના પેદા કરેલા શ્વેત પાળા (વનસ્પતિ) ઉપર સરદારી ભોગવે છે.^૧ આ ઉપરથી સિદ્ધ થશે કે જરથોસ્તી ધર્મ પ્રમણે ઐહિક કલ્યાણનું મૂળ અમરદાદ છે. અમારા નમ્ર મત મુજબ અમરદાદ શિવને બહુ મળતો આવે છે કારણ કે બાહ્યસ્વરૂપે શિવ જે કે સંહારનું રૂપ છે, છતાં ઉંડા ઉતરતાં જણાશે કે કહેવાતા વિલયદ્વારા તો શિવ આત્માને અમરતાને પંથે લઈ જઈ છેવટે તો તેનું કલ્યાણ જ કરે છે. શિવનું એક નામ “ શંભુ ” છે જેનો રહસ્યાર્થ પણ ‘કલ્યાણકારી’જ છે. એની શ્રેયસાધના અને એનો પ્રભાવ કેટલો બધો હશે તે કેવળ એક જ શ્લોકથી પ્રતિત થશે:

यद् द्वयक्षरं नाम गिरेरितं नृणां
सकृत्पसंगादधमाशु हन्ति तत् ।

અર્થાત્ ‘શિવ’ આ એ અક્ષરનું નામ એક વખત ઉચ્ચારણ કરવાથી પણ મનુષ્યનાં પાપપુંજ શિથિ નષ્ટ થઇ જાય છે!^૧ અમરદાદ ગાય દોરની વૃદ્ધિ કરે છે: શિવનું વાહન વૃષભ પણ કંઈ એવું જ મૂચન કરે છે. “શિવ” શબ્દનો અર્થ ‘પ્રકાશમાન’ અને તેજસ્વી દેવ, કલ્યાણ કરનાર’ એવો થાય છે. વૈદિક રૂપ સ્વરૂપે એ દુષ્ટતા અને રોગનો નાશ કરનાર, પોપણ કરનાર અને લાંબુ જીવન આપનાર મનાય છે.^૨ શિવપૂજામાં જે અનિષ્ટ તત્ત્વ દાખલ થયેલું દેખાય છે તે પાછલા જમાનાને આભારી છે.

(૮) દેવાદર=પ્રજાપતિ

શુદ્ધ૩૫ “દ્યૌ-પ-આદર”=આદરેની અગાઉનો દિવસ. એ સૃષ્ટિના સૃષ્ટા અહુરમઝદને જ માટે વપરાયો છે. એને સરજનહાર પ્રજાપતિ-ઉત્પન્ન થયેલી વસ્તુમાત્રનો પતિ, પાલન કરનાર, પરમાત્મા—સાથે સરખાવવો લેશ પણ અજુગતું નથી.

(૯) આદર=અગ્નિ

અવસ્તા૩૫ “આગ્ર”=આતશ : એ પાવક ઉપર અધિષ્ઠાતા છે. અવસ્તામાં એને “આતર્શ પુત્ર અહુરહે મઝદાઓ”=અહુરમઝદનો પુત્ર (અથવા પાક કરનાર) કહેલો છે, અર્થાત્ પૃથ્વીપટપરની સઘળી વસ્તુઓમાં અહુરમઝદને એ અત્યંત પ્રિય છે, અને પારસીઓ એને પ્રભુનાં ચિહ્ન (symbol) તરીકે જ માને છે, અને તે જ કારણસર એની ભકિત સર્વશ્રેષ્ઠ મનાય છે. એનું રક્ષણ કરવા માટે પારસીઓએ બહુ બહુ ભોગો આપ્યા છે એ તો જગજાણીતી વાત છે. આતશને ખુઝાવવો એટલે ધર્મનો જ નાશ કરવા બરાબર પારસીઓ સમજે છે, અને તેથી જ ઉદવાડે સ્થાપેલો આતશ (જેને

૧ શ્રીમદ્ ભાગવત, ૪-૪-૧૪.

૨ મેકેન્ઝી કૃત “Indian Myth & Legend,” p.123.

“પાદશાહ” કહી બહુમાન આપવામાં આવે છે તે) આજે બાર બાર સદી થવા છતાં અવિરત અને અવિશ્રાંત ઝળહળતો રહેલો છે, અને જ્યાં સુધી પારસી નામકામની હસ્તી છે ત્યાં સુધી તેને રહેજે આંચ આવે એમ નથી. અષો જરતોસ્તના અનુયાયીઓ દરરોજ એની પ્રાર્થના કરતાં કહે છે: “ સઓએ બુચે અહ્મ્ય ન્માને, મત સઓએ બુચે અહ્મ્ય ન્માને, રઓઅહિ બુચે અહ્મ્ય ન્માને, વક્ષથે બુચે અહ્મ્ય ન્માને, દરેધેમ્ચિત્ એપિ ઝૂવાનેમ, ઉપસૂરાંમ ક્ષોકેરેતીમ, હધ સૂરયાઓ વંધહુ-યાઓ ક્ષોકેરેતોઈત્ ”-ઓ આતશ ! લાંબો વખત સુધી-કયામત સુધી-આ ઘરમાં તું નિરંતર બળતો રહે-સનાતન ઝળતો રહે-વધુ અને વધુ જળતો રહે !^૧ પારસીઓનાં મત પ્રમાણે આતશ-દારા સુખશાંતિ, પોષણ, લાંબુ જીવન, બુદ્ધિસામર્થ્ય, ચપળતા, સંતાન, આબરૂ, સમૃદ્ધિ વગેરે મેળવી શકાય છે. હિંદુશાસ્ત્રમાં અગ્નિ વિષે વસ્તુસ્થિતિ આવી જ છે. તે મનુષ્યને પ્રભુ માથે જોડતી દિવ્ય શક્તિ-કહો કે ધશ્વરનો દૂત-છે. “ ગૃહપતિ, ” “ વૈશ્વાનર ” આદિ એનાં પૃથક નામાભિધાન છે. ભક્ત એને સ્તવે છે કે:

अग्निं मन्ये पितरमग्निमापिदग्निं भ्रातरं सदमित्सस्त्रायम् ।
अग्नेरनीकं बृहत् सपर्य दिवि शुक्रं यजतं सूर्यस्य ॥

“ અગ્નિને હું પિતા, સંબંધી, ભાઈ અને સખા માનું છું. મહાન અગ્નિનું મુખ પૂજવા યોગ્ય છે. આકાશમાં પ્રકાશતું સૂર્યનું રૂપ પૂજવા યોગ્ય છે.”^૨ હિંદુઓમાં પણ કોઈ પણ દેવ કરતાં અગ્નિનું માન વધારે છે, અને પરિણામે વેદમાં એનાં સ્તોત્ર પણ

૧ બુઓ આતશ નિયાયશ.

૨ આનંદશંકર ધ્રુવ કૃત ‘ હિન્દુ વેદધર્મ ’ પૃ. ૨૭.

વધુ છે. પારસીઓ આદર પાસેથી જે જે વસ્તુઓની યાચના કરે છે તે જ વસ્તુઓ હિંદુઓને અગ્નિ આપે છે.

(૧૦) આવાં = ગંગા

“આવાં” એ નારી-ફિરસ્તો છે અને તેનું શુદ્ધ રૂપ “આપો,” “આપાં” = પાણી છે. વેદમાં પણ નદી દેવીનું નામ “આપઃ” જ મળે છે, અને તે બહુધા ગંગાને જ લાગુ પાડવામાં આવે છે. “આવાં”નું આખું નામ “અરેદ્વીસૂર બાતુ” = શરી અરેદ્વી છે, અને એને “અનાહિત” = પવિત્ર કહી છે. તેણી એક લાવણ્યમયી, સુંદર, બળવાન અને સોળે શણગારવાળી યુવાન કન્યા છે જે ચાર શ્વેત અશ્વની ભપકાદાર ગાડીમાં ફરે છે, અને તેણી પૃથ્વીને કળકુ-પપણું, રાજ્યોને આબાદી, નરવીરોને સહયશ અને ધર્માધ્યક્ષોને પવિત્રાઈ અને ડહાપણની બક્ષેશ કરે છે. હવે બન્ને દિવ્ય શક્તિઓ વચ્ચેનું અંતર્ભૂત સાદૃશ્ય જોઈએ. અરેદ્વી નદી આકાશમાર્ગેથી નીકળી પૃથ્વીપર પહોંચેલી કહેવાય છે: ગંગા પણ સ્વર્ગલોકમાંથી પૃથ્વીપર ભગીરથ પ્રયત્ને આવી પડી હતી. ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણ એના મહિમા ગાતાં કહે છે: “**સ્ત્રોતસામસ્મિ જાન્હવી ।**” = નદીઓમાં હું ગંગા છું: આવાંને પણ જગત્કર્તા “મારી પ્રિય” વિશેષણથી સંબોધે છે. ધરની, મહોક્ષાની, કરબાની, અને દેશની આબાદી માટે ઉત્પન્ન કરાયેલી આખાંનું જો ધ્યાન ધરવામાં આવે તો તે ભવસાગર તરીપાર કરાવી મુક્તિ અપાવે છે: “ગંગા”નું સ્મરણ શ્રવણ ઉચ્ચારણ ફરી ફરીથી કરતાં પણ તે કરનારનાં પાતકો બળીને ભસ્મ થાય છે. બન્ને વચ્ચે એક તફાવત દષ્ટિગોચર થાય છે: આવાં દુષ્ટો, પતિતો, પ્રપંચી, કાયર, કનિષ્ઠ, રોગિષ્ઠ વગેરેનાં સ્તુતિગાન કબૂલ રાખતી નથી; જ્યારે ગંગા અધમતમ પાપીઓની પણ બહારે ધાય છે. ઉભયનું શરીરવર્ણન પાસે પાસે મૂકી સરખાવવા જેવું છે:

આવાં: ૧

નિર્મળ અરેદી સુશોભિત, ઘણી હિંમતવાળી; સૌંદર્યયુક્ત, ઉંચે વેરથી કપડાં પહેરેલી, સીધાં કદવાળી, ન્યોતિમય, કુલીન, સોનેરી જોડા પહેરેલી, સોળે શણગારવાળી કન્યાના રૂપમાં આગળ આવી... ચતુર્કોણી ઝૂલતી, સોનેરી કાનની બાલી સાથે... પોતાની ગૌરવણી ત્રીવામાં કંઠમાળા રાખે છે. તેણીએ શીર પર સો તારક જડિત, સુવર્ણમયી, અષ્ટકોણી, રથાકૃતિનું, ઝૂલતી બારીક ઝાલર-વાળું અનુપમ, ઉત્તમ કારીગરીનું તાજ પહેરેલું છે.

ગંગા: ૨

શરદ્ઋતુના ચન્દ્રના જેવી અને શ્વેત કાંતિવાળી, બાળચન્દ્ર ધોળા સર્પ જેમાં છે તેવા મુગટવાળી, તથા ચાર હાથમાં કુંભ, કમળ, વર તથા અભય જેણે ધારણ કરેલાં છે તેવી, અમૃતની ધારાસમાન શ્વેત વસ્ત્રાલંકાર જેણે પહેર્યા છે, તથા જે શુદ્ધશ્વેત મગર ઉપર સવારી કરે છે, તેનું ધ્યાન ધરે તેના કદિ પણ પરાજય થતો નથી.

અવસ્તામાં એવું લખાણ મળે છે કે આવાંને અહુરમઝદે પોતે આરાધી અને તેની સહાય માગી. એ ઉપરથી સાર એ જ લેવાનો છે કે આવાંનો પ્રભાવ અનિવર્ણનીય હતો-કહો કે તે ઈશ્વરસ્વરૂપજ હતી: ગંગા પણ બ્રહ્માસ્વરૂપ હતી એ નીચલા શ્લોક પરથી જણાશે:

નિરાકારં નિત્યં નિજમહિમનિર્વાસિતતમો ।

વિશુદ્ધં ચત્તર્ત્વં સુરતટિનિ તત્ત્વં ન વિષયઃ ॥

૧ જુઓ આવાં યસ્ત.

૨ જુઓ ગંગા લહરી.

વધુ છે. પારસીઓ આદર પાસેથી જે જે વસ્તુઓની યાચના કરે છે તે જ વસ્તુઓ હિંદુઓને અગ્નિ આપે છે.

(૧૦) આવાં = ગંગા

“આવાં” એ નારી-ફિરતો છે અને તેનું શુદ્ધ રૂપ “આપો,” “અપાંમ્” = પાણી છે. વેદમાં પણ નદી દેવીનું નામ “ આપઃ ” જ મળે છે, અને તે બહુધા ગંગાને જ લાગુ પાડવામાં આવે છે. “ આવાં ”નું આપ્તું નામ “ અરેદ્વીસૂર બાનુ ” = શરી અરેદ્વી છે, અને એને “ અનાહિત ” = પવિત્ર કહી છે. તેણી એક લાવણ્યમયી, સુંદર, બળવાન અને સોળે શણગારવાળી યુવાન કન્યા છે જે ચાર સ્વેત અશ્વની ભપકાદાર ગાડીમાં ફરે છે, અને તેણી પૃથ્વીને કળકુ-પપણું, રાજ્યોને આબાદી, નરવીરોને સદૃશ અને ધર્માધ્યક્ષોને પવિત્રાઇ અને ડહાપણની બક્ષેશ કરે છે. હવે બન્ને દિવ્ય શક્તિઓ વચ્ચેનું અંતર્ભૂત સાદૃશ્ય જોઈએ. અરેદ્વી નદી આકાશમાર્ગથી નીકળી પૃથ્વીપર પહોંચેલી કહેવાય છે: ગંગા પણ સ્વર્ગલોકમાંથી પૃથ્વીપર ભગીરથ પ્રયાતને આવી પડી હતી. ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણ એનો મહિમા ગાતાં કહે છે: “સ્રોતસ્તામસ્મિ જાન્નહવી । ” = નદીઓમાં હું ગંગા છું: આવાંને પણ જગત્કર્તા “મારી પ્રિય” વિશેષણથી સંબોધે છે. ધરની, મહોદ્ધાની, કર્ણાની, અને દેશની આબાદી માટે ઉત્પન્ન કરાયેલી આબાંનું જો ધ્યાન ધરવામાં આવે તો તે ભવસાગર તરીકાર કરાવી સુકિત અપાવે છે: “ ગંગા ”નું સ્મરણ શ્રવણ ઉચ્ચારણ ફરી ફરીથી કરતાં પણ તે કરનારનાં પાતકો બળીને ભસ્મ થાય છે. બન્ને વચ્ચે એક તફાવત દષ્ટિગોચર થાય છે: આવાં દુષ્ટો, પતિતો, પ્રપંચી, કાયર, કનિષ્ઠ, રોગિષ્ઠ વગેરેનાં સ્તુતિગાન કબૂલ રાખતી નથી; જ્યારે ગંગા અધમતમ પાપીઓની પણ વહારે ધાય છે. ઉભયનું શરીરવર્ણન પાસે પાસે મૂકી સરખાવવા જેવું છે:

આવાં:¹

નિર્મળ અરેદી સુશોભિત, ઘણી હિંમતવાળી; સૌંદર્યયુક્ત, ઉંચે વેરથી કપડાં પહેરેલી, સીધાં કદવાળી, જ્યોતિમય, કુલીન, સોનેરી જોડા પહેરેલી, સોળે શણગારવાળી કન્યાના રૂપમાં આગળ ચાલી...ચતુર્કોણી ઝૂલતી, સોનેરી કાનની પાલી સાથે...પોતાની ગૌરવણી³ ગ્રીવામાં કંઠમાળા રાખે છે. તેણીએ શીર પર સો તારક જડિત, સુવર્ણમયી, અષ્ટકોણી, રથાકૃતિનું, ઝૂલતી ખારીક આકર-વાળું અનુપમ, ઉત્તમ કારીગરીનું તાજ પહેરેલું છે.

ગંગા:²

શરદ્ઋતુના ચન્દ્રના જેવી અને શ્વેત કાંતિવાળી, બાળચન્દ્ર ધોળા સર્પ જેમાં છે તેવા મુગટવાળી, તથા ચાર હાથમાં કુંભ, કમળ, વર તથા અભય જેણે ધારણ કરેલાં છે તેવી, અમૃતની ધારાસમાન શ્વેત વસ્ત્રાલંકાર જેણે પહેર્યાં છે, તથા જે શુદ્ધશ્વેત મગર ઉપર સ્વારી કરે છે, તેનું ધ્યાન ધરે તેનો કદિ પણ પરાજય થતો નથી.

અવસ્તામાં એવું લખાણ મળે છે કે આવાંને અહુરમઝ્દે પોતે આરાધી અને તેની સહાય માગી. એ ઉપરથી સાર એ જ લેવાનો છે કે આવાંનો પ્રભાવ અનિવર્ણનીય હતો-કહો કે તે ઇશ્વરસ્વરૂપજ હતી: ગંગા પણ બ્રહ્માસ્વરૂપ હતી એ નીચલા શ્લોક પરથી જણાશે:

નિરાકારં નિત્યં નિજમહિમનિર્વાસિતતમો ।

વિશુદ્ધં ચત્તર્ત્વં સુરતટિનિ તત્ત્વં ન વિષયઃ ॥

¹ જુઓ આવાં ચસ્ત.

² જુઓ ગંગા લહરી.

(૧૧) ખોરશેઠ = સૂર્ય

શુદ્ધ અવસ્તારૂપ “હવરેક્ષએત”=પ્રકાશિત સૂર્ય. આ યજ્ઞ સૂર્ય ઉપર અધિષ્ઠાતા છે. ગાયામાં એને માટે અશો જરતોસ્ત કહે છે: “સ્રગોશ્તાંમ અત્ તોઈ કેહર્પેમ કેહર્પામ આવએદ્ય-મહી, મઝદા અહુરા ! ઈમા રઓઆઓ બરેઝીશ્તેમ બરેઝેમનનાંમ, અવત્ યાત્ હવરે અવાચી”=ઓ અહુરમઝદ, આ ઉત્તમમાં ઉત્તમ જ્યોતિ જ્ઞેને “ખોરશેઠ” કહે છે તેને તારાં સૌથી સુંદર શરીર તરીકે અમો જાહેર કરીએ છીએ.^૧ અન્યત્ર કહ્યું છે કે ખોરશેઠ અહુરમઝદની આંખ છે.^૨ એ અમર પ્રકાશવાળો અને ઝડપી ધોડા ધરાવનાર તરીકે જણાયેલો છે. એ પોતાની જ્યોતિથી પૃથ્વી ઉપર પવિત્રાઈનો વધારો કરી મલીનતાનું નિકંદન કરે છે. હિંદુશાસ્ત્ર પ્રમાણે સૂર્યનો રથ પણ સાત ધોડા ખેંચે છે, અને તે પૃથ્વીને નવજીવન અર્પનાર, તેને ફળદ્રુપ કરનાર, તેનું રક્ષણ અને શાસન કરનાર ગણાય છે, અને એની પૂજા બહુ અનાદિકાળથી ચાલતી આવેલી છે. ‘હાલ સૂર્યનાં ભાગ્યેજ ઝોઈ પણ મંદિર કે મૂર્તિ જોવામાં આવે છે, પરંતુ પ્રાતઃકાળે ઉઠતાં વાર દરેક ભક્તિમાન હિંદુ એક પગપર ઉભો રહી, પૂર્વ દિશા તરફ મુખ રાખી ગાયત્રી મંત્ર વડે સૂર્યને વન્દન કરે છે.^૩, આ ગાયત્રી મંત્ર નીચે પ્રમાણે છે:

ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ।

धियो यो नः प्रचोदयात् ॥

અર્થાત હે વિવિધ જગતના પ્રકાશક, સર્વવ્યાપી, સર્વજ્ઞ, જગદુત્પાદક સર્વસમર્થ, ન્યાયકારિ, અવિનાશી, સુમુક્ષુઓને અને ધર્માત્મા-

૧ યરન હા ૩૬, ૬. ૬.

૩ ખોરશેઠ નિયાયક.

૩ જુઓ “હિંદુસ્તાનના દેવો”. પૃ. ૫૩.

એને દુઃખથી દૂર રાખી સુખ આપનાર, સૃષ્ટિને નિયમમાં રાખનાર, સુખસ્વરૂપ, અત્યંત ગ્રહણ કરવા યોગ્ય, શુદ્ધ વિજ્ઞાનસ્વરૂપ અને આત્માઓના પ્રકાશક પ્રભુ ! અમે સદા ત્રેમલક્ષિતથી તમોને નિશ્ચયપૂર્વક આત્મામાં ધારણ કરીએ, અને તમો અમારી બુદ્ધિને કૃપા કરી સર્વદુષ્ટ કર્મોથી અગલ રાખી સઘળાં ઉત્તમ કામોમાં પ્રવૃત્ત કરતા રહો ! ઋગ્વેદમાં સૂર્યને દેવોનું સુખ, મિત્ર-વરુણ-અગ્નિનું નેત્ર અને સચરાચરનો આત્મા કહ્યો છે.

(૧૨) મોહોર = ચન્દ્ર

“ મોહોર ”નું શુદ્ધ રૂપ “ માઓધૂહ ”=દ્વા. “માહ”=ચન્દ્ર છે, અને એ ચન્દ્રનું સ્વરૂપ મનાય છે. એ “ માહ યજ્ઞ ” ને નામે પણ ઓળખાય છે, અને એની સંજ્ઞા “ભોખ્તાર”=મુક્તિ આપનાર છે. અવસ્તામાં એને ગાયઢોરનું બીજ રાખનાર કહ્યો છે. વળી એ બખ્શેશ કરનાર, પ્રકાશમાન, પાણીવાળો, ગરમીવાળો, મદદ કરનાર સંપત્તિ દેનાર, બળવાન, લાલકારી, હરિયાળો દેનાર, તંદુરસ્તી આપનાર પણ કહેવાય છે. હવે વેદમાં ચન્દ્રને “ સોમ ” ને નામે સંબોધવામાં આવે છે. ૧ ઋગ્વેદમાં જે સોમનું વર્ણન છે તે ચન્દ્રનું નથી તેટલું સોમના પાળા અને તેના રસ (જેને પારસીઓ “ હોમ ” કહે છે તે) ના અનેકવિધ ફાયદા વિષે છે, પાછલા વેદમંત્રોમાં સોમ શબ્દ એ રૂપે વપરાયો છે—માદક રસપાનના દેવના અર્થમાં અને રાત્રિના અધિપતિ ચન્દ્રના અર્થમાં. દશ ઘોડાએ ખેંચેલા ત્રણ પૈડાના રથમાં બેઠેલા એક શ્વેત મનુષ્ય તરીકે સોમને દર્શાવવામાં આવે છે. તે જમણે હાથે આશિર્વાદ દે છે, પણ તેના ડાબા હાથમાં એક ડાંગ હોય છે. હાલ તેની પૂજા સૂર્ય અને અન્ય ગ્રહોની સાથે જ કરવામાં આવે છે. પારસી માહ યજ્ઞની માફક સોમ પણ ગાયઢોરનું બીજ રાખતો જણાય છે તે નીચલા શ્લોકપરથી પ્રતિત થશે:

સોમો યૈ રેતોઘાઃ પૂષા પશ્યન્તાં પ્રજનયિતા
સોમ પવાસ્મૈ રેતો દધાતિ ॥

લાવાર્થ : સોમ નિઃશંક ખીજ ધરાવે છે. પૂષન્ ગાયઠોરને
ઉત્પન્ન કરનાર છે; સોમ ખરેખર તેને માટે ખીજ ધરાવે છે.^૧
માહ યજ્ઞદનાં સઘળાં ગુણુલક્ષણ સોમમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે.

(૧૩) તીર = પર્જન્ય

અવસ્તારૂપ “તિશ્ય”-વરસાદનો અધિષ્ઠાતા. આગલા
ધરાનીઓ તેક્તર (તીર) નામક તારાને (Sirius) ધણું માનથી
જોતા હતા, કારણ કે એ આકાશમાં દેખાતાંની સાથે વર્ષાઋતુ
ખેસવાનું ચિહ્ન હતું. એ શક્તિનું કામ વરસાદ લાવવાનું છે. એનો
પ્રતિરૂપિ “અપઓપ” નામનો દાનવ છે જે વૃષ્ટિને અટકાવતમાં
મૂકે છે: બન્ને વચ્ચે જે યુદ્ધ થાય છે તે વેદનાં ઈન્દ્ર-વૃત્ર યુદ્ધનું
રમરણ કરાવે છે. વેદમાં પર્જન્ય વૃષ્ટિનો દેવ છે: એની સ્તુતિ
કરતાં કહેવામાં આવે છે: “વાયુઓ પુષ્કળ વાય છે, વિહુત ચંમકે
છે, વનસ્પતિ ફૂટી નીકળે છે અને આકાશ જળથી પુષ્ટ બને છે.
સકળ જીવનને માટે અન્ન ઉત્પન્ન થાય છે-ન્યારે પર્જન્ય પોતાનાં
જળવડે પૃથ્વીને તૃપ્ત કરે છે.”^૨

(૧૪) ગોશ = ક ?

“ગોશ” નું શુદ્ધ રૂપ “ગેઉશ ઉર્વન” (=World Soul)
છે. તે પૃથ્વીનું આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ છે; અને તે ગાય હોય એમ
કલ્પવામાં આવે છે. તે સૃષ્ટિપરની તમામ જીવવાળી વસ્તુઓનો
અધિપતિ છે, અને તેનું કાર્ય વિશેષ કરીને માણુઓ અને ચોપગાં
પ્રાણીઓને આરોગ્ય આપવાનું છે. એનું ખીજુ નામ “દ્રવારપ” છે,

૧ જુઓ મૈત્રયાણી સંહિતા: ૨, ૨-૪.

૨ હિંદુ વેદધર્મ પૃ. ૩૮.

અને એ પણ સ્ત્રી-દિસ્તો છે. હિંદુશાસ્ત્રપર આવતાં જગતનો આત્મા કયો દેવ છે તે સ્પષ્ટ જણાતું નથી. ઋગ્વેદના લેખકોના જણાવ્યા પ્રમાણે પૃથ્વી કેમ ઉત્પન્ન થઈ? કોણે અને કયારે ઉત્પન્ન કરી? એ પ્રશ્નો નિરૂપિત રહે છે, અને એ પ્રશ્નાર્થક સર્વનામ “ક?” (શું?) પરથી એ અગ્નાત દેવનું નામ પડ્યું. “જ્યારે પ્રશ્નાર્થક સર્વનામવાળી ઋગ્વેદના આવે છે ત્યારે કર્તા ઋષિ કહે છે કે ક એ પ્રજાપતિ-બ્રૂતોનો સૃજનાર છે...એ પરથી દેવોને આપેલું હવિ “કાચ” કહેવાયું. ત્યાર પછીનાં સાહિત્યમાં-પુરાણોમાં ક એક સ્વીકારાયેલા દેવ તરીકે જોવામાં આવે છે.”^૧ પાછલા લખાણોમાં “ક” ને બ્રહ્મા (નાન્યતર જાતિ) તરીકે જણાવ્યો છે. “Brahma was the Universal self, the self in the various Vedic gods, the self in man, bird, beast, and fish, the Life of Life, the only reality, the unchangeable. This one essence or self permeates the whole Universe.”^૨ “ગાથા” માં એવો ઉલ્લેખ મળે છે કે દુનિયામાં જ્યારે અંધેર વર્તાઈ રહ્યું હતું ત્યારે એ ત્રાસથી ત્રાણ ત્રાણ કરી પૃથ્વીનો આત્મા (ગેઉથ ઉર્વન) એણે અહુરમઝદ આગળ દ્વંદ્વિત્વાદ કરી કે આ સુદૃઢ દૂર કરવા તું કોઈ બળવાન સરદારને મોકલ. અને તે અનુસાર અશો જરતોસ્ત્રનું જન્મ પામવું થયું હતું.

(૧૫) દેવમહેર=પુરુષ

“દેવમહેર”=મેહેરની આગળનો દિવસ: એ પણ અહુરમઝદનું જ સ્વરૂપ છે, એટલે એને “પુરુષ”—સર્વના અંતરમાં રહેલો વિશ્વરૂપે

૧ “હિંદુસ્તાનના દેવો,” પૃ. ૧૦૬.

૨ Vide “Indian Myth & Legend,” p. 91.

વિરાજનાર, વિરાટ, આત્મા-પરમાત્મા એની સાથે સરખાવવો અસ્થાને ન ગણાય. એને માટે કહે છે કે:૩

ब्राह्मणोऽरुह मुखमासीद्ब्रह्म रात्मन्यः कृतः ।

ऊरु तदस्य यद्वैश्यः पद्भ्यां शूद्रो अजायत ॥

“બ્રાહ્મણ એનું મુખ હતો, ક્ષત્રિયને એના હાથ બનાવવામાં આવ્યો, જે વૈશ્ય તે એની જાગ, અને પગમાંથી શૂદ્ર ઉત્પન્ન થયો.” પારસીઓના પહેલવી પુસ્તકોમાં પણ આ ચાર જાતિની ઉત્પત્તિ આવી જ રીતે થયેલી જણાવી છે: “...નિશાન-ઈ નમુદારી-ઈ શૌઈશમન મસીહ વ અવરૂતરીહ-ઈ આસ્તવની મદમ શૌઈશમન અર્નિશતારીહ મદમ વ વાસ્ત્રીઓશીહ મદમ અશકમ્બ વ હૂતોક્ષાઇહ મદમ રૈગલ્મન-ઈ યઝ્દાન”= “એ સંકેત ઉપરથી એવું સમજાય છે કે ધર્મગુરુનો દરજ્જો ઉંચો છે તેનું કારણ એ કે તે અહુરમઝ્દના માથામાંથી નીકળ્યો છે, ક્ષત્રિય વર્ગ તેના હાથમાંથી, ખેડૂત વર્ગ તેનાં પેટમાંથી, અને ધંધાદારી વર્ગ તેના પગમાંથી પ્રાદુર્ભાવ પામ્યો છે ।”૪

(૧૬) મેહુર=મિત્ર

“મેહુર” એ અવસ્તા “મિત્ર”-પહેલવી “મિત્રો”નું શાસીરૂપ છે અને એ પ્રભાતના પ્રકાશનો અધિપતિ છે. એ શબ્દનો ધાતુ “મિત”=આહવું હોવાથી તે પ્રેમ, કોલકરાર, ન્યાય વગેરે પર મુવક્કલ છે. પાછલાં લખાણો પ્રમાણે બીજી એ શક્તિઓની સાથે મળી એ મરણ પામેલાઓનો ન્યાય કરે છે. પૂરાતનકાળમાં એની પૂજા (Mithra - worship) બીજી કોઇ પણ શક્તિ કરતાં વધારે થતી અને તે દુનિયાના બધાએક ભાષામાં

૩ “હિંદુ વેદધર્મ” પૃ. ૨૪, ૨૫.

૪ જુઓ. દીનકર્દ, પુ. ૧, ૪૨.

ફેલાયલી હતી.^૧ એક વખત એવો હતો કે એને જગતકર્તાથી પણ વધુ માન મળતું હતું, પણ પાછળથી એની પૂજા પડી ભાંગી. હિંદુસ્તાનમાં મિત્રનું પણ તેમજ હતું. અવસ્તાનો મિત્ર માણસનાં મરણ પછી તેનો ન્યાય કરવાનું કામ રસ્તે અને આસ્તાદ એ એની સાથે મળીને કરે છે, તેમ હિંદુશાસ્ત્રમાં ઇન્દ્ર, મિત્ર, વરુણ એ ત્રણની ત્રિપૂર્તિ મળે છે. “ મિત્ર નામના દેવને વેદમાં સામાન્ય રીતે એની (વરુણની) સાથે વર્ણવવામાં આવે છે અને તેનામાં એના જેવા જ ગુણો કહ્યા છે: પણ એ એની વચ્ચે તફાવત છે: વધારે સાધારણ રીતે મિત્ર દિવસના પ્રકાશના નમુનારૂપ દેવ તરીકે દર્શાવાય છે..... ધણીવાર અને દેવો માટે ફેરબદલી કરી શકાય એવી ઋચ્યાઓ પઠવામાં આવે છે અને મિત્ર તેમજ વરુણને માટે એકજ શબ્દોનો પ્રયોગ કરેલો જેવામાં આવે છે,”^૨ યમસ્વરૂપે એ વૈકુંઠમાં વાંસળી વગાડતો અને સોમ પીતો વર્ણવવામાં આવે છે.^૩ એને પણ પ્રારંભિક ઋચ્યાઓમાં વરુણની જેમ “ અસુર ” કહેવામાં આવેલ છે, અને ઉભય ગૃહ અને કુટુંબના રક્ષક તેમજ જીવન અને બળ આપનાર કહેવાય છે.

(૧૭) સરોપ=વિષ્ણુ

એનું અવસ્તારૂપ “ સ્ત્રઓપ ” (ધાતુ “ સ્તુ ” = સાંભળવું) છે જે ઉપરથી એ અહુરમઝ્દાનાં ફરમાનો માણસગતને સંભળાવનાર-દૂત-કહેવાય છે. ભાવવાચક રૂપે તે ભક્તિભાવ અને નમનતાઇનું મૂર્ત સ્વરૂપ છે. ગાથામાં પણ એનો ઉલ્લેખ મળે છે. પાછલાં લખાણો પ્રમાણે માણસના મરણ પછી “ ચોથા દિવસની

^૧ વધુ માટે જુઓ Cumont's “ Mysteries of Mithra. ”

^૨ “ હિંદુસ્તાનના દેવો, ” પૃ. ૬૪.

^૩ See “ Indian Myth. ” p. 41.

સવારે તેનો ઈન્સાફ થાય તે વખત દર્મ્યાન ત્રણ દિવસ ને રાત સૂધી એ યજ્ઞ તે રવાન (આત્મા)ની પાસખાની કરે છે, અને પેલી દુનિયામાં તેનો ન્યાય તોળવામાં મહેર યજ્ઞને મદદ કરે છે. એ વિશેષતઃ વિષ્ણુને મળતો આવે છેઃ પ્રથમતઃ વિષ્ણુની જેમ એ સૃષ્ટિનું રક્ષણ કરે છે. “વિષ્ણુ”નો ધાતુ “વિષ્” = ફેલાઈ જવું છે, જે ઉપરથી તે સર્વવ્યાપી કહેવાય છેઃ સરોપને માટે પણ એક વિશેષણ ‘ક્રવોદશિ’ મળે છે જેનું મૂળ પણ “વિશ્” હોઈ ઉપ-લોજ અર્થ ધરાવે છે.^૪ હિંદુઓ વિષ્ણુને એકજ નામે આરાધતા આવ્યા છે, તેમજ પારસીઓએ સરોપના બાબમાં કીધું છે. વિષ્ણુ અને સરોપ બન્ને મૃતાત્માઓનો ન્યાય કરે છેઃ બન્ને સત્ય અને ભક્તિભાવનાં ચાહક છે. સરોપનું શસ્ત્ર ઉંચો, અણીદાર ભાલો છે. વિષ્ણુ ગદા રાખે છે. ઋગ્વેદમાં વિષ્ણુને સૂર્ય કહ્યો છે, અને સૂર્યોદય, મધ્યાહ્ન અને સૂર્યાસ્ત એ તેનાં ત્રણ પગથિયાં છે, મતલબ કે ત્રણ પગલાંમાં એ આકાશ ઓળંગી જાય છે. સરોપને માટે આપણ વાંચીએ છીએ કેઃ “યતચિત્ ઉશસ્તઘરે હિંદવો આગેઉર્વચેષ્ઠતે, યતચિત્ દ્યોષતઘરે નિધને” = પૂર્વમાં તે હિંદુસ્તાનથી નીકળે છે અને પશ્ચિમમાં ઉતરે છે.^૫ આ સૂર્યની નહીં તો કોની કલ્પના છે? વિષ્ણુને માટે ઋચા મળે છે કેઃ

પ્રતદ્વિષ્ણુઃ સ્તવતે વીર્યેણ મૃગો ન ખીમઃ કૂચરો ગિરિષ્ઠાઃ ।
 યસ્યોરુષુ ત્રિષુ વિક્રમણેશ્વધિક્ષિયન્તિ ભુષનાનિ ષિશ્વ ॥
 ન તે વિષ્ણો જાગમાનો ન જાતો દેવ મહિમ્નઃ પરમન્તમાપ ।
 ઉદસ્તમ્ના નાકમૃષ્વ વૃહન્તં દાધર્ય પ્રાર્ચી કકૂભં પૃથિવ્યાઃ ॥

ભાવાર્થઃ સિંહની જેમ વિષ્ણુ તેના બળને લીધે પૂજાય છે. તે શત્રુઓને શોધી શોધીને મારનાર છે, લયંકર, ત્રણે ભુવનોમાં

^૪ સરોપ યજ્ઞ વડી, ક. ૧૫.

^૫ તેજ, ક. ૨૯.

અભિવ્યાપ્ત, પર્વતોમાં રહેનાર, અને મંત્રોમાં નિવાસ કરનાર છે. તેનાં ત્રણ ડગલાંમાં સમગ્ર સૃષ્ટિ સમાઈ છે.^૧ હે વિષ્ણુ ! જે પુરુષ જન્મે છે અને જન્મી ચૂક્યો છે એ બેમાંથી કોઈ પણ તારી મહત્તાનો પાર પામી શકતું નથી. ઉચું, વિસ્તીર્ણુ આકાશ તે ટેકાવ્યું છે, અને સઘળી દિશાએથી તારાં કિરણો વહે તે જગને ઝલકાવ્યું છે.^૨ આ ફકરામાં આપેલાં “ભયંકર” સિવાયનાં સઘળાં ગુણલક્ષણો સરોપમાં ઓછેવત્ અંશે માલુમ પડે છે.

(૧૮) રશ્ને = યમ

“રશ્ને” તું શુદ્ધ અવસ્તારૂપ “રણૂ” છે અને તે સત્ય અને ન્યાય ઉપર મુવકકલ છે. ધરાની દંતકથા પ્રમાણે એક માણસનાં મરણ પછી ચોથા દિવસ (ચેહારમ)ની ખામદાદે ચીન્વદ પૂલ આગળ મહેર અને આસ્તાદની સાથે મળી રશ્ને યજ્ઞ માણસની કરણીનું તોલ એક ત્રાજવામાં કરે છે, અને તેનાં કર્મોનુસાર તેને સ્વર્ગ કે નરકમાં મોકલે છે: એ પ્રમાણે એ મરણ પામેલાંઓનો ન્યાયાધિશ છે. એનાં ખીજાં કાર્યોમાં આપ્તાદી કરવી પવિત્ર પુરૂષોનું રક્ષણ કરવું, ચોર લૂટારાનો નાશ કરવો, સઘળાં ઉપર નેગાહ રાખવી, માણસોનાં કામનો શુભાર કરવો,^૩ વગેરે છે. હિંદુઓના યમને એ ધણી રીતે મળતો આવે છે. એટલું યાદ રાખવું કે હિંદુશાસ્ત્રના કેટલાક દેવતા ભયને લીધે પૂજા પામે છે: રખેને તેઓ નુકસાન કરે એ બીતિથી લોકો એમની સ્તુતિ કરી એમને સંતોષે છે. પારસી ધર્મમાં ભયનું તત્વ મુદ્દલ નથી: સઘળા યજ્ઞ-અમરારૂપદો કલ્યાણકારી છે—તેઓ જનસમાજનું ખૂરું કદી

૧ ઋગ્વેદ, મં. ૧, અ. ૨૧, સ. ૧૫૪, ઋ. ૨.

૨ ઋગ્વેદ, મં. ૭, અ. ૬, સ. ૯૯, ઋ. ૨.

૩ બુદ્ધો “રશ્ને યસ્ત.”

પણ કરતા નથી—અને તેથી તેઓ જે પૂજન પામે છે તે ખરી લાગણીની છે. હિંદુઓમાં યમને માટે કૈંક એવોજ વિચાર છે, પરંતુ તે ભૂલભરેલો છે. હિંદુશાસ્ત્ર પ્રમાણે એ સૌથી પહેલો જન્મ્યો અને પહેલોજ મરણ પામ્યો હતો. તેણે પરલોકનો માર્ગ શોધી કાઢેલો હોવાથી સદ્ગતાત્માઓને રક્ષિત કરેલાં નિવાસ સ્થાનમાં દોરવી લઈ જવાનો ભયંકર અધિકાર વેદમાં તેને સોંપવામાં આવ્યો છે. પછી એ પ્રેતોનો ઉપરી અધિકારી થાય છે. એ ન્યાયાધિશ તરીકે દુષ્ટતા સાથે કામ કરે છે, અને પ્રેતોનો ન્યાય કરી તેમને ઘટતી શિક્ષા કરે છે. એને માટે શ્લોક મળે છે કે:

यमो नो गातुं प्रथमो विवेद नैषा गव्यूतिरपभर्तवा उ ।
यत्रा न पूर्वे पितरः परेयुरेना ज्ञानाः पथ्या ३ अनुस्वाः ॥

“સર્વથી મુખ્ય યમ આપણું શુભાશુભ નિમિત્ત જણે છે. અનિશ્ચય જ્ઞાનના યોગથી યમનો એ માર્ગ કોઈથી હરી શકાય એમ નથી. જે માર્ગે આપણા પૂર્વ પિતૃઓ ગયા છે, એજ માર્ગે જનારા સર્વે જન્મેલા પોતાનાં કર્મને અનુસરતી ગતિ પામે છે.”^૧ આ ઉપરથી જણાશે કે યમ અને રસ્તેમાં ઝાઝો ફેર નથી.

(૧૯) ફરવરદીન = પિતૃ

પારસીઓમાં ફરવરદીન રોજ સાધારણ રીતે સદ્ગત બલી શક્તિઓનાં આગમનના દિવસ તરીકે મનાય છે, અને ખસુસ કરીને ફરવરદીન મહિનો અને ફરવરદીન રોજ ગુઝર પામેલાંઓના આત્માના દિવસ તરીકે જણાયેલો છે. “ફરવરદીન” એ અવસ્તા શબ્દ “ફ્રવર્ષિ” = ફાસી “ફરોહર” ઉપરથી નીકળેલો છે. ફરરોખ ફરવરદીનને આપણે સાધારણ રીતે ખીજ ફિરસ્તાઓની માફક એક ફિરસ્તો ગણીએ છીએ, પણ તે ખરાબર નથી. “ફરરોખ” = મુખ્યારક, અને “ફરવરદીન”

નો અર્થ “ફરોહરો” એવો થાય છે”^૨ આ ઉપરથી સમજાશે કે આ કંઈ યજ્ઞનું નામ નથી, પણ દિવસને આપવામાં આવેલું કલ્પિત નામ છે. “ક્રવર્ષિ” નો અર્થ “વૃદ્ધિ કરનારી મિનોષ શક્તિ” એવો થાય છે. ફરોહરોનું કામ દુનિયાની તમામ પેદાયશને આગળ વધારવાનું છે. જરતોસ્તી ધર્મ પ્રમાણે અહુરમઝદે આ પૃથ્વીને અને તેમાંની પ્રત્યેક વસ્તુને ફરોહરી શક્તિની મદદથી પ્રગતિકરણમાં આગળ વધતી બનાવી છે. બળી ફરોહરો પણ કમવાર વિકાસ ધરાવનારાં હોય છે, અને તેઓની સંખ્યા અગણિત છે. ફરોહરોની સ્તુતિને માટે નિર્માણ કરેલા દિવસો “હમસ્પથમઝદેમ” નો હિંગામ છે, જે વખતે અશો ફરોહરો મિનોષ દુનિયામાંથી સ્થૂલ અવનીપર ઉતરે છે. આ પ્રસંગ “મુક્તાદ” નામે પણ ઓળખાય છે જે સં. ‘મુક્તાત્મન’=આત્માની મુક્તિના દિવસો પરથી નીકળ્યો છે. એ દશ દિવસ ખાસ કરીને એમની ક્રિયાઓ વધારે થાય છે. એમને આમંત્રવામાં આવે છે કે:^૩ જમ્યાન્ ઇથ અષઓનાંમ્ વંધહુધરા સુરાઓ રપેન્તાઓ ક્રવષયો, અષોઈશ બએશઝ હુચિમ્નાઓ એમ્-ક્રધંધહ દાતુદ્રાઝંધહ હવરે-ખરેઝંધહ ઇશ્તેએ વંધહ-ધામ્ પઈતિશતાતેએ આતરનામ્ ક્રશ-વક્ષ્યાઈ રયાંમ્ ખરેનં ધહાંમ્ય વઈનિત અહિન્માને સ્વઓષો-અસ્સુશ્તીમ્ આક્ષીશ અનાક્ષીમ્ રાઈતીશ અરાઈતીમ્ આર્મઈતિશ તરેમઈતિમ્ અષુષ્ઠોવાક્ષ મીથઓખ્તેમ્ વાચીમ્ અષદ્રુજેમ્”=સહગત પવિત્રાત્માઓનાં બલાં, જોરાવર અને દુનિયાની આબાદી કરનાર ફરોહરો* નેક માણસોની ગુરાદ બર લાવવા માટે તથા દુષ્ટોની

૨ જુઓ ન. ૨. કાંગાકૃત “જરતોસ્તી ધર્મનીતિ અભ્યાસ” પૃ. ૬૩.

૩ “આક્રિંગાને દહમાન.”

× ફરોહર=રાહબરી કરનારી શક્તિ (Guiding spirit) એ રોમન લોકોનાં “Genius”ને ધણું મળતું આવે છે. “જન્યસ” બલાં અને ખૂર્ગ બંને હતાં: ફરોહરો તો સઘળાંજ કલ્યાણકારી હોય છે.

સામે થવા માટે, તથા ઓરેહ (Aura) અને નૂરના વધારા માટે, જમીનની પહોળાઈ જેટલા, નદીની લંબાઈ જેટલા અને સૂર્યની ઉંચાઈ જેટલા, અષોઘના ઉપાયો પોતાની સાથે લઇને આ મકાનમાં આવો ! (ફરોહરો પ્રસન્ન થઇ આશીર્વાચન કહે છે :) આ મકાનમાં તાબેદારી નાફરમાનીને મારી હાલો, સલાહસંપન્ન કબ્જા-કંકાસનો નાશ કરો, ઉદારતા કંજુસપણાને દૂર કરો, નમ્રતા અભિમાન ઉપર સરસાઇ પામે, સત્ય જૂઠું ઉપર વિજય મેળવે, અને પવિત્રાઈ ગંદકીને નાખૂદ કરે ! ” આ ફરોહરોની સંખ્યા એક ઠોકાણે ૯૯૯૯૯ ની જણાવી છે, જે કે વસ્તુતઃ તેઓ સંખ્યાતીત છે. ઉપર ફરોહર માટે જે કહેવાયું તે જ હિંદુઓના “ પિતૃઓ ” માટે પણ શબ્દશઃ સમગ્ર લેવાનું છે, પિતૃઓને પણ શ્રાદ્ધાદિ ક્રિયાઓથી સંતોષાય છે. તેમને પણ બોલાવી સંબોધન કરવામાં આવે છે કે :

वह्निर्षद् पितर ऊत्य १ वाग्निमा वो हव्या चकृमा जुषध्वम् ।
त आगतावस्ता शंतमेनाथा नः शं योररपो दधात् ॥

“ હે યજ્ઞને વિષે બેસનારા ! યાગ કરીને મરણ પામી પિતૃ-લોક પામેલા ! અમારી તમે રક્ષા કરો ! તમારે માટે આ હવિ અમે કર્યું છે તે સ્વીકારો ! અમારું સુખકારક રક્ષણ કરી અમારી પાસે આવો ! અમને સુખ ને પાપરહિત દુઃખવિયોગ આપો ! ”
એ સામ્યમાં કે વધુ સ્પષ્ટીકરણની જરૂર છે ?

(૨૦) બહેરામ = ઇન્દ્ર

એનું વિશુદ્ધ રૂપ “ વેરેગ્રધન ” = ક્ષત્રેહયા મારનાર, જે ઉપરથી પહેલવી “ વાહરાન ” અને ફાર્સી “ બહેરામ ” થયો. એ વિજયનો

૧ ફરવરદીન યસ્ત, ફ. પૃ. ૬૦, ૬૧, ૬૨,

૨ ઋગ્વેદ, મં. ૧૦, અ. ૧, સૂ. ૧૫, ઋ. ૪.

અધિષ્ઠાતા છે, એટલે હરેક પ્રકારની આકૃતમાં એની સહાય માંગવામાં આવે છે. પારસીઓને દીવ ખંદરથી ગુજરાત આવતાં સમુદ્રમાં તોફાન નડ્યું ત્યારે આ દિવ્યશક્તિની મદદથી કિનારે ઉતર્યા, અને આભાર રૂપે સંજનમાં જે આતશની સ્થાપના કરી તેનું નામ “ આતશ-અહેરામ ” આપ્યું. એ ઇન્દ્રને બહુ મળતો આવે છે. એનું ઉપનામ જેમ “ વેરેશ્વર ” છે તેમ ઇન્દ્રનું “ વૃત્રહન ” = વૃત્રાસુરને મારનાર એવું છે. વૃત સામાન્યતઃ અધારાંનો અસુર છે. ઇન્દ્રવૃત્રનાં યુદ્ધનાં જે અનેક સ્વરૂપો છે તે વિષે અત્રે ઉલ્લેખ કરવો જેટલો નકામો છે તેટલોજ અનાવશ્યક અહેરામનાં દશ જ્યોતિષી સ્વરૂપો વિષેનો ઉદાહરણ પણ છે. એટલુંજ કહેવું બસ થશે કે વૈદિક કાળમાં ઇન્દ્રને જેટલું માન મળતું હતું તેટલુંજ માન અહુરમઝદનાં વિજયસ્વરૂપ (અહેરામ)ને પણ મળતું હતું અને હજીય મળે છે.

(૨૧) રામ = રૂદ્ર .

“રામ” નું શુદ્ધરૂપ “રામન્”=પ્રુશલી છે, અને એ બહુધા પ્રુશલીના પ્રસંગો ઉપર આધિપત્ય ધરાવે છે. એ શબ્દોનો ધાતુ “રમ્”=આનંદ આપવો છે. એનું બીજું નામ “વયુ”=પવન હોઇ લૌકિક સ્વરૂપે એ પવન ઉપર પણ મુવક્કલ છે. એને માટે રતુતિસ્તોત્ર મળે છે કે: “વએમ્ અષવનેમ્ યજ્ઞમઘદે, વએમ્ ઉપરોઽર્ધરીમ્ યજ્ઞમઘદે, અએતત્ તે વયો યજ્ઞમઘદે, યત્ તે અસ્તિ રપેન્તો-મઘન્યઓમ્=ભલી પેદાયશને લગતા પવિત્ર, બળવાન અળકાટવાળા, પ્રકાશમાન વાએ યજ્ઞને અમો યાદ કરીએ છીએ.^૧ પાછલાં પુસ્તકો પ્રમાણે વાય (વાયુ) જે પ્રકારના જણાવ્યા છે: “વાએ વેહ” (ઉંચી, જગાઓની, વાતાવરણની, તથા આકાશ તરફની નિર્મળ હવા). અને “વાએ વદતર” (ઝેરી, ગંદી, ધુમાડવાળી, તોફાની હવા), વયુ ઉપનામે

માત્ર “વાએ વેહ” (લક્ષા પવન) ની જ સ્તુતિ કરવામાં આવી છે. આ રામ કિંવા વાએ વેદના “૩૬” ની સાથે સુંદર સામ્ય ધરાવે છે. ૩૬ને માટે આચાર્યશ્રી આનન્દશંકર દ્રુવ કહે છે : “વિશ્વમાં ઘેર શબ્દ કરતું પરમાત્માનું સ્વરૂપ, એ પ્રચંડ વાયુરૂપે દર્શન દે છે. વાયુરૂપે એ સુગન્ધ અને પુષ્ટિવર્ધક પણ છે. ભડભડ શબ્દ કરતો અગ્નિ પણ એનું જ રૂપ છે.....તોફાની પવન અને એની સાથેની વીજળી કાટકાને લઇને એ વિનાશનો દેવ છે; પણ અગ્નિ એ જેમ આર્યોનો મંગળમય દેવ છે, તેમ અગ્નિરૂપે ૩૬ પણ ‘શિવ’ અર્થાત્ કલ્યાણકારી દેવ છે. એ જ ગિરિ અને અરણ્યનો દેવ છે, તથા ‘ભેપજ’ કહેતાં ઔષધ વડે રોગ હરે છે.”^૨ ત્યારે એ વિનાશકારી દેવ કેમ થયો ? કારણ એમ હોય કે એના ધાતુ “રુદ્ધ” = રેતું પરથી એને તોફાન અને વિલયનો અધિષ્ઠાતા ગણ્યો હોય, પરંતુ એ ભ્રમ છે. “રુદ્ધ” નો અર્થ પ્રકાશતું લઇએ તો અવસ્તા વધુની એ વધુ સન્નિધિમાં આવે છે; પણ એનું મૂળ “ઋદ્ધ” = વૃદ્ધિ કરવી ધારીએ તો તો એ સમૃદ્ધિનો દેવ હરે, અને એની ‘વિનાશકારી’ સઘળી શક્તિઓનું સહેજે ઉન્મૂલન થઇ જાય. આ ઉપરથી સહજ દ્વિત થશે કે પ્રાચીન આર્યોમાં આ દેવ વિશે કેંક સમજદાર હોવી જોઇએ.

(૨૨) ગોવાદ = વાત

હવાને માટે અવ. શબ્દ “વાત” છે, જેની આગળ “હું” (લક્ષો) પ્રત્યય મૂકાતાં તે “હુવાત” (સારી હવા) થયો અને તેનો અપભ્રંશ કાળાંતરે “ગોવાદ” થયો, જે હવા ઉપર અધિપતિ છે. અવસ્તામાં એને “વાતહે હુદાઓંધ્હો” કહી આરાધવામાં આવે છે.^૩ એને મળતો ઋગ્વેદનો “વાત” (વાયુ) છે જેને વિષે બહુ જ ઓછું

૨. “હિન્દુ વેદધર્મ,” પૃ. ૩૭, ૩૮.

૩. જુઓ “સીરાંજ યસ્ત,” ક. ૨૨.

વર્ણન મળે છે. રૂદ્રનો પુત્ર “મરુત” પણ તોફાન અને હવાનો અધિષ્ઠાતા ગણાય છે.

(૨૩) દેવદીન = ત્વષ્ટા

દીન રોજની અગાઉનો અહુરમઝદને અર્પણ થયેલો દિવસ તે “દેવેપદીન” : પૃથ્વીને આધાર આપનાર અને તેનો ઘાટ ધડનાર મહાશક્તિના અર્થમાં આપણે તેને લઈએ તો અસ્થાને નથી. એને માટેનો અવ. શબ્દ “થ્વોરેસ્તા” છે, જે વિશે “ગાથા” માં પણ અહુરમઝદ નિર્દેશ કરે છે કે. “.....અત્ ઝી થ્વા રૂંધુયન્તએચ્વા વારુયાઈચ્વા થ્વોરેસ્તા તતપા” = હું જગતકર્તાએ બેશક તને (જરતોસ્તને) દુનિયાની આળાદી કરનાર તથા શ્રમ લેનાર તરીકે પેદા કીધો.^૧ આ “થ્વોરેસ્તા” શબ્દનો ધાતુ “થ્વરેષ” = ઘાટ ધડવો (to mould) છે. વેદમાં ધડનારનું નામ “ત્વષ્ટા” = “ત્વષ્ટ્રી” છે જે “ત્વષ્ણ” = ધડવું પરથી ઉદ્ભૂત થયો છે. એ ચરાચર વિશ્વનો ધડનાર, સર્વનો પિતા, ઇન્દ્રનો પણ પિતા, તેનું શસ્ત્ર (“ત્રજ”) ધડનાર, સોમનો પ્યાલો ધડનાર, પૃથ્વસ્પતિ અને અગ્નિનો પિતા, આદિ છે. એને “વિશ્વરૂપ” એવું વિશેષણ લગાડવામાં આવે છે, એનું “થ્વોરેસ્તાર” સાથેનું સામ્ય મુસ્પષ્ટ જ છે.

દીન = અદિતિ

“દિ” = જેવું મૂળ પરથી નીકળેલા અવ. શબ્દ “દેએના” નું અપભ્રંશ રૂપ “દીન” છે; જેનો સામાન્ય અર્થ “ધર્મ” થાય છે. “દેએના” ના રહસ્યાર્થ એ ઉપરાંત “અંતઃકરણ,” “ન્યાયપુદ્ધિ” એવા પણ થાય છે અને એ પણ સ્ત્રીસ્વરૂપે છે. બાહ્ય દૃષ્ટિથી એ જરતોસ્તી મઝદઅનું મૂર્તિમંત સ્વરૂપ છે, પણ ઉંડા અભ્યાસ ઉપરથી જણાય છે કે અહુરમઝદના જેટલી જ એ પરમપૂજ્યમાન

છે, કારણ કે તેણે સૌથી પહેલાં એને પેદા કરી, અને એની સહાયતાથી જગતની સર્વ વસ્તુઓ પેદા કરી, એટલે કે પારસી ધર્મમાં એનો દરજ્જો પણ ઉંચો છે. એની આરાધના કરતાં કહેવામાં આવે છે કે: “અહુરમઝ્દની પેદા કરીધેલી પવિત્ર ‘દીન’ ને અમે વખાણીએ છીએ. એ સન્માર્ગ યતાવનારી, મુશ્કેલી બક્ષનારી, સ્વચ્છતા ધારનારી, સદ્ગુણી, વિખ્યાતિ પામેલી, ચાલાક, સામર્થ્યવાન અને નિષ્કલંક છે.”^૨ એની સાથે કામ કરનારી (Co-worker) “ચિસ્ત” નામની શક્તિ છે જે કંઈ જ નહીં પણ “દીન” નું જ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. ખુદ અશો જરતોસ્ત પણ એની સ્તુતિ કરી એની પાસેથી અનેક શક્તિઓની યાચના કરે છે, એ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે તેના વખતમાં દીનનું સ્થાન બહુ ચઢીઆતું હોવું જોઈએ. વળી ગાથામાં પણ^૩ એની પ્રશંસાના ફકરાઓ મળે છે તે પણ એ જ સિદ્ધાંતને પુષ્ટિ આપે છે. ટુંકમાં દીનને સર્વ વસ્તુનાં બીજ તરીકે ગણીએ તો હરકત નથી. યસ્ન હા. ૧૯ પ્રમાણે “અહુનવર” નો મંત્ર (“યથા અહુ વૈર્યો”) સકળ સૃષ્ટિ પદાર્થોનું મૂળ છે. આ મંત્ર કંઈ જ નહિ પણ દીન યજ્ઞનું એક શાબ્દિક સ્વરૂપ છે. એ ઉપરથી પણ સ્હેજે પ્રતિત થશે કે દીનમાંથી જ સમગ્ર સૃષ્ટિનો પ્રાદુર્ભાવ થયો છે. એને મળતી વૈદિક શક્તિ “અદિતિ” નામે જણાયેલી છે. એનો ધાતુ “દા”=દાંધવું હોય આખા શબ્દનો અર્થ “અંધનરહિતપણું—મુક્તિ” એવો કરવામાં આવે છે, જે ખાત્રીલાયક નથી લાગતો. “આકાશ એની પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ” છે અને ‘આદિત્યો’—દેવો એનામાંથી ઉત્પન્ન થયા છે.....એ આપણને દુઃખ અને પાપમાંથી છોડવે છે, આ રીતે માતાપણું અને મુક્તિ એ બે ધર્મો અદિતિ સાથે વારંવાર જોડાય છે”. વળી વધુમાં શ્લોક મળે છે કે:

૨ દીન યસ્ત, ફ. ૧.

૩ હા. ૪૪, ફ. ૧૦.

અદિતિઘૌરદિતિરન્તરિક્ષમદિતિર્માતા સ પિતા સ પુત્રઃ ।
વિશ્વે દેવા અદિતિઃ પંચજના અદિતિર્જાતમદિતિર્જનિત્વમ્ ॥

“અદિતિ ઘૌ (આકાશ) છે, અંતરિક્ષ છે, માતા છે, પિતા છે, પુત્ર છે; સર્વ દેવો અદિતિ છે; પંચજનો અદિતિ છે; ઉત્પન્ન થયેલું અદિતિ છે. ઉત્પન્ન થવાનું અદિતિ છે”^૧ “અદિતિ” નો ધાતુ ઉપર કહ્યું તેમ શંકાસ્પદ છે: પ્રો. મેંકસમૂલર એને ‘દૌ’ = કાપવું પરથી લે છે. અમારા આધિન મત મુજબ એનાં બીજાં પણ એ મૂળ આપી શકાય : “દા” = આપવું પરથી દાન કરનારી દેવશક્તિ, અને “દા” (પાછળથી “ધા”) = સૂજવું પરથી સૃષ્ટા. (યારકમુનિ ‘અદીતા દેવમાતા’ = વિશાળ અને ભવ્ય એવી દેવમાતા એમ અદિતિનું નિર્વચન કરે છે,—આ. બા. ધ્રુવ, પૃ. ૧૫, પુટનોટ.) એ પણ ઔરિપ હોવાથી દીન સાથે અદ્ભુત સમાનતા ધરાવતી જણાય છે.

(૨૫) અશિસ્વંધ = ઉષા

એનું શુદ્ધ અવસ્તારૂપ “અશિસ્ વંધુહી” = ભલી અપી છે, અને એ પણ નારી-દ્વિસ્તો છે. આધ્યાત્મિક રૂપે એ પવિત્રાઇ, સત્ય, નીતિ, આશીર્વાદ, કલ્યાણાદિનું મૂર્ત સ્વરૂપ છે, ન્યારે લૌકિક રૂપે દૌલત ઉપર મુવક્કલ છે. એનો પિતા અહુરમઝ્દ, માતા રપેન્તામઝ્દતી, અને બાઇઓ મહેર, સંરોપ અને રસ્ને યઝ્દો, તેમજ બહેન (જરતોશ્તી) દીન છે.^૨ એને માટે સ્તોત્રો મળે છે કે : “અપિ ભલી છે, સુંદર છે, ખુશાલ હોવાને લીધે ચળકાટવાળી છે. તેણી પ્રકાશનાં કિરણોને લાંબે સઘળા વસ્તુમાં પેસી શકે છે.....જે ઘરમાં તે જાય છે ત્યાં ખુશાલી અને સુગંધ ફેલાવે છે.”^૩ વળી

૧ આનન્દશંકર ધ્રુવ રચિત “હિન્દુ વેદધર્મ,” પૃ. ૧૭, ૧૮.

૨ અશિસ્વંધ યજ્ઞ, ક્ષ. ૧૬.

૩ સદરે ક્ષ. ૬.

અન્યત્ર આપણે વાંચીએ છીએ કે: “અશિસ્વંધ, હલકી ગાડીનાળી ‘પારેન્દિ’.....અળવંત આરમાન યજ્ઞદ,.....પવિત્ર દરહરો,.....એ સઘળા મેહેર યજ્ઞદની સાથે જાય છે.”^૧ આ એ ફકરા ઉપરથી શું રપષ્ટ થાય છે? અહીં ‘પ્રકાશવાળી,’ ‘કિરણ ધરાવનાર,’ ‘મેહેરની સાથે જનાર’ વગેરે વર્ણવી છે. એ ઉપરથી એટલું જ જણાય છે કે લૌકિક રૂપે જેમ એ ખજાના ઉપર તેમ ખામદાદ (પ્રભાત) ઉપર પણ મુવજ્જલ હોય એમ દર્શિત થાય છે. મેહેર યજ્ઞદ એ ખાલ સ્વરૂપે સૂર્યનું અજવાળું છે. સારે સૂર્યની સાથે આવનાર—તેની ગાડી પકડીને ચાલનાર— અહીં એ પ્રભાતની અધિષ્ઠાત્રી હોય એ અસંભવિત નથી. એ દષ્ટિબિંદુથી જોતાં એ હિંદુઓની ઉષાને મળતી આવે છે. “વેદના કવિની ઉત્કૃષ્ટ કલ્પના અને અત્યંત સ્તુતિ અને પ્રેમનું પાત્ર પ્રાતઃકાળની દેવી ઉશ્ (ઉષા) છે. એ આકાશ (પિતા) ની પુત્રી, સૂર્યની પત્ની અને રાત્રીની જહેન છે. અશ્વિનો તેના મિત્ર છે, અગ્નિ તેના પર આસક્ત છે. તે પ્રકાશમાન અને કિર્તિમંત અમર દેવી છે, તે સદા તરુણ છે, કારણ કે દરરોજ જન્મ પામે છે.....દિવ્ય રથમાં બેસી તે રાત્રીના ભયને હાંકી કાઢે છે, જગતને પ્રકાશિત કરે છે, અને તેના ખજાના સર્વને ઉઘાડા કરે છે.”^૩ એને માટે આચાર્ય શ્રી આનન્દશંકર ક્લુવ કહે છે : “.....ઋગ્વેદસંહિતામાં ઉષાને ‘પુરાણી દેવી,’ ‘યુવતિ પુરન્ધિ,’ ‘મિત્ર વરુણની મહામાયા,’ ‘આકાશની દુહિતા,’ ‘જુવનની રાણી,’ આદિ વિશેષણો લગાડ્યાં છે.” ઉષાની સાથે જેમ ‘પુરન્ધિ’ (સર્વનું ધારણ-પોષણ કરતી શક્તિ) આવે છે તેમ અહીંની સાથે ‘પારેન્દિ’ આવે છે, જેનું કામ માણસોને ગુપ્ત ધન ખતાવવાનું છે.

૧ મેહેર યજ્ઞદ, ક. ૬૬.

૨ મેહેર યજ્ઞદ, ક. ૬૮.

૩ “ હિંદુસ્તાનના દેવો, ” પૃ. ૯૯, ૧૦૦.

બનવા ભોગ છે કે ‘પારેન્ડિ’ અને ‘પુરન્ધિ’ એક જ શક્તિનું નામ હોય. ઉપાનાં વખાણુ ગાર્ધ કવિ કહે છે :

પુરાણી દેવી યુવતિઃ પુરંધિરનુ વ્રતં ચરસિ વિશ્વવારે ॥

“હે દેવી ! પુરાણી છતાં યુવતિ, ગૃહિણી અને સૌને વ્યાપીને રહેતી એવી તું વ્રત (ધાર્મિક નિયમ) ને અનુસરે છે.”^૩ અપી અને ઉપા ઉભય પ્રકાશસ્વરૂપ છે; બન્ને પૃથ્વીમાં અભિવ્યાપ્ત છે; બન્ને ધાર્મિક નિયમનું ભૂતસ્વરૂપ છે; બન્ને સૂર્યના સાથી છે; ત્યારે ઉભય વિભિન્ન કેવી રીતે હોઈ શકે ? વળી પારસી સાહિત્યમાં પણ “ઉપા” શબ્દ સ્વયં મળે છે, અને તેનો અર્થ પણ “આમદાદનું ઝઝકલું” એવો થાય છે, તો ઉપર આપેલાં પ્રમાણો ઉપરથી અધીરવંધુહીને આમદાદની ઉપર પ્રાધાન્ય ધરાવતી ગણીએ તો ખોટું શું છે ?

(૨૬) આસ્તાદ = ઋત

“આસ્તાદ” નું શુદ્ધ અવ. રૂપ “અર્શતાત્” થાય છે અને એ ખાસ કરીને સત્ય અને ઇન્સાફનો અધિકારી છે. મરણ પામેલાંઓનો ન્યાય કરવામાં એ પણ ભાગ લે છે એ આપણે ઉપર જોયું. “સીરોઝ યસ્ત” માં એને “ક્રાદત ગએથહે” = દુનિયાની આબાદી કરનાર કહ્યો છે. એ ધણોખરો મેહેર અને રક્ષે યજ્ઞોની સાથે ન્યાયને લગતું કામ કરતો જણાય છે. વેદાન્તમાં પ્રભુને જે સત્યસ્વરૂપ કહ્યો છે—સત્યંજ્ઞાનમનન્તં બ્રહ્મ ।^૪—તે વિચાર “આસ્તાદ” નામે જરતોસ્તી મઝદબમાં પ્રતિબિંબિત થયેલો જણાય છે. “God is Truth” એ કહેવાતા બાઈબલના સૂત્રનું બીજ પણ અહીંજ જડે છે. હિંદુશાસ્ત્રમાં જે “ઋત” શબ્દ મળે છે તે

૩ હિંદુ વેદધર્મ, પૃ. ૩૯.

૪ તૈત્તિરીય ઉપનિષદ, ૨-૧, ૧.

આસ્તાદનું પુરેપુરું સંપર્કીકરણ કરે છે. આપ્ટેના શબ્દકોષ પ્રમાણે “ઋત” ના ઘણા અર્થ થાય છે—સત્ય, પ્રકાશિત, સૂર્ય, ઇશ્વરી નિયમ, જળ, વગેરે. તદુપરાંત સત્યસ્વરૂપ પરમાત્મા, ધર્મપુત્ર, એક આદિત્ય, પરમેશ્વર, શ્રદ્ધા, દિવ્યસત્ય વગેરે. ટુંકમાં કહીએ તો એ આસ્તાદની જેમ સત્યાધનો અધિષ્ઠાતા છે. ભાષાશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ જેઠું શકશે કે આ “ઋત” ના મૂળમાંથી સત્યવિષયક જૂદી જૂદી પ્રજાઓના કેટકેટલા શબ્દો નીકળ્યા—અવ. “એરેઝ”નો “અર્ષ” થઇ “અર્ષ”માં રૂપાંતર પામ્યો, લૅટીન “rectus”=સીધું, અને અંગ્રેજી Right=સત્ય. ઋતનો પ્રભાવ કેટલો છે તે નીચલા શ્લોક પરથી પ્રતિત થશે :

ઋતં ચ સત્યં ચાભીદ્ધાત્તપસોઽધ્યજાયત ।

તતો રાઙ્ય જાયત । તતઃ સમુદ્રો અર્ણવઃ ॥

સમુદ્રાયર્ણવાયધિસંવત્સરો અજાયત ।

અહો રાત્રાણિ ષિદ્ધદ્વિશ્વસ્ય મિષતોઽષશી ॥

સૂર્યાચંદ્રમસૌ ધાતા યથા પૂર્વમકલ્પયત્ ।

દિવં ચ પૃથિવ્રીચાન્તરિક્ષમથોસ્ત્વઃ ॥

“ તેજસ્વી તપશ્ચર્યામાંથી ઋત અને સત્ય ઉત્પન્ન થયાં, ત્યાર પછી રાત્રી ઉત્પન્ન થઇ. તેમાંથી સમુદ્ર ઉત્પન્ન થયો, જેમાંથી અધિસંવત્સર (કાળગણના) ઉત્પન્ન થયો. ઇન્દ્રિયનિગ્રહ કરનાર બ્રહ્મદેવે દિવસ અને રાત્રીના વિભાગની ઇચ્છાથી ‘સૂર્ય, ચંદ્ર, આકાશ, પૃથ્વી, અંતરિક્ષ અને સ્વર્ગ’ પહેલાંની જેમ ઉત્પન્ન કર્યાં.”

(૨૭) આસ્માન = ઘો

એનું શુદ્ધરૂપ “અસ્મન્”=આકાશ છે; એજ શબ્દનો બીજો અર્થ ‘પથર’ (અસ્મન્) પણ થાય છે. આ વિશ્લોકિતનો મેળ કેમ

મેળવવો? પૂરાતન ધરાનીઓએ ખરતા તારા (acrolites) નું પથ્થરરૂપ ભાળી આકાશમાં પાણાણની હસ્તી કલ્પી હોય. ‘આસમાન’ આકાશનો અધિષ્ઠાતા હોઈ એને નિત્યનિરંતર “અન્વન્ત” (પ્રકાશિત) વિશેષણ લાગેલો હોય છે. અષો જરતોસ્તની અગાઉના ધરાનીઓ આકાશપિતા અને પૃથ્વી માતાના સંયોગથી જગતની અસ્તિ માનતા. અષો જરતોસ્તે તેમની ભૂલ બતાવી હતી કે બન્નેને ઉત્પન્ન કરનાર એક અહુરમઝ્દ સિવાય બીજું કોઈ નથી. આસમાન યજ્ઞ હિંદુ-ઓના દૌરિપતાની બરાબર છે જે “યુ” = પ્રકાશનું પરથી નીકળી ‘જનનવલ્લભાન પિતા’ એવો અર્થ ધરાવે છે. પાછળથી એની પૂજા પડી ભાંગી અને એની જગા છદ્દે લીધી. આધુનિક કાળમાં તો એ દેવની પૂજા નહીવત્ થઈ ગઈ છે. આકાશપિતા અને પૃથ્વીમાતાનાં સ્તુતિગાન હંમેશાં સાથે ગવાતાં હોવાથી તે વધુ વિસ્તારથી નીચે આપવામાં આવે છે.

(૨૮) જમ્યાદ = પૃથ્વી

“જમ્યાદ” નું વિંશુદ્ધરૂપ “ઝેમો હુદાઓધુહો” = સારી પેદા કીધેલી જમીન છે, અને એ પૃથ્વીનું દિવ્ય સ્વરૂપ છે. જેમ ઋગ્વેદમાં દૌરિપતર અને પૃથ્વીમાતાનું સાથે સાથે સ્તવન કરવામાં આવે છે, તેમ આસમાન-જમ્યાદ પણ અવસ્થામાં અવિભક્ત જેવાં જ છે. આગળ ઉપર ગોશ યજ્ઞ (The Anima Mundi) નું વર્ણન આપવામાં આવ્યું તેને જમ્યાદ સાથે ભેળી નાખવું નહિ: ગોશ-ગેઉશ ઉર્વન-જગતના આત્માનું મૂર્તિરૂપ છે, જ્યારે જમ્યાદ ખુદ ધરતી (the earth) નો અધિષ્ઠાતા છે, એને વૈદિક પૃથિવીને મળતો આવે છે. “પૃથિવી” નો શબ્દાર્થ ‘વિશાળ પૃથ્વી’ એવો થાય છે, અને એ નામ પ્રથુ રાજા પરથી નીકળ્યું છે. હિંદુ શાસ્ત્ર પ્રમાણે “દેવોએ આકાશ અને પૃથ્વી બન્નેને સાથે આપ્યાં અને તેઓ

બેગાં થયાં એટલે તેમણે તેમનું દેવલગ્ન કર્યું.”^૧ ઉભયની બેગી આરાધના કરતાં કહે છે:

પ્ર ઘાવા યજ્ઞૈઃ પૃથિવી ઋતાવૃધા મહી સ્તુષે વિદથેષુ પ્રચેતસા ।
દેવેભિર્યં દેવપુત્રે સુદંસસેન્થા ધિયા ચાર્યાણિ પ્રમૂષતઃ ॥

“આકાશ અને પૃથ્વીને હું યજ્ઞો વડે સ્તવું છું. એ યજ્ઞની વૃદ્ધિ કરનારાં, મોટાં, અને યજ્ઞોમાં અમને અત્યંત જાણનારાં છે. આકાશ અને પૃથ્વી દેવપુત્રરૂપ યજ્ઞમાનો વડે અમારા પર અનુગ્રહ કરી હવિતા સ્વીકાર કરી અમને વિપૂલ સમૃદ્ધિથી નવાજે છે.”^૨

(૨૯) મારૈસ્પંદ = સરસ્વતી

આ સ્ત્રી-યજ્ઞ છે અને એનું શુદ્ધરૂપ “માંથ ર્પેન્ત” (વૃદ્ધિ કરનાર મંત્રો) છે. એ જરતોસ્તી ધર્મસાહિત્યનું મૂર્ત દિવ્ય સ્વરૂપ છે, અને એની ખુખીઓ ન્યારી છે. માંથર્પેન્ત એ અહુરમઝદનો આત્મા જેવો છે, અને એ શસ્ત્ર વડે જ અથો જરતોસ્ત શત્રુઓ પર ફાવી શક્યા હતા.^૩ એની બરક્કતથી સઘળાં દુઃખદર્દો દૂર થતાં જણાયાં છે.^૪ એનાથી જ દુષ્ટ શક્તિઓ નુકસાન કરવાથી પાછી પડે છે.^૫ એની જ સહાયતાથી માનુષિ આત્મા મિનોઇ દુનિયામાં ચિન્વદ પૂલ પાર કરી ખ્હેસ્તમાં પ્રવેશે છે.^૬ આ પવિત્ર માંથો “અહુનવર” માંથી ઉત્પત્તિ પામ્યા છે, અને “અહુનવર” ના મંત્રને

૧ ઐતરેય બ્રાહ્મણ, ૪, ૨૭.

૨ હિંદુસ્તાનના દેવો, પૃ ૩૭.

૩ ફરવરદીન યસ્ત, ૮૦, ૮૧; વંદીદાદ, ૧૯-૧૪.

૪ વંદીદાદ, ૨૨, ૨.

૫ સરોષ હાદોખત, ૩.

૬ યસ્ત ૪૪, ૧૭.

દુકમાં “વચ”=શબ્દ કહેવામાં આવે છે,^૧ જેની ઉત્પત્તિ આ જગતમાં સૌથી પહેલી થઈ હતી. એ શબ્દનો અર્થ “રક્ષકત્વ” એવો થાય છે, અને એ મંત્ર માણસને સઘળી ધૃતિઆપતિઓમાંથી ખચાવે છે. હિંદુશાસ્ત્ર પ્રમાણે પવિત્ર વાણી (Holy Scripture) નું દેવી રૂપ સરસ્વતી છે; એ બ્રહ્માની પત્ની અને કહાપણી દેવી તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. એને ‘વેદની માતા’ કહી છે અને દેવનાગરી લિપિ તથા સંસ્કૃત ભાષાની યોજનાર ગણાય છે. તે લલિત કલાની-ગાયન અને અલંકાર શાસ્ત્રની-પોષક દેવી છે, તેથી તેને “વાગ્દેવી”=વાણીની દેવી કહે છે. વાયુ, આહી, સાવિત્રી એ એનાં બીજાં નામ છે.^૨ એમાંનો “વાચ” અવસ્તાના “વચ” ને મળતો છે. “યથા અહુ વૈર્યો” ના જેવો પ્રાચીન અને તેટલો જ પવિત્ર ‘હિંદુઓનો ગાયત્રી મંત્ર છે, અને એનું દુંકું રૂપ “ૐ” છે. “અહુનવૈર્ય” શબ્દમાં “વૈર્ય” (=રક્ષણકર્તા) વિશેષણ છે; એનો લોપ કરીએ તો “અહુન” પરથી ૐ પર આવી શકાય-અહુન, ઔન, ઔ, ઔ, ૐ. અહુનવરની જેમ ગાયત્રીના પણ ત્રણ વિભાગ છે, અને તે સકળ જ્ઞાનનું સંક્ષેપ રૂપ છે. ‘માંત્ર’ જેમ અહુરમઝદનો આત્મા છે તેમ ૐ પણ ઈશ્વર સ્વરૂપ છે. ગીતામાં શ્રી કૃષ્ણ કહે છે : “ગીરામસ્મ્યેકક્ષરમ્”^૩ અહુરનવરનાં ઉચ્ચારણથી જેમ અષો જરથોસ્ત શત્રુઓ પર વિજય મેળવી શક્યા તેમ વેદના દેવો પણ પ્રણવોદ્ધાર (ૐ) થી અસુરોને હરાવી શક્યા હતા. એવી રીતે મંત્રોની ઉપર મુવક્કલ રહેલી બન્ને ધર્મની શક્તિઓ પરસ્પર મળતાપણું ધરાવે છે.

૧ મરન, ૧૯, ૧૬.

૨ હિંદુસ્તાનના દેવો, પૃ. ૧૩૧.

૩ ભગવદ્ગીતા ૭, ૮.

(૩૦) અનેરાન = સવિતૃ

“અનેરાન” નું અવસ્થારૂપ “અનધ-રઓઆઓ” = અમર જ્યોતિ (Boundless Light) છે, અને એ શબ્દ અનિશ્ચિતપણે આકાશી ગોળાઓને લાગુ પાડવામાં આવે છે, પરંતુ ખરી રીતે જોઈશું તો એ સૂર્યનું જ બીજું રૂપ જણાય છે, કારણ કે ખરેખરી અમર જ્યોતિ તો સૂર્યની જ છે. આ મંતવ્યને પુષ્ટિ આપનાર એક વસ્તુ એ છે કે અનેરાન ખોરશેદ (સૂર્ય) તો જ એક ‘હમકાર’ (co-worker) છે. એ વેદના સવિતૃનો જોડિયો ભાઈ જ છે એમ કહીએ તો ચાલે. વેદમાં એને પણ ‘અમર’ કહ્યો છે.^૧ એ શબ્દનો ધાતુ ‘સ્ર’=ઉત્પન્ન કરવું હોઈ એ પ્રેરક, ઉત્પાદક એવી પરમાત્માની તેજોમય શક્તિનું રૂપ છે. ગાયત્રીનો મહામંત્ર સવિતાદેવનો છે. એનાં સર્વ અવયવો સુવર્ણનાં (પ્રકાશિત?) છે. બુદ્ધિની નિર્બળતાથી, પ્રભુતાના કે મતુષ્યપણાનાં કારણથી અજાણ્યે યજ્ઞનાં પાપમાંથી સવિતાદેવ મુક્તિ આપતા મનાય છે.^૨

અશ્વિત્તી ચચ્ચક્રમા દૈવ્યે જને દીનૈર્દક્ષૈઃ પ્રભૂતો પુરુષત્વતા ।
દેવેષુ ચ સવિતર્માનુષેષુ ચ ત્વંનો અત્ર સુષતાદનાગતઃ ॥

(૩૧) હોમ = સોમ

શુદ્ધરૂપ “હઓમ.” એ પારસી ધર્મક્રિયાઓમાં વપરાતું એક પવિત્ર પીણું છે, જેના રસપાનથી પૂરાતન કાળમાં એક પ્રકારનો પવિત્ર જુરસો આવતો મનાતો. એ પીણાનો શોધક-જે પાછળથી એનો અધિષ્ઠાતા થયો તે-પણ ‘હોમ’ નામે જ વિખ્યાતિ પામેલો છે. એને “દુરઓપ”=અમર કદાવચામાં આવે છે, અને પૃથ્વીપટપરનો

૧ ઐતરેય બ્રાહ્મણ, ૩. ૪૪.

૨ હિંદુ વેદધર્મ, પૃ. ૩૩, ૩૪.

સૌથી પહેલો ધરાની પયગમ્બર પણ એ જ હતો. એણે પણ જરેતોસ્તની માફક-પણ જરેતોસ્તની સદીઓ અંગાઉ-પંહાડોમાં વર્ષો સુધી નિવાસ અને મનન-ચિંતન કરી પોતાનો ધર્મ ફેલાવ્યો હતો અને “ગાથા” જેવાં લખાણોની રચના પણ કરી હતી. એનો હરીફ “કેરેસાની” નામે હતો.^૧ હોમ નામના પાળાને કૃતી તેનો રસ કાઢી પીવાની પ્રથા એણે જ પ્રથમ પાડી હતી.^૨ આ રસ અમૂક પવિત્ર મંત્રો ભણતાં પીવાથી ડહાપણું, હિંમત, વિજય, આરોગ્ય, અને રિક્તિસિદ્ધિની વૃદ્ધિ થતી મનાતી^૩. વળી આ હોમ યજ્ઞ સદાયરણી મનુષ્યોને જ મદદ કરતો જણાય છે. એ કહે છે : “નય અહિ પેશો-સારો અઝેમ ચો હચોમો અધવ દુરઓપો” = હું, પવિત્ર અને મોત નિવારનાર હોમ, પાપિષ્ઠાને રક્ષણ આપતો નથી.^૪ વધુમાં એને ધરનો, મહોદ્ધાનો અને દેશનો ધણી કહ્યો છે.^૫ હિંદુ આર્યો પણ આ વિલક્ષણ છોડના અમત્કારી ગુણોથી અભિન્ન હતા. “તેમના વિચાર પ્રમાણે તે એક દેવ હતો, અને જેમનામાં પ્રવેશ કરતો તેમનામાં દેવી શક્તિ ઉત્પન્ન કરતો. જે છોડવામાંથી એ રસ નીકળતો તેને તેમણે ઔષધિનો રાજ્ય કહ્યો. તેને તૈયાર કરવાનો વિધિ એક પવિત્ર યજ્ઞ મનાયો.....તેનામાં સર્વ શક્તિ છે અને તે સર્વ પ્રકારના વરદાન આપી શકે છે.....દેવો અને મનુષ્યોને અમરત્વ આપવા પણ તે સમર્થ છે.”^૬ વેદમાં આ પીણાનું તેમજ દેવનું નામ સોમ મળે છે, જે “હોમ” નોજ અપભ્રંશ છે, અને એનો પ્રતિસ્પર્ધિ “કૃશાનુ” નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યો છે.

૧ યસ્ત હા ૯, ૨૪.

૨ મેહેર યસ્ત ૯૦.

૩ યસ્ત હા ૯, ૧૭.

૪ યસ્ત હા ૧૧, ૩.

૫ યસ્ત હા ૯, ૨૭.

હિંદુશાસ્ત્રમાં સોમ પાછળથી * ચન્દ્રદેવના તરીકે પણ પૂજાયો છે. એને માટે શ્લોક મળે છે કે :

યત્ર જ્યોતિરજસ્રં યસ્મિંલ્લોકે સ્વર્હિતમ્ ।

તસ્મિન્માંધેહિ પવમાનામૃતે લોકે અક્ષિત ઇન્દ્રાયેન્દ્રો પરિસ્ત્રવ ॥

“હે પવમાન ! મને એવા સનાતન અને અવિનાશી સ્વર્ગ-
લોકમાં મૂકા કે ત્યાં હંમેશા પ્રકાશ અને કીર્તિ જેવામાં આવે.”^૧

(૩૨) ઐર્યમન = અર્યમન

આ યજ્ઞનું કામ આરામ અને સુખ્યેન આપવાનું છે. વંદી-
દાદની ૨૨ મી પરગર્દ પ્રમાણે આ દુનિયા ઉપરના તમામ દુઃખ
દર્દો દૂર કરવાને ત્યારે “ માંથ્ર રપેન્ત ” એટલે મારેસ્પંદે પોતાની
અશક્તિ જણાવી ત્યારે અહુરમઝ્દે એ કામ ઐર્યમનને સોંપ્યું.
યસ્ન હા ૫૪ એ ફિરસ્તાનું સ્તુતિનામું છે. એને મળતો વૈદિક
“ અર્યમન ” છે. એનું સ્તવન ધણું ખરું મિત્ર-વરુણ અથવા બીજા
દેવો સાથે—વિશેષે કરીને વિવાહ પ્રસંગે—થાય છે. નીચે આપેલો
શ્લોક એ બાબત સ્પષ્ટ કરશે :

ગૃહ્ણામિ તે સુપ્રજાસ્ત્વાય હસ્તં મયા પત્યા જરદષ્ટિર્યથા સત્ ।

મગો અર્યમા સવિતા પુરંધિર્મહાં ષા દુર્ગાર્હપત્યાય દેવાઃ ॥

વરરાજા કહે છે : “ તું (કન્યા) સારી પ્રજાવાળા થવા માટે હું તારો
હસ્ત ગ્રહણ કરું છું. હું તારો પતિ તેની સાથે તું વૃદ્ધાવસ્થા ભોગવ.
ભગ, અર્યમા, સવિતા, પુરંધિ-દેવોએ આપણે ગૃહનું સ્વામીત્વ
ભોગવીએ તે માટે તને મને આપી છે.”^૨

* સરખાવો ઋગ્વેદ ૯, ૮૬, ૩૯ :

ગોવિત્પવસ્ત્વ વસુવિદ્ધિરણ્યવિદ્રેતોઘા ઇન્દોમુવનેષ્વર્ષિતઃ ।

ત્વં સુવીરો અસિ સોમ વિશ્વવિત્તં ત્વા વિપ્રા ઉપગિરેમ આસતે ॥

એમાં ચન્દ્રની જેમ બળદનું બીજ રાખનાર એને કહ્યો છે.

૧ ઋગ્વેદ ૯, ૧૧૨, ૭.

૨ હિંદુ વેદધર્મ, ૫ ૧૧૩, ૧૧૪.

(૩૩) નેર્યોસંઘ = નરાશંસ

શુદ્ધ અવ. ૩૫ “ નેર્યોસંઘ ” = શિક્ષણ દેનાર નરવીર. એ એક પ્રકારના અગ્નિનું નામ છે તેમજ તેનો અધિષ્ઠાતા પણ એજ નામનો છે. આ જ્યોતિ પાદશાહોનાં અંતરમાં ઝગે છે અને તેમને સારી રીતે રાજ્ય ચલાવવામાં સહાયતા કરે છે. ફિરસ્તા તરીકે એ અહુરમઝ્દનો કાસદ જેવો છે. એનો વૈદિક આકાર નરાશંસ છે. એ પણ અગ્નિનું એક સ્વરૂપ છે જેની મનુષ્યમાત્ર પૂજા કરે છે, અને એ પણ કાસદનું કામ કરે છે. એનો શબ્દાર્થ પણ ઉપદાતા જેવો જ છે.

(૩૪) અપામ્ નપાત

આ યજ્ઞનું વ્યક્તિત્વ અનિશ્ચિત છે. એનાં ગુણલક્ષણો એક ઠેકાણે^૧ વર્ણવતાં કહેવામાં આવે છે કે: “ ઘેરેઝન્તેમ્ અહુરેમ્ ક્ષત્રીમ્ ક્ષએતેમ્ અપામ્ નપાતેમ્ ઔર્વત્ અસ્થેમ્ ” = ખુલ્લું, સાહેબી ભોગવનાર, હકુમત કરનાર, નુરમંદ, તેજ ધોડાની ચાલના અપામ્ નપાત.” એનો શબ્દશઃ અર્થ “ પાણીનો નાભ ” (a fountainhead) થાય છે. અન્યત્ર^૨ એને “ આરાધના સફળ કરનાર, માણસોને પેદા કરનાર, તેમને આજાર આપનાર, સ્વયં પાણીમાં નિવાસ કરનાર, તિક્ષણ શ્રવણશક્તિવાળો ” કહ્યો છે. એ સધળાં પરથી જણાય છે કે એ પાણી ઉપરની કોઈ મૂવક્કલ શક્તિ છે. એનાં સ્તુતિગાનમાં “ ઘેરેઝત ” (High) શબ્દ પહેલો આવતો હોવાથી એ કોઈવાર “ ઘરઝો ” યજ્ઞ પણ કહેવાય છે. એને માટે એર્વંદ કાવસજી કાંગા લખે છે: “ Originally it is the fire of lightning, as produced in the clouds, like the Vedic અપામ્ નપાત ”^૩. “ ઘેરેઝત ” નો સંસ્કૃત

૧ આવાં યસ્ત, ૭૨.

૩ જુઓ અવસ્તા શબ્દકોશ, પૃ. ૨૮૪

૨ જમ્યાદ યસ્ત, ૫૨.

આધાર “બૃહત્” થઇ શકે. અને ઋગ્વેદ (૧૦, ૧૫)માં અનેક દેવોની સાથે “બૃહત્”નું પણ નામ આવે છે. વળી બૃહત્ વિષ્ણુનું પણ એક નામ છે, પરંતુ તેનો અપામ્ નપાતની સાથે સીધો સંબંધ છે કે કેમ તે વિષે અમારાથી કંઈ પણ કહી શકાતું નથી. એટલું તો નિઃસંશય છે કે અપામ્ નપાતનો ઉદ્દેશ્ય વેદમાં તો મળે છેજ, એટલે એ પણ ખૂબ અનાદિ દેવ હોવો જોઈએ.

ઉપસંહાર

દેવોની સંખ્યા બન્ને ધર્મોમાં ૪૩ કહી છે ત્યારે અત્રે ૩૪ કેમ ? એ પ્રશ્ન સ્વાભાવિક ઉપજે, પણ એનો ખુલાસો આગળ ઉપર આપેલો જ છે. આગળ જણાવવામાં આવ્યું તેમ “દરવરદીન” (૧૯) કંઈ દિવ્ય શક્તિનું નામ નથી પણ માત્ર દિવસનું નામ છે, એટલે તેને ઠેકાણે એક વધુ યજ્ઞનું નામ આ લેખમાં ઉમેર્યું છે. નાના ફિરસ્તાઓ—એક ધર્મમાં—હજી ધણા મળી શકે છે, પરંતુ અત્રે તેમનો નિર્દેશ કરવો અસ્થાને છે. આ લેખનો હેતુ એટલો જ છે કે હિંદુ અને જરતોસ્ત્રી શાસ્ત્રોમાં મળતી ૩૩ મુખ્ય શક્તિઓને કેટલે દરજ્જે સરખાવી શકાય તે તુલનાવિષયક અભ્યાસ અને અવતરણોથી બતાવવું. વિષય એટલો ગહન અને અટપટો છે કે એમાં મતમતાંતરને તો સ્થાન રહેવાતું જ. પરંતુ લેખકે તો પોતાના અલ્પ સ્વાધ્યાય પરથી ઉક્તિઓમાં દગ્ગોચર થતું સામ્ય બતાવી આપવાનો નત્ર પ્રયાસ કર્યો છે. એમાં ત્રુટિઓ અને ક્ષતિઓ હોય તો તે માટે દરગુજર ચાહી લેવામાં આવે છે, અને એ લેખ વાંચી કામ અભ્યાસી એની ઉપર નવો પ્રકાશ નાખશે તો તો સૌને નવું જ બાણુવાતું મળશે.

શબ્દાર્થસિન્ધુ

સંસ્કૃત અને ગુજરાતી

અ

અકરણ=કૂર

અખેપાત્ર=ખાલી ન થાય એવું વાસણ

અજર=ધરકું ન થાય એવું

અજ્યેય=અજિત

અજ'પ=અસાંતિ

અટ્ટહારય=હસવું

અઢગક=પુઢકળ

અણુગણુ=અગણિત

અણુ=રજકણ (Atom)

અદ્વિતીય=અજોડ

અઘાપિ=હમણા

અઘોગતિ=ખરાબ રિયતિ

અનન્ન=આતર

અનિલ=પવન

અનુકૂળ=માફક આવે એવું

અનુચર=નોકર

અનેરો=અજળ જેવો

અન્યોન્ય=એક બીજાને

અપનાવવું=પોતાનું કરવું

અપરિમિત=માપી ન શકાય એવું

અભિજન=ઉંચ કુળનું, સુંદર

અભિધાન=નામ

અભિરામ=મુંદર

અભિલાપ=ધ્રુષ્ટા

અમાત્ય=પ્રધાન

અમીવર્ણુ=અમૃતનો વરસાદ

અમૃતઓધ=અમૃતનો પ્રવાહ

અર્થશાસ્ત્ર=નાણાંશાસ્ત્ર (Economics)

અબ્ર=વાદળ

અર્લક=ખાળક

અરિ=દુશ્મન

અવકાશ=આકાશ

અવનિ=દુનિયા

અવિરત=ચાલુ

અશાત=પીડા

અસિ=તદ્વાર

અહિ મુખ=સાપની ફેણ

અહોનિશ=રાતદિવસ

આ

આકોશ=પોકાર
 આગામી=આવતું
 આંગલભૂમિ=ઈંગ્લેન્ડ
 આત્મત્રાણ=સ્વપચાવ
 આત્મશ્લાઘા=આપખડાઈ
 આદર્શ=નમૂનો, નમૂનેદાર Ideal
 આદેશી=હુકમ કરી
 આદ્ર=ભીનું
 આધિપત્ય=સરદારી
 આધુનિક=હાલનું
 આંધી=અંધકાર
 આલ-આલસો=આકાશ
 આરો=છેડો, છુટકો
 આવેશ=ગુસ્સો
 આશ્વાસન=દિલાસો
 આહલાદ=આનંદ
 આહાર=ખોરાક
 ઈ
 ઇર્ષ્યાવિષ્ણુ=અદેખાઈનું ઝેર
 ઇન્દ્રાસન=સ્વર્ગ
 ઉ
 ઉચ્છેદ=જળમૂળથી નાશ
 ઉચ્છેદવું=જડમૂળથી નાશ કરવો
 ઉચિત=યોગ્ય
 ઉચ્ચન=ઉડવું તે
 ઉણપ=ખામી

ઉત્કર્ષ=ચઢતી
 ઉત્સુક=ઈતેમર
 ઉદધિ=સાગર, દરીયો
 ઉદ્ધાર=ચઢતી
 ઉન્નતિ=ચઢતી
 ઉપનવું=ખનવું
 ઉપવન=ખામ
 ઉપાધ્યાય=પુરોહિત
 ઉદનાવવું=ઉશ્કેરવું
 ઉભય=ખંને
 ઉમટવું=ઉલટવું
 ઉર=અંતઃકરણ
 ઉદ્ધાપાત=મહા અનર્થ
 ઉલ્લાસ=ખુશાલી
 ઉભા=હુંક

ઋ

ઋતુ પ્રાપ્તિ=માસિક માંદગી

ઓ

ઓજ=તેજ, બળ
 ઓતરાતા=ઉત્તર તરફનાં

ઓ

ઓદાર્ય=ઉદારતા

અં

અંતિમ=છેલ્લું
 અંખાર=દગણો

ક

ખ

કર=હાથ

ખેચર=પક્ષી

કરણારસ=દયા ઉપજાવે

ખુતસ=વેર

એવો રસ

કરણાસાગર=ખુબ દયાળુ

ગ

કર્તવ્ય=કરજ

ગગનગામી=આકાશમાં જતું

કલ્પદ્રુમ=અસ્થિત વસ્તુ આપતું

ગતિ=ઝડપ

ઝાડ

ગર્ત-ગર્તા=ખાડો

કવચ=અખતર

ગહન=ન સમજાય એવું

કામિનિ=સુંદર સ્ત્રી

ગુણગાથા=ગુણનાં ગીત

કાબટ=કાકડું

ગુણનિધિ=ખુબ ગુણવાળો

કાસાર=સરોવર

ગોઝાર્=ગાભરું, ભયંકર

કિંતુ=પણ

ગ્લાનિ=શેક

કુકાર=કુહાડી

કુંજનિકુંજ=આગ બગીચો

ઘ

કુલટા=કુબટ સ્ત્રી

ઘટના=બનાવ

કુશીલ=કુબટ

કૃપ=કૃપો

ચ

કૃતાર્થ=કરજ બાજવી હોય એવા

ચન્દન=સુખડ

કૃત્રિમ=ખોટું

ચક્ષુ=આંખ

કોકિલ=કોયલ

ચક્ષુપ્રીતી=પુત્ર

કોટિ=કરોડ

ચાર્અંગી=સુંદર સ્ત્રી

કોલાહલ=ગડગડ

ચિનત્રું=જાણતું

ખગ=પક્ષી

ચિંતન=વિચાર

ખાંડાખેલ=તથ્યારખાણ

ચીર:=દંમેશાં

છ

છેહ = અંત

જ

જગદ્ વિખ્યાત = મુદ્કમશહર

જનક = પિતા

જનની = માતા

જયશ્રી = ફતેહ

જવ = જ્યારે

જલધિ = દરીઓ

જવલન = આતશ

જવલન = પ્રકાશિત

જળચર = પાણીના જીવ

જામિનિ = રાત્રી

જોગંદર = ઉત્તમ યોગી

જ્યોત-જ્યોતિ = પ્રકાશ

જ્યોતિર્ધર = પ્રકાશ ફેલાવનાર

ઝ

ઝંઝાનિલ = પવનનું તોફાન

ઝંઝાવાત = , ,

ઝાંખવું = જોવું

ઝાંઝવાં = ધ્રમ

ઝુઝવું = લડવું

ટ

તટ = કિનારો

તત્ખેવ = તરતજ

તનયા = પુત્રી

તનુ = શરીર

તનુજ = પુત્ર

તરણિ = સૂર્ય

તરુપાન = ઝાડપાન

તવ = ત્યારે, તારું

તાતાત્મજ = બાપ અને ભેટો

તારાગણુ = તારાઓનો સમૂહ

તિમિર = અંધારું

તુર-તુર્ક = તુરાની

તુરાધિપ = તુરાની રાજા,

અક્રાસીઆખ

તુણુ = તરણું

તોખાર-તુખાર = ઘોડો

તોતીંગ = ભારી અને મોટાં

ત્વરિત = જલદી

ત્રિહ = દુઃખ

ત્રિયા = સ્ત્રી

ત્રિવિધ = ત્રણ પ્રકારના

ત્રુટિ = ખામી

દ

દરિદ્રનારાયણુ = ગરીબો

દરિદ્રાકંદ = ગરીબોનું રડણુ

દલિત = દળાયલા

દવાનળ = દવાધનો અગ્નિ

દળ=લક્ષ્મી

દાતાર=સખી

દાનવ=રાક્ષસ

દાની=સખી

દારા=સ્ત્રી

દારિદ્ર્ય=ગરીબાઈ

દારુ=લાકડું

દાહ=દુઃખ, બળતરા

દિગંત=આકાશ-પૃથ્વી

દિનકરસ્તવન=સૂર્યનો સ્તુતિ

દિવ્ય=મિનોર્ષ

દીપક=દીવો

દુરાત્મા=દુષ્ટ પુરુષ

દુષ્પથુરહિત=ખોડ વગરનો

દેવદૂત=દેવેસ્તો-પયગમ્બર

દૈવ=તસીય

દ્યુતિ=પ્રકાશ

દંડ યુદ્ધ=મેનો લડાઈ

ધ

ધમવું=તપવું

ધરણી-ધરતી=પૃથ્વી

ધર્મી કુર=ધર્મના ક્ષણમા

ધોમ=સૂર્ય

ધૂમકેતુ લાંગુલ=પૂછડીઆ તારાનો

પૂછડી

ધૂમ્ર=ધૂમાડો

ધેનુ=ગાય

ધ્યેય=લક્ષ્ય (Goal)

ન

નઠોર=કૂર

નભ=આકાશ

નભેર=કૂર

નરપતિ-નરેશ=રાજા

નિકન્દન=નાશ

નિધન=મેાત

નિધિ=મહાસાગર

નન્દન=સ્વર્ગનો વાંડી

નિર્ધાર=ઠરાવ

નિર્વાણ=મુક્તિ (Salvation)

નિશદિન=રાતદિવસ

નિશા=રાત્રી

નિષ્ક્રામ=ક્ષણની આશા વગર કરેલું

નિશ્ચલ=ફરે નહીં એવું

નિષ્ણાત=અહોશ (Expert)

નૈયા=નાવ, હોડી

ન્યોછાવર=કુરખાન

પ

પટયુગલ=એવકું પડ

પડકારવું=સાગા મવું

પડખંદ=પડધા

પતિત=પડેલા, ખાંધી

પથ=રસ્તો

પરિભ્રમણુ=ભ્રમણું તે

પશ્ચાત=પાછળ

પાઠવણું=મોકલણું

પાત્ર=વાસણું

પાવક=આતશ

પાપાણુ=પત્થર

પિતુ=પિતા

પુનઃપિ=ફરીથી

પુનિત=પવિત્ર

પુલકિત=ખુશી

પૃચ્છા=પૂછણું તે

પૃથક્=જૂદા

પેખણુ=મળણું

પંકજ=કમલ

પંડ=પોતે

પંથ=રસ્તો

પ્રકોપજ્વાલ=ગુસ્સાનો અગ્નિ

પ્રગતિકરણુ=આગળ વધણું તે

પ્રણયાખ્યાન=પ્રેમની વાર્તા

પ્રણાલી=રીત

પ્રતિઘોષ=પડઘો

પ્રતિસ્પર્ધિ=દરીફ

પ્રદર્શિત=ખુદ્દા

પ્રધાન=મુખ્ય

પ્રભા=પ્રકાશ

પ્રયોજન=કારણ

પ્રસાદી=ભેટ

પ્રસૂતિગૃહ=સુવાવડખાનું

પ્રાચીનવસ્તુજ્ઞાન=પુરાતત્ત્વ,

Archeology

પ્રાયશ્ચિત=પસ્તાવે

પ્રાસાદ=મહેલ

પ્રિયપાત્ર=બહાલી

પ્રીછણું=મળણું

બ

બિરદ=બદાદુરી

બિરદાવણું=કેતસાહ આપવે

બંધુત્વસુગ્રાહક=ભાઈબંધી

અહણ કરનાર

ભ

ભવન=ઘર

ભાખણુ=ખોણણું

ભાણુ=સુરજ

ભાવિ=ભવિષ્યનું

ભિન્નભિન્ન=જૂદા જૂદા

ભિષણુ=ભયંકર

ભિષ્મપ્રતિજ્ઞા=દૃઢ ઠરાવ

ભીડ=મંકટ

ભૂકંપાભાસ=ધરતીકંપનો દેખાવ

ભૂચર=જમીનપર રહેતાં પ્રાણી

ભૂજ=હાથ

ભૂજંગ=નાગ

ભૂપ-ભૂપતિ=રાજા

ભૂરપારા=ભૂંડા

ભેવ=ભેદ

બ્રમણ્ય=અમણ્ય

બ્રાત=આપ

મ

મદમાતો=છકી ગયેલો

મનુજ=માણ્ય

મમ=મારું

મર્મ-મરમ=ભેદ

મહાત્માકાંક્ષા=આગળ વધવાની

ઈચ્છા (Ambition)

મહારથી=સાથી

મહિમા=મોટાપ

માઝા=મર્યાદા, હદ

માયાવી=માયાથી ભરેલું

મિષ્ટ=મહાત્મ

મુક્તા=મોતી

મુગ્ધા=મુંદર સ્ત્રી

મુદિત=આનંદી

મુદ્રા=વર્તી

મુનિવ્રત=ચૂપકીદી

મૂકમુખ=મુગેમોઢે

મૃદુ=મધુર

મોદ=આનંદ

મેક્ષ=મુક્તિ

મૌન=મુગ્ધ રહેવું

મ્હાન=દિલગીર

મ્હેજાત=મહેલો

ય

યજ્ઞવું=પૂજવું

યત્નિ=જો

યાચવું=માગવું

યામ=પહોર

યૌવન-યુવા=જુવાની

ર

રજની=રાત્રી

રટણુ=જપ

રઢ=હઠ

રઢિયાળા=હડીલા

રણંગણુ=લડાઈનું મેદાન

રતનગર્ભા=જેના ગર્ભમાં રતન

પાકે છે એવી

રવિ=સૂર્ય

રાજવી=રાજા

રાડ=ચૂમ

રિપુછેદન=હુકમનો નાશ

રધિર=સોહી

રેવંત=ધોડો

રૈમ=શરીરપરના વાળ

લ

લવ=જરાપણ
 લલના=મુંદર સ્ત્રી
 લલિત=મુંદર
 લક્ષ=લાખ, ધ્યાન
 લક્ષ્મીલાલ=તવંગર પુરુષ
 લહાણી-ણું=મેટ
 લહેર-મોઝું, તરંગ, કાંટો

વ

વકતૃત્વ-બોલવાનો છટા
 વસમી-ફુટ
 વણતોલે-પુઠકળ
 વણસાડ-ખગાડ
 વપુ-શરીર
 વર્ચસ્વ-મોટાઇ
 વર્જવું-તજવું
 વહન-વહેવું
 વહનિ-આતશ
 વાત્સલ્યભાવ-પ્રેમભાવ
 વામવું-મટી જવું
 વારાંગના-વેશ્યા
 વિકાસ-ખીલવણી
 વિચરવું-જવું
 વિજેતા-જીતનાર
 વિત્ત-દૌલત
 વિધાવધ-જૂદા જૂદા

વિષ્ણુત-વીજળી

વિધાન-હુકમ
 વિધિ-નસીબદેવી
 વિનાશાધિન-મરવા યોગ્ય
 વિપદ-વિપત=દુઃખ
 વિપરીત-ઉલટું
 વિપાક-પરિણામ
 વિભુ-પરમેશ્વર
 વિભૂતિ-મહાન શક્તિ
 વિલાવું-કરમાવું
 વિરક્ત-મંસારથી દૂર થયેલાં
 વિરલ-અન્નેડ
 વિરાટ-મોટું રૂપ
 વિશ્વખંધુત્વ-સૌ માણસો

લાઇઓ છે એ મત

(Worldfraternity)

વિષાદ-દિલગીરી
 વિહોણું-વગરનું
 વિશ્વગિત-વિનંતિ
 વુટવું-જવું
 વૃદ્ધિ-વરસાદ
 વૃષભ-ગોધો, ખગદ
 વૃંદ-ટાણું
 વ્યક્ત-જાહેર
 વ્યોમ-આકાશ
 વહાર-મદદ

શ

શયતાનખાળો=તોફાની છોકરાઓ
 શશિ=ચન્દ્ર
 શશાંક=ચન્દ્ર
 શસ્ત્રાચ્છાદિત=હથીઆર સજેલાં
 શહીદ=ધર્મને માટે પ્રાણ આપનાર,
 શામા=સ્ત્રી (Martyr)
 શાશ્વત=હંમેશાં
 શાસન=શિખામણ, શિક્ષા
 શિલા=પથર
 શિશ=માથું
 શિશુપ્રસવ=ખાળકનું જન્મવું
 શીળી=કંડી, શાંત
 શું, શો, શી=જેવું-વો-વી
 શુચિ=પવિત્ર
 શુષ્ક=રસવગરનું, સૂકું
 શૂળ=દુઃખરૂપ કાંટા
 શૃખલા=ખેડી
 શોણિત=લોહી
 શ્રમજીવી=મજૂરી કરીને જીવનાર
 શ્રવણું=સાંભળવું
 શ્રાવણુલાદરવો=પુષ્કળ આંસુ
 શ્રાદ્ધ=મરણક્રિયા
 શ્રી ગણેશ=મંડાણ
 શ્રેય=કલ્યાણ
 સ્થામ=કાળું
 'શહેરી'=શહેરનું જમણું

પ

પટ્ટમાસી=છ માસનાં

સ

સજ્જનપુરી=સંજન
 સતત=ચાલુ
 સત્વર=જલદી
 સત્સાહ્યોકિત=ધર્મનું દરમાન
 સદાચરણુ=નીતિરીતિ
 સદય=દયાળુ
 સદૈવ=હંમેશા
 સન્માનિત=માન પામેલો
 સમગ્ર=આખી
 સમતા=સરખાપણું
 સમર=લડાઈ
 સત્રાટ=રાજા
 સમીર=પવનની હેર
 સમૃદ્ધિ=દોલત
 સરિતાવારિ=નદીનું પાણી
 સર્વત્ર=અધે
 સહસ્ર=હજાર
 સહસા=હિતાવળમાં
 સામ્યવાદ=અધા માણસને સરખા
 હક્ક મળવા જોઈએ એ મત
 (Socialism)
 સાયઝ=વાધ
 સાક્ષાત્કાર=જોવું તે

સિદ્ધાંત=મત

સિંધુ=દરીઓ

સુત=પુત્ર

સુધા=અમૃત

સુપેર=સારી રીતે

સુરસદન=સ્વર્ગ

સૂર=સૂર્ય

સૂરધનખળથી=ઉધાડો મૂકી

સૃજીત=સરજેલું

સૃષ્ટિસ્રષ્ટા=દુનિયાનો સરજનાર

સેન=સરકર

સૈનિક=સિપાઇ

સોમ=ચન્દ્ર

સૌમ્ય=શાંત

સંકલ્પવિકલ્પ=ચિત્તારો

સંકેત=ભેદ

સંગ્રામ=લડાઈ

સંદેશવાહક=સંદેશો લાવનાર

સંભાવના=ખનાવ

સંમોહ=મોહ

સંયમ=કાબુ

સંજ્ઞા=નિશાની

સ્તવવું=વખાણવું

સ્તુત્ય=વખાણવાલાયક

સ્તુતિસ્તોત્ર=વખાણના શ્લોક

સ્પૃહા=દરકાર

સ્ફૂર્તિ=મગૃતિ

સ્ફેટ=ખુલ્લું કરવું

સ્વાગત=આવકાર

સ્હોય=શોભે

૬

હત્યાકાંડ=કતલ

હય=ઘોડો

હરિયાળા=લીલોતરી

હર્ષોદ્ધોષ=ખુશાલીનો પોકાર

હામ-હામી=હિંમત-વાન

હાલવું=ચાલવું, જવું

હાવે=હવે

હૃતહવન=હોમની ક્રિયા

હૃષ્ટ પુષ્ટ=માતેલો

હેરવું=જોવું

ક્ષ

ક્ષણિક=પળ ગાટેવું

ક્ષેમ=તંદુરસ્તી

ક્ષેત્ર=ખેતર

અવસ્તા-પહેલવી-પાઝંદ-ફાસી

અ

અઐધમ=ગુરસાનો દેવ

અકસર=ધણું કરીને

અખુઆન=ઉંધ વગરનો (ખુદાનું ૮૧ મું નામ)

અગરાગર=ચાર તરવોને પેદા કરનાર (ખુદાનું ૭૭ મું નામ)

અગરાગરગર=સેતારાઓનો કર્તા (ખુદાનું ૭૮ મું નામ)

અગુમાન=ખેશક (ખુદાનું ૭૯ મું નામ)

અચીમ=કારણ વગરનો (Uncaused) (ખુદાનું ૧૮ મું નામ)

અજમ=ધરિન

અજમાન=જમાના વગરનો (ખુદાનું ૮૦ મું નામ)

અઝદહા=ઉડતો સાપ (Dragon)

અઝીઝ=ઘડાલું

અતર્શ=ખીક વગરનો (ખુદાનું ૫૪ મું નામ)

અથોર્નાન-અથ્રવન=મોખેદ

અદના=તાનો, નીચી પંક્તિનો

અધવી=ખેપણું વગરનો (ખુદાનું ૪૭ મું નામ)

અનાઈનહ=આકાર વગરનો (ખુદાનું ૨૬ મું નામ)

અનૈયાફહ=અગમ્ય (ખુદાનું ૧૪ મું નામ)

અનોશક=અમર (ખુદાનું ૩૬ મું નામ)

અપઓપ=પાણીની ટીપણી લાવનાર ખુરી શક્તિ

અપામનપાત=પાણીનો નાભ

અફઝા=વૃદ્ધિ કરનાર (ખુદાનું ૨૧ મું નામ)

અફરમોશ=નહી બૂલનાર (ખુદાનું ૫૧ મું નામ)

અફરાઝદુમ=ધણેજ બુલંદ (ખુદાનું ૫૬ મું નામ)

અફલાક=આકાશ

અફસર=સરદાર (Officer)

અફ્રીફતેહ=નહી દગનાર (ખુદાનું ૪૫ મું નામ)

અબરજ=ધણેજ લાવી આપનાર (ખુદાનું ૪૧ મું નામ)

અબરવંત=દરેકથી અલગ (ખુદાનું ૧૨ મું નામ)

અબરીનનોતવાન=આલા (ખુદાનું ૮૯ મું નામ)

અબીઅ'મમ=છેડા વગરનો (ખુદાનું ૬ કું નામ)

અબીશ=દુઃખ વગરનો (ખુદાનું ૫૫ મું નામ)

અબ્રીનકોહુનતવાન=અસહ્યાત જળવનાર (ખુદાનું ૮૮ મું નામ)

અબ્રવીન=ગુસ્સે થયેલો

અબેદહ=શરૂઆત વગરનો (ખુદાનું ૫ મું નામ)

અમીનોગર=મિનોઈ કતો (ખુદાનું ૫૯ મું નામ)

અયવાન=મકાન

અયાનહ=દુનિયાનો પારખાન (ખુદાનું ૨૪ મું નામ)

અરમાનિયા=આર્મિનિયા

અવક્થા=અક્ષનાર (ખુદાનું ૪૦ મું નામ)

અવક્ષીદાર=માફી આપનાર (ખુદાનું ૯૪ મું નામ)

અવાવ=અપવિત્ર

અવીફ્રીફતેહ=નહી દગનાર (ખુદાનું ૪૬ મું નામ)

અષો=અષોઘ-પવિત્ર-ત્રાઘ

અરપ=ઘોડો

અસરોશન=એહદ પ્રકાશવાળું (સ્વર્ગ)

અસીતોહ=આજેજ ન થાય એવો (ખુદાનું ૪૨ મું નામ)

અહુ=હસ્તીનો સાહેબ (ખુદાનું ૯૩ મું નામ)

અહુરમઝદ=મહાશાની (ખુદાનું ૮૭ મું નામ)

આ

- આઐષ્વતન=ભાગ્યા વગરનો (પ્રુદાનું ૫૦ મું નામ)
 આધનઆધનહ=જૂદો નહીં એવો (પ્રુદાનું ૨૫ મું નામ)
 આકેલ=હોશિયાર
 આગાહ=મણીતે
 આજર=પીડા
 આઝાબ=દુઃખ
 આદરકી ધીતતુમ=આતશનો જવાહીર કરનાર (પ્રુદાનું ૬૭મું નામ)
 આદરનમગર=આતશનું પાણી કરનાર (પ્રુદાનું ૬૨ મું નામ)
 આદરે બાદગર=આતશની હવા કરનાર (પ્રુદાનું ૬૧ મું નામ)
 આદરો=સાચામાં સાચો (પ્રુદાનું ૧૬ મું નામ)
 આદિલ=ન્યાયી, ઈન્સાફી
 આદતાબ=સૂર્ય
 આદરીદેગાર=પેદા કરનાર
 આફ્રીન=વખાણ, શાખાશ !
 આબ=પાણી
 આબતુમ=પાણીને પેદા કરનાર (પ્રુદાનું ૬૯ મું નામ)
 આબેદ=સંત
 આમુસ્તેહુશ્યાર=ખાહોશ (પ્રુદાનું ૮૨ મું નામ)
 આર્મધતિ=ભક્તિની દિવ્યશક્તિ (Devotion)
 આલા=ઉંચી પંક્તિનું
 આલાત=હથીઆરો
 આશકારા=જહેર
 આરમાની સુલ્તાની—નસીબથી ઉતરતી આકૃત

ઈ

- ઇઝદ—યઝદ—યઝદાં=પ્રભુ (પ્રુદાનું ૧ લું નામ)
 ઇદમ=જ્ઞાન

અક્રરાઝકુમ=ધણોજ ખુલંદ (ખુદાનું ૫૬ મું નામ)

અકલાક=આકાશ

અકસર=સરદાર (Officer)

અક્રીક્રતેહ=નહી હગનાર (ખુદાનું ૪૫ મું નામ)

અખરખત=ધણોજ લાવી આપનાર (ખુદાનું ૪૧ મું નામ)

અખરવંત=દરેકથી અલગ (ખુદાનું ૧૨ મું નામ)

અખરીનનોતવાન=આલા (ખુદાનું ૮૯ મું નામ)

અખીઅંજમ=છેડા વગરનો (ખુદાનું ૬ હું નામ)

અખીશ=દુઃખ વગરનો (ખુદાનું ૫૫ મું નામ)

અખીનકોહુનતવાન=અસહ્યાત જળવનાર (ખુદાનું ૮૮ મું નામ)

અખ્ખીન=ગુરસે થયેલો

અખેહહ=શરૂઆત વગરનો (ખુદાનું ૫ મું નામ)

અખીનોગર=મિનોઈ કતો (ખુદાનું ૫૯ મું નામ)

અયવાન=મકાન

અયાનહ=દુનિયાનો પારખાન (ખુદાનું ૨૪ મું નામ)

અરમાનિયા=આમિન્યા

અવહ્યા=અક્ષનાર (ખુદાનું ૪૦ મું નામ)

અવક્ષીદાર=માફી આપનાર (ખુદાનું ૯૪ મું નામ)

અવાવ=અપવિત્ર

અવીક્રીક્રતેહ=નહી હગનાર (ખુદાનું ૪૬ મું નામ)

અષો=અષોષ-પવિત્ર-ત્રાષ

અરપ=ધોડો

અસરરોશન=ખેહદ પ્રકાશવાળું (સ્વર્ગ)

અસીતોહ=આજેજ ન થાય એવો (ખુદાનું ૪૨ મું નામ)

અહુ=હસ્તીનો સાહેબ (ખુદાનું ૯૩ મું નામ)

અહુરમઝદ=મહાસાની (ખુદાનું ૮૭ મું નામ)

આ

આએજતન=ભાગ્યા વગરનો (ખુદાનું ૫૦ મું નામ)
 આઇનઆઈનહ=જૂદો નહી એવો (ખુદાનું ૨૫ મું નામ)
 આકેલ=હોશિયાર
 આગાહ=મળીતે
 આઝર=પીડા
 આઝાબ=દુઃખ
 આદરકી ખીતતુમ=આતશનો જવાહીર કરનાર (ખુદાનું ૬૭મું નામ)
 આદરનમગર=આતશનું પાણી કરનાર (ખુદાનું ૬૨ મું નામ)
 આદરે બાદગર=આતશની હવા કરનાર (ખુદાનું ૬૧ મું નામ)
 આદરો=સાચામાં સાચો (ખુદાનું ૧૬ મું નામ)
 આદિલ=ન્યાયી, ઈન્સાફી
 આફતાબ=સૂર્ય
 આફરીદગાર=પેદા કરનાર
 આફ્રીન=વખાણુ, શાખાશ !
 આબ=પાણી
 આબતુમ=પાણીને પેદા કરનાર (ખુદાનું ૬૯ મું નામ)
 આબેદ=સંત
 આમુસ્તેહુશ્યાર=બાહોશ (ખુદાનું ૮૨ મું નામ)
 આર્મઘતિ=ભક્તિની દિવ્યશક્તિ (Devotion)
 આલા=હિંચી પંકિતનું
 આલાત=હથીઆરો
 આસ્કારા=મહેર
 આરમાની સુલ્તાની-નસીબથી ઉતરતી આફત

ઇ

ઇઝદ-યઝદ-યઝદાં=પ્રભુ (ખુદાનું ૧ હું નામ)
 ઇદમ=માન

ઉ

ઉમ્રા=અમીરો

ઉલ્મા=જ્ઞાની પુરુષો

ઉર્વરો=ઝાડો

ઉપાખામી=હોશખામ, સવારનું ઝંઝકળું

એ

એકદરત=એક હાથવાળો

એકરાર=ચુ-હાની કબૂલાત

એજમતી=અમતકારી

એતેકાદ=શ્રદ્ધા

એતેકાક=અનાવ

એસમ=સુગંધી લાકડું

ઐ

ઐશ=મોજમજાહ

ઓ

ઓકાખ=ગરુડ

ઓજરખાહી=વિનાંત

ઑ

ઔત્રો=ટીપું

ઔમ=જૂનું

કમીનો=ઉતરતી પંક્તિનો

કમાલીઅત=સંપૂર્ણતા

કમંદ=ફાંસો (lasso)

કરામત=અમતકાર

કાબેલ=ખાહોશ

કામેરત=મુરાદનો સાહેબ (ખુદાનું ૪૮ મું નામ)

કામેલ=સંપૂર્ણ

કિલીદ=કુંચી, ચાની

કિસ્તી=વહાણુ

કિસમ=ખત

કીન=કીનો, વેર

કીનેખાહ=ખારીલું

કુનશની=કામ

કેરફેગર=સવાબનો સાહેબ (ખુદાનું ૯૯ મું નામ)

કેસ્વર=ખંડ, સુલક

કોમપરવર=કોમને પાળનાર

કોહ=પહાડ

કયાતી=ધરાતી, પારસી

ખ

ખરોશીદતુમ=દબમાં દબ (ખુદાનું ૨૭ મું નામ)

ખસ્તે ખોહાર=પામમાલ

ખાખ-ખવાખ=ઉંઘ, સ્વપ્ન

ખામ=કાચું, બિનઅનુભવી

ખારોપસ્ત=કંગાળ

ખાવર=રશિયા

ખાવરા=હે દયાળુ પ્રભુ ! (ખુદાનું ૯૨ મું નામ)

ખિલાત=માનનો ઝબો

ખીર્જા=પાનખર ઝલુ, નાશ

ખુઆફેર=ઇન્સાફથી મહેરબાન (ખુદાનું ૩૬ મું નામ)

ખુદાશનાસી=અલ્લામ્માન

ખુરેહમંદ=અકાશવાણો (ખુદાનું ૯૭ મું નામ)

ખુશનૃદ=ખુશાલ

ખેળલત=શરમ

ખોજરતા=શુભ

ખોરેહ=પ્રકાશ ચક્ર (Aura)

ગ

ગવશ્ની=વાણી

ગનામિનો=હેરેમેન (Evil Spirit)

ગમ=દિલગીરી

ગમખાર=દિલગીર

ગયોમર્દ=જગતનો પહેલો પુરુષ, આવાઆદમ

ગરગર=કારીગરોનો કારીગર (ખુદાતું ૭૩ મું નામ)

ગરાગર=માણુસને પેદા કરનાર (ખુદાતું ૭૫ મું નામ)

ગરાગરગર=સૃષ્ટિને સરજનાર (ખુદાતું ૭૬ મું નામ)

ગરોગર=મુરાદ બક્ષનાર (ખુદાતું ૭૪ મું નામ)

ગરૌઘમાન=સાતમું બહેસ્ત

ગદીપેચી=માર

ગદીશ=ફરવું તે

ગવાહી=સાક્ષી

ગાર=ગુફા

ગીરા=મધાંને પકડી રાખનાર (ખુદાતું ૧૭ મું નામ)

ગુમરાહ=ગુમરાહી-રાહ ભૂલવી

ગેતી=આ દુનિયા

ગેલઆદરગર=ખાકનો આતશ કરનાર (ખુદાતું ૭૦ મું નામ)

ગેલનમગર=ખાકતું પાણી કરનાર (ખુદાતું ૭૨ મું નામ)

ગેલવાદગર=ખાકનો પવન કરનાર (ખુદાતું ૭૧ મું નામ)

ગેહાન=દુનિયા

ગૈયમર્દ=ગયોમર્દ

ગોક્તગો=વાતચીત

ગોસ્પદ=અકરાં, મેઢાં, ગાય વગેરે

ચ

ચશમ=આંખ

ચિન્વત=મરણ પછી પાર કરવાનો પૂલ

ચીમના=સખખોનો સખખ (Causer of causes)

(ખુદાતુ' ૧૯ મું નામ)

ચેહારમ=ચોથો દિવસ

ચોગાન દડી=એક રમત (Polo)

જ

જનાળે=મડદાંની પાયદસ્ત

જખુન=ભયંકર

જખાં-ઝખાં=જીભ

જમગ=ખુઝોર્ગ કારણ (ખુદાતુ' ૯ મું નામ)

જલ્લો=ભપકો

જહાન-જેહાન=દુનિયા

જાન કુખાંની=સ્વભોગ

જામ=ધ્યાતું

જામે જહાંતુમાઈ=આખી પૃથ્વી ખતાવનાર યંત્ર (Telescope)

જાવીદ=હંમેશાં

જેહાનજેય=દુનિયા ફરેલો-સ્તમ

જયાન=તુકસાન

ઝ

ઝરખ=ફટકો

ઝરનેગાર=સોનેરી મુલક, લાંકા

ઝીઝાં=ધ્વજ

ઝેરો ઝખર=પાયમાલ

ઝંદ=પારસીઝોની ધર્મભાષા, અવસ્તા

ત

તગાદા=માગણી

તનેપસીન=મેત પક્ષીની જીંદગી

તક્સીલ=સમજાવવું

તપ્પાહ=નાશ

તરક્કો=આગળ વધવું (Progress)

તરીકો=રીત

તરોનીશ=વિજયી (ખુદાનું ૩૫ મું નામ)

તશત=વાસણુ

તરખીહ=માળા (Rosary)

તાજવર=રાજા

તાઝી=અરખી, અરખ

તુમઅશી=સૌથી ખાલેસ (ખુદાનું ૧૧ મું નામ)

તેગ=તદ્વાર

તેહકીક=તપાસ

તોખમ-તોખમ=મૂળ

તંગદસ્તી=જરૂરીઆત

દ

દર=દ્વાર

દરફશેકેયાની=ગાઁયાની ઝુંડો

દરજ=ખૂરી શક્તિ

દસ્તખસ્તા=અંધાયલા

દહેશતનાક=લયંકર
 દાદાર=પેદા કરનાર (ખુદાનું ૯૫ મું નામ)
 દાનાઘ-દાના=ડહાપણુ-વાળો
 દાવર=ન્યાય કરનાર (ખુદાનું ૯૮ મું નામ)
 દાસ્તાન=વાર્તા
 દિલઆશુબ= ભરાયલો
 દિલશાદ=આનંદી
 દીન-દીની=ધર્મ-ધાર્મિક
 દુખ્તર=દીકરી
 દુમ=પૂછડી
 દુ'આલે=પછવાડે
 દુર્વદ=અપવિત્ર
 દેર=મોડેથી
 દેલીર-દલીર=વીર

ન

નતીબે=પરિણામ
 નખી=પયગમ્બર
 નખીરો=પૌત્ર
 નખુલ્લત=પયગમ્બરી
 નયાગાન=પૂર્વજો
 નવીદ=ખુશાલીનો સંદેશ
 નસલ=મૂળ
 નરક=અવસ્તાનાં ૨૧ પુસ્તક
 નાજનીન=યુવતિ
 નાપદીદ=નાખૂદ
 નાપેકાર=દુષ્ટ

નાબકાર=દુષ્ટ

નામી=નામનો, બહાદુર

નામુરાદી=નિરાશા

નાશા=બધાંને પહોંચનાર (ખુદાનું ૨૨ મું નામ)

નાશાદ=દિલગીર

નીસ્તિ=નાશ

નેકરેહ=બહું મુબારક નૂર (ખુદાનું ૩૩ મું નામ)

નેગેહ્યાન=સંભાળનાર

નેઝા બર્દાર=ભાલા રાખનાર

નૈયત=વિચાર

ન્યામત=દોલત

ન્યાસ=ન્યાયશ=ભણતર (Litany)

૫

પજહદહદ=નેકબરલત પેદા કરનાર (ખુદાનું ૩૮ મું નામ)

પદમાની=મધ્યમપણું રાખનાર (ખુદાનું ૮૪ મું નામ)

પનાહી=રક્ષણ

પરજતર=વધારે યુલંદ (ખુદાનું ૧૦ મું નામ)

પરવરતાર=પાળનાર-ખુદા

પરવરશી=પોષણ

પરવરા=પોષણ કરનાર (ખુદાનું ૨૩ મું નામ)

પરવંદહ=બધાં સાથે સંબંધ (ખુદાનું ૧૩ મું નામ)

પરેશાન=હાડમાર

પલીદી=ગલીચી, અપવિત્રાઈ

પલંગ=ચિત્તો

પાકદામન=શિલ, પવિત્રાઈ

પાકીઝગી=પવિત્રાઈ

પાદસ્ત=મોતની મિજલસ (Funeral Procession)

પાસખાની=રક્ષણ

પીલ=હાથી

પીલતન=હાથી જેવાં તનનો-રસ્તમ

પૂલગુઝાર=પૂલ પસાર કરવો, મરવું

પેચોતાબ=ચિંતાગ્રસ્ત

પેદર=પિતા

પેદાયશ=સર્જન

પેશાની=કપાળ, તેજ

પેસર=પુત્ર

૩

ફત્વા=સિદ્ધાંત

ફરમાનકામ=મુરાદજ તેનો હોકમ (ખુદાતું ૪૯ મું નામ)

ફરરોખ=શુભ

ફરવરદેગાન=પિતૃની આરાધના

ફરશક=મુરાદ પાર પાડનાર (ખુદાતું ૩૭ મું નામ)

ફર્શોગર=કયામત કરનાર (ખુદાતું ૧૦૧ મું નામ)

ફરોહર=પિતૃ, આત્માનો દિવ્યાર્ધ (Manes)

ફપુતના=વૃદ્ધિ કરનાર (ખુદાતું ૮૩ મું નામ)

ફસલ=મોસમ, ઋતુ

ફાઝેલ=સુર

ફિત્ના=તોફા

ફિત્ના અંગીઝ=તોફાન ફરાવનાર

ફિરોઝમર=ફતેહમંદ

ફિરક=કંઠાસ

ફિસાદ-ફેસાદ=કબૂઆ

કૂળે કૂળ=ભૂકે ભૂકા

કંદ=યુક્તિ

કવધી=પિતૃ (Manes)

ક્રાન્તન્ત=અધાનો બહોળો છેડો (ખુદાતું ૮ મું નામ)

બ

બખ્તાવર=નસીબદાર

બબ્બ-બબર=વાઘ

બદ-બદી=ખૂંફ-ખૂંઈ

બદકાર=દુષ્ટ

બદબખ્તી=કમનસીબી

બરકત=પ્રભાવ

બલા=પીડા

બશારત=પ્રેરણા

બક્ષિંદા=આપનાર

બાતેની=ગુપ્ત (Esoteric)

બાદ=પવન

બાદઆદરગર=હવાનો આતશ કરનાર (ખુદાતું ૬૨ મું નામ)

બાદ ગરબય=પવનનો પેદા કરનાર (ખુદાતું ૬૮ મું નામ)

બાદ ગેલગર=હવાની માટી કરનાર (ખુદાતું ૬૫ મું નામ)

બાદ ગીદ્દતુમ=હવાની ખાક કરનાર (ખુદાતું ૬૬ મું નામ)

બાદ નમગર=હવાતું પાણી કરનાર (ખુદાતું ૬૪ મું નામ)

બામદાદ=પ્રભાત

બારેતાલા=પરવરદેગાર

બારાં-બારાન=વરસાદ

બિસ્થાર=ઘણું

બીઆબાન=ગંગલ

ખીનઝીર=અબોહ

ખીમ=ખહીક

ખુઝ=ખકરે

ખુતપરસ્તી=મૂર્તિ પૂજા

ખુન=મૂળ

ખૂતેસ્તી=સૃષ્ટિનું મૂળ (ખુદાતું ૭ મું નામ)

ખૂર્જીન=એક આતશનું નામ, આદર ખૂર્જીન

ખેઆકી=નિર્ભય

ખેખુન્યાદ=કમળત, નીચ

ખેરાદર=ભાષ

ખેશતરના=દુઃખ દૂર કરનાર (ખુદાતું ૩૪ મું નામ)

ખેશુમાર=પુષ્કળ

ખોખ્તાર=મુક્તિ આપનાર (ખુદાતું ૧૦૦ મું નામ)

બાય=સુગંધી વસ્તુ, લોખાન

મ

મકર=સુચાર્ધ

મકતબ=નિશાળ

મળૂસ=પારસી ધર્મગુરુ (Magi)

મઝહબ=ધર્મ

મનફતી=વિચાર

મર્ગર્જાન=ભયંકર, મોતની શિક્ષાને લાયક

મર્તબો=પદ્ધિ

મરીઝખાના=ધરિપતાલ

મશરફ=પૂર્વ દિશા

મણિ-મખ્ય=પૃથ્વીનું પહેલું બેડું

માઝંદી=માઝન્દ્રાનના

ફૂળે ફૂળે=ભૂક્ષે ભૂક્ષા

ફંદ=યુક્તિ

ફવધી=પિતૃ (Manes)

ફાખતન્ત=અધાનો અહોજો છેડો (ખુદાતું ૮ મું નામ)

ખ

ખખતાવર=નસીખદાર

ખખ-ખખર=વાધ

ખદ-ખદી=ખૂરૂં-ખૂરાઈ

ખદકાર=કુષ્ટ

ખદખખતી=કમનસીખી

ખરકત=પ્રભાવ

ખક્ષા=પીડા

ખશારત=પ્રેરણા

ખક્ષિંદા=આપનાર

ખાતેની=ગુપ્ત (Esoteric)

ખાદ=પવન

ખાદઆદરગર=હવાનો આતશ કરનાર (ખુદાતું ૬૨ મું નામ)

ખાદ ગરબય=પવનનો પેદા કરનાર (ખુદાતું ૬૮ મું નામ)

ખાદ ગેલગર=હવાની માટી કરનાર (ખુદાતું ૬૫ મું નામ)

ખાદ ગીદતુમ=હવાની ખાક કરનાર (ખુદાતું ૬૬ મું નામ)

ખાદ નમગર=હવાતું પાણી કરનાર (ખુદાતું ૬૪ મું નામ)

ખામદાદ=પ્રભાત

ખારેતાલા=પરવરદેગાર

ખારાં-ખારાન=વરસાદ

ખિરયાર=ધણું

ખીઆખાન=જંગલ

ખાનઝાર=અઝાર

ખીમ=ખડીક

ખુઝ=ખકરે

ખુતપરસ્તી=મૂર્તિ પૂજા

ખુન=મૂળ

ખૂતેસ્તી=સૃષ્ટિનું મૂળ (ખુદાનું ૭ મું નામ)

ખૂર્જીન=એક આતશનું નામ, આદર ખૂર્જીન

ખેખામી=નિર્ભય

ખેબુન્યાદ=કમળત, નીચ

ખેરાદર=ભાઇ

ખેશતરના=દુઃખ દૂર કરનાર (ખુદાનું ૩૪ મું નામ)

ખેશુમાર=પ્રુકળ

ખોખતાર=સુકિત આપનાર (ખુદાનું ૧૦૦ મું નામ)

ખાય=સુગંધી વસ્તુ, લોખાન

મ

મકર=ધુર્યાધ

મકતબ=નિશાળ

મજૂસ=પારસી ધર્મગુરુ (Magi)

મઝહબ=ધર્મ

મનફની=વિચાર

મર્ગર્જાન=ભયંકર, મોતની શિક્ષાને લાયક

મર્તબો=પદ્ધિ

મરીઝખાના=ઘરિખતાલ

મશરફ=પૂર્વ દિશા

મપિ=મખ્ય=પૃથ્વીનું પહેલું જોડું

માઝંદી=માઝઝાન

માંથ્રકલામ=અવસ્તા બાણુતર

મિનત ગુઝારી=અરજ

મીનો=દિવ્ય, પેલી દુનિયા

મીનો તુમ=સૌથી અણુદીઠ (ખુદાનું ૨૮ મું નામ)

મીનો નહાલ=મીનોઈમાં છુપાયેલો (ખુદાનું ૬૦ મું નામ)

મુકાદ્દાત=બદલો, વેર

મુખ્ત્યાર=સ્વતંત્ર

મુદામ=હંમેશાં

મુદ્દર્ઝ=શત્રુ

મુવક્કલ=હરાવેલો (Presiding)

મુશારો=પગાર, બદલો

મુસ્તાક=અફર, દંડ

મૂર્ગ=પક્ષી

મોજેજે=ચમત્કાર

મોહતાજ=તંગીમાં

મ્યઝ્ઝ=નૈવેદ્ય, ભેટ

૫

યકબ્યાર=એક વખત

યરન બોતેરી=ચળસ્તેના ૭૨ હા

૨

રખોહ=સ્વતંત્ર (ખુદાનું ૪૩ મું નામ)

રખ્શ=સ્તમનો ઘોડો

રશીક=મિત્ર

રખ્ખ=શૈઠ, ખુદા

રમ્ઝ=ભેદ

સવાળ=પુણ્ય

સાની=ખીજો

સામેસવાર=રૂસ્તમનો દાદો

સાલાર=સરદાર

સીકારશ=લલામણુ

સુખ્હેશામ=સવારસાંજ

સોખ્યોસ=આવિ પયગમ્બર

હ

હકુમત=સત્તા

હઝારો=હઝાર વર્ષ (Millenium)

હક્ત કેશ્વર=સાત ખંડ

હક્તખાન=સાત મૂકેલીનું સ્થળ

હક્તો=અઠવાડીયું

હમયુન=હંમેશ એક સરખો (ખુદાનું ૫૭ મું નામ)

હમદદી=દિલસોજી

હમનખદ્=હરીફ

હમપા=સાથે જનાર

હમરના=શુમાર કરનાર (ખુદાનું ૫૨ મું નામ)

હમરાહી=સાથે જવું

હમૈયાફ્હ=અધાને પામી જનાર (ખુદાનું ૧૫ મું નામ)

હયવાન=પશુ

હર્વરતુમ=તમામમાં તમામ (ખુદાનું ૩૦ મું નામ)

હરવીરખ આગાહ=સર્વજ્ઞ (,, ૩ જી નામ)

હરવીરખ ખુદા=સર્વનો સાહેબ (,, ૪ થું નામ)

હરવીરખ તવાના=સર્વ શક્તિવાન (ખુદાનું ૨ જી નામ)

હરહેમીત=સલો ખવાસ (ખુદાનું ૩૨ મું નામ)

શ

શહેરચાર=રાજ
 શાન=પ્રકાશ
 શામ=સાંજ, સિંચાં દેશ
 શિકરત=હાર
 શિકંજો=ખેડી
 શેતાખ=જલદી
 શેર=સિંહ
 શેરદિલી=વીરતા
 શેહ=હાર
 શોલા=તણખા

સ

સચોખ્યન્ત=ભલું કરનાર
 સદકે=કુરખાન
 સનાયા=પિછાનને લાયક (પ્રુદાતું ૫૩ મું નામ)
 સપીના=વૃદ્ધિ કરનાર (, ૨૦ મું નામ)
 સપેના મીનો=ભલી શક્તિ
 સમમ બકમ=મૂગા
 સરકશી=મગર
 સરતાજ=રાજ
 સરતાપા=તમામ, નખશિખ
 સરકરાજ=ઉંચો, ઉમદા
 સરખસર=તમામ
 સરાચો કાની=ક્ષણભંગુર દુનિયા
 સરોદ=ગીત
 સર્વ=સર્વતું ઝાડ (Cypress)

સવાખ=પુણ્ય
 સાની=ખીજો
 સાગેસવાર=રસ્તમનો દાદો
 સાલાર=સરદાર
 સીકારશ=જલામણ
 સુખહોશામ=સવારસાંજ
 સોખ્યોસ=આવિ પયગમ્પર

હ

હકુમત=સત્તા
 હઝારો=હઝાર વર્ષ (Millenium)
 હક્ત કેશ્વર=સાત ખંડ
 હક્તખાન=સાત મૂશ્કેલીનું સ્થળ
 હક્તો=અઠવાડીયું
 હમયુન=હંમેશ એક સરખો (ખુદાનું ૫૭ મું નામ)
 હમદદી=દિલસોજી
 હમનખદ=હરીફ
 હમપા=સાથે જનાર
 હમરના=શુભાર કરનાર (ખુદાનું ૫૨ મું નામ)
 હમરાહી=સાથે જવું
 હમૈયાફહ=અધાને પામી જનાર (ખુદાનું ૧૫ મું નામ)
 હયવાન=પશુ
 હર્વસ્તુમ=તમામમાં તમામ (ખુદાનું ૩૦ મું નામ)
 હરવીરપ આગાહ=સર્વજ્ઞ („ ૩ જું નામ)
 હરવીરપ ખુદા=સર્વનો સાહેબ („ ૪ થું નામ)
 હરવીરપ તવાના=સર્વ શક્તિવાન (ખુદાનું ૨ જું નામ)
 હરહેમીત=અલો ખવાસ (ખુદાનું ૩૨ મું નામ)

